

Januártól decemberig

Tizenhatodik éve gyűjtjük egybe a Napút évváró számában 70. életévük küszöbére ért jelességei életvallomásait.

A névsorolvasás sosem teljes. Mindig vannak túl korán elszólítottak. Most itt lenne a helye közöttünk Bakonybél díszpolgárának: Cseh Tamás (indián nevén Füst a Szemében) január 22-én lenne hetvenéves. S itt lehetne a magyar szamizdat első számú költője is, ki nimbuszát szókimondásától kapta: Petri György a jövő év december 22-én töltené be a hetvenet.

„Én így megyek a Széna téren át”, foglalja dalba Cseh Tamás az ostromgyűrű és a kitörés vérzivatarát, amikor „égett a Széll Kálmán tér”. A lagymatag idők delíriumát meg Petri György így rögzíti a Petőfi-tér-melody soraiban: „Megyünk az Agyrém-térre / Tűn- / Tet- / Nil... // ...Az Agyrém-téren / Nincs / Sem- / Mi. // No akkor menjünk haza...”

Haza... Érdekes felvetés volt egy nemrég irodalmi fesztiválon – melyet a 'haza/home/heimat' témájára szerveztek –, hogy a köztéri elnevezések változásában miféleképpen milyen árulkodóan tetten érhető a bakugrásos történelem (a középkor mesterségek utcaneveit ismerő állandóságába errefelé utoljára Krúdy álmodhatta vissza magát – és még őt is „utcagróffá” ütötte darab időre egy rendszerváltozás!).

Akárcsak apáik nemzedékét, az 1943-asokét is rendszerváltások szapora sora kapta telibe. Mind közül egy volt annyira sikeres, hogy azóta is működik: 1940–41-ben áttértünk a jobb oldali közlekedésre. Azóta törvény a „jobbra tarts, balról előzz”.

Egy tér Budán – amelyet '56 pelyhedző állú hősei kapcsán említ egy vallomástevőnk – Horthy Miklós nevét viselte hetven éve, mint ahogy az út, de még a híd is, amelyre az út vezet. A híd végül Petőfié lett, az út Bartóké, a körtér Móriczé. (Sarkában Szent Imre herceg szoborcsoportja...)

Éppen a jubilánsaink születése előtti évben, 1942-ben épült meg e tér közepén a hányatott sorsú, különös építmény, a gomba. Otromba és kitartó, mint a piramisok. Hetven évünk tanúja. Ekkor mutatták be, 1942 novemberében, az egy-egy kiszólásával máig visszhangzó kultuszfilmet, a *Casablancát*. Égő terek, felégetett városok, elégett emberek után a világ már a jövőbe akarta álmodni magát. Ragaszkodva a nagy kalandban is a kispolgárian szilárd morálhoz.

Mely helyett maholnap másikat kell kivívni; mint Petri vívja majd ki magának az undor morálját vagy Cseh Tamás az indiánokét. De milyen a morál, ha nem szilárd? Ha csak old, és nem köt?

Az istenek hálnak, az ember él – Babits szavával, aki ekkorra, a *Jónás* könyvének túl, halott már. Nem hagy nyugodni a gondolat, hogy különös ikercsillagok rokonsággal talányosabb is, egyszerűbb is, mintsem hinni mernénk. A Babitson a port elverő József Attila naiv számadást készítve szólítja meg egy kései versében az Urat: „és én mindent, hosszan elbeszelnék”. Istennek? Valakinek?

Kísérteties a hasonlóság a két cím között a '43-asok két nagy hiányzójának indulásában: *Levél nővéremnek – Magyarázatok M. számára*. Az irodalomtudós, Bahtyin tétele szerint a lírában a megszólított itt a rejtőzködő Istent (az abszolútumot) helyettesíti. Istenpótlék. Mert kell valaki, akihez szólni lehet, szólni kell, akkor is, ha nincsen, és ha szólni úgyszólván lehetetlen.

Én ezt a morális minimumot olvasom ki tizenhat éve a többnyire bölcs és derűs summázatokból. Nincs, nem lehet egymáshoz rossz szavunk. Hiszen istenpótléknak is csak – világhiányos? – emberek vagyunk.

Bognár Antal

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIV. évfolyam 10. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.

Főszerkesztő: **Szondi György** Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),

Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (dokumentum), **Elek Szilvia** (zene),

Kovács Ildikó (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet),

Szondi Bence (tördeiés), **Vincze Ferenc** (műbírálat, főszerkesztő-helyettes), **Wegner Tibor** (művészet).

Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós**, **Doncsev Toso**, **Gráfik Imre**, **Hankiss Elemér**, **Dr. Koncz Gábor**,
Radnóti Zsuzsa, **Rakovszky Zsuzsa**, **Szörényi László** (tiszteltetlebbi konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: Ady Endre Művelődési Központ, 1043 Budapest, Tavasz u. 4.

Telefón/fax: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231 • E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

Árkossy István festőművész, grafikus	37
Anderle Ádám történész	29
Benkő Imre fotóművész	28
Bajkay Éva művészettörténész, muzeológus.	6
Bakos István művelődéskutató	139
Balassa M. Iván etnográfus	48
Bálint András színművész	61
Beer Miklós egyházi vezető	82
Benke László író, költő	64
Bényei Miklós könyvtáros-történész	3
Csernák Árpád író, szerkesztő, színművész.	109
Csomós Mari színművész	128
Csorba-Simon László festőművész, grafikus	117
Detre Villó belsőépítész	111
Dunai Antal labdarúgó, edző	44
Elfert János fotóriporter, fotóművész	67
Esztergályos Cecília színművész	9
Feledy Péter újságíró	16
Fodor István régész, muzeológus	119
Gobby Fehér Gyula író, újságíró	54
Grunwalsky Ferenc filmrendező, operatőr, forgatókönyvíró	70
Haris László fotóművész	21
Hefter László üvegművész, restaurátor	122
Hendi Péter író, jogász, informatikus	86
Horváth István diplomata	12
Jálics Kinga rádiós újságíró	57
Kajtár Mária szerkesztő, műfordító, irodalomtörténész	24
Kertész Péter színművész	23
Király László költő, író, műfordító	144
Kiss Benedek költő, műfordító	41
Kiss Jenő nyelvész	14
M. Kiss Sándor történész	94
Kocsis L. Mihály újságíró, író, filmes	101
Kóka Rozália újságíró, előadóművész	35
Kókay Krisztina textiltervező, grafikus	76
Koltai Róbert színművész, rendező	154
Konrád Antal színművész	138
Kormos Valéria újságíró	134
Körtvélyessy Klára műfordító, szerkesztő.	124
Kósa Csaba író, újságíró	68
Kosztzky Attila nyugállományú vadászpilóta	115
Kovács J. Béla műfordító, irodalomtörténész.	59
Kovács Péter festő-grafikus	90
Kovács Tamás vívó, sportvezető	42

Kulin Ferenc irodalmár	136
Kútvölgyi Katalin televíziós rendező, művészettörténész	107
Laczkó András irodalomtörténész, kritikus	88
Levente Péter önképző társaslény, a szerencse fia	73
Lukáts János író, szerkesztő	125
Márkus Mihály egyházi vezető	113
Marosits István föld- és paradigmaszobrász	39
Maróth Miklós klasszika-filológus, orientalista	19
Marton Éva operaénekes, szoprán	91
Mátyás B. Ferenc író	103
Mészáros Géza festőművész, ábrázoláskutató	158
Mezey Katalin költő, műfordító	79
Módos Péter író, szerkesztő	26
Moldován Domokos néprajzkutató, film- és operarendező	149
Molnár Kálmán grafikusművész	51
Náray-Szabó Gábor kémikus	33
Nyikos László közgazdász	146
Pázmándi Antal kerámiasobrász	5
Sinkovits Péter művészettörténész, főszerkesztő	46
Stefka István újságíró	84
Szabó Éva színművész	96
Szakcsi Lakatos Béla dzsesszzongoraművész, zeneszerző	97
Szelényi Károly fotóművész	62
Szörényi Szabolcs basszusgitáros, zeneszerző, zenei rendező	130
Szűcs Lajos labdarúgó, edző	152
Tenk László festőművész, grafikus	105
Ternovszky Béla rajzfilmrendező	78
Turbók Attila költő, műfordító, újságíró	99
Várady Szabolcs költő, műfordító, szerkesztő	10
Végh Alpár Sándor író, újságíró	132
Wintermantel István szerkesztő, kritikus	156

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 70.

Csűrös Miklós: Türelmes emberi folyamat
(Vázlat Lászlóffy Aladáról)

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIV. évfolyam 10. szám

**Hetvenöt
jeles hetvenes**

**KOVÁCS PÉTER
ÁTLÓS**

Köszönjük,
hogy a TIT Stúdió Egyesület
támogatta e szám megjelenését!

1113 Budapest, Zsombolyai u. 6.
Honlap: www.tit.hu
E-mail: info@tit.hu
Tel.: 385-0514

Bényei Miklós

könyvtáros-történész (Tiszaladány, 1943. január 5.)

A taktaközi, Tokaj melletti kis faluban felmenőim jobbágyok, majd kisparasztnok voltak. Szüleim azonban többet, jobbat akartak, testvéreimet és engem is tanítottak és szeretettel neveltek. Sokat köszönhetek általános iskolai tanítóimnak és a tokaji gimnázium tanárainak is. Számomra a követendő példát, az értelmiségi modellt kilenc évvel idősebb bátyám mutatta. Tudatos életem a nyomtatott betű bűvöletében formálódott. Kamazskoromtól könyvtáros akartam lenni, és már gimnazistaként álmodoztam a kutatói pályáról is.

Budapesten, az Eötvös Loránd Tudományegyetemen könyvtár-történelem szakon végeztem, 1966-ban. Rögtön a debreceni Megyei Könyvtárba kerültem, ahol némi megszakítással nyug-

díjazásomig dolgoztam. Lakóhelyem mindmáig a civis város. Itt maradtam, mert szerencsés sorsom úgy alakult, hogy nemigen éreztem az ún. vidékiség hátrányait.

A következő esztendőben házasságot kötöttem, és immár negyvenöt éve boldog, kiegyensúlyozott családi életet élek. Feleségem, Csikai Erzsébet orvos, van egy lányom (Ágnes, 1984) és egy fiam (Péter, 1980), no meg a szemünk fénye, az első osztályos unokám (Misike, 2005).

Könyvtárosként szaktájékoztató, helyismereti-helytörténeti szakreferens, később olvasószolgálati osztályvezető, végül igazgatóhelyettes voltam. Tevékeny részese lettem az akkortájt hazánkban újdonságnak számító tájékoztató és helyismereti szolgálat megszervezésének. E kettős tárgykörben számos publikációm is napvilágot látott, a helyismereti munkával foglalkozó könyveim száma eddig hét. Több mint száz helyismereti-helytörténeti bibliográfiám jelent meg.

Már fiatal szakemberként bekapcsolódtam a könyvtári közéletbe, elsősorban a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) tagjaként. 1990-től 1998-ig az MKE bibliográfiai szekciójának elnöke, 1998-tól 2008-ig, azaz újabb két cikluson át az MKE elnökségének tagja voltam, egyúttal a képzési és továbbképzési munkabizottság vezetője. Tagja vagyok a Kovács Máté Alapítvány kuratóriumának, valamint a könyvtári akkreditációs szakbizottságnak. Időnként kitüntetéssel is jutalmazták a munkámat; különösen örültem a Szinnyei József-ről (1998) és a Széchényi Ferencről (2009) elnevezett díjnak.

Közben folytattam a még egyetemistaként elkezdett művelődés- és eszmetörténeti (közelebről könyv- és könyvtártörténeti) kutatásaimat. Első nagy témám Eötvös József könyvtára és gondolatvilága volt: ebből írtam a szakdolgozatomat és 1969-ben az egyetemi doktori (az ún. kisdoktori) értekezésemet (ennek rövidített változatát *Eötvös József olvasmányai* címmel az Akadémiai Kiadó közzétette), a Szépirodalmi és a Helikon Kiadó megbízásából sajtó alá rendeztem és bevezető tanulmánnyal láttam el az Eötvös naplóit és feljegyzéseit tartalmazó *Vallomások és gondolatok* (1977) című összeállítást.

Noha a kiváló író és politikus életműve változatlanul vonz (olykor-olykor publikálok is róla), később tárgyult az érdeklődési köröm. Ezt jelzi az 1989-ben megvédett (és 1994-ben kiadott) kandidátusi disszertációm címe: *Oktatáspolitikai törekvések a reformkori országgyűléseken*. A többi művelődési ág diétái vita- és iratanyagát szintén feldolgoztam (kiemelném *A nemzeti és polgári kultúra felé* című tanulmánykötetet). Kitekintettem a korabeli Erdélyre is, pár éve (2008-ban) jelent meg az összegző igényű *Művelődési törekvések az erdélyi reformországgyűléseken 1834–1848* című munkám.

Elmélyültek a Debrecen és Hajdú-Bihar megye múltjára irányuló vizsgálódásaim is. Különösen izgatnak a kiemelkedő magyar személyiségek és a város viszonyát érintő kérdések. Monográfiát szenteltem *Széchenyi István és Debrecen* (1987), majd *Széchenyi István és Bihar vármegye* (2010), valamint *Kossuth Lajos és Debrecen* (2003) kapcsolatának. Az utóbbi, a bicentenáriumra készült kiadványt nyújtottam be akadémiai doktori értekezésként, és a sikeres nyilvános védést követően 2008-ban elnyertem az MTA doktora tudományos fokozatot. Kisebb helytörténeti cikkeim egy részét két füzetben gyűjtöttem össze: *Debreceni történelmi miniatűrök* (2000), *A civis szellem nyomtatott hűrnökei – Írások a debreceni könyv- és lapkiadás történetéről* (2007).

Részben a könyvtári feladataimmal is összefüggnek az egykori professzorom életútjának feltárását célzó kutatásaim, ezek közül az úttörő jellegű kismonográfiát – *Kovács Máté* (2005) – mindenképpen érdemes megemlíteni. Ezen túlmenően is jó néhány könyv- és könyvtártörténeti közleményt írtam, egybe gyűjtve a *Legyen minden helységben olvasóintézet* (2008) címmel olvashatók.

A tudományos minősítés hozzájárult, hogy az 1980-as évek végén közreműködhettem a magyarországi egyetemi könyvtárosképzés második intézményének, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen (2000-től Debreceni Egyetem) szerveződő, a nemzetközi tendenciákhoz igazodó és ezt a nevében is tükröző informatikus könyvtáros szak előkészítésében. A képzésben annak megindulásától, 1989 szeptemberétől részt veszek, előbb óradíjas oktatóként, majd félállású docensként, 2005 óta nyugdíjasként; tantárgyaim: írás-, könyv- és könyvtártörténet, tájékoztatás, információforrások, helyismereti speciálkollégium. Egy ideig (1992–2005 között) a szakfelelősi teendőket is elláttam. Tanítottam a Nyíregyházi, ma is tanítok az egri Eszterházy Károly és a debreceni Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskolán. A felsőoktatás ún. bolognai reformja során (2004–2006-ban) más kollégákkal együttműködve szerepet vállaltam az informatikus könyvtáros alapképzési, majd a mester szak programjának kidolgozásában. A Debreceni Egyetem 2009-ben címzetes egyetemi tanári címmel ismerte el oktatói és tudományos erőfeszítéseimet.

Közel a hetvenedik évemhez csendesesen, ám nem visszavonultan élek. Élvezem a családom szeretetét, kutatókat, írókat, bibliográfiákat állítok össze. S ha tehetem, olvasgatok, forgatok a gyerekkorom óta halmozódó könyveimet. Egyetemi-főiskolai hallgatóimnak igyekszem átadni mindazt, amit hajdani professzoraimtól és a könyveimből elsajátítottam, vagyis nemcsak a soros tananyagot, hanem a tudás, az emberek tiszteletét.

Georgy M. M. M.

Pázmándi Antal

kerámiaszobrász (Mezőkövesd, 1943. január 6.)

SORS, ADJ ESÉLYT,
HOGY MEGMUTATHASSAM MAGAM!

VÉLETLEN (Te kegyetlen zsarnok, mondd, mi a neved?) Szerencsés éjszakai vakrepülés vagy sorsszerű determinizmus?

Az egyes ember térben és időben bárhol és bármikor megszülethet, vagy sehol és soha.

Vízkeresztkor születtem Matyóföldön.

Apám kőműves, anyám hímző és rajzoló népművész volt.

Nem emlékszem gyermekkori rajzaimra, később szüleim sem tudtak mutatni ilyet.

I. VÉLETLEN. Kilencéves koromban került iskolánkba rajztanárnak egy Pestről elüldözött osztályidegen festő. Az első órán a matyó gyerekeknek népi motívumokat kellett volna rajzolniuk. Szünetben a fél osztálynak megrajzoltam, ahogy esténként anyámtól láttam. Persze jött a lebukás és a büntetés (soha rosszabbat!). Másnap kellett mennem a tanárunk idősebb gyerekekből frissen szervezett rajzsakkörébe. A SORSOM ELDŐLT.

Heti két alkalom rajzolás, játék, festés. Mindig fél órával előbb érkeztem, hogy jó hely és rajztábla jusson. Kockológia, gipsz, élő modell és természetben való festés. Sokszor rajzbakostul menekültünk a hazatérő csorda elől. Volt, mikor Borsod megyéből három tanulóvt vettek fel a pesti művészeti gimnáziumba. Ekkor még csak egy volt az országban (mindhárman a mi szakkörünkől kerültek ki).

Sajnos, tanárunk, mesterünk, Simon Ferenc 1956 nyara óta Sájiban, egy kis falu temetőjében pihen. Talán a túlvilágon sárgarépat ropogtatva ravasz mosolyával korrigál a vizuálisan érzékeny lelkeknek.

Halálával megszűnt a szakkör, a társaságból még utoljára bekerültem a pesti művészeti gimnáziumba. Új iskolámba nehezen tudtam beilleszkedni, úgy éreztem, semmi újat nem tanítanak rajzból, egyik szakraól a másikra vándoroltam (festő, szobrász). Kerestem új tanárokat, de magamra maradtam. Érdekes, később én lettem tanár a főiskolán.

II. VÉLETLEN. 1962-ben az Iparművészeti Főiskola szilikát szakára pótfelvételt hirdettek valamelyik újságban. Előtte és azóta se csináltak ilyet (anyám véletlenül olvasta, pedig nem járt újság hozzá). A katonaság elől oda menekültem.

Kíváncsi lennék, hol tartanék és miket csináltam volna, ha a Képzőművészeti Főiskolára vesznek fel (akkoriban az Iparon szabadabb szellem uralkodott, nem dühöngött a szocreál). 1967-ben diplomával a kezemben Pesten

sem lakásom, sem állásom, sem műtermem nem volt. Persze ez nem véletlen. Az ágybérletem törvénytörő volt.

Közben elszellelt tizenöt év, mint mindenkinek. Csak nyári művésztelepeken csinálhattam kedvemre a plasztikai hiábavalóságaimat (Siklós, Kecskemét).

III. VÉLETLEN. 1985-ben felkértek az Iparművészeti Főiskola Alapképző Intézetébe plasztikát és formatant tanítani. Az iskolának köszönhetem jó közérzetemet és a megalkuvás nélküli megélhetést. Sok szabad időmben csinálhattam szobraimat, és közben jöttek a köztéri megbízások évről évre. A szerencse nem tágított érdemtelen alanyától, egészen 2011 nyaráig. A nagy debreceni Kósa Lajos-szökőkútig.

Sok tehetséges sorstársamnak éppúgy elfolyt az idő, mint nekem, mégsem futhatták be pályájukat méltó megbízások híján.

Véletlen, milyen nemű lehetsz (talán csúnya, fiatal férfi vagy öreg, szépséges nő)?

Nem érzem, milyen művésznek lenni, színes, autonóm plasztikákat készítek samottból, fából, fémből. Felelőtlenül alakítom a formákat saját ízlésemre és örömömre, s így nem csodálom, hogy a kutyanak sem kellenek.

Műgyűjtő vagyok: a munkáimat gyűjtöm kényszerből. Ars poetica: munka közben magamra vagyok kíváncsi, mit tudok kihozni egy kósza ötletből.

IV. VÉLETLEN. Még mindig élek, pedig a halál már eljegyzett, mint mindenkit már a születésénél.

Pavlovics Antal

Bajkay Éva

művészettörténész, muzeológus (Budapest, 1943. január 12.)

Úgy hiszem, hogy minden művészettörténészben egy elvetélt festő rejtőzik. Műalkotás helyett műelemzés, de mindenképpen a művek szeretete él benne. Igaz, én a rajznál maradtam, azt is aktívan csak tanulóveimben műveltem, az iskolában és otthon. Ha fiúnak születek, biztosan építész leszek. Férjem Rosch Gábor építész. Ötödik évtizede járjuk együtt, itthon és külföldön a múzeumokat.

1967-ben végeztem az ELTE művészettörténet-orsz szakán, egy ritka és hasznos párosításban. Zádor Anna volt a mentorom. Kiállításokra is elvitt minket. Máiig emlékszem a Nemzeti Galéria dísztermében (a volt Curriában) megrendezett Nemes Lampérth-tár-

latra. Akkor szerettem bele a modernekbe. Az utolsó szemináriumon már Moholy-Nagy Bauhaus-kötetének elemzését vállaltam. A másik nagy

hatás a László Gyula vezette műteremlátogatásokon ért. Művészeket, eredeti műveket láthattunk, sőt pl. Varga Nándor Lajosnál grafikázhattunk. Engem már ekkor sem a fekete reprókra, fotókra épülő teóriák érdekelték, hanem a kézzelfogható, közvetlenül befogadható művek interpretálása.

1966 őszétől az ötödéves múzeumi gyakorlatot már a Nemzeti Galériában végeztem. A festészeti osztály vezetője, Bodnár Éva elhalmozott mindenféle munkával, s ezek során elsajátítottam a muzeológia alapjait. Hívtak, hogy maradjak ott, de állás nem volt, a Művészeti Alaptól kaptam két évig ösztöndíjat. Az állás nélküli akkor munkakerülőnek számított, ezért munkakönyves, részállású dolgozója lettem a Művészettörténeti Kutatóintézetnek Németh Lajos jóvoltából. Ez a lexikontárnak való sajtó-cédulázást jelentette, amit késő estig lehetett végezni a könyvtárban.

Bár a szakdolgozatomat a Keletre utazott reformkori kismesterek festészetéből írtam, hamarosan a modernizmus akkoriban nem ajánlott világába csöppentem. A Nemzeti Galéria 1967 végi kiállítása Uitz Bélát mutatta be. Erre érkezett Budapestre a 80 éves, testileg és lelkileg megtört mester. A főigazgató kirendelt mellé titkárnak. Az idősebbekkel bizalmatlan művész elfogadott, felkértek, hogy költöztessen haza moszkvai műtermének válogatott anyagával. A sztálini börtönben megtört művész szocreál vázlatainak, a reneszánsz ihlette rajzoknak, aranymetszés-tanulmányoknak tucatjait igyekeztem leporolni, katalogizálni, és közben izgalommal kerestem a korai absztrakt képeket, melyekről régi reprodukciók felmutatásával próbáltam informálódni. Végül a művész unokája elhozott egy óriási tkeracset, másfél méteres olajképek-

kel, rajzokkal a bécsi időkből. Így ezeket is sikerült hazahozni s azóta világszerte bemutatni.

Tudtam, hogy a modern művészet egyik koronatanújával van dolgom. Egy húszkilós magnót cipelve vettem fel beszélgetéseinket. Vallomásai és kutatásaim képezték azt az unikális anyagot, amelyből a Gondolat Kiadó felkérésére megírtam Uitz Béla életútját a *Szemtől szemben* sorozatba (1974). A grafikai osztályra kértem magamat az életmű-katalógus összeállításához. A „tudományoskodást” a múzeumban nem nézték jó szemmel. Ez engem nem tántorított el. Merészen a *Konstruktivizmus* (Gondolat, 1979) dokumentumait rendeztem először kötetbe, majd lezártam az oeuvre-katalógus számítógép nélkül elképesztően bonyolult és sziszifuszi munkáját. Ezután megírtam kandidátusi értekezésemet Uitz korai munkásságáról. Ezt 1983-ban az MTA-n megvédtem. 1984-ben lettem a grafikai gyűjtemény immár nem helyettes vezetője. Közben részt vettem a *Nyolcak és aktivisták* nagy nemzetközi kiállítássorozat munkáiban, s a politikai enyhülés idején a külföldön élt magyar művészek közül *Lesznoi Anna*, *Trauner Sándor* kiállítását rendezhettem meg a Nemzeti Galériában. A külföldön született művek, elfelejtett alkotók felkutatása, bemutatása lett egyik szakmai célom. Kiállítássorozatba kezdtem a *Magyar grafika külföldön 1919–1933* közötti kvalitásos műveinek összegyűjtésével. 1982-ben lett készen az első, a Bécsben készült modern papírmunkákból, majd ezt követték a németországiak (1989). Sajnos akkor nem lehetett bemutatni a tárlatot a Nemzeti Galériában – noha az ottani törzsanyagra épült –, de a Petőfi Irodalmi Múzeumban nagy meglepetésként hatott.

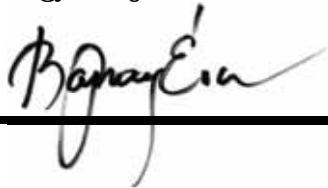
Ami addig Közép-Európából ismeretlen volt, arrafelé fordultak a németek is. Így jelent meg a Galériában 1985-ben Hubertus Gaßner, a Kasseli Egyetem tanára növendékeivel, hogy dolgozzuk fel együtt a *Magyar avantgárd a Weimari Köztársaságban* témát. Ösztöndíjas kutatások, széles nemzetközi gárda munkájával hoztuk létre a *Kölcsönhatások (Wechselwirkungen)* című nagy kiállítást Kasselben 1986-ban, 600 oldalas katalógussal. Bochum volt a második állomás – Budapesten nem lehetett bemutatni!

A kiállítások inspiráltak a grafikai gyűjtemény hiányainak pótlására, fontos művek, hagyatékok felkutatására. Sikerült pl. megtalálnom Bécsben és Salzburgban egy 19. századi tájképfestőnk, Libay Károly Lajos több mint 100 éve rejtőzködő anyagát (MNG, 1994, Bad Ischl, 1995) és bemutatni a *Magyar rajzművészet mesterei* sorozatban *Id. Markó Károly* és *Barabás Miklós* után. Változatlanul inkább a modernekkel foglalkoztam előadásaim, publikációim során, valamint további hagyatékokat elemeztem kiállításaim és könyveim kapcsán: Buenos Airesből *Mund Hugó és Dömötör Gizella (MissionArt, 1994)*, New Yorkból az elfeledett Bauhäusler: *Weininger Andor (Pro Pannonia, Pécs, 2006)* munkásságát. Konferenciákon (Bécs, Berlin, Kassel, Weimar, Delaware, Kolozsvár stb.) való részvételekkel egyre bővültek nemzetközi kapcsolataim. A rendszerváltás után a bécsi Albertina igazgatója kért fel egy kiállítás megrendezésére Uitz bécsi korszakának műveiből. Az EU-s csatlakozásunkat megelőző kulturális érdeklődés tette lehetővé egy nagyszabású *Magyar avantgárd 1915–1925* kiállítás megszervezését Brüsszelben. A nagyméretű katalógusban felmutathattam a mai hálózatelméletet megelőző kutatásaim eredményét a

magyar és a németalföldi modernnek ismeretlen kapcsolatáról. Gaßnerrel két további kiállításban dolgoztunk együtt, *Mattis Teutsch és a der Blaue Reiter* kiállítás és a *Modernizmusok*, a Los Angeles-i Modern Múzeummal közös projektben.

Az évek előrehaladtával megérik az ember az oktatói munkára. Előbb az ELTE, majd 2003 óta a MOME doktori iskolájában lettem óraadó tanár. A Galériában kétszekerényi jegyzetanyag vár még további feldolgozásra korábbi céduláim, katalógusaim nyomán. Ebbe kezdtem volna, amikor elért egy új, nagy projekt. 2010-ben Pécs Európa kulturális fővárosa lett, és ebből az alkalomból Várkonyi Györggyel összefogva végeztük életünk legnehezebb feladatát a *Magyarok a Bauhausban* prezentálását. (Pécsen és Berlinben a Bauhaus-archívumban került megrendezésre.) Ismét sikerült 25 fős neves, nemzetközi szerzőgárdát toborozni és egy szép katalóguskönyvet megjeleníteni magyarul és németül. Óriási munka volt, még ha mindig egy ilyenre készültem is, gyűjtve az anyagot, kiépítve a hazai és nemzetközi szakmai kapcsolatokat. Ezt szeretem csinálni! Most már csak kisebb léptékkel, de folytatom kedvenc témáim kutatását, legyen szó a *Magyar művészekről a bécsi Hagenbundban* (Bécs, 2013–14) vagy *Nemes Lampérth József* műveiről (Kogart).

A sok kiállítás, a mintegy 200 cikk és 12 könyv után, hetvenévesen, jó megélni, részt venni fiamék szép családi életében a három unokával, és a fiatalok, köztük a grafikai osztályon felnőtt muzeológusnemzedék hatékony szakmai munkájában, aktuális projektekből. E kölcsönhatások közepette válik egyre teljesebbé az élet.

Esztergályos Cecília

színművész (Budapest, 1943. január 26.)

Rendhagyó életemet erősen befolyásolta, hogy: 'fordítva vagyok bekötve', a mottóm: 'járatlan utat a jártért el ne hagyj', s miközben tudom, hogy „ilyen vagyok, ilyen”... – ennek ellenére „nem bánok semmit sem”!

Esztergályos Cica

Halló, halló!

(József Attila Színház, rend. Méhes László)

NEM KELL MÁS, CSAK EGY ALBÉRLET (ESZTERGÁLYOS CECÍLIA FESTMÉNYE)

Várady Szabolcs

költő, műfordító, szerkesztő (Budapest, 1943. január 27.)

Az életem nagyrészt egy helyben telt. 1945 óta Budán, a XI. kerületben, abban a lakásban, ahol ma is lakom. És amíg közben nem itt, addig is Budán laktam, a II. kerületben. Budapesten kívül a legtöbb időt Szigligeten töltöttem, az alkotóházban, negyven év alatt több mint három évet, ha összeadom a januári és júliusi jobára két-két heteket. A házassági évfordulónk is már a negyvenegyedik volt az idén. Az egy munkahelyen (az Európa Könyvkiadónál) eltöltött idő, ha nem is éri el a negyvenet, de több a harmincöttnél.

Van az amúgy nagy lakásnak egy elszigetelt kis szobája, eredetileg nem is volt a lakás része, hanem a ház közös tulajdona, külön bejárattal, amely a padláslépcsőre is nyílik. Apám megvette a háztól, és itt lakott a szakácsnőnk a férjével, amíg a szüleim nagy lábón éltek az ostrom után, az államosításig. Apám egy kis vegyi üzemnek volt a társtulajdonosa. Jut eszembe, a jómódhoz egy szentendrei nyaraló is tartozott, a nyarakat mi, gyerekek ott töltöttük, nagymamám felügyelete alatt, így azért egy kis vidéki életet is kóstoltam kisgyerekként. Volt nagy kert, veteményes, baromfiudvar, nyúltenyészet, és körös-körül a még nagyrészt beépítetlen természet, az országút túloldalán a Duna. Ha megáradt, bejött a kertünkbe is. Mikor gimnazista lettem, megkaptam azt a kis szobát, és abban írom most ezeket a sorokat is.

Szabó J. Judit felvétele

Irodalmi vénája leginkább nagymamának volt a családban. Fönnmaradt egy levele, amelyben igen szemléletesen és remek humorral írta meg anyáméknak, hogyan zajlott le a hozánk beszállásolt szovjet katonatiszteknel egy disznóölés (végül is az egyik közkatona géppisztollyal terítette le szegény sertést).

Verset azonban tudtommal senki sem írt. Nekem is csak tizennégy éves koromban támadt az a váratlanul igen eltökélt szándékom, hogy költészetel akarok foglalkozni. A körülmények szerencsésen alakultak. Volt először is egy remek tanárom a József Attila Gimnáziumban, Laky Péter. Matematikát tanított, de irodalmár is volt, ő adta a kezembe Szabó Lőrincet, Weöres Sándort. És volt egy csapat, egy évfolyammal fölöttem, akik irodalmi lapot szerkesztettek, és hamarosan befogadtak engem is. Bence Györggyel (ő volt a lap szellemi vezére) és Papp (később költőként Sumonyi) Zoltánnal elmentünk Vas Istvánhoz. Attól fogva ő az írásainkat bírálta meg rendszeresen, felesége, Szántó Piroska pedig a lelkünket ápolta. És volt egy rokonom, aki iskolatársa volt Pilinszky Jánosnak, így érettségiző koromra egyszerre két mesterem is lett. Az is szerencse, hogy nem vettek fel az egyetemre. Négy évre korrektorként lettem a Szépirodalmi Könyvkiadónál, amely akkor még a New York-palotában székel, egy emelettel az Európa és a Móra fölött,

összebarátkoztam Réz Pállal, megismertem többek között Domokos Mátyást, Kormos Istvánt, Lator Lászlót. Pilinszky beajánlott Galsai Pongráczhoz, aki a Nők Lapjánál irodalmi rovatot szerkesztett, Kormos pedig bevette egy versemet a *Szerelmes Aranykalendárium* című antológiába, egy-egy vers az év minden napjára a világirodalomból, közte hetven magyar, és én az egyik, a huszonkét évemmel! Akkor már jártam esti tagozaton a pesti bölcsészkarra, magyar-történelem szakra. Éppen akkor, 1965-ben kerültem át, ősszel, a nappalira. Ott huszadik századi magyar irodalomra szakosodtam, de időm nagyobb részét a filozófia szakosok közt töltöttem, a Bence György és Kis János vezéreltével működő diákkörben, ahol egy életre összebarátkoztam Petri Györggyel és Fodor Gézával is. 1969-ben végeztem, és ősszel elszegődtem az Európa Könyvkiadóhoz. A kiadó akkor már a Kossuth téren volt, onnan mentem nyugdíjba 2005 végén.

Vas István kezdettől buzdított a fordításra. Ő találta ki a *Napjaink Költészete* sorozatot, és ebben Archibald MacLeish amerikai költőt vele közösen fordíthattam. 1970-ben jelent meg a kötet. És amikor saját verseim először jelentek meg nagyobb mennyiségben a *Ne mondj le semmiről* című antológiában, 1974-ben, ő írt hozzá bevezetést. Verset csak a tanulóévekben írtam sokat, aztán egyre ritkábban.

Csak 1981-re állt össze az első önálló kötetem. A második '88-ban jelent meg, és csak felerészben volt új. Abban az évben váratlanul az ölembe pottyant egy Fulbright-ösztöndíj. Az alatt az öt hónap alatt, amíg Amerikában voltam, idehaza alaposan megváltoztak a dolgok. New Yorkban ért a hír, hogy új irodalmi folyóirat szerveződik, Réz Pál főszerkesztésével. '89 őszén meg is indult a Holmi, azóta is én szerkesztem a versrovatát.

Mikor hatvanéves lettem, úgy éreztem, ideje volna előállni végre egy vaskosabb kötetel. Egybegyűjtöttem, amim volt, a komoly verseket, a legjobbra gondolt versfordításokat, esszéket, kritikákat és a komolytalan (vagy mondjuk elegánsabban: „light”) versekből egy bő válogatást, mert ilyeneket mindig nagyobb mennyiségben írtam, szórakozásból, versíróizmam tornáztatása végett vagy Réz Pál felkérésre – limerickeket – egy erotikus antológiába. Meg sok dalbetétet különféle színdarabokba. Ezt a könyvet az Európa adta ki, *A rejtett kijárat* címmel, 2003-ban. Legnagyobb karriert az a verssorom futotta be (Esterházy Péter könyvről könyvre visszajáró vendégszövegeként), amelyik most már fenyegetően szól rám: „Zsugorodik a zsugori idő.”

Vas István

Horváth István

diplomata (Budapest, 1943. február 1.)

Élettörténetemet nehéz összefoglalni a megadott keretben, mert olyan, sorsfordulókkal teli korszakban éltem, mely időszakban történő eseményeknek nemcsak aktív részese, hanem alakítója is voltam. Olyan eseményeknek, amelyek Magyarország sorsának alakulása szempontjából sorsdöntőek voltak.

1966-ban a Marx Károly Közgazdasági Egyetem pénzügyi szakának elvégzése után egy külkereskedelmi vállalatnál dolgoztam meglehetősen sikeres üzletemberként. Ezt követően a vállalat belgrádi képviselőjének vezetője lettem 1973-tól 1978-ig. Ez alatt az időszak alatt a német, orosz és angol nyelv mellé megtanultam szerbül is. 1979-től az MSZMP KB gazdaságpolitikai osztályán dolgoztam, és a gazdaságirányítási reform külgazdasági szabályozórendszerének átalakítása volt a fő munkaterületem. E tevékenységem keretében volt alkalmam az általunk 1980-ban kezdeményezett bizalmas egyeztető tárgyalásokon részt venni az NSZK-ban, amelyek célja volt Magyarország és az akkor még Európai Gazdasági Közösségnek nevezett szervezettel egy átfogó kereskedelempolitikai megállapodás megkötése. A tárgyalássorozat eredményeként, amelyet akkor Helmut Schmidt kancellár, Jürgen Wischniewski államminiszter, később Helmut Kohl kancellár közvetítésével a magyar politikai vezetés folytatott, 1987-ben Magyarország, a Varsói Szerződés tagállamai közül elsőként, megkötötte a kereskedelmi, politikai megállapodást az EGK-val. Ez politikailag, külpolitikailag nem volt kockázatmentes, hiszen a nyolcvanas években a két nagyhatalom, az Egyesült Államok és Szovjetunió hidegháborús szembenállása világháborúval fenyegetett. Magyarország pedig, éppen ellenkezőleg, a párbeszéd fenntartására, nyugati kapcsolatainak erősítésére törekedett.

1983-tól hágai, majd 1984-től 1991-ig az NSZK-ban, illetve az újraegyesült Németországban voltam Magyarország nagykövete. Közel nyolc sorsdöntő éven át képviseltem a magyar érdekeket abban az országban, amelynek sorsa ezekben a történelmi időkben olyan szorosan összefonódott a nemkülönbön történelmi fordulóponthoz érkezett Magyarországéval. Ez a nyolc év egybeesett azzal az időszakkal, amikor a magyar külpolitika egyre tudatosabban próbált élni a „reformok éllóvasaként” élvezett tekintélyével, részben a táguló nemzetközi mozgástér kitöltése végett, részben az eladósodás szorongató hatása által kiváltott cselekvési kényszer ösztönzésére. Ez mozgatta a hazai reformerőket, melyek a magyar diplomácia útkeresése mögött álltak, egyúttal a diplomáciát is bevonva személyi változások kikényszerítésére a magyar politikai életben. A sok szálon, kül- és belföldön, Moszkvától Bonniig párhuzamosan futó esemé-

nyek összefonódása vezetett ahhoz a történelmileg páratlan helyzethez, hogy a magyar diplomácia fontos szerephez jutott nemcsak a magyarországi rendszerváltás előkészítésében, de hatással volt az európai folyamatokra is. Ez az időszak a magyar diplomácia „csillagórája” volt, amelynek a sors akaratából részese és aktív alakítója lehettem. Nagyköveti pozícióból nemcsak a korabeli válságos magyar politikai élet kulisszái mögé volt alkalmam betekinteni, helyzetemből adódóan részben befolyásolni, de a politikai életben szerzett megbecsülésem révén a magyar rendszerváltás minden mozzanatát érdeklődéssel követő, azt indirekt befolyásolni kész NSZK politikai arénája főszereplőinek és „szürke eminenciásainak” nem nyilvános világába is.

Nagyköveti, mondhatnám kulcspozícióból adódóan lehetőségem volt megismerni a rendszerváltást megelőző évek, hónapok lázas magyar politikai életének szereplőit, belharcait, de a fordulat utáni új magyar kormányzattal a magyar külpolitikai irányvonal témájában vívott csatában kudarckokat is megélni. Az NSZK kormánya által felkínált politikai-gazdasági lehetőség kiaknázatlan maradt, a felkínált lehetőség révén az ország learathatta volna a magyar érdekek gyümölcseit. Nem tette!

Helyette a hatalomra került politikai „elit” azzal volt elfoglalva, hogy miként győzzék meg a magyar társadalmat és a nemzetközi közvéleményt, főleg a német politikusokat, hogy kinek az érdeme volt a határnyitás az NDK-s menekültek előtt, 1989. augusztus 19. vagy szeptember 10. Németország „megmósolyogta” a történelmet elferdíteni igyekvő magyar politikusokat.

Egyedül Antall József volt az, aki igazi demokrataként, józanul hívta fel politikustársai figyelmét: számon kérni csak annak van joga, aki azért tett is valamit. A magyar társadalom megosztottsága itt kezdődött el. Ettől kezdve a két tábor külön ünnepelt. Egy nép, amely nem tud kulturáltan ünnepelni és nem tud búcsúztatni. Külön ünnepeljük nemzeti ünnepeinket, és nem tudjuk még egy nyugdíjba vonuló kollégánkat sem elbúcsúztatni.

A külpolitikai lehetőségek elszalasztása felett érzett csalódottságom vezetett végül ahhoz, hogy 1991 végén nagyköveti megbízatásomról lemondjak. A Magyarország iránt érzett hála és nemkülönben nagyköveti tevékenységem elismeréseként a német államelnök, von Weizsäcker a legmagasabb német kitüntetést, a csillaggal és vallszalaggal ékesített nagy német szolgálati keresztet adományozta. Örültem, de egyben szomorú is voltam. A magyar politikai elit újabb nagy történelmi lehetőséget szalasztott el, a világ pedig újra ránk csodálkozott. Ahelyett, hogy tőkét kovácsolnának maguknak a magyarok, vitatkoznak, kinek mi az érdeme.

Antall József miniszterelnök nagyvonalú ajánlatai ellenére nem kívántam a politikában maradni. Külkereskedelmi tapasztalataimat hasznosítva különböző német vállalatoknak lettem képviselője.

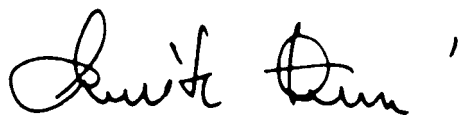
1995-ben a luxemburgi kormány felkérésére örömmel elvállaltam Luxemburg tiszteletbeli konzuli megbízását, amelyet 2003-ig töltöttem be.

2003-ban, EU-s tagságunkat megelőzően, ajánlatot kaptam a bécsi nagyköveti poszt betöltésére. Örömmel vállaltam. Ausztria mindig kapu volt számunkra a Nyugat felé, 1956-ban is, amikor kétszázezer magyar menekültet fogadtak be, amikor ők sem dúskáltak a javakban. Hétéves munkálkodásom alatt nagyon jól alakultak kétoldalú baráti kapcsolataink. Ausztriával közös

kormányülések jellemezték az erősödő, baráti jellegű kapcsolatainkat. Hét év után lejárt a mandátumom. Ausztria a legmagasabb kitüntetéssel ismerte el a kapcsolataink fejlesztése érdekében kifejtett tevékenységemet. Ismét boldog voltam, úgy éreztem, egy kicsit én is tettem valamit annak érdekében, hogy Magyarország integrálódjon az EU közösségébe, hiszen EU-tagságunkkal hatalmas lehetőséget kapott az ország.

Az ország népe – István királyunkhoz hasonlóan – a nyugati értékrend mellett döntött.

2010 őszén ismét ajánlatot kaptam a luxemburgi kormánytól, Luxemburg tiszteletbeli konzulja lettem. Nagy öröm volt számomra, hiszen hét évig Luxemburg nem bízott meg senkit a konzuli képviseléssel. Megtisztelő volt számomra a velem szembeni bizalom.

Kiss Jenő

nyelvész (Mihályi, 1943. február 1.)

Az akkori Sopron vármegyében, a rábaközi Mihályiban meleg családi fészkek, kiterjedt, nagy rokonság, rendezett, gondozott szűkebb környezet vett körül. S a magyar nyelv, amely akkor elsősorban a rábaközi nyelvjárást jelentette. Ahogy világom tárgult, egyre többet

tudtam arról, mi van a szülőfalumon kívül, s mi volt és van a történelemben (az isonzói harcokról, Sopron magyar városként való megmaradásáról, különösen pedig a második világháborúról bőven volt alkalmam személyes visszaemlékezéseket hallani). A Balatonon és Budapesten gimnazista koromban, iskolai kiránduláson voltam először. Számunkra Sopron volt „a” város. Visszatekintve gyermekkoromra, elsősorban szüleim gondoskodó szeretete, küzdelmes életük tiszta pél-

dája, a faluközösség rend- és munkaszeretete, erkölcsje jut eszembe. A Rákosi-évek többrendbeli nehézsége ellenére erős védettségtudatban éltünk mi, gyerekek.

Szüleim bölcs döntése nyomán Sopronba kerültem a Líceum jogutódjába, a Berzsényi

Gimnáziumba, 1957-ben. Akkor még a legtöbb tanár líceumi tanár volt: tudós tanárok, szigorúak, igazságosak, emberségesek. Magasra tették a mércét. Osztályunkból majdnem mindenki egyetemre vagy főiskolára került, jóllehet az akkori politika szemével legtöbbszörnek nem volt jó a származása. Kollégista voltam, s ez a fegyelem tekintetében majdnem fölért a katonáskodással. Latintanárom, egyben kollégiumi nevelőtanárom, a jó emlékezetű Kozák Lajos tanár úr

harmadikos koromtól egyetemi kresztomátiákat adott a kezembe, s ezzel is erősítette a bölcsészpálya iránti érdeklődésemet. A latin új világot nyitott ki előttem, belekóstoltam a versírás édes mámorába is, s ezzel persze az irodalom vonzaskörébe kerültem. Természetes tehát, hogy magyar–latin szakra jelentkeztem az ELTE-re.

Az egyetemen az történt, hogy először is meg kellett szoknom Budapestet. Ez nem is volt egyszerű. Másodszer itt is kollégista voltam, s nagy szerencsémre a II. évtől az Eötvös Collegium tagja lehettem. Ez azt jelentette, hogy inspiráló közegbe kerültem, ahol az önképzésre kitűnő lehetőség kínálkozott a kollégiumi óráknak, a vendégelőadóknak, a barátoknak és a könyvtárnak köszönhetően. Végül pedig itt dőlt el, hogy a nyelvtudomány büvökörébe kerültem. Mert a nagyobb fokú objektivitás vonzott, s ezt leginkább a nyelvtudomány kínálta. Eldőlt tehát, hogy nyelvészettel foglalkozom szívem szerint. Nagy lökést adott, hogy Benkő Loránd az akkor készülő magyar etimológiai szótár (*A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*) munkaközösségébe hívott munkatársnak. Az egyetem elvégzése után (1966) kerültem az általa vezetett magyar nyelvtudományi tanszék-re, s azóta is ott dolgozom. Közben évekig voltam magyar nyelvi lektor a Göttingeni Egyetemen az NSZK-ban, majd fél évig Berlinben, a Humboldt Egyetemen, illetőleg egy hónapig Helsinki-ben vendégtanár. Horizonttágító, nagyon hasznos évek voltak. Sokszor gondoltam a régi magyar peregrinusokra, s úgy éreztem, az ő útjukat kell járnom: hazajöve itthon hasznosítani a tanultakat magától értődő erkölcsi kötelesség. Odakinn a magyar nyelvet, a magyarságot megtanultam kicsit kívülről is látni. Jobban tudom

azóta azt is, milyen erényeink és hibáink vannak. De megerősödtem a nyelvközösségemhez tartozás tudatában és érzetében, egyszersmind más népek megbecsülésében.

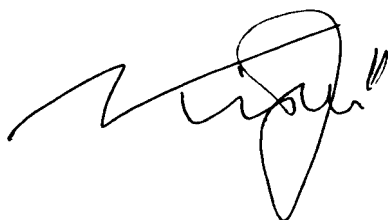
A nyelvtudomány XX. századi nagy változásai nálunk akkor kezdődtek, amikor egyetemista voltam, tehát alkalmam volt megtapasztalni, hogyan változik a nyelvtudomány is a megváltozott társadalmi, politikai, ideológiai körülmények között. A világ kitarult, közvetlenül érzékelhetővé vált, hogy a tudomány valóban egyetemes, s hogy a nyelvtudományt művelők olyan virtuális közösséget alkotnak, amely közösségben sokan és többféleképpen közelítik meg és vizsgálják kutatásuk tárgyát. A nyelvtudományi paradigma-váltások tanulsága, hogy nincs egyetlen üdvözítő módszer, elmélet sem. A nyelv egyrészt önmagában is rendkívül összetett és bonyolult. Másrészt az emberhez kötődik (a homo sapiens közösségén kívül nem létezik), amiként persze az ember is a nyelvhez (az ember mint olyan nyelvbe foglalt létező: Heidegger). Ebből az egymást feltételező viszonyból következnek egyebek mellett az, hogy a nyelvel nemcsak a nyelvtudomány foglalkozik (ezért vannak olyan határdiszciplinák, mint a bionyelvészet, ökolingvisztika, pszicholingvisztika, neurolingvisztika, szociolingvisztika stb.), illetőleg hogy bizonyos társadalmi problémák megoldásában a nyelvtudomány vonatkozó eredményei jól hasznosíthatók.

Mint nyelvészt engem elsősorban anyanyelvem foglalkoztat. A finnugor stúdiumok anyanyelvem előzményeit, jellegzetes vonásainak egy részét ismertették meg velem. Nyelvtörténészként megtapasztalhattam, hogyan, milyen állomásokon, szakaszokon áthaladva terebélyesedett a magyar nyelv azzá a nyelvvé, amelyre elsőként Ká-

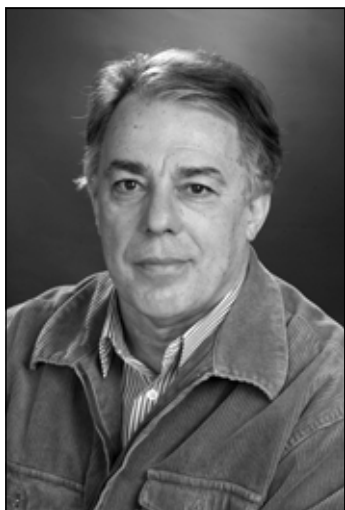
roli Gáspár fordította le a teljes Bibliát, amelyen Berzsenyi, Petőfi, Arany, Ady, Kosztolányi, Jókai, Móricz és a többiek örökbecsű műveiket írták, amelyen a tudományok is megszólalnak magyarul, amely az igényes és igénytelen beszélőnek egyaránt elmaradhatatlan útítársa, amely ma is híven szolgálja minden rendű és rangú anyanyelvtársamat. Etimológusként betekinthelek abba a titokzatosnak látszó, gyakran valóban rendkívül szövevényes labirintusfolyamatba, ahogy a nyelv a dolgok megnevezésére szolgáló szavakra szert tesz. Mint szociolingvista látom a nyelvhasználat és a társadalom összefüggését, kapcsolatát. Miként azt is, nem kellene egyoldalúan hangsúlyoz-

ni, hogy a nyelv a kommunikáció eszköze, mert legalább annyira eszköze a megismerésnek is (ha egyáltalán az eszköz szó ebben az összefüggésben helytálló), sőt társadalmi szimbólum is, kultúra- és esztétikumhordozó szerepe is van. Egy szó mint száz: nem vagyunk meg nélküle, olyan fontos nekünk, embereknek. Ezért is – vagy talán elsősorban éppen ezért? – jó és hasznos professzionális szinten foglalkozni a nyelvvel. Így lett a foglalkozásom nekem is hivatásommá.

Feledy Péter

újságíró (Budapest, 1943. február 4.)

„Akikből... teljességgel hiányzik a jó és boldog élet képessége, azoknak minden életkor teher, akik ellenben minden jót magukból merítenek, azoknak semmi sem tünhetik rossznak abból, amit a természet rendje parancsol. Az ilyen dolgokhoz tartozik elsősorban az öregség, amelyet mindenki szeretne megérni, de ha elérte, szidalmazza...”

A sajnálatosan fiatalon, ahogy ma fogalmaznánk, tragikus hirtelenséggel, 63 évesen, több mint 2000 esztendővel ezelőtt meggyilkolt római bölcs, Cicero vetette papírra az idézett sorokat. És amelyből magamra tekintve iránymutatásnak tartom a második mondat lényegét. Szóval nem fogom szidalmazni...

Nemcsak számítógépem klaviatúráján kopogom le: egyelőre különösebb okom sem lenne rá. Összetartó, bölcs, szeretetteljes családban nőttem fel, tágabb rokonságom, baráti köröm is tele van érdekes, színes, okos egyéniségekkel. Némi kitérő után sikerült nemcsak munkát, hanem 28 évesen hivatást találnom, amelyből 69 évesen önként – némi szomorúsággal, elégedetlenséggel a szívemben – távoztam. A televíziós, rádiós újságírás elég széles skáláját művelhettem. Az

1971-ben lezajlott *Riporter kerestetik!* c. vetélkedő megnyerését követően 1972. január 1-jén lettem tévés.

A Híradónál kezdtem. Itt az első maradandó élményem Elizabeth Taylorhoz kötődik. Történt ugyanis, hogy a már akkor is világsztár Taylor 40. születésnapját akkori párjával, Richard Burtonnal Budapesten ünnepelte. Mely esemény nagyjából egybeesett Kádár János bukaresti látogatásával. Ismeretlen okokból, talán mint friss lóti-futi gyakornokot, engem küldtek be a pártközpontba az MSZMP KB egyik titkárához, Óvári Miklóshoz: hozzam már el az általa meghúzott bukaresti Kádár-beszéd szövegét. Egy rádiós kollégával kerültünk Óvári színe elé. Megkaptuk, amiért jöttünk, ám ekkor a rádiós kolléga felvetette: itt van ez a világhírű színész házaspár, az Intercontinentalban születésnapot ünnepelnek, tele a város pletykákkal, mennyit és hogyan foglalkozzon az üggyel a rádió? És akkor Óvári a következő iránymutatást adta: elvtársak, nem olyan régen volt az én születésnapom. Azzal sem nagyon foglalkozott a sajtó. Ezt sem kell túllihegni!

És ha már MSZMP... Kádár Jánossal egyszer volt szerencsém néhány szót váltani. Az 1980-as évek második felétől a kilencvenes évek elejéig az egyik országgyűlési tudósító voltam. Életem egyik nagy szerencséje, adománya, hogy a rendszerváltozás izgalmas, zűrös, reményt keltő eseményeit testközelből kísérhettem, láthattam végig.

De vissza Kádárhoz! A televíziós bázis az üléstermet körbevevő folyosó egyik pamlagjánál volt kialakítva: volt itt monitor, fülhallgatók, utasítási lehetőség. Valamint ezzel szemben, a folyosó túlsó oldalán egy férfi WC, amelyet az időszűdő pártfőtitkár viszonylag gyakran látogatott. Egy alkalommal megkönnyebbulve jön ki, odalép kis csapatunkhoz és elkezdi nézni a monitort. Finom kis Sony képernyő volt. Majd megjegyezte: milyen éles a képe! Akkoriban történt, hogy néhány szovjet gyártmányú képcsővel felszerelt tévékészülék felrobbant az országban, nem kis riadalmat okozva. – És nem is robban! – jegyeztem meg én. Mire némi indulattal nagyjából a következőket mondta: – Ugyan, az ügyet maguk, újságírók fújták fel! – Meg neki különben is mondták a szakértők, hogy azért robbant fel néhány televízió, mert túl hosszú ideig nézték! Majd távozott.

Szóval tévésként, rádiósként (a nyolcvanas évek közepén néhány évre „átigazoltam” a rádióhoz) nagyon sokat tanultam, hihetetlen élményekben és kalandokban volt részem, változatos, izgalmas, mozgalmas volt szakmai életem. És azon kevesek (?) közé tartozom, akiknek a munkájuk a hobbijuk, a szórakozásuk, szenvedélyük, életformájuk is volt, és ezt életem egyik legnagyobb szerencséjének, legértékesebb adományának tartom. Annak ellenére, hogy a négy évtized természetesen nem volt konfliktus-, feszültség- és csalódásmentes.

Egy nagyon „népfrontos” névsor, hogy kikkel készíthettem hosszabb-rövidebb interjúkat, beszélgetést, egyáltalán nem a teljesség igényével, viszont ábécérendben:

Antall József, Bessenyei Ferenc, Berecz János, Csoóri Sándor, Csurka István, Deák István, Demény Pál, Duray Miklós, hg. Erba Odescalchi Sándor, Farkas Vladimír, Göncz Árpád, Grosics Gyula, Györgyi Kálmán, Habsburg Ottó, Hegedűs András, Horn Gyula, Horthy Istvánné, Illyés Gyula, Kocsis Zoltán, Koltai Lajos, Kopácsi Sándor, Kosáry Domokos, Magyar Zoltán, Marosán György, Mádl Ferenc, Nyilasi Tibor, Obersovszky Gyula, Oláh György, Orbán Viktor, Sass Szilvia, Ságvári Ágnes, Sinkovits Imre, Mario Soares, Sólyom László, Vörös Vince.

Rövid szemezgetés a legkedvesebb, legfontosabb műsorokból, amelyekben részt vehettem: szinte a kezdetektől a nyolcvanas, kilencvenes évek egyik nagyon sikeres műsorában, az *Ablakban*, vezethettem több mint 250 Záróra c. műsort (amelyben az egyik alapelv az volt, hogy a jó és izgalmas beszélgetéshez minimum kell – ahogy mi leegyszerűsítve fogalmaztuk – egy „kommunista” és egy „fasiszta” beszélgetőtárs), készíthettem riportfilmeket a rendszerváltozás nehézségeit élő magyar falvakról (*Hazanézó*), dokumentumfilmeket 1956-ról, 1957. május 1-jéről (*Parancsolatlan tiszta szívvel, Végjáték az Akadémia utcában, Lángoló, tűzszínű, Titkolt örökség*), portréfilmet (*Akiből kizárta magát a párt – Demény Pál, Életem egy álom – Erba Odescalchi Sándor, Forradalom a jog útján – Antall József*), eltemethettem Nagy Imrét és mártírtársait, Mindszenty Józsefet, Horthy Miklóst, Mádl Ferencet.

És persze úgy mentem nyugalomba, hogy tele vagyok zseniális műsorötletekkel...

De folytatom, hogy miért nem fogom szidalmazni...

Első házasságom a jogászmunka elhagyásának és a tévés hivatás megtalálásának esett áldozatul. Második házasságomat a televíziónak köszönhetem: egy műsorban ismertem meg Monspart Saroltát, akivel 1974 óta vagyunk együtt. És akinek nagyon sok mindenért vagyok hálás, sok mindenért tartozom köszönettel. Úgy általában és legfőképp az együtt töltött közel négy évtizedért. Amelynek egyik eredménye – tudomásom szerint – elfogadható testi (és lelki) egészségem: a futást ő tette életem szerves részévé...

Aztán van két nagyon klassz, jó ízlésű, sikeres fiam, az egyik 41, a másik 31 éves. Négy, illetve egy gyermek apukái. A jó ízlésen azt értem, hogy szép, okos, inspiráló feleséget találtak maguknak.

Nem vagyunk milliomosok, de életkörülményeink kiegyensúlyozottak, bíznak benne, hogy ez így is marad. Mert optimisták vagyunk...

És befejezésül: műsorvezetőként, riporterként is gyakran használtam, idéztem (a szerző megjelölésével...) aforizmákat. Mert pontosnak találtam, általam akkor ki nem mondható, de fontosnak érzett gondolatot, „örök igazságot” (ha van ilyen) fogalmaztak meg. Középkorom óta bővítem gyűjteményemet. Idézek néhányat, amelyeket – ahogy nagyképűen mondani szokták – helyettem írtak, amely gondolattal teljesen azonosulni tudok, tehát engem is jellemez! (Persze nem politizálni akarok...)

„Isten felfedezése. Úgy érzem, hamarabb eljutok hozzá a benne való kételkedés révén, mint a benne való vak hit útján. A vallás a mennyországban *tudja* őt – a tudomány mindenütt a világon *keresi*.” (Karinthy Frigyes)

„A magyar szó még nem magyar érzés, az ember, mert magyar, még nem erényes ember, és a hazafiság köntösében járó még korántsem hazafi. S hány ily külmázos alak dolgozik a haza meggyilkolásán... S ím ez a fő oka, miért áll a magyar hazafiság sokkal kisebb becsben, sőt, nem legtisztább fényben a világ nagy színpadán, s miért nem képes civilizációi szimpátiát s hódító közvéleményt gerjeszteni a legmagasabb magyar polgári erény odakünn.” (Széchenyi István)

„Nem elég a mai időkben törvényeket írni, de azok iránt szimpátiát is kell gerjeszteni. És ha valaki olyas törvénynek nem hódol, mely előtte gyűlöletes, melytől természete visszaborzad, sújthatja őt a betűnek szigorúsága ugyan, de célját veszti, mert mártírt emel, az pedig fanatizmust szül.” (Széchenyi István)

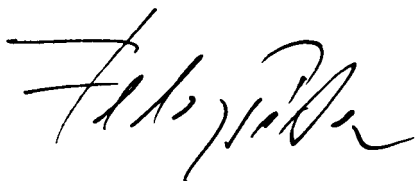
„Én nem a sok beszédben látom a szerencsétlenséget, hanem mindinkább sajnálkozásra bír az országgyűlésnek azon típusa, hogy az emberek örülnek, ha a másiknak valamit a szemére vethetnek, joggal vagy jogtalanul, alaposan vagy alaptalanul, szükséges vagy nem szükséges a közdolgozók viteléhez, nyer vele a haza vagy nem nyer, tisztább lesz általa a tárgy vitatása vagy nem, nekik mindegy, de örülnek rajta, ha másnak valamit a szemére vethetnek.” (Deák Ferenc)

És ami életkoromhoz jobban kötődik:

„Az életet nem azok a napok jelentik, amelyek elmúltak, hanem azok, amelyekre emlékezünk.” (Pjotr Andrejevics Pavlenko)

„Az életből úgy kell távozni, mint valami vendégségből: meg kell köszönni a házigazdának, s azzal pakolni.” (Voltaire)

De ki a házigazda?

Maróth Miklós

Klasszika-filológus, orientalista (Budapest, 1943. február 5.)

Ha meggondolom, hogy nagyrészt a XX. század második felére eső életem során mi volt a leglényegesebb változás, akkor a soha nem látott méretű tudományos fejlődés mellett, amelyről föltehetőleg mások fognak megemlékezni, a hagyományos erkölcsi értékek fokozatos eltűnését kell megemlítenem, kiemelve, hogy ezek elvesztését eddig nem pótolta újonnan létrejött értékrend.

Hasonló változások az erkölcsi világrendben a történelem során másutt is és korábban is bekövetkeztek. Elég példaként említeni a Római Birodalom összeomlását és a más erkölcsi rend szerint élő barbárok beözönlését Európába. Ez a több évszázados ró-

maiság végét jelentette. Utóbb azonban a római szellemet hordozó kereszténység talaján lassacskán létrejött egy új erkölcsi világrend, amely ismét csak évszázadokig érvényben maradt. Ez az erkölcsi értékrend ugyan többször módosult, például a francia forradalom után egyre erősödő polgári rend keretei között is, de gyermekkoromig lényeges vonásiban nem változott.

A XX. század „találmánya”, a tudományos, mindenekelőtt műszaki fejlődés nyújtotta új lehetőségekre támaszkodó totalitárius rendszerek működése következtében a régi társadalmi rend kereteit lerombolták, és az emberi értékek (család, szolidaritás,

lovagiasság, udvariasság, tisztességes munka, kötelességteljesítés stb.) helyét az anyagi értékek és az azokra figyelő gátlástalan önérvényesítés foglalták el.

Mindez sajnos káros következményekkel járt a tudományos kutatókra nézve is. A tisztességes munkát, tárgyilagosságot és szorgalmat föltételező területen nagy számban jelentek meg szerencselovagok, akik megpróbálnak a könnyebb úton járni, a komoly munkát propagandatevékenységgel helyettesítik, és nem a tudományos közéletben, hanem a médián keresztül próbálnak hírnévre és befolyásos pozícióra szert tenni.

Erkölsileg válságos periódusok az európai történelemben többször is voltak, de az erkölcsi stabilitásnak keretet adó rómaiság és az azt hordozó kereszténység korábban mindig a megújulás kiinduló alapjául szolgált.

Manapság azonban a rómaiság ismeretét az anyagiakban való gazdagodást is szolgálni tudó tudományokkal szemben fölöslegesnek tartja a (propaganda által is félrevezetett) közvélemény.

Másrészt a kereszténységgel élesen szemben álló totalitárius rendszerek (az ebben is egymásra hasonlító fasizmus és szocializmus) örökségeként nálunk tovább élő vallásellenesség vagy jobb esetben vallási közömbösség, továbbá a nyugati államokban egyrészt a megteremtett anyagi jólét, másrészt az életidegen ideológiai spekulációk alapján elterjedt szekuláris, minden hagyományt elvető, abszurd következtetésekre jutó világnézet megszüntetni látszik a megújulás alapjait.

Az ember hetvenedik életévéhez közeledve kétségekkel a szívében azt kérdezi, hogy ezek után lehetséges-e egy saját erőből kitermelt újabb erkölcsi megújulás. A korábbi erkölcsi megújulások két forrását elvető Európának lesz-e jövője? Vagy ismét beáramlanak Keletről a „barbárok”, és azok fogják megmenteni? Elfelejtve mindazt, amit eddig Európa jelentett?

Erre a kérdésre a választ már sohasem fogom megismerni.

Kunh Kisz

HARIS LÁSZLÓ | KISFALUDY UTCA, 1956

Haris László

fotóművész (Budapest, 1943. február 9.)

Apám műszaki vállalkozó, autóalkatrészeket gyárt, a háború jó konjunktúrát teremtett. Édesanyám a három gyerekkel otthon van, munkáját egy Mari nevű tófalui cselédlány segíti. Apámat néhány hónapos koromban tartalékos tisztként behívják katonának. Vele tulajdonképpen négy és fél éves koromban ismerkedem meg, mikor hazajön az orosz fogságból. Bármily furcsa, ma is pontosan emlékszem a jelenetre, mikor hazaérkezett; soványan, betegen, boldogan, végre itthon volt.

Hat évvel idősebb bátyám az utánozni való példakép, talán valamiféle apapótlék számomra. Tőle tanulok meg fényképezni. Hatéves korom-

ban már van fényképezőgépem, tudok filmet előhívni, kontaktolni. Írni-olvasni csak egy évvel később, a Dugonics utcai iskolában tanulok meg.

1956. november 2-án szüleim végre elengednek fényképezni. Nyolcadik kerületi lakásunk közel volt a forradalom legfontosabb eseményeihez, de a jól hallható lövöldözések miatt nem mehettem ki az utcára. November 2-a azonban más volt, mint a korábbi napok. Reggel szép napsütésre és csendre ébredtünk. Úgy tudtuk, győzött a forradalom, a városban rend van, mindenki bizakodik, hogy el lehet kezdeni végre a normális életet. Délutánig végigjárom és fényképezem a forradalom helyszíneit. Nem sejtem, hogy ötven év múlva ezekből a képekből kiállítás lesz a Múcsarnokban, Washingtonban, Bécsben és még sok helyen. A jövő megismerhetetlenségének jótékony homálya takarja el a lovasrohamot és a könnygázt is.

1957-ben, már vörösmartys diákként, belépek egy illegális cserkészcsapatba. Együtt járjuk a természetet, nyaranként táborozunk azóta is. Az ötvenöt éves barátság rengeteg közös élménye ma is a legfontosabb számomra.

1968 nyarán diploma a Budapesti Műszaki Egyetemen. Ha valaki utána számol az éveknek, hamar rájön, hogy valami hiányzik. Hát igen, másodéves egyetemistaként rájöttem, hogy a fényképezés, a film és általában a művészetek jobban érdekelnek, mint a műszaki tudományok. Ekkor érnek Magyarországra a francia és a lengyel új hullám filmjei. Harmincszor nézem meg Wajda *Hamu és gyémántját*, minden időmet kitöltik Truffaut, Godard, Kawalerowicz, Munk, Wajda és Polanski filmjei, jönnek a japánok, *A homok asszonya*, *A vihar kapujában*, s mindenekfölött Fellini. Az Egyetemi Színpadon Perneczky tart hihetetlenül izgalmas előadásokat a modern képzőművészetről, nem csoda, hogy háttérbe szorul a perdületvektor nyomatéka és abba hagyom az egyetemet. Két év múlva szüleim és nálam okosabb barátaim tanácsára (lásd: cserkészcsapat) mégis folytatom, és be is fejezem az egyetemet; gépészmérnök vagyok.

1968. szeptember. Házasság Ildikóval. Nagy örömünkre öt gyermekünk születik, akikről – egyelőre – hét unokánk van.

1969. Szürenon-kiállítás Budapesten. Művészi pályám igazi kezdete. Az akkor szerveződő új magyar avantgárd művészeiben találom meg a leginkább inspiráló, ihlető legfontosabb társakat. Néhány név a teljesség lehetetlen igénye nélkül: Csáji Attila, Csutoros Sándor, Molnár V. József, Harasztj István, Pauer Gyula, Hencze Tamás, Lantos Ferenc, Karátson Gábor, Papp Oszkár, Türk Péter, Prutkay Péter. A Szürenon után több mint tíz évig csak képzőművészeti kiállításokon szerepelek fotóimmal.

1970–73. Balatonboglári Kápolna-tárlatok. A Galántai György által bérelt kápolnában szabad kezdeményezésként megvalósuló tárlatok, rendezvények, koncertek, színelőadások hamar kivívták a központ rosszallását. A ránk küldött rengeteg manipuláló, fenyegető, aggódó és ígérető, közben folyamatosan jelentő ügynök hálózata még ma is felderítetlen. Személyük nem is lényeges, mert a lényeg az, hogy a pártközpont négyévi manipulációja sem tudta a boglári Kápolna-tárlatokat olyan irányba terelni, ami a hivatalos kultúrpolitika számára elfogadható lett volna. Ekkor jött az Übü királyi fordulat: egy osztag állig felfegyverkezett katona megtámadta a kápolnát, ahol épp színelőadás folyt. Mindenkit kizavartak, majd befalazták (!) a kulccsal egyébként biztonságosan zárható kápolnát.

1973–1980. A szűkülő kiállítási lehetőségek miatt konceptuális művek, performanszok korszaka egyedül és közösen Csutoros Sándorral, Molnár V. Józseffel, Szemadám Györggyel.

1980–1990. Boldog, nyugalmas tíz év a Pannónia Filmstúdióban. Már kizárólag a fotográfiával foglalkozom, megismerkedem az animációs filmkészítés technikájával, sok kitűnő művész baráttal, Orosz Istvánnal, Reisenbüchler Sándorral, Horváth Máriaival, Jankovics Marcellal, Dargay Attilával, Szoboszlay Péterrel, Vajda Bélával, másokkal. Orosz Istvánnal közösen rendezett animációs rövidfilmünk az *Apokrif*.

1990-ben rendszerváltás a Pannóniában is: egyszerre kapom meg tízéves munkahelyi hűségjutalmamat és felmondásomat. Azóta vagyok „szabadúszó” művész és kényszervállalkozó.

1989-ben alapító tagként bekapcsolódom a Nemzetközi Kepes Társaság munkájába. Ez a magyar Kepes György nevét viselő nemzetközi társaság művészekből és tudósokból áll. Célja a kepesi gondolat korszerű továbbéltetése, a művészet és tudomány határterületeinek művelése, az új tudományos eredmények hasznosítása a művészetekben.

1996 óta napjainkig újra fényképezek absztrakt fotókat festmények apró részleteiről. Az 1973 előtti munkák folytatása ez. A világ fölfelé és lefelé tartó végtelenségének megnyilvánulásai ezek a szokatlanul nagyméretű – többméteres – fotográfiák.

2007-ben meghívnak rendes tagnak a Magyar Művészeti Akadémiára. A Makovecz Imre által alapított akadémia meghívása nagy megtiszteltetés, a Kecské utcai megbeszélések, rendezvények, előadások pedig meghatározó, fontos kulturális események számomra.

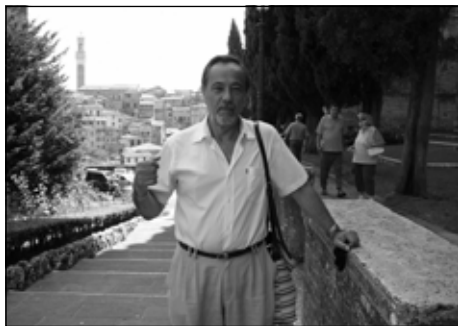
2008-tól munkáim jelentős része a digitális fényképezés speciális lehetőségeivel foglalkozik, több idősíkot rögzítő panorámaképeket készítek. Az új képek egy része Erdélyben készült, ezek összetartozásunk, sorsunk azonosságának jelképei.

2011. november 5-én a Magyar Művészeti Akadémia köztestület lett. Választott tisztségviselőként energiáim nagy részét leköti a munka és az aggodalommal terhes remény, hogy az akadémia méltóvá tud-e válni megfogalmazott céljaihoz. Az eredményről majd utódainkat kell megkérdezni ötven-hatvan év múlva.

Ilain Lili

Kertész Péter

színművész (Budapest, 1943. február 10.)

Ötven éve vagyok színész.
Lassan betöltöm a hetvenet.
De hetvenkedni nem akarok.

A Színművészeti Főiskola elvégzése után a Szolnoki Szigligeti Színház, a Fővárosi Operettszínház, a Nemzeti Színház, a József Attila Színház, majd ismét a Nemzeti Színház voltak pályám állomásai. Ezután a Budaörsi Játékszín és a Karinthy Színpad következett. Az évek során nyári színházi szerepek a

Gyulai Várszínházban és az Agria Játékokon Egerben, száznál több film- és tévéfilmszerep, köztük több epizódszerep amerikai, német és osztrák filmekben, rádiószereplések, megszámlálhatatlan szinkronszerep.

Ezenközben az Operettvilág társulatával német nyelvű operett-előadásokkal bejártam a fél világot Kolumbiától, Japánon keresztül egészen Ausztráliáig, és természetesen a német nyelvterületet: Ausztriát, Svájcot, Németországot.

1976-ban Jászai Mari-díjjal tüntettek ki.

Változatos, gazdag pálya és élet van mögöttem. És talán még előttem is.

Fiam, Dani 33, lányom, Anna 18 éves.

Kiegyensúlyozott, boldog házasságban élek feleségemmel, Évával.

Fiam jóvoltából szeptember végén új szerepet kaptam: nagypapa lettem, Dávid nagypapája!

Remélem, ebben a szerepemben is sikeres leszek.

Fodor László: *A templom egere*

Schünztl szerepében, partnere Kovács Patrícia
(Karinthy Színház, rend.: Karinthy Márton)

Kertész Péter

Kajtár Mária

szerkesztő, műfordító, irodalomtörténész (Budapest, 1943. február 15.)

A felmenőim mindig is Budapesten éltek, akkor is, amikor a várost leánykori nevén Pest-Budának hívták. Büszke vagyok rá, hogy tősgyökeres budapesti vagyok, hogy a családom együtt polgárosodott a várossal, hogy nagyanyám az egyik első bölcsész nő volt a Pázmány Péter Tudományegyetemen, és szintén bölcsész nagyapámmal együtt ahhoz a liberális szellemiségű értelmiségi körhöz tartozott, amely a századfordulón részben meghatározója volt a magyar szellemi életnek. Több nyelv tudása természetes volt, a világirodalom klasszikusainak olvasása eredeti nyelven kötelező, az önálló gondolkodás, véleményalkotás szintén. Mikor a második világháború után minden elveszett a polgári jólétből, és szellemének még az írmagját is megpróbálták kiirtani (I. Márai naplói ebből a korszakból), ezek megmaradtak nekünk. Megmaradtak a könyvek, amelyek olyan természetességgel léteztek körülöttem, mint a levegő, megmaradt a tartás, hogy bármilyen rosszul is megy, rendet tartunk a fejünkben, a lelkünkben és a környezetünkben. És nem félünk, mert nemcsak a demokráta nem fél, hanem a polgár sem, a kettő ugyanis a legtöbb esetben azonos.

Ha egyáltalán lettem, ami lettem, azt a családomnak köszönhetem. Anyámnak, aki az ország egyik legjobb gimnáziumába, a Ságvári Endre Gyakorló Általános Iskola és Gimnáziumnak átkeresztelt, egykor és ma ismét röviden Trefortnak nevezett iskolába íratott be. Családom után köszönet illeti meg itteni tanáraimat, akiktől olyan útravalót kaptam, hogy egyetemi éveimben könnyedén tudtam venni az akadályokat, már csak azért is, mert ma már tudom, ez volt az utam. Mintha a világon nem is lett volna más pálya, én csakis az ELTE bölcsészkarának német–magyar szakára kíváncskoztam. Makacsul. Merthogy a mindig jól sikerült felvételi ellenére valahogy nem akartak felvenni. De aztán mégiscsak felvettek. És amit akkor nagyon nehezen viseltem el, a kiesett három évet, ma már tudom, hogy hasznos volt. Postától külkereskedelmi vállalattig dolgoztam mindenhol, megtanultam, hogy mit jelent éhbérért egész éjjel az ún. levélirányításon leveleket dugdosni kis rekeszekbe.

Egyetemi éveim alatt is dolgoztam, titkárnő voltam az MTA Irodalomtörténeti Intézetének (ma Irodalomtudományi Intézet) a folyóiratánál, a Kritikánál. Titkárnőnek csapnivaló voltam, de ezt főnököm, a korán meghalt kitűnő irodalomtörténész, Diószegi András végtelen türelemmel és nem kevés humorral tűrte. Észrevette viszont, hogy recenziókat és kisebb tanulmányokat írogatok, csak úgy, az adminisztrálás helyett. Így egyetemi éveim után ott maradhattam az intézetben.

Akkoriban kezdődtek az intézetben nemzetközi együttműködéssel a

komparatiztikai kutatások, és Vajda György Mihály vezetésével megalapították az összehasonlító irodalomtörténeti osztályt. Mint germanista ide kerültem, kutatási területem a német és magyar felvilágosodás összehasonlító vizsgálata volt. Számos tanulmányom jelent meg ebben a témában, például Berzsenyi és Hölderlin költészetének hasonlóságairól és különbözőségeiről vagy a német és magyar felvilágosodás általános jellemzőiről. 1974-ben egyetemi doktorátust szereztem *A felvilágosodás esztétikája* című dolgozatommal.

Közben a német nyelvű irodalmak külsős lektoraként időnként dolgoztam az Európa Kiadónak, majd miután úgy éreztem, hogy voltaképp nem is olyan nagyon érdekel a tudomány, különösen a felvilágosodás kora, amikor lehetőség adódott rá, átmentem az Európa Kiadóhoz a német nyelvű irodalmak szerkesztőjének. A világ eszelős politikai felosztásának tükörképeként a kiadónál is felosztott német nyelvű irodalmakból rám a „nyugatiak” (nyugatnémet, osztrák, svájci) jutottak. Igyekeztem folytatni azt, amit elődöm, Györffy Miklós elkezdett: a nyelvterület legértékesebb klasszikusait, félklasszikusait és kortárs íróit jó fordításban, gondos szerkesztésben eljuttatni a magyar olvasóhoz.

A mai napig nem bántam meg, hogy a „magasztos” tudományt elcseréltem a kiadói munkára, mert szerintem ennél szebb, sokoldalúbb, művészetet, tudományt, üzletet és technikát egyesítő foglalkozás nincs. Így egyáltalán nem kellett feladnom, hogy időnként tanulmányokban, előadásokban kifejtsem a saját véleményemet arról az irodalomról, amelyért felelős voltam a kiadónál. Tanulmányokkal, előadásokkal ki-kiruccantam

kedvenc területemre: a századforduló és napjaink osztrák irodalmáról írtam számos tanulmányt, tartottam előadásokat itthon és külföldön.

A rendszerváltozás után a német Bertelsmann Kiadó hazánkban létrehozott Magyar Könyvklubjának lettem az irodalmi vezetője, majd Bécsben kaptam egy hosszabb ösztöndíjat Golo Mann *Németország* című műve második részének fordítására. Mindeközben két szép évig jártam Szegedre, ahol a JATE Germanisztikai Intézetében voltam óraadó tanár. 2000-től 2008-ig a veszprémi Pannon Egyetem Germanisztikai Intézetében tanítottam.

Mai napig nem szakadtam el teljesen a kiadói élettől, sokat fordítok, főleg esszé- és tanulmányköteteket, de néha jólesik egy kis szépirodalom fordítása is. Legutóbbi két kedvencem Glattauer *Gyógyúr északi szélre* című e-mail-regénye, amelynek színdarabváltozatát is nagy sikerrel adták, és talán nem véletlenül Stefan Heym kedvesen gyilkos humorú két kis kötete mindennapi életünk dolgairól és az öregedésről.

Így, hetvenévesen (még leírni is borzasztó), illik számvetést készíteni. Én nem szeretnék. Soha nem lehet tudni, hogy mit hoz a holnap, és egyáltalán, lesz-e még holnap, és ha lesz, akkor meddig. Ami itt van és ami biztos, a két unokám, akiket szüleikkel egyetértésben szeretnék óvatosan, szépen úgy teregetni, hogy egyszer ők is elmondassák azt, amit én ennek a kis írásnak az elején elmondtam: hogy vannak értékek, amelyekről, bár-hogy alakul is a világ, nem szabad lemondani.

Kajta Maria

Módos Péter

író, szerkesztő (Budapest, 1943. február 15.)

Írtam novellát, kisregényt, filmet, drámát, színikritikát és riportot, rádió- és tévéjátékokat, dolgoztam üzemi újságíróként és irodalmi szerkesztőként. *A Hogy szaladnak a fák...* c. film (rendező: Zolnay Pál, operatőr: Szécsényi Ferenc) megőrzi a nevem és fiatalkori arcom.

Az 1990-ben indult Európai Utas negyedéves folyóirat 75 száma és a hozzájuk kapcsolódó vagy száz Európai Utas tévémagazin is – feltételezem – ki-

kerülhetetlen a rendszerváltozás utáni sajtó- és kultúrtörténetben. A 2000-ben induló Közép-európai Kulturális Intézet (a KeKI), amelynek szintén alapítója vagyok, olyan nemzetközileg elismert kulturális műhely, ahol az európai és az egyetemes magyar kultúra értékei és képviselői találkoznak

A József Attila-díj emlékplakettje egy családi fényképgyűjtemény tetején nehezek. Az európai újságíróktól kapott Európa-díj pedig sok-sok doboz irattömegében vár arra, hogy egy alapos iratrendezés után megtalálja helyét a két évtized dzsungelében. A könyvekkel, rajzokkal, képekkel zsúfolt budai lakásban ennek az oklevélnek is biztos lesz megfelelő helye, mint annyi más emléknek, értéknek. Mi található ebben a gyűjteményben? Dunántúlról származó löszbaba; Salernóból hozott, tenger csiszolta féldrágakő; az Isonzónál a föld alól évtizedek múltával előkerült első világháborús katonai jelvény.

Apám 1945 előtt hivatalos repülőtisztként szolgált. Az ő emlékét őrzi a bajtársai által nekiajándékozott ezüstözött kis repülőgép. Rugalmas és mobil fémcsíkja jóval apám halála után is fönt tartja a gépet a szoba légterében. A repülőgép mellett egy 1984-ből származó emlékplakett, fénykép és tanúsítvány, hogy a magyar újságíró-válogatott La Rochelle-ben az újságírók futball Európa-bajnokságán első helyet szerzett. 41 éves voltam akkor, és sikerült fontos gólokat lőnöm akkor is; korábban is, meg később is... „...ott pattogott mindig a labda körülöttem...” – talál meg most, e napló írása közben egy sortöredék egyik első novellámból, a *Holtidőből*, melyet sok nyelvre lefordítottak. Máiig vállalható és élvezhető írás. Egy sérült, ám mindenáron gyógyulni akaró fiatal focista vad belső monológja. A hatvanas évek közepén írtam. Akkor már ismét futballoztam. Néhány neves csapatban is. Például az írók Szocreál Budapest elnevezésű (BLSZ II) csapatában. Alapító: Moldova György, kapus: Csurka István. (Megfértek ott egymással, a futballpályán.) Aztán következett a magyar újságíró-válogatott. És persze játszottam még néhány alsóbb vagy magasabb osztályú csapatban is. Azokban azonban elsősorban a megélhetésért. Az egyetem (ELTE BTK, magyar-filozófia szak, nappali tagozat, 1961–66) elvégzése után nem jutottam álláshoz. Egészen addig, amíg az előbb említett két csapat, az írók-újságírók szakmai rangadója után – négy gólt rúgtam – az újságíró-

válogatott „villámmal” leigazolt, és ez azt jelentette, hogy a MÚOSZ segítségével üzemi újságíróvá avansálhattam. Sokat köszönhettem a focinak. Nemcsak jövedelmet. Egy önmegvalósítást jelentő sportágban, amely mára a világ első számú tömegszórakoztatása lett, és amelyben gyermek- és ifjúkoromban, de még később is, a legjobbak között voltam, nos, ebben az önmagánál többet jelentő örületben nagyon sokat emelkedtem a hierarchiában.

Egy emlékkép 1952-ből: egy kilencéves kislányt a helsinki olimpia idején meglátogat a papája. A szülők már elváltak. A papa – igen-igen ritkán látni őt, és nemcsak a válás, hanem más objektív okok miatt is – biztatja legidősebb fiát, engem, hogy – eddzen önállóan és rendszeresen. „Te csak ezen a területen juthatsz előre.” Az igazság az, hogy eme atyai tanácstól függetlenül is egész gyerekkoromban edzettem és játszottam. És valóban sokat adott nekem. Máig emlékszem arra a pillanatra, amikor egy zsúfolásig telt stadion hirtelen elcsendesült, mert hozzám került a labda. (Egy-egy SZÚR-on – ha valaki nem tudná, ez a színész-újságíró rangadó – a Népstadionban 70-80 ezer néző is szurkolt.)

Futballkarrieremhez (a hitelesség kedvéért) még egy adalék. Vidékről felkerülve megkönnyítette, hogy dunántúli fiúból az Árpád Gimnázium igazi óbudai diákja legyek. A mindenfajta kölyök- meg ificsapatok után a kerületből aztán átirányítottak egy igazi nagy NB1-es gárdához. És akkor – hirtelen abbahagytam a játékot. Egyik napról a másikra – mint aki leteszi a cigarettát. Edzőim, patrónusaim, tanáraink dühöngtek. (Tizenhét évesen akkor már valami kis juttatásban is részesültem.) „Ha az apád nem élne, akkor most a saját érdekedben felpofoználak” – kiabálta a testnevelőtanárom. Apám azonban élt, ám módja neki sem volt beleszólni önálló döntéseimbe. Attól kezdve – azzal az intenzitással, ahogyan sportoltam – kampányszerűen művelődni kezdtem. Naponta színház, hangverseny, valamilyen előadás. És sokat segített e váltásban az is, hogy a nálamnál idősebb, már egyetemre járó árpádos barátaim behívtak az általuk is látogatott bölcsészkar előadásokra. Harmadikos gimnazistaként hallgattam Bóka Lászlót, aki a modern drámáról tartott előadást, és lenyűgözött Füst Milán, aki beszélt a Bibliáról, Hamletről, Tolsztojról, önmagáról... Egy egészen más, nem kevésbé erős vonzású világba kerültem. Máig nem értem, de egyáltalán nem hiányzott a futball-labda. Egészen diplomás állásnélküliségem időszakáig. Akkor összefutottam az egykori testnevelőtanárommal. „Írogatsz? Szép. És futni tudsz még? Kellene a csapatba egy befejező csatár.” Attól kezdve megint ott pattogott a labda körülöttem, 1966-tól egészen 1989-ig. Akkor meg beszippantott az Európai Utas, a Közép-európai Kulturális Intézet. De erről majd máskor.

*

Manapság, ha egymással játszunk, a hatéves unokám veti magát úgy a labda elé, ahogyan én tettem ezt 1952-ben, amikor apámmal focizhattam egy dunántúli ház udvarán.

Miklós Rák

Benkő Imre

fotóművész (Budapest, 1943. február 17.)

Fotográfusként a való világ vizuális értelmezése, az ember és környezete sajátos, dokumentatív ábrázolása érdekel. Alkotói munkám a fényképezés eredendő tér-idő lenyomat jellegére épül, nem használok képzőművészeti effekteket, a tiszta fotográfia autonóm lehetőségeit kutatom.

Messziről indultam, a gyermekkoromat egy erdő közepén épült bauxitbányász-lakótelepen töltöttem a Bakonyban. A közeli falu osztatlan iskolájának bejáró tanulója voltam, majd az ajkai gimnázium érettségi vizsgája után szülővárosomban, Budapesten folytattam tanulmányaimat.

Húszévesen, véletlenül ismerkedtem meg a fényképezéssel, versenykerékpárra gyűjtöttem apró összegeket, de helyette egy Altix nevű kis fényképezőgépet vásároltam. Egy új világ nyílt meg előttem, nagy lelkesedéssel ismerkedtem a fotózás technikai rejtelmeivel, majd, fotópályázatokon elért sikerek után, képeim alapján hivatásos fotográfussá váltam.

Most már tudom, ötven éve rátaláltam életem értelmére, a csend titokzatos világára, a látás örömére. Gyermekkori álmaim váltak valóra, megismerhettem a nagyvárosi élet zezzugait, később az ország és a nagyvilág távoli élettereit, az emberi létezés stációit.

A fotográfia számomra egy tanulmányút, a világ megértése, újragon-

dolása, filozofálás az emberi létről. A megélt élmények alapján képekben fejezem ki magam, egyénileg értelmezett korlenyomatokat készítek. A megismerés, a hétköznapi élet, az emberi létezés sokfélesége inspirál – fényképezni csak hittel, odafigyeléssel érdemes.

Hosszú évekig dolgozom különféle témáimon, az életjelenségek vizuális elemz-

sével, fotóesszé-albumaimban fontos szerepet kap az adott kor keretei között küzdő esendő ember megmutatása.

1987-től megörökítettem az ózdi kohászat leépülését, a város életkörülményeinek változásait. Az *Acélváros* fotóesszém képeit hazai és nemzetközi kiállításokon, magazinokban láthatták, gyűjteményekbe kerültek, elnyerték a W. Eugene Smith Memorial Fund (New York) ösztöndíját, a XX. századvég hiteles lenyomatává váltak.

A *Szürke fények*, *Blues*, *Arcok*, *Sziget Fesztivál* fotóesszéimben a városi életforma változásai és a generációs átrendeződések kapnak hangsúlyt. Az *Utak* könyvemben a két nagyhatalom pillérei között, a különféle országok életlehetőségeit vizsgáltam, a környező és távol-keleti népek sajátos létképei lehetőséget adnak a továbbgondolásra. A folyamatosan készülő *Ikrek* portrészorozatom 30 év dokumentarista szemléletű gyűjtőmunkája.

Fényképezőgépemen keresztül egyre abszurdabbnak látom zajongó

világunkat, de indulatok, ítélezések nélkül próbálom szemlélni. Igyekeztem szerint a mozgásfolyamatokból kiszakított képkonstrukcióim túlmutatnak a helyi történéseken, új olvasatokat kínálnak, emlékeztetnek.

Vannak korjelenségek, egy-egy generációra jellemzőek apró történetek, amelyek aztán idővel átalakulnak, elmúlnak, ezek vizuális lényegét szeretném fotóimon megidézni. Egyszerű

emberek, arcok villannak meg egy sajátos környezet szürke fényében, talán valamit megőrzök a kor hangulatából.

A szavak és a képek két ellentétes világ, ezért gondolataim hitelül ajánlom figyelmükbe a www.fotografus.hu/benkő-imre honlapon található fotóimat.

Benkő Imre

Anderle Ádám

történész (Kozármisleny-Újhegy – ma: Pécs, 1943. február 25.)

Amikor a Széchenyi-akna szirénája váratlanul, szaggatottan megszólal, ez a bányában történt balesetről értesít. Ilyenkor a telep asszonyai, gyerekei a dombra futnak, hogy lássák a völgyben a műszakról hazatérőket: szeretetteiket keresik – vajon jönnek-e, ott vannak-e a többiek között?

A Duna Gőzhajózási Társaság (DGT) XX. század elején épített pécsi bányatelepén (a „Cassián”) nőttem fel. Négy

sorban 25 ház 30 négyzetméteres, szoba-konyhás, spájzos lakásokkal. Öten laktunk az egyikben. Két testvéremmel egy ágyban aludtunk – én lábnál –, s télen forró téglát tettünk a dunna alá lefekvés előtt. A telepen három artézi kút volt, bolt és kocsmá a közeli alsótelepen, iskola, templom, rendőrőrs, futballpálya és orvosi rendelő pedig a távolabbi Pécsbányatelepen. Ide jártunk iskolába és templomba. Én nyolcadikos koromig ministráltam, a hajnali misék után hatalmas zsíros kenyeret és teát kaptunk a plébánián, aztán átmentünk az iskolába.

Apám kényszerbányász volt. A háború után, amikor Baranyából elkezdődött a svábok kitelepítése, volt hentesként ment a bányához. Itt ugyanis nem zaklatták a svábokat. Csillás-segédvájár-vájár, s ma már gyanítom, mindennap félelemmel indult a sújtólégveszélyes bányába. Anyám kapálni járt a telepen kívüli szőlősgazdákhöz, mosni a másik telepen lakó tisztviselőcsaládokhoz. Titokban ő szedte havonta a templom számára a „papi pénzt” s takarította a templomot.

Nagy szegénységben élő, de egymással szolidáris, összetartó telepi közösség élt itt. Élményt a mise és az iskola jelentett. Nevelődésem, nevelődésünk meghatározó színtere volt az iskola, melynek energikus igazgatója egyként védelmet adott a mélyen vallásos tanár néninek és a politikai okok miatt kirúgott színházi dramaturgnak. A „városból” kijáró, hajdanvolt úriasszony tanító nénik

és a régi vágású tanító urak fiatal, sportoló, dinamikus férfi tanárokkal erős, vonzó, munkacentrikus iskolája volt, amely felemelni akarta a nehéz sorsú családok gyermekeit. Zenekarba járhattunk (én fuvolázni tanultam), kézilabda- és labdarúgócsapatokba kerültünk, színházat játszhattunk. Jól tanultam. Nyárádi Ádám plébános úr szerint szép kispap lehettem volna, tanítóim orvosnak képzeltek.

Am szüleim a pécsi építőipari technikumba írtak, hogy hasznos szakmám legyen. Szigorú, munkára, pontosságra nevelő iskola volt. Igazgatója erdélyi dzsentrí, festőművész, aki a városi pártbizottság tagjaként megengedhette magának, hogy a legjobb szakembereket alkalmazza. Itt tanított a DGT volt főmérnöke s egy másik vezető mérnöke szerkezettant, statikát, anyagtant. Orosz nyelvet a szovjet hadifogságot megjárt germanista tanított, aki később a tanárképző főiskola professzora lett. Rajztanárunk pedig ez időben rajzolta Szentágothai professzor anatómiakönyvének ábráit.

A ministrálás évtizede után a KISZ-tagság valamiképpen folytatásnak tűnt számomra. A krisztusi eszmények és a tanáraink által képviselt normák nem voltak ellentétesek bennem. És ahogy az úttörőmozgalom, úgy az itteni „KISZ-élet” is egyfajta civil szerveződésnek jelent meg, folytatásaként a cserkészeknek. Ahogy a telepi iskolában, az igazgató itt sem engedte meg, hogy „a politika felhőregiói” megzavarják az iskola életét.

S mert nem érintett meg a matematika, a kémia és a fizika varázsa, a társadalomtudományok felé vonzódtam. Tanulni szerettem volna, a technikumból pedig reálishoz csak a magyar-történelem szak jöhetett szóba. A szegedi egyetemre jelentkeztem, s vettem fel 1961-ben.

Ezekben az években sokféle hatás formált. Mindenekelőtt a házasságom. Egyetemista házasság volt ez, feleségem, egyetemi társam, Sajti Enikő családja nagyszalontai, minden rokonuk Erdélyben vagy a Partiumban maradt. A család erős magyarságélménye itt érintett meg. Apró-nagy dolgokban. A gyerekek például – Zsolt, Enikő, Emese – úgy kapták nevüket, hogy ne legyen román megfelelőjük. Eljegyzésünket, amikor azt augusztus 23-ára akartuk kijelölni, apósom letiltotta. Ez „az árulás napja” volt a számára: Románia ekkor ugrott ki a háborúból. Az amerikai fogságból hazatért magyar zászlós nem volt hajlandó visszamenni a Romániához visszakerült Nagyszalontára. Családjával magyar földön akart magyar maradni.

Nem tanultam jól, a technikumi hátrányok minduntalan kiütözköztek. Ösztöndíjat pedig közben megszületett kislányunk, Enikő miatt is kapnom kellett. Ezért a legszigorúbbnak tartott professzorhoz, Wittman Tiborhoz jelentkeztem szakdolgozónak. És, mint kiderült, előttem öt éve volt szakdolgozója, s utánam négy évig sem volt másik. Wittman professzor igényessége, hatalmas ritmusa, amelyet át kellett vennem, s közben, szinte mellékesen, az egyszemélyes szemináriumokon és speciális kollégiumokon a kutatás módszertani titkai, a problémaérzékenység, az egyetemes történeti látószög (és egész világképem) kitérítése, mint utólag látom, már a tudományos kutatás felé sodortak. Ez akkor nem is tudatosult bennem, nem készültem „tudományos karrierre”. De élmény volt forrásokat kézbe venni vagy a szakirodalmat kritikusan elemezni. És azon vettem észre magam, hogy a negyedév végére kész a szakdolgozatom, s az utolsó egyetemista évemben már doktori értekezésemre dolgoztam. Témám

követte Wittman professzor érdeklődését. Mire a „fekete legenda” spanyol történeti problémáját doktori értekezésemben feldolgoztam, Wittman professzor már Latin-Amerikába „érkezett”.

Pécsett tanítottam, amikor 1969-ben – egészen váratlanul – Wittman professzor visszahívott a közben Latin-Amerika története nevet felvett tanszékére. Két, kellő időben (1973, 1974/75) kapott hosszú ösztöndíj (Kuba, Peru), már Wittman professzor halála után, segített lendületben maradni. Közben Wittman külföldi tudós barátainak állandó támogatását is élvezhettem, konferenciameghívásokkal, publikációs lehetőségekkel, könyvküldeményekkel.

Közben azonban „közéleti” tevékenységem megszűnt. Visszatérve ugyanis az egyetemre, párttagként, lelkes közéleti emberként ifjúsági felelős lettem a kari pártvezetésben, ám 1972-ben a megyei pártbizottság titkárát állítólag megsértettem. A pártfegyelmi eljárást külföldi utam miatt nem lehetett lefolytatni, de a kar dékánja felszólított, „tűnjek el a közéletből”. Éltem a hasznos és szabad idővel. Kutatásaimból 1975-ben egy karcsú, spanyol nyelvű kötetem jelent meg, amelyet Caracasban újra kiadtak. Az 1977-ben megvédett, Peruról szóló kandidátusi értekezésem spanyol változata pedig 1980-ban az akkori legrangosabb latin-amerikai tudományos díjat nyerte el – elsőként Európában. A hír a szakmában nagy visszhangot kapott, ezután európai társaságaink (AHILA, CEISAL) vezetőségébe is bekerültem. Itthon pedig 1982-ben latin-amerika-történeti kutatócsoportot szervezhettem a tanszék mellett. Az európai kutatások epicentrumába kerültünk, 1987-ben mi szervezhattük meg az AHILA VIII. kongresszusát, amelyen 32 országból kétszáznál több kutató vett részt. S ezután társaságunk elnökének választott meg.

Valamivel ennek előtte lettem az MSZMP egyetemi titkára – a megyei pártbizottság hivatalos jelöltje ellenében. S éppen az a professzor küzdött értem, aki 1972-ben még eltanácsolt a közéletből. Az egyetem közéleté s az egyetemi pártközvélemény ugyanis megváltozott a nyolcvanas évek közepére. Változások lehetőségeit, új útjait kerestük. Politikai hitvallásom, amelyet ma *plebejus szocializmusnak* neveznék, ez időre persze kitért. Egy interjúban már *eurokommunistaként* határoztam meg önmagam, ezzel jelezve a politikai pluralizmus melletti elköteleződésemet.

Sok konfliktust vállaltam ekkor fel. És sok okom lett, hogy elkezdjek félni. Ezért elnökként európai társaságunk segítségét kértem: lemondtam a párttitkárságról, és egy három hónapos spanyol ösztöndíj után göttingeni vendégprofesszornak mentem el. A rendszerváltás már ott ért. A rendszerváltás után pedig, egy rövid kísérletet követően, kiléptem a politikából. A kutatócsoportból hispanisztika tanszéket szerveztem (1993), az egyetemi doktori képzés új rendszerének létrehozásában vettem részt, s máig a modern kori történeti program vezetője vagyok.

Tanítványaim közt már egyetemi professzor, több egyetemi docens és más oktató, újságíró, tanár, szerkesztő stb. található. Könyveket írtam/írok – hat külföldön jelent meg –, és az országos tudományos diákköri mozgalomban (OTDT) a tehetséggondozás dolgait igyekszem elnökségi tagként segíteni. Kitüntetéseimet, a *mestertanár* címet és a *Honoris Causa Pro Scientia* aranyérmet ilyen munkámért kaptam. Kutatómunkám inkább csak külföldön kapott elismerést. A perui köztársasági elnök kitüntetése mellett legutóbb a János

Károly spanyol uralkodó által adományozott *Katolikus Izabella Érdemrendet* vehettem át. 2005-ben pedig, Mádl Ferenc madridi látogatásakor, Benyhe Jánossal és Sebestyén Mártával együtt, az államfő személyes vendégeként kaptam helyet a delegációban.

Írásomban kevés figyelmet kapott családk/családom. Ám valójában értékeim/értékeink hierarchiájában ez áll a legelső helyen. Feleséggel, aki ugyancsak egyetemi történészprofesszor, két gyermeket neveltünk fel, Enikőt és Ádámot. Négy unokánk van, Ádám, János, Dávid és Péter. A legnagyobb, Ádám már egyetemista. Büszkeségeim/büszkeségeink ők, ezért már az ő sorukért aggódunk, figyeljük nevelődésüket, emberi tartásuk formálódását.

Andule R^m

BENKŐ IMRE | MAJÁLIS. HAVANNA LAKÓTELEP. BUDAPEST, 1984

Náray-Szabó Gábor

kémikus (Budapest, 1943. március 11.)

A kémia iránti érdeklődésem először ösztönösen nyilvánult meg, amikor négyéves koromban megettem a nagyfiúk által eldobott keserű barackmagokat. Ezekben cían van, ami a gyomromban felszabadulva akut mérgezést okozott, ezért kis híján meghaltam. Édesanyám félőrülten szaladgált velem az utcán, mert a háború

után kevéssel nem talált mentőt, sem taxit. A papa nem tudott segíteni, mert éppen a Magyar Testvéri Közösség elleni koncepciók perben rárótt börtönbüntetését töltötte.

E kaland után hosszú ideig engedelmes, jó gyerek voltam, mindössze kétszer követtem el főbenjáró bűnt. Egyszer – 1951-ben – csapatot szerveztem az osztálytársaim részvételével, ami akkoriban nem fért össze a hivatalos irányvonallal. Pár évvel később egy kijelentésemet értették úgy, hogy lazítja a kommunista rendszer logikáját, ezért hármast kaptam magatartásból.

Gimnazista koromban már egészen más kihívásokkal kerültem szembe, matematikatanárom csodálatos megérzéssel hozta ki belőlem a szenvedélyes érdeklődést tárgya iránt, ezért négy éven át szorgalmas feladatmegoldója lettem a Középiszkolai Matematikai Lapoknak. Jó eredményeim segítettek az egyetemi felvételin, Veszprémbe, majd Budapestre kerültem, ahol vegyészként szereztem diplomát 1967-ben. A kémiában akkoriban kezdett kirajzolódni az elméleti alapokon álló rend, mely

a kvantummechanikából kiindulva sikeresen rendszerezte és magyarázta az addig egymással nehezen kapcsolatba hozható jelenségeket.

Ezen a területen kezdtem kutatni, és hároméves aspirantúra, benne egyéves göttingeni ösztöndíj után 1973-ban megszereztem a kandidátusi fokozatot. Bár a Chinoin

Gyógyszergyárban kaptam állást, kihelyeztek aspiránsnak a Budapesti Műszaki Egyetem fizika tanszékére, ahol szoros barátságot kötöttem a fizikával is. 1978-ban azzal keresett meg Mészáros Zoltán, a Chinoin kutatási igazgatója, hogy vállaljam el a műszaki könyvtár vezetését, ahová a közelgő számítógépesítés miatt a területen jártas szakembert kerestek.

Elfogadtam a hívást, annál is inkább, mivel lehetőségem nyílt egy kis kutatócsoportot is létrehozni, melyben a biológiailag fontos, nagy molekulák leírására alkalmas új számítási módszereket próbáltunk kidolgozni. Magával ragadott a biológia, annak alapvető, molekuláris vonatkozásai, és nekikezdtem – a világon valószínűleg elsőként – a kvantumkémiai módszerek gyógyszerkutatási alkalmazásának. Az alapoknál kellett kezdeni, az enzimek, a szervezet vegyi gyárainak működését vizsgáltuk. Közben megszerveztem a számítógépes szakirodalmi adatbázisok szolgáltatását vállalati körülmények között, és gyakorlatot szereztem a könyvtárosi munkában, melyet most is hasznosítok. Három hónapot Los Ange-

lesben töltöttem számításaim kiteljesítése érdekében, az ottani eredményeim nemzetközi visszhangja felülmúlta legmerészebb várakozásaimat.

1990-ben elhagytam a Chinoint egy amerikai tulajdonú kisvállalkozás kedvéért, ahol egyéves tartózkodásom alatt megtanultam, hogy nem alkalmazottnak kell lenni ilyen helyen, hanem tulajdonosnak. Elbocsátásom után az ELTE Kémiai Intézetében lettem egyetemi tanár, itt egy pályázaton elnyert forrásból Böcskei Zsolt barátommal együtt létrehoztam az ország első fémhérvjekrisztallográfiai laboratóriumát. Ezzel bizonyos tekintetben édesapám nyomdokaiba léptem, mert ő volt az, aki a kristályszerkezetek vizsgálatára szolgáló röntgendiffrakciós módszert itthon bevezette.

Élénken részt vettem a szakmai közéletben, 1983-ban a Magyar Kémikusok Egyesületének főtitkára, 1990-ben elnöke, 1997-ben örökös tiszteletbeli elnöke lettem. Miután az MTA 1990-ben tagjai sorába választott, többen javasolták, hogy legyek az akkor még jelentős társadalmi befolyással bíró Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének elnöke. Szívesen dolgoztam a szakemberek nagyobb társadalmi megbecsüléséért, szívesen vettem részt a demokratizálódó közéletben.

1994-ben kapott Nobel-díjat két magyar származású tudós, és a szövetség alelnöke voltam, amikor meghívtuk őket: ismerkedjenek meg a magyar műszaki és természettudományi értelmiséggel. A fogadási ünnepségen, a Kossuth téri MTESZ-székház nagy előadótermében egy gombostűt sem lehetett leejteni, a miniszterek is a földön kucorogtak. Már eléggé ismertek a szakmai közéletben, ezért 1996-ban megválasztottak a Magyar Tudományos Akadémia főtitkárhelyettesének. E tisztségemből következően 1998-ban

rám bízta az MTA Könyvtára konszolidációját, amit sikerült véghezvinnem, ezért kedves jutalomban részesültem a könyvtár dolgozóitól: megkaptam a Teleki Józsefről elnevezett érmet. 1999-ben az Oktatási Minisztériumba kerültem, ahol először a tudományos ügyek főosztályát vezettem, majd nemzetközi helyettes államtitkár lettem.

A 2002-es választások után kikerültem a minisztériumból, visszamentem az ELTE-re tanítani, és egyre nagyobb intenzitással részt vettem a Profeszorok Batthyány Köre munkájában. 2003-ban én lettem az elnök, és minden bizonnyal ennek köszönhettem, hogy 2005-ben részt vehettem az akkor alakult Nemzeti Konzultációs Testület munkájában. Ebben az évben tettük közzé a mintegy harminc szakértő munkáját összefoglaló Szent István-tervet.

2006-ban megpályáztam az MTA Könyvtárának főigazgatói székét, azóta itt dolgozom. Nagy a kihívás, mert az informatika viharos fejlődése következtében folyamatos a változás, ezért úgy kell az újat megvalósítani, hogy közben megtartjuk a letisztult és nélkülözhetetlen régijt. Egyre közelebb kerülök a humán tudományokhoz, egyre jobban érdekel a történelem, az emberiség múltja és jövője, főként az, hogy fenntartható-e a folyamatos gazdasági növekedés.

Korábbi, a rációra és a számokra épülő gondolkodásom a humán tudományok irányában fejlődik, technokratából fokozatosan halványzöld aktivistává váltam, aki a boldogságot nem az anyagi fogyasztás folyamatos növelésében, sokkal inkább az emberi kapcsolatok kiterjesztésében és elmélyítésében, a lelki harmónia megteremtésében keresi.

Kóka Rozália

újságíró, előadóművész (Bajmok – ma: Szerbia, 1943. március 12.)

A megtisztelő és diszkrét figyelmeztetésre, hogy hónapokon belül hetvenéves leszek, megdöbbenek, egy pillanatra megtorpanok a nagy nyargalásban.

– Úristen! Még nem is éltem!

Úgy érzem, mintha az egész életem egy nagy futás lett volna, hol valami elől, hol valami után.

A Szabadka melletti Bajmokon születtem. Édesapám Kóka István asztalosmester, édesanyám Gyurcsik Mária varrónő volt. Apám bukovinai székely, édesanyám bácskai magyar volt, 1941-ben, Bácska átmeneti visszacsatolásakor, a bukovinai székelyek Bácskába telepítésekor találkoztak. 1944 októberében a visszatérő szerbek elől menekültünk Magyarországra.

1945-ben a Völgységben, Felsőnánán telepítettek le bennünket, ott éltem húszéves koromig. Ebben az alig ezerlelkes kis zsákfaluban németek, székelyek, felvidékiek éltek együtt. Már egészen kicsi gyermekként, első iskolás éveimben, mindjárt az elsős tanítónőm jóvoltából megtapasztaltam a megvetettség érzését. Megéreztem az olthatatlan gyűlöletet, amelyet az „öslakosok” a betelepített bukovinai székelyek iránt tápláltak.

Szerető, megengedő szüleim, négy évvel fiatalabb húgom, népes apai rokonságom körében nagy szeretetben, szabadságban teltek a gyermekéveim. Úgy éltem, mint egy kismadár. Énekeltem, táncoltam, vasárnap délutánoként a határban barangoltam a társaimmal, szőlősökben, erdőkben, réteken, a halastónál. Tudtam, hol érkezik az első cseresznye a faluban, hol nő a sóska, merre nyílik az ibolya, a gyöngyvirág. Ismertem a falu minden lakóját, messziről tudtam, hogy kinek a lovai trappolnak az úton, nevéen szólítottam az utcánk valamennyi kutyáját. Az enyém volt a világ!

Ha érintettek is mindazok a súlyos csapások, amelyekkel a szüleim szembesültek az ötvenes években: a beszolgáltatás, a kulákküldözés, a téeszésítés, a végrehajtások – gyermeki tudatlanságom megóvott ezek tragikus megélésétől. Nem tudtam, hogy mennyire szegények vagyunk. Nem tudtam, hogy édesanyám mennyire boldogtalan a honvágymiat, hiszen menekülésünk után tizenhárom évig nem láthatta a szüleit, nem mehetett haza Bajmokra, a „láncos kutya” vezette Jugoszláviába.

Az általános iskolában végig jó tanuló voltam, rengeteget olvastam. Az iskolai ünnepségeken gyakorta mondattak velem verseket.

Csak most tudom, hogy milyen borzalmasakat! Olykor nem is értettem, hogy miről szólnak, de becsületből megtanultam.

Negyedikes voltam, amikor édesapámtól megkaptam életem első könyvét, Petőfi Sándor összes költeményeit. Ez volt családom birtokában a második könyv, hiszen volt egy Bibliánk is. Még ebben az évben ellátogatott a falunkba a

Déryné Színház a *Nótás kapitány* című operettel. Olyan elemi erővel hatott rám a színház, hogy néhány hét múlva összeszedtem a korombeli gyerekeket s betanítottam nekik a *János vitézt*. A forgatókönyvet Petőfi Sándor költeményéből és Kacsóh Pongrác daljátékának dalbetéteiből ollóztam össze. Krepp-papírból megvarrtam a „társulat” jelmezeit, megfestettem a díszleteket. A nagyanyámék szomszédjának kocsiszínjében rendeztem meg az előadást. Egy egész szakajtó tojás volt a bevétel.

Nyolcadikos koromban az iskolánkban előadtuk Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig* című darabját. Bella kisasszonyt játszottam benne. Igazgatónk, Arató Vilmos volt Pósalaki bácsi.

1956. november 4-én lettem felnőtt. Szakályhőgyészre, a falunktól tízegynéhány kilométerre lévő településre, szeretett tanító nénink esküvőjére igyekezett boldog lázban a tizenégy fős osztályunk. Ahogy a Kétyi-magaslatra kapaszkodott ki a szekerünk, egyszer csak dübörögni kezdett alattunk a föld. Szekszárd felől hömpölygő tankfolyam zárta el az utunkat. Ordítózó katonák zavartak haza bennünket. Ez az epizód, és ami utána következett kicsi köreimben is, véget vetett boldog gyermekkoromnak.

Középiskolába a szekszárdi Garay János Gimnáziumba jártam. Végig tagja voltam az iskolai néptáncegyüttesnek és táncoltam a Sárközi Népi Együttesben is. Minden tanév végén mint népi táncos részt vehettem a keszthelyi Helikon-ünnepségeken. Ott történtek életem legmeghatározóbb találkozásai. Találkoztam Kodály Zoltánnal, Illyés Gyulával, Simon Istvánnal, Veres Péterrel, akikre egész életemben mint példaképeimre tekintettem.

Kicsi koromtól tanítónak készültem. Kaposváron végeztem el a Felsőfokú Tanítóképző Főiskolát. Főiskolás éveim kezdetén Várkonyi Imre nyelvésztanárom irányításával kezdtem néprajzi gyűjtéseket végezni a bukovinai székelyek körében. Tizenkilenc évesen második díjat nyertem népmesegyűjtésemmel a néprajzi gyűjtők országos pályázatán. Akkor mintha sínre tettek volna, soha többé nem tértem le arról az útról, amelyen akkor elindítottak: Diószegi Vilmos, Morvay Péter, Domokos Pál Péter.

Tizenkét könyvem jelent meg eddig a bukovinai székelyek és a moldvai csángók körében végzett gyűjtéseimből.

Mire a tanítóképzőt elvégeztem, a szüleim és négy nagybátyám családotul Érdre költöztek, ahol 1956 után egy kis bukovinai székely közösség kezdett összeverődni.

1964-ben férjhez mentem, 1965-ben született a kislányom, Szentes Erika Csilla. 1968-ban elváltam.

Tárnokon kezdtem a pedagógusi pályámat, majd Érd iskoláiban és Diósdon tanítottam mindösszesen tizenhárom évig.

1974 és '77 között Érden, a Budai Járási Művelődési Központban, majd 1992 és 2000 között Budapesten, a Magyar Művelődési Intézetben dolgoztam népművelőként. Közben 1985–1990-ig a Kisdobos című gyermeklap főállású újságírója voltam. Úgy megkedveltem az újságírást, hogy azóta sose voltam lap nélkül. Heti Hírhozó, Zeneszó, Világlap és közel tíz éve a folkMAGazin külső munkatársa vagyok.

1971-ben alapítottam, negyvenegy évig vezettem az Érdi Bukovinai Székely Népdalkört. Sok száz előadás, szereplés van mögöttünk. Hazai és külföldi

kitüntetések sokaságát nyertük el az elmúlt négy évtized során: tíz kiváló és arany minősítés, Európa-díj és egyebek.

Az együttes munka mellett szinte észrevétlenül elindult az egyéni előadói pályám is. 1973-ban nyertem el a népművészet ifjú mestere címet népdalénekes és mesemondó kategóriában. Ugyanabban az évben a *Szóljatok játszóknak, regölők* című országos forgatókönyv-pályázaton monodrámámmal első helyezést értem el, majd megnyertem ennek a versenynek az előadói nagydíját is. Ezután sorra kaptam a lehetőségeket a televízióban, az Egyetemi Színpadon és szerte az országban. ORI és Filharmónia működési engedélyt szereztem, és máig mint hivatásos előadóművész dolgozom.

1993-ban kaptam meg a népművészet mestere címet, amelyre minden más elismerésnél büszkébb vagyok.

Ha a jó Isten még megajándékoz egy ideig erővel, egészséggel, a bukovinai székelyekről öt évtizede gyűjtögetett anyagaimat szeretném kötetekbe rendezni. Sok-sok időt szeretnék az unokáimmal tölteni, velük együtt utazásokat tenni, és olvasni, olvasni, olvasni!

Káro Roubin

Árkossy István

festőművész, grafikus (Kolozsvár – ma: Románia, 1943. március 13.)

Fehér papírlapot behálózó sötét vonalak rajzolatáról dereng felém hetven szélsebesen lepergett esztendő fordulatokban bővelkedő eseménysorozata. És történik mindez a varázslatos vonal különös képességének köszönhetően, mivel a vonal nemcsak rajzot jelenthet, de vonal az írás, vonal a vándorút, vonal az országhatár, és vonal a születés pillanata, hogy az élet-halál keményen megvont fekete mezsgyéjéről akár már ne is beszéljünk.

Még az ötvenes éveket írtuk, amikor kisiskolásként megajándékozott a sors néhány emlékezetes olyan perccel, amelyet együtt tölthettem Barcsay

Jenővel, a legkiválóbb magyar konstruktivista művésszel, az erdélyi Barcsay fejedelmi család leszármazottjával, aki példás életművének aurájában maga is a magyar festő- és grafikusnemzedékek fejedelmévé lett, és akkoriban épp rokonlátogatást tett Kolozsváron Nagy Jenő néprajzkutató professzornál. Most is látom, ahogy a kis

szobába beszüremelő tavaszi fény glóriája a kopottas bőrfotelben ülő Mester alkotómunkában megfihéredett haját körbeöleli, miközben megfontolt, halk szavakkal – és ihletett gondolatainak meggyőző erejével – egy zseni pályakezdő számára a „mindenható vonal”

hatalmáról mesél. Ma már tudom: az a pillanat meghatározó volt egész jövőmet illetően. Éppen úgy meghatározó, miként azzá lett történelmi-szellemi környezetem is, amelyben felnőttem, s amely – noha azóta látványában szív-szorítóan megkopott – emlékeimben sértetlenül él tovább egykori romantikájával és titkokat suttagó hársfasorának fenséges koszorújával.

Igen, én Kolozsvár legendás Farkas utcájában nőttem fel, Erdély nagy múltú „szellemi sugárútján” a Mátyás király idejéből való, mai református templom gótikus árnyékában, a bronzba dermedt sárkányölő Szent György szobrával szemközt strázsáló ódon tanári lakások egyikében, ahol hajdanán Áprily Lajos, Kuncz Aladár és oly sok más, ma már égi utakon járó neves professzor is lakott. Ahol virágmézillatú nyáresteken, csillagderűnél, szobám kitért ablakán át a barokk orgona búgásával Bach fűgáit hozta felém a Gyalui-havasokból áradó, langymeleg fuvallat; vagy netán a szemközti ókollégium internátusának villanyoltás utáni diáksusmogását, ha már az öreg pedellus szilenciumra szólító kisharangja is estéli nyugovójára tért. Édesapám volt akkoriban igazgatója e patinás kollégiumnak, amelynek olyan diákjai voltak valaha, mint Szenczi Molnár Albert, Bethlen Miklós, Kacsóh Pongrácz, Székely Bertalan, Kós Károly, Reményik Sándor. Tőlünk balra a református parókia, jobbra a Bolyai Tudományegyetem méltóságteljes épülettömbje magasodott. És alig karnyújtásnyira, a már rég porába holt első magyar kőszínház dicsőséges emléke lebegett a Szamos-parti város történelmi légterében. (Talán ennek sugallatára lett később színészno feleségem?) Így aztán, akármerre néztem is, minden irányból a múlt, a művészet és a tudomány tömény szellemisége köszönt felém.

Művész lettem. Grafikus és festőművész.

És most, az emlékezés pillanataiban, időképek változó tónusú foszlányai villannak elém: a szabadságot jelentő gyermekkori grund határtalansága; a szellemként felbukkanó fekete automobilok árnya; vagy három száználmas munkásőr alakja, amint az út közepén, libasorban menetelve éneklük: „a béketábor legyőzhetetlen”. Emlékszem, rengeteg olajágas békegalambot rajzoltam az iskolában, bár akkor még nem sejtettem, hogy máris a nagy Picasso gondolat- és vonalvilágán nevelkedem. Aztán a Képzőművészeti Egyetem következett, hat ragyogó ifjú esztendővel Corvin Mátyás évszázados szülőházában, miközben vonalgrafikáimmal a kiadók egyre gyakoribb megbízásainak is igyekeztem eleget tenni illusztrációk, könyvborítók, plakátok, díszlet és egyéb dekorációs művek megtervezésével. A kolozsvári Utunk irodalmi-művészeti hetilap pedig, ahol grafikai szerkesztőként húsz emlékezetes és tanulságos esztendőt töltöttem el, mindennapi közelségbe hozott Erdély ragyogó író-, költő-, színész-, zenész- és képzőművész-személyiségeivel. Talán ilyen reminiszcenciák eredménye lett, hogy immár kontinensek távoli sarkaiban fellelhető képeim mellett betűkkel rajzolt köteteim is napvilágot láttak az utóbbi esztendőkből: egyik a *Világ árnya, világ fénye*, Bágyoni Szabó István író-költővel beszélgetve, majd a *Képirás, azaz A csend ösvényein*, amely fiam, Árkossy Zsolt világgjáró fotográfiaihoz fűzött vallomásaim esszécsokra.

Közben újabb és újabb képek sziluettjei körvonalazódnak az emlékezet észrevétlenül fakuló lelki fotográfiáin: tovatűnt nyarak koloritja a kalotaszegi Sztána álmosító csendjével Kós Károly Varjúvárában; vagy a Nyárad menti Mikháza hófehér kiskunyhójának de-

rengése, gomba- és szénaillatú este-ken, pislákoló Göncöl-koszorú alatt Ilával és Zsolttal hármásban, lobogó tűzvarázsánál, ezüstpatak-csobogással. Aztán egy hosszas, szívszorító küzdelem emléke kísért a dermedtségbe fojtott országhatár sorompóvonalán, hogy azt végleg hátrahagyva ismét nyugodalmasabb pillanatok köszöntessenek ránk teremtett új otthonunk befogadó földjén. Gyermekkori utcám tovatűnt varázsát pedig az immár terebélyesre nőtt hársfa idézi fel óbudai kertünk szögletében, amelynek arany-sárgán mosolygó virágait nap mint nap kibomlani láthatom kisunokám világra csodálkozó tekintetében.

Ma is, mint annyi évtizeden át, a műterem oltalmában telnek ihletett perceim. Hisz ez a tér a tiszta önrendelkezés szabadon élhető hona, ahol

kakofón hétköznapjaink százalmasan eldurvult alpáriságától a szellem erős fala véd: Corelli és Mozart muzsikája, Giotto és Rembrandt látomásai vagy a Gutenberg-galaxis betűhímezésben fogant végtelen gyöngysora. Jó itt lenni. Miután e helyen emelkedhetek észrevétlenül a hívogató magasba, hal-kan, háborítatlanul suhanva a gótika, a reneszánsz és a barokk kincsekben gazdag, fennkölt tájai fölött; egyre közelebb kerülve a már felém is integető csillagokhoz, ahol egyszer majd – a valaha megteremtett legtökéletesebb műremek összképével – maga a háttartalanság szintiszta harmóniája vár.

Árvány

Marosits István

föld- és paradigmaszobrász (Szombathely, 1943. március 18.)

2012. október 15. 9 óra. Műhely-műtermem galéria részében írom e sorokat. A Kresz Géza utcára nyíló ajtaja előtt nemcsak autókat, néha még embereket is látok. Sőt a szemben lévő iskola udvarán kamaszok, fölöttük még zöldellő akác, mintha nekem intene... *Látod-e néha a múltba tekintve, mi kötött, kötözött egymáshoz minket? Szalmakötél volt, melyet a gép etetője oldott meg s utánunk eresztett... * Reggelre, a bejáratom elé az aszfalra fehér krétával egy jókora szívet rajzolt valaki. Benne: „Szeretem a munkáit” + aláírás.

Nem zavar, hogy mindenkinek nyitva vagyok. Gyermekkorom óta élek társas magányban. Az utca embere általában elfogad, észreveszem néha, ha így vagy úgy megmosolyognak. A minap

hallom, ahogy egy házbéli kisfiú újságolja az anyjának: „Anya, van szobrászunk.” Sokadik önálló kiállításom rendezése közben valaki rákérdez: „Ki az a Marosits?” Sietve körbetépek egy szívlapát méretű dipát, és vastag zöld filccel folytatom,

ha verse nincs, csak nyersei tus-részeg toll szötte rajzait, szobrai megdermedt üstökös ürülék, a tér-idő almon átragyognak. Ott marad a falra tűzve.

Az utóbbi öt-hat év az elmaradó pályázatok, megbízatások ideje. Ez idő alatt, mintha kárpoztulásul, előbb leányomnak egy, majd fiamnak két gyermeke ajándékoz meg a nagypaság csodálatos élményével... *A teljes élet nem titok, nem öncsalások szelíd-vad dzsungelé, de feladat, és tudjuk (?!), nagyon nehéz többismeretlenes tökéletlenség, melyben egy évre sok milliárd mi néz.* Persze azért a napi munka ritkán cserélhető az unokázással. Feleségem ilyenkor is segít, mint az elmúlt 44 évben mindig... *Beteg testem terhe rajtad, rózsáimat te karóztatd, és ha jön a viharisten, szolgáljuk majd mi ketten...*

Sok szobor, rajz kívánczik még életre belőlem. Az öregséggel gyakrabban és másképpen köszön rám a múltam. Vasvár, a vasi föld bőséges útravalót adott, s a feltoluló emlékekben ma is küldi – mint egykor anyám, apám, összetartó családom – szeretetcsomagjait... *Én vagyok, anyám, ki úgy sietek, versem, mint vér serken kezemen, embert alkotni, szülni, mindig a vér segített? Hangom, tekintetem meg a szívem túlrad rajtam sajgó sejtjeimen, sosem férek többé magamba, szétfeszülnek naponta – érzem –, de a szeretet úgy nő velem, mint hajdan magzatommal a méhed. Tudod, mit kaptam tőled? Mit adtál akarva-akaratlan? Mennyi bőségét és szennyét a létnek s ráadásul a tenger magányt, melytől az is szenved, kivel megosztanám. Kimoshatom-e a világ egyetlen huzatját, s lesz-e oly gyolcs, tiszta, friss, mint miben megnőttek gyermekálmaim? Meséled néha: én is nehéz voltam, magzatnak, üvöltő újszülöttnak, szomorú gyermeknek, szelíd-vad szerelmes kamasznak. Akárhány évem van tebenned, bármennyi hulló napsalak, annyi sugárzást hordok magamban, hogy téged örökre fénybe tartsalak.*

1948-ban apánkat – ötéves voltam – elvitték. Internálták. Tegnap megváltam két festményemtől, vagy inkább színes grafikámtól. Svédországba mentek egy kis bronzommal együtt... *Ha már mindenre lesz szó, olyan nem lesz.* Befizettem végre a szövetségi tagdíjamat hátralékosul. Így megúsztam a beígért kizárást. Furcsa volt szembesülni egykori szakosztályi, etikai- és felvételibizottságvezetői munkám után, odatartozásom utolsó zálogával... *Minden megérne egy verset, minden legalább egy sort, legalább azt az egy szót, ahogy szólíthatod.*

Kitűnő érettségimet segédmunkásként kamatoztatom. Szobrokat és sített szállítok 6 Ft-os órabérben. Az igazi fizetség egy jó szoborral kettesben az autó platóján... *Minél nemesebb a mag, annál nehezebben fogan meg.* Kórházi takarítás, beteghordás, majd állatorvostan-hallgatóság után sikerül a felvételem a Képzőművészeti Főiskolára (ma egyetem). Hét év a szobrász szakon. Első önálló kiállításomat R. Gy. nyitja meg, ott áll mellettem mesterem, P. P. is. Hátra van a hetedik év a mesterképzőn, műtermet, modellt és ösztöndíjat kapok.

1971. Még soha nem voltam külföldön. Nehezen engedélyezett turistautam célja Párizs. Sem a város, sem a műkincsek nem tudnak annyira lekötni, hogy ne az „utcát” figyeljem. Így aztán az éjszakáim, az előző napi élményeim le- és megrajzolásával lázasan telnek... *Rajzaimat szobraim pókhálós árnyékából szövöm, fésülöm, és vadvirág-versekkel koszorúzom.* Feleségem öt hónapos kisfiammal itthon... *A túlsó part nem a túlélőké.* Csatlakoztam a vietnami háború ellen folyó hatalmas tüntetéshez. Az osztatást kivárokra a somfabotot is bevetette a rendőrség. Hallottam a csontok reccsenését... *Sorakoznak a nyári

zöldek, egymásra dúsul, tolakszik a fű, a nagy multságban ujjong a sárga, s az Élet, mely a Földnek végső vigaszára hull, visszahull... *Többször is jártam a nagy SZU-ban, láttam Moszkvát, Leningrádot, Lenint... Vilniust, Jerevánt... *Sebzett korpusz dől ki a földből, megkerüli az eke, zarándok röögöket vezet hozzá és el tőle messzire. Feketében vezekel a táj.* Ma különösen gyakran gondolok görög utamra: mivé lett Európa bölcsője? És a világ? A temérdek kincs és a kiáltó nyomorúság és kiszolgáltatottság... és újra és megint csak a nyomor, a szegénység. *Kár, hogy a pipacs, mint vörös vitorlákat, szélnek ereszti szirmait.* Meghívtak egy pályázatra. Nagyon szép, sőt „királyi” feladat, akár az esztergomi Liszt-szobrom volt. Egész alakos szobor a színészkirálynőről, Ruttkai Éváról.

Martina István

Kiss Benedek

költő, műfordító (Akasztó, 1943. március 19.)

Koraérett gyerek voltam. Az az akasztói suhanc, aki ötödikesen az iskolai úttörő csapattanács elnöke lehetett, ugyanakkor hetedikesen, '56-ban az iskola diák forradalmi tanácsának elnökévé is megválasztották. De a kultúrházban a *Talpra magyart* nem szavalhattam el, mert azt a falu „intelligenciájának” prominens tagja, a fodrász Szabó vindikálta magának. Ugyanakkor mindenütt ott lebzseltem, ahol történt valami – de igazából nem történt semmi. Levertük az ötágú csillagot, s én az osztályban fölrajzoltam a Rákóczi-címert. Nagy

tenyerű első tanítóm meg behívatott az irodába. Egyedül volt, belebújva a rádióba. Sokáig csend volt, majd felém fordult és azt kérdezte, én rajzoltam-e fel a címet a táblára. Fölkészültem a pofonra, és mondtam, hogy igen. Megint hallgattunk. Aztán újból felém fordult, és letargikusan azt mondta: „Menj, Bence, és töröld le!” Pár nap múlva bent voltak az oroszok.

De nemcsak ezt a pszichológiai leckét kaptam. A forradalom leverése után, már deres kövű úton, megérkezett négy katona és egy tiszt. Magyarok voltak. Ugyanaz a négy katona, akik pár napja díszsörtüzet lőttek a Papkertben tartott falugyűlésen a forradalom győzelmére. A gyűlés után a jó akasztói polgárok majd összeverekedtek (vasárnap volt), hogy kinek a meghívását fogadják el ünnepi ebédre. Aztán visszajöttek.

Akinek a tiszt jutott, azt – osztálytársam apját – több évre elvették, köszönetképpen a jó ellátásért. Történelmi lecke!

Gimnáziumba Kalocsán jártam, az akkori I. István (igazából Szent István)

Gimnáziumba. Patinás hely, régi, öreg tanárokkal, akiktől sokat lehetett tanulni. Tantárgyakat is, emberséget is. Én mindjárt az első évben megnyertem a szavalóversenyt is, irodalmi pályázatot is. Attól kezdve költőnek tekintettek. Kollégista voltom dacára (ó, Szvétek Sándor élkollégiuma!) rá láttam a kisvárosi életre a falu után. Közben beütött a második kegyetlen téveszesítő hullám, meghalt nagyapám is, így anyámék Akasztón a még eladható földeket, szőlőt és a házat eladták, s felköltöztek Pestszentlőrincre. Én a kitűnő érettségim után mentem utánuk. Az ELTE-n előfelvett lettem, s bár minden nyáron dolgoztam (két állami gazdaságban, kőművesek mellett, szövőgyárban, az otthoni szőlőkben), úgy gondolták a hatalmasok, hogy rám fér még egy év segédmunka a Kőbányai Könnyűfémműben, belelátni a munkáséletbe is. Az is jó iskola volt, nem sajnálom.

Igazi verseket az egyetemen kezdtem el írni, ahol hamar összeverődött az *Elérhetetlen föld* alkotói közössége, s legtöbbet egymástól tanultunk. Az

egyetem elvégzése után, nagy sokára jelent meg antológiánk. Közben meg nősültem, két gyermekünk született. Másfél éves nevelőtanárkodás után (szakmunkásotthon) úgy gondoltam, megbeszélve családommal is, hogy mivel megjelent első könyvem, és sok közöletlen anyagom volt, szabadfoglalkozású író leszek. Nagy László után Utassy Józseffel Bulgáriába mentünk nyelvet tanulni és megismerkedni ottani kortársainkkal. Bár a nyelvet egyikünk sem tanulta meg, itthon később sok bolgár verset fordítottunk, én prózát is, meséket. Időközben gyerekversekkel és fordításokkal vagy harminc könyvem jelent meg. Kétszer József Attila-díjjal tüntettek ki, a Magyar Köztársaság tisztikeresztjét viselhetem, s megkaptam a Balassi-kardot is.

2010-ben megjelent összegyűjtött verseim kötete. Tagja vagyok a Magyar Művészeti Akadémiának, és nonsokára 70 éves leszek.

Kovács Tamás

vívó, sportvezető (Budapest, 1943. március 20.)

A hetvenedik születésnapon az életút cél-egyenesébe fordul az ember, hiszen ami még ezután jön, az ajándék, főleg ha ezt az ember egészségesen éli meg.

Az életemet a sport területei határozták meg: kardvívóként 10 olimpiai és világbajnoki érmet szereztem, a vívók szövetségi kapitányként, irányítással a nemzeti válogatott 91 Európa-bajnoki, világbajnoki és olimpiai érmet ért el a világvorsenyeken. 11 nyári olimpiai játékon vettem részt mint versenyző, versenybíró, szövetségi kapitány és sportigazgató.

Amikor megszülettem, 1943-ban, már javában dúlt a második világháború, édesapámmal – Kovács Pál, hatszoros olimpiai kardvívó, ludovikás katonatiszt – amerikai hadifogságba kerültünk nemesi származású édesanyámmal és a későbbiekben kétszeres világbajnok kardvívó Attila bátyámmal együtt, majd 1946-os hazatérésünk után megkezdődött életünk legsötétebb időszaka – kitelepítéssel és iskolai megbélyegzésekkel –, a Rákosi-korszak.

1961-ben érettségiztem a budapesti József Attila Gimnáziumban, politikai okok miatt nem nyertem felvételt a budapesti Orvostudományi Egyetemre, majd később, amikor a nemzeti válogatott tagja lettem, felvettek a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem pénzügyi szakára, 1980-ban elvégeztem a Testnevelési Egyetem szakedzői szakát.

Életemnek három meghatározó munkahelye volt: 1977–80 között a Vasas Sport Club vívószakosztályának vezetőedzője voltam, 1981–2006-ig a Magyar Vívószövetségben főtitkári, technikai igazgatói, szövetségi kapitányi beosztásban dolgoztam, majd 2007–11 között a Magyar Olimpiai Bizottság sportigazgatója lettem.

A sportban sikeresen eltöltött sok évtizedes munkámért több magas állami kitüntetésben részesültem:

1988: Munkaérdemrend arany fokozata

1992: Magyar Köztársasági arany érdemkereszt

1993: Mesteredzői cím

1996: Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje

2003: Magyar Köztársaság tisztikeresztje

2005: MOB-érdemérem

Számomra a legnagyobb ajándék a hazai és nemzetközi sportvilág tisztelete, szeretete, barátsága, jó emlékezete.

És milyen is a mai világ? Lehullt a vasfüggöny, nincsenek határok, megnyílt a világ, és sok-sok év után szabadok vagyunk! Túléltük a diktatúrát, és annyi megpróbáltatás közepette sikeres szereplője lehettem egy korszak vívósikereinek.

A legnagyobb boldogság visszatekinteni egy sikeres sportmúltra és megérkezni egészségben a hetvenedik évhez, ami nagyon felemelő érzés.

Mindig abban a hitben ringattam magam, hogy oly korban élek, amikor a sportsikereink elengedhetetlenül szükségesek nemzetünk számára!

Dunai Antal

labdarúgó, edző (Gara, 1943. március 21.)

A magyar labdarúgó-válogatott utoljára 1972-ben jutott túl az EB-selejtezőkön. A végül negyedik helyen végző csapatban játszott Dunai Antal is. Ő még az utolsó nagy generáció tagja volt, hétszer volt magyar bajnok az Újpesttel, nyert magyar kupát, háromszoros gólkirály, 326 bajnokin 202 gólt szerzett, a felnőtt válogatottban 31 meccsen kilenc gólig jutott. Egyszeres olimpiai bajnok, de ahogy meséli, lehetne háromszoros is. Játékosként hívta a Barcelona, de csak edzőként próbálhatott szerencsét Spanyolországban: dolgozott a Jerez, a Betis, a Castellón, a Murcia és a Levante kispadján is. Itthon kevesebb siker jutott neki, de 1996-ban az olimpiára vezette a magyar válogatotat. Az volt az utolsó világversenységünk.

Háromszor voltam gólkirály, átvehettem az ezüst- és a bronzcipőt a Moulin Rouge-ban meg a Lidóban, olyan klasszisok társaságában, mint például Eusébio.

A Barcelona vitt volna minket a Bene Ferivel, de disszidálnom kellett volna. Kubala László ajánlott minket, nagyon tetszett a katalánoknak a játékunk, Barcelonában megnyertük a Gamber-kupát, ott figyeltek fel ránk,

és hároméves szerződést ajánlottak. Csakhogy le kellett volna lépünk, itt hagyni a családot, egyéves eltiltás várt volna ránk, akkor már harminc közelében jártunk, inkább maradtunk.

Nem panaszkodhatok, hiszen voltam magyar bajnok és gólkirály, vb-n nem jártam ugyan, de voltam három olimpián játékosként, egyen edzőként.

Éreztem a kaput. Nem nagy gólokat lőttem, szemfüles voltam, Fazekas, Bene, Zámbo, Göröcs jól lőtt, mentem minden labdára, többnyire feleslegesen, de néha azért élém is pattant a kapufáról, a kapusról vagy egy védőről. Tudtam például, hogy Bene éles szögből is jobb külsővel rálövi, amint megindult, én már sprintben érkeztem a kapu elé. A mai játékosok másképp készülnek: meghallgatják az edzői utasítást, aztán felmennek a pályára. Egyénileg is készülni kell, ha ismered a védőt, sokkal könnyebb a dolgod. Nekem nem az edző mondta meg, hogyan lőjek gólt, magamtól jöttem rá mindenre.

Persze nem ártott a szerencse sem. Emlékszem, Valenciában játszottunk a BEK-ben az Újpesttel, Di Stefano volt az edző, délután mi még vásárolgattunk a boltokban, este viszont futballoztunk: ötször álltam szemben a kapussal, de nem tudtam gólt lőni. Volt hátra öt perc, 0:0-nál szabadrúgáshoz jutottunk, tudtam, hogy Bene rá fogja lőni. A kapus kiütötte, én ott voltam és begurítottam – tényleg a gólvonalról. Ezzel nyertünk. A Megyeri úti visszavágón 3:2-re győztünk, lőttem két szemfüles gólt. Di Stefano nyilatkozatát azóta is őrzöm: „Ez a Dunai semmit sem csinált, csak rúgott három gólt nekünk.”

Kubala László segített, és akkor, a nyolcvanas évek elején már engedéllyel lehetett menni. A harmadosztályban kaptam munkát, de ott már profik a csapatok. A Betisszel játszottunk az UEFA-kupában is. Csak sajnós már az első fordulóban összekerültünk a Benficával, pedig ha továbbjutunk, akár a Real Madrid edzője is lehettem volna.

Van, akiből én csináltam futballistát. Hipolito Rincon eredetileg a Real Madriddal volt kétszeres bajnok, de nem fért be, kölcsönadták a Betisnek, a klub pedig továbbengedte az Huelvának. Mikor szerződtek, visszakerült hozzánk, láttam, hogy futbalozni nem nagyon tud, de embertelen akarateréje van, ment, mint a rakéta. Olyan önbizalma lett az állandó játéklehetőségtől, hogy gólkirály lett, ötéves szerződést kapott, és több mint hússzor szerepelt a spanyol válogatottban. Ma is, ha összetalálkozunk, hálálkodik azért, hogy hittem benne. Játszott nálam Tendillo, aki később a Real Madrid alapembere lett, ő is sokszoros spanyol válogatott. És volt egy világbajnokom is: az argentin Brown, az 1986-os vb-döntőben ő fejelte az első gólt.

Engem Spanyolországban háromszor vittek a vállukon a szurkolók. Az első évben a Jerezzel megnyertük a bajnokságot, húszezer néző volt a harmadosztályban, a lefújás után berontottak a pályára, és körbehordoztak, mint egy torreádort. Aztán megisméltődött, amikor a Murciát benn tartottam az élvonalban. Osztályozót játszottunk a Rayo Vallecanóval, már leírtak bennünket, a sajtó arról írt, hogy ki vagyok rúgva. Mégis sikerült, amikor visszaértünk Madridból, a főtéren vártak bennünket a szurkolók, és ott vittek körbe, harmadszor pedig amikor a Murciával tizenegyedi-

kek lettünk, a stadionban volt a nagy ünneplés.

Amikor hazajöttem, azt hittem, hogy a kinti mentalitást itthon át tudom adni. Először Zalaegerszegre mentem, de nem nagyon fogadták el a spanyolországi módszereimet, és elváltunk egymástól. Voltam Veszprémben egy fél évet, és dolgoztam Debrecenben is, öt játékosom volt az olimpiai válogatottból, de valahogy addigra ők is elkényelmesedtek. Amire büszke vagyok: az olimpiára huszonnégy év után kivittem a csapatot. Az viszont bánt, hogy az olimpia után arról volt szó, hogy én leszek a szövetségi kapitány, és ugyanez a stáb nagyjából ugyanazzal a csapattal dolgozhat tovább. Lisztes, Dárdai, Lendvai, Dombi, Sándor, Mátyus, Dragóner, a három kapus, Babos, Sáfár, Szűcs, ezek mind jó játékosok voltak. Csak-hogy elnökváltás jött az MLSZ-ben, Benkő László ment, Laczkó Mihály jött, és minden megváltozott. A háttérben nagy erők mozdultak meg, és megfúrtak. Nagy kegyesen maradhattam az olimpiai csapat élén. Majd egyszer megírom ezt a történetet.

Persze nem az érdeklő az embereket, hogy ki vagy mi voltál, hanem hogy mit tapasztaltál. Én a profizmusról akarok írni, mert itthon még ma sem tudják, mi az. Én sem tudtam, kint tanultam meg Spanyolországban, a saját játékosaimtól.

*Erdei Tamás interjúja alapján
(A Mindennapi Magazin,
2008. június 22.)*

*

A másik életem. Talán azért szerettem bele a bűvészkedésbe, mert a futballpályán is imádtam és imádom a trükköket. Hogyan jött? Hát nem varázsszóra... Egy barátom káprázta-

tott el egy mutatvánnyal, régen, sőt nagyon régen: játékos-pályafutásom vége felé. Igaz, számomra úgy tetszik, mintha tegnap lett volna.

Szóval, azon nyomban megtetstett a dolog, gondoltam, tesztek egy kísérletet, vajon én is meg tudom-e csinálni. Sikerült! No, nem egyik napról a másikra, rengeteget kellett gyakorolni.

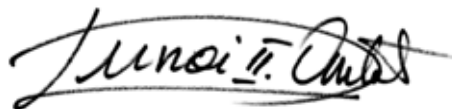
Jó érzéssel tölt el, hogy sokan örömmel veszik, ha előállok a trükkjeimmel. Azt nem jelenthetem ki, hogy egy vastag könyvet megtölthetnék velük, de akad a tarsolyomban egy-kettő. A zsebkendő eltüntetése például ujjgyakorlat, ám azt is szeretem, amikor két golyó közül az egyiket átadom egy „nézőnek”, és mire hármat számolok, megint nálam van mindkettő. Tessék? Hogy mi a recept? Sajnálom, egy jó bűvész ezt sosem árulja el...

A közönségre sosem panaszkodhattam. Sem futballistaként, sem bű-

vészként. Ami az előbbit illeti, nem egyszer megesett, hogy ötven-hatvan-ezer szurkoló előtt léphettem pályára, mi tagadás, hatalmas élmény volt. Miként az is, amikor a teljes csapat és a szakmai stáb tapsolta meg, hogy a végén csak nálam kötött ki a két golyó...

Megesett persze az is, hogy én ámultam: az ezüst- és a bronzcipőt Párizsban vehettem át, egyszer a Lidóban, egyszer a Moulin Rouge-ban. Csodás műsorral kápráztattak el minket, a fellépők között természetesen bűvészek is voltak – mit mondjak, ha módomban lett volna rá, megemelem a kalapom, pardon, a cilinderem a „kollegák” előtt.

(FourFourTwo – 2010. május)

Sinkovits Péter

művészettörténész, főszerkesztő (Budapest, 1943. március 22.)

1962–67: ELTE BTK, műv.tört-magyar szak. 1966–67: az SZM gyakornoka. 1968–73: a KKI propagandaosztályán dolgozott, feladata: magyar kiállítások külföldi és külföldi egyetemes művészeti, ill. külföldön élő magyar művészek – pl. Victor Vasarely, Amerigo Tot – itthoni bemutatásának szervezése. 1967-ben a József nádor téri közösségi helyiségben Kondor Béla egyéni, majd Uitz Béla nagy grafikai retrospektív kiállítását szervezte. 1968: az

első pop-art kiállítás Lakner László, Major János, Maurer Dóra, Pásztor Gábor munkáival; Frey Krisztián kiállítása a Műegyetem Irinyi József Kollégiumában. ~ rendezte az I. Iparterv kiállítást 1968-ban, a Documenta kiállítások szervezési elveit követve 11 avantgárd művészt hívott meg. Minőségi szelekcióval az akko-

ri avantgárd művészek legjobbjainak munkáit mutatta be. Az együttes nem tekinthető klasszikus csoportkiállításnak, mert a válogatás az akkori progresszív irányzatok majdnem mindegyikére kiterjedt, így összetétele nem a stílusegységet követte. Az Iparterv nevet a kiállításnak helyet adó belvárosi építészirodáról utólag kapta a tárlat. Kiállító művészek: Bak Imre, Frey Krisztián, Hencze Tamás, Jovánovics György, Keserü Ilona, Konkoly Gyula, Lakner László, Molnár Sándor, Nádler István, Siskov Ludmil és Tót Endre. ~ 1969. májustól júniusig kéthetente a csoport tagjainak kiállítást rendez a Központi Fizikai Kutató Intézet Klubjában. Formálódik az Iparterv II. kiállítás mezőnye: kiegészül Baranyay András, Major János grafikáival és a kiállítássorozatot lezáró Szentjóby Tamás happeningjével. 1969. október 24-én nyílt az Iparterv II. kiállítás. Sinkovits a Budafoki úti kamarakiállításon az új szereplőket még kiegészíti Méhes László hiperrealista *Hétköznapi* c. képével. 1973: a *Művészet* c. folyóirat *Kitekintés* rovatának vezetője; 1986–89 között főszerkesztő-helyettes. 1989-től a *Belvedere* c. lap főszerkesztője. 1990: az *Új Művészet* lapalapító főszerkesztője. 1991-ben létrehozta az *Új Művészet* Kiadót, mely kortárs magyar művészekről szóló monográfiákat, ill. tanulmányköteteket jelentet meg. Sorozatszerkesztője a monográfiakiadványoknak, melyben Gyarmathy Tihamér, Lossonczy Tamás, Veszelszky Béla, Harasztj István, Bukta Imre, El Kazovszkij, Lakner László, Bene Géza életművét bemutató könyvek jelentek meg. A tanulmánykötet-sorozatban megjelent Passuth Krisztina, Sturcz János, Lóska Lajos, Wehner Tibor könyve és egy Csontváry írásából összeállított dokumentumkötet. ~ 1997-ben nyitotta meg a Szinyei Szalont Lossonczy Tamás új szemléletű, ábrázoló műveivel. A szalon kiállításában fontos szempont a generációs szolidaritás fenntartása, ezért az idősebb mesterektől – Lossonczy Tamás, Molnár Sándor, Keserü Ilona – Gyarmathy Tihaméron keresztül Kósa János, Wächter Dénes, Varga Patrícia Minerva, Hajdú Kinga művészekig ível ez a nemzedéki híd. Kiállításpolitikájának fontos eleme, hogy a közelmúlt jelentékeny progresszív művészeinek életműve ne merüljön feledésbe, ezért rendezett tárlatot Illés Árpád, Kontraszty László, Bene Géza, Pirk János és Futásfalvi Márton Piroska műveiből.

„A letűnt évszázad egyik legnagyobb eseményének tartom a hatvanas évek avantgardizmusának megjelenését. Egy új generáció bukkant fel, amely az egyetemes művészethez igazodott és szembefordult a pártállami konzervatív tendenciákkal. Ezeknek az új irányzatoknak serkentőjeként és irányítójaként léptem fel, amikor az Iparterv kiállításokat megrendeztem. A tárlatokon Lakner László, Keserü Ilona, Tót Endre – azóta Kossuth-díjas művészek – szerepeltek, igazolva, hogy fiatal művészként is jelentősek voltak, és kiállításuk helyes döntés volt. Pályafutásom alatt mindig fontosnak tartottam, hogy külföldi és belföldi útjaim során kizárólagosan fontos és nagyszabású kiállításokra utazzam, semmilyen más szempont nem vezérelt. Ezek tanulságairól saját lapomban, az *Új Művészet*ben rendre beszámoltam. Életem nagy része szerkesztéssel és művészeti lapírással telt el, ezt mind a mai napig nagy szeretettel és örömmel végzem.”

Fő művei: *Szüirenon*, MŰV, 1971/2.; *Bak Imre és Konkoly Gyula kiállítása a Fényes Adolf Teremben*, MŰV, 1971/9; *Minimal art*, *Képzőművészeti Almanach* 3., 1972; *A pop nemzedék másodvirágzása*, MŰV, 1977/9; *A Documenta* 6.

és a mai művészet I–II–III., MŰV, 1978/1–3.; Méhes László (kismonogr., Bp., 1980); Ludwig-jelenség, MŰV, 1983/12.; Képéhség – A nyugat-berlini Új Vadak kiállítása a Múcsarnokban, MŰV, 1984/6.; Képzuhatag – A magyar festészet új hullámai az Ernst Múzeumban, MŰV, 1984/12.; Az impressziótól a metamorfózisig – beszélgetés Molnár Sándorral, MŰV, 1986/3.; Új szenzibilitás az Eklektikában – Eklektika '85, MŰV, 1986/10.; Végtelen spirál – Interjú Max Bill-lel, MŰV, 1987/3.; Szín- és fényhátér – Beszélgetés Gyarmathy Tihamérral, MŰV, 1988/1.; Posztmodernnek és újmodernnek Kasselban – Documenta 8., MŰV, 1988/3.; Én festő vagyok – interjú Lossonczy Tamással, MŰV, 1986/6.; Egy mítosz nyomában – Csernus Tibor kiállítása a Múcsarnokban, MŰV, 1989/8.; Gyarmathy Tihamér (monogr., Bp., 1991); A tűz-korszak képei – Molnár Sándor kiállítása a Vigadóban, ÚM, 1994/6.; Önarckép torzító tükröben – Beszélgetés Major János grafikusművésszel, ÚM, 1997/5–6.; Beszélgetés Keserű Ilona festőművésszel, ÚM, 2000/11.

Balassa M. Iván

etnográfus (Debrecen, 1943. március 28.)

Debrecenben születtem, erős tiszántúli protestáns hagyományokkal rendelkező családba, dédszülőktől felfelé számos lelkész, tanító őssel. Bár éppen apai nagyapám katolikusként született, de a református papleány nagyanyám kedvéért áttért a helvét hitvallásra, olyan sikerrel, hogy másodjára az Országos Református Szeretet-

szövetség igazgatói székéből ment nyugdíjba (először mint főjegyző). Ma is előttem van, amint jó protestáns módra, messze túl a nyolcvanon, az asztalnál ül és a Bibliát olvassa. Nem vagyok hívő ember, ám ezt az örökséget nemcsak vállalom, de büszke vagyok rá.

Születésemkor édesapám már Sepsiszentgyörgyön, a Székely Nemzeti Múzeumban szolgált mint „múzeumőr” – ma muzeológusnak mondjuk –, ezt megelőzően Kolozsváron az egyetemen Szabó T. Attila professzor tanársegédje volt. A szentgyörgyi időkre természetesen nem emlékezhetek, de jó negyven évvel később, amikor egy háromszéki múzeumi összejövetelen vettem részt, egy idős asszony megszólított, hogy emlékszik még reám csecsemőkoromból! Megerősödött bennem az érzés: itthon vagyok.

Érdekes ez az érzés. Egyszer úgy adta a jó szerencsém, hogy egy hónapon belül a magyar nyelvterület szélső pontjain jártam, Felsőőrben nyugaton, keleten Zabolán, északon Felsővályban és délen Székelykevéen – és én mindenütt otthon voltam, otthon éreztem magam!

Szerencse – azt hiszem, szerencsés ember vagyok, én mindenképpen annak érzem magam.

Szerencsés helyre születtem, egy olyan családba, mely minden nehézség ellenére együtt maradt, pedig akadt az is, de édesanyám erős kézzel összetartott minket. Az otthoni szakmai indíttatásom szerencsés volt, az, ahogy édesapám elindított a pályámon. Nekem nemcsak az egyetemen voltak kitűnő professzoraim, hanem ott volt ő, akitől a legtöbbet tanulhattam. És neki köszönhetem, hogy László Gyula, Györffy György, a két egyházi ember és tudós, Rajeczki Benjámin és Ujszászy Kálmán, Erdélyben az említett Szabó T. Attila, Kós Károly személyes ismerőseim lehettek.

Szerencsés voltam első és egyetlen munkahelyemmel, a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal is. Az alapítók között lehettem, egy olyan időben, amikor a már nem kevés hagyományral bíró múzeumi műfaj megújult, és a szabadtéri múzeumok a népi építéset kutatásának tudományos központjai lettek, köztük a szentendrei intézmény is. Hihetetlen lehetőségek nyíltak meg előttünk; igaz, sokszor nagyon fárasztó módon. A terepkutatás nemcsak lehetőségnek, hanem követelmény is számított, így azután valóban megtörtént, hogy szombaton még Szalafón voltam, hétfőn meg utazhattam Kispaládra – és akkor még egy-egy ilyen utazás egy teljes napig tartott! Bejárhattam az egész orszá-

got, kevés olyan hely van, ahol ne fordultam volna meg.

Abban az időben még elég nehéz volt Nyugatra utazni. A szabadtéri múzeumok ezt is megadták nekem. Elég fiatalon tagja lettem – szerencsés módon – a múzeumtípus nemzetközi szervezetének, és így a két évente sorra kerülő összeurópai tanácskozásoknak köszönhetően Norvégiától Skócián át Írorszáig tanulmányozhattam a múzeumokat, találkozhattam és eszmét cserélhettem a kollégákkal. Csak mellesleg: a szokásos szakmai úti jelentéseken kívül sohase kellett semmiféle egyéb jelentést készítenem – úgy látszik, ebben is szerencsés voltam?

Ha már eddig és a továbbiakban is ennyit hangsúlyozom szerencsés voltomat, azért hozzáteszem a sok évtized alatt felgyűlt tapasztalatomat: a szerencse nem jön magától, ki kell érdemelni, meg kell dolgozni érte. A szakmai és a magánéletben egyaránt, az utóbbiban ráadásul ehhez társ is kell, és mondhatom, hogy házasságommal és gyermekeimmel szerencsés vagyok.

Édesapámnak és egyetemi professzoromnak, Tálasi Istvánnak köszönhetően a kutatásaim során mindig igyekeztem a jelenségeket történetileg vagy úgy is megközelíteni. Tulajdonképpen az is szerencsés volt, hogy a két szak közül, melyre eredetileg előfelvétellel felvettek az egyetemre, a magyart tartottam meg, mert így jól tudtam a nyelvészet, nyelvtörténet eredményeit is hasznosítani – a történelem meg úgyis adott volt apámnak, professzoromnak köszönhetően. Így írtam meg a múzeumi munka mellett a Kárpát-medence északi részének lakóházfejlődéséről kandidátusi disszertációm. Ennek kiadásra előkészítése során ismételten szembe kellett találkoznom azzal, hogy mennyi téves képzet kering a tu-

dományban a korai időszakok, a honfoglalás előtti idők, majd az Árpád-kor falusi viszonyairól, lakóházairól. Nem lehet, hogy a néprajztudomány csak ennyit mondjon erről! – gondoltam, és a gondolatot tett követte. Szerencsém volt, egy jó ismerős, barát vállalta, hogy ha megírok egy ilyen könyvet, Békéscsabán kiadhatja. Pont kilenc hónap telt el a könyv első sorának leírása között és aközött, hogy a nyomdában kézbe vehettem *A parasztház évszázadai* című könyvem első bekötött példányát. 1985-ben ez nem kis teljesítmény volt!

Egy másik ilyen „indulatból” született könyvem a legutóbb, 2011-ben megjelent *A székely kapu*. Itt is a hihetetlen mennyiségben megjelenő sületlenségek készítettek kutatásra, írásra. Remélem, sokakat sikerült meggyőznöm arról, hogy nincs ebben az építményben semmi „ősmagyar”, viszont az Európában másutt is előforduló kapukból alakult ki egy páratlan, sajátos és így magyar jelenség. Általában is úgy látom, hogy az a bizonyos

keleti szál nagyon vékony, annál fontosabb az, amit az általános európai, közép-európai kultúrából sajátosan és utánozhatatlanul magyarrá tettünk.

Mint ahogyan ez a székely kapuból sejthető, az utóbbi években Erdélyben kutatok. Mindig szerettem volna ezt tenni, de hosszú időn keresztül az olyan, csak feltűnően művelhető tevékenység, mint a házak felmérése, fényképezése, az ottani politika viszonyok közepette elképzelhetetlen volt. Aztán, szerencsémre, minden megváltozott, és vele egy időben a Műegyetem tanítottam egy olyan fiatal erdélyi műemlékes építészársaságot, akik „átcsábítottak”. Így azután, amikor, nem egészen önként, megszakadt a kapcsolat a múzeumommal, volt egy olyan háttér és lehetőség, ahol tovább dolgozhatok, kutathatok. Ahol szükség van rám.

Szóval, tényleg szerencsés vagyok.

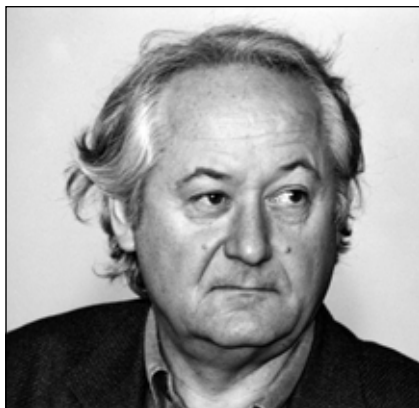
Dalau

MOLNÁR KÁLMÁN | NYELVEMLÉKEK SOROZAT (POR ÉS HAMU I.)

Molnár Kálmán

grafikusművész (Budapest, 1943. április 10.)

A Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban érettségiztem. A Magyar Képzőművészeti Főiskolán festő szakon kezdtem tanulmányaimat, mesterem Fónyi Géza volt. Két év festészeti képzés után a tervezőgrafika szakon Konecsni György mesternél folytattam tanulmányaimat, akinél az akkori kulturális, oktatási és politikai viszonyokhoz képest szabadon, friss alkotói légkörben lehetett dolgozni. Konecsni György példát és mércét jelentett tanítványainak és kortársainak is. Konecsni György minden kísérletezést örömmel fogadott. 1967-ben szereztem diplomát. 1969-ben négy fő-

iskolai társammal, szintén Konecsni-növendékekkel (Bakos István, Pecsénke József, Schmal Károly és Simonyi Emőke) Quintett néven mutatkoztunk be a budapesti Derkovits Teremben (TV Galéria). Ekkor készültek plakátjaim első európai utazásom élményeiből: Peter Fonda *Easy Rider* (Szelíd motorosok), Antonioni *Barátnők* c. filmjéhez és a *Hair* párizsi színházi előadásához.

Ezt a kiállítást számos közös megjelenés követte. Rendszeresen részt vettem hazai és külföldi grafikai kiállításokon, biennálékon: Varsó, Krakkó, Brno, Lahti, Mons, Colorado. Munkáimat publikálták szakmai kiadványok, és évkönyvek, így a *Graphis*, a *Modern Publicity*, a *Graphis Annual*, a *Japan Graphic Design*, a *Projekt*.

Az új grafikai törekvéseinkkel összhangban kollégáimmal Perspektíva néven csoportot alakítottunk közös kiállítási programok létrehozására. A csoport 1976–81 között működött, tagjai: Bakos István, Balla Margit, Bányai István, Felvidéki András, Helényi Tibor, Kemény György, Molnár Kálmán és Schmal Károly. Az alkalmazott grafikát a klasszikus avantgárd hagyományok szellemében a festészettel és a szobrászattal egyenrangú műfajnak tekintettük. Számos emlékezetes kiállítás jött létre itthon és külföldön. A színházi plakát életre keltesére szerveztük a *Plakátok szünetben* kiállítást a Madách Színházban, melyet 1977-ben *Postheater* címmel Berlinben, a Haus am Lützowplatzban, 1978-ban *Tendencies in Hungarian Poster Design* címmel Londonban, a The Concourse Galleryben is nagy sikerrel bemutattak.

A Mokép felkérésére készítettem filmplakátokat, melyek szigorú szakmai és politikai szűrőn mentek keresztül. A sors fintora, hogy a legfrappánsabb ötletek nem kerülhettek az utcára, „csak” tervek maradtak, bár soknak intenzív visszhangja volt.

Kulturális, film- és színházi plakátokkal elnyertem a Művelődési Minisztérium Nívódíját többször is, pl. 1971-ben, Az év legjobb plakátja díját 1974-ben, Az év legjobb filmplakátja díját 1980-ban. A grafika különböző műfajait művelem, önálló grafikai lapok készítésétől plakátok, naptárak, könyvborítók,

könyvek, illusztrációk, lemezborítók, heraldikai jelek, emblémák, arculati rendszerek, irányító rendszerek, kiállítások tervezéséig.

A hetvenes években emlékezetes filmekhez készültek plakátjaim. A *22-es csapdája* (1970), a *Virágot Algernonnak* (1972), *Egy rendőrfelügyelő vallomásai* (1972), *John és Mary* (1971), a *Romantika* (1972) stb. több síkon is értelmezhető munkák. Szívesen használtam a finom vonalrendszerekből építkező formát, ilyen a *Bernarda Alba háza* (1976), a *Jones császár* (1976), a *Petruska* (1976) színháziplakát-grafikája. A látványon túli asszociációs jelentésközvetítés foglalkoztatott, a mögöttes tartalom megjelenítési lehetősége, egy-egy berögzült értelmezés átírása, aktuális tartalmakkal való felruházása. A technikai civilizáció magunk csinálta bajaira, az ördögi emberre próbáltam a figyelmet felhívni az 1978-ban készült *Ragadozó madarak* c. amerikai film plakátjával. A *Fal* (1977) c. lengyel filmplakátom a diktatúra, az elnyomás bukását érzékelteti. A film tartalmának, mondanivalójának megjelenítéséhez az omló téglafalban az emberi arc is darabokra hullik szét. A téglák még egymásba kapcsolódnak ugyan, de ez már a zuhanás előtti pillanat. A téгла motívuma visszatér a *Vád* (1977) c. lengyel filmplakáton is. A magasított íróasztal mögül egy monumentális figura emelkedik ki, határozottan előremutató kezével, mutatoujjával a „irányt” határozza meg.

Egyik kedvenc munkám, G. Büchner drámája alapján, Werner Herzog rendezésében készült *Woyzeck* c. plakátja 1980-ban elnyerte Az év legjobb filmplakátja díjat. *Ékírás* (1984) c. önálló grafikai sorozattal a IV. Országos Tervezőgrafikai Biennále fődíját érdemeltem ki. A magyar nyelvemlékek sorozatom a *Por és hamu* (1986) c. egyedi rajzok. A figurák testét lepel fedi, arcukat álarc takarja a reménytelenség, az individuum tragédiája, a színház tere, a balladák világa áll össze szabadon értelmezhető mondanivalóvá. 1988-ban ez a grafikai sorozatom nyerte a VI. Tervezőgrafikai Biennále fődíját.

A rendszerváltozás idején, az aktuális politikai, társadalmi eseményekre, a Bős–Nagymaros Duna-szabályozási tervre reagálva készült a *Vízilépcsőd* (1989) című munka. A fel- és lemerülő betűk hajót imitálnak, mögöttük az Országház félig elmerült architektúrája hívja fel a figyelmet a várható természeti katasztrófára. Az *Erő-mű-tét* (1989) plakáttervvel együtt 1991-ben az *A változás jelei* című kiállításon mutatták be a Magyar Nemzeti Galériában. Az *Erő-mű-tét*ben Rembrandt *Tulp doktor anatómiaórája* c. ismert képét idéztem alapmotívumként, éppen a Dunát boncolják az erő-mű-tét szóegyüttes többértelmű jelentését tolmácsolva.

A kiállítások tervezése közül példaként említek néhány önálló megjelenést: Hamburgi magyar hét (team) 1982, Stuttgart, Magyar napok 1981, kairói Magyar hét 1984, nápolyi Magyar hét 1987, hannoveri Magyar hét 1988, Hamburg, Közlekedés 1988, Szingapúr, Szöul 1989. Ezek közül is kiemelve a stuttgarti Magyar napok (1981) nagyszabású, Magyarország történelmét képekben bemutató kiállítás grafikai tervezését és összeállítását (team), a nápolyi Magyar hét tervezését (1987) a Castell'dell Ovo várban és a genovai hajózási világkiállítás (1992) magyar részvételének tervezését.

A jubileumi Ford-kiállítás (Közlekedési Múzeum, 2003) és a Közlekedési Múzeumban látható *Tengerhajózás* c. állandó kiállítás (2004) csak kiemelt darabjai a számtalan csodálatos lehetőségnek, amit a múzeumnak köszönhe-

tek. Ezt szinte megkoronázta a több múzeum együttes részvételével készített *Reneszánsz* kiállítás.

A komputer nyújtotta lehetőségeket használom a X. békéscsabai tervezőgrafikai biennále (1995) és a szombathelyi textiltriennále plakát- és katalógus-terveiben. A mozgás és a stabilitás ellentétét, a szövés ritmikus folyamatát.

1967-től a Művészeti Alap tagja vagyok. Vezetője vagyok a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége tervezőgrafikai szakosztályának, szervezem az országos tervezőgrafikai biennalékat és a szakma pályázatait, részt vettem az ICOGRADA (International Council of Graphic Design Associations) kongresszusain és közgyűlésein.

1990-től tanítok a Magyar Képzőművészeti Főiskola (ma már egyetem) tervezőgrafika tanszékén, 1991-től egyetemi tanárként, 1992-től tanszékvezetőként. Mellette 12 évig rektorhelyettségét is vállaltam 1992-től.

Igyekeztem elméleti és gyakorlati tapasztalataimat megosztani diákjaimmal, szakmai és művészi igényesség elsajátítására biztatni őket, saját világukon belül segíteni továbblépésüket.

Részt vettem az ELIA (European League of Institutes of the Arts) kongresszusain és közgyűlésein és a MERSZ (Művészeti Egyetemek Rektori Széke) munkájában, a mesterképző DLA oktatás szervezésében és a programban.

Munkáim megtalálhatók a Magyar Nemzeti Galéria grafikai gyűjteményében, az Országos Széchényi Könyvtár grafikai gyűjteményében, a tervezőgrafikai biennále fődíjas munkáim a Munkácsy Mihály Múzeumban Békéscsabán és a Mahir plakátarchívumában.

Díjak:

Művelődési Minisztérium Nívódíja (többször is), 1971

Az év legjobb plakátja, 1974

Az év legjobb filmplakátja, 1980

IV. Tervező Grafikai Biennále fődíja, 1984

VI. Tervező Grafikai Biennále fődíja, 1988

Munkácsy Mihály-díj, 1990

Konecsni György-életműdíj, 2006

Arany Rajzszög életműdíj, 2009

Hungart életműdíj, 2009

Gobby Fehér Gyula

író, újságíró (Bácsfeketehegy – ma: Szerbia, 1943. április 11.)

Véletlenül lettem hetvenéves. Tulajdonképpen véletlenségből születtem meg. Idősödő édesanyám akkor tudta meg, hogy a magyar hadsereg felmenti a szolgálat alól azokat a férfiakat, akiknek három gyermekük van, amikor édesapámat bevonultatták. Ezért döntött úgy, hogy engem megtart, noha a faluban nem volt szokás, hogy ebben a korban szüljenek az asszonyok. Már lobogtak a zászlók, már játszott a fúvószenekar, éppen a búcsúbeszédhez állt sorban az ezred, mikor a százados kiszólította apámat a vigyázzban álltak közül. „Magának fia született – mondta neki. – Menjen haza. Várja a Gyula.” Apám gyalog indult haza Bácsfeketehegyre az újvidéki kaszárnyából. A többieket a vasútállomásra vezényelték, indultak az orosz frontra. Apám állítólag sírt a pólyám fölött.

Az már nem a véletlen műve, hogy nem lett belőlem pap. Anyám a terheség alatt mindennap úgy imádkozott, hogy ha szerencsésen megszül, ha apám nem kerül a frontra, akkor papot nevel belőlem. Verbászton konfirmáltam, ahol akkor még árvaházat tartott fenn a református egyház. Vasárnaponként a zsebpenzemből moziba vittem a fiúkat, mindig cowboyfilmet néztünk. Megtanítottam őket, hogy arra a vezényszóra: „Lóra!”, mindnyájan ügetni kezdünk és rohamra indulunk. Mikor hittanórán már mindenki unta a sok szöveget, azt súgtam a padsorok között: „Lóra!” Erre minden kollégista felpattant és vadul száguldani kezdett az osztályban. Röhrig Gyula tiszteletes úr annyira meglepődött, majd úgy elöntötte az indulat, hogy olyan kemény szavakat mondott, amelyekbe maga is elvörösödött. Másnap felkereste anyámat, és megbeszélte vele, jobb, ha engem nem állít az egyház szolgálatába.

A mesterségemet annak köszönhettem, hogy szépen tudtam beszélni. Apám a kedvemért vállalt Újvidéken munkát, mert ott magyar nyelvű főgimnázium működött. Bejártam a rádióba, az ifjúsági műsorokat vezettem. Június utolsó napján védtem meg az érettségi dolgozatomat, július elsejétől már munkaviszonyban voltam. A dolgozatomat Fehér Ferenc és Ács Károly költészetéről írtam, akkor ők ragyogtak kettős csillagként a vajdasági magyar költészet egén. Könyvbehozatal nem létezett, nem ismertük kellőképpen az anyaországi irodalmi termést. Szégyentelenül loptuk egymástól a könyveket. Egy évig Végel László és Maurits Ferenc lakott a szomszéd házban. Rendszeresen jártunk át egymáshoz, és a kabátunk alatt mindig új könyvvel tértünk haza. Ha valami hiányzott a polcról, tudtuk, hol kell keresni. Gyorsan meguntam, hogy mások szövegeit kell olvasnom, átmentem az Ifjúság című hetilaphoz dolgozni. De a rádióba a mai napig bejárok, ma is kevés újságírójuk van, rendszeresen mondom a kommentárjaimat régi hallgatóimnak.

1963 januárjában jelent meg az első novellám az Ifjúságban. Akkor Bosnyák István szerkesztette az irodalmi rovatot. Egy év múlva Tomán László, a Forum Kiadó szerkesztője elkérte a novellákat, és megszületett az első kötetem, az *Elrontott csodák*. Egyszer a vezérigazgató titkárnője betelefonált a szerkesztőségbe, hogy azonnal menjek a klubba, mert magyarországi vendégem érkezett. Egy középmagas, barátságos férfi ült a sarokasztalnál, és mikor bemutatkoztam neki, zavartan közölte velem, hogy ő édesapámmal szeretett volna beszélni. Lőrince Lajos, a nyelvész volt az. Az *Elrontott csodák* íróját kereste, és nem akarta elhinni, hogy én vagyok az. Meg volt győződve róla, hogy azt a könyvet egy bölcs öregember írta. Akármennyire is örültem a hízelgő szavaknak, nem tudtam dicséretnek tekinteni őket. Kénytelen voltam elgondolkodni rajta, miket írok én, hogy egy ilyen okos ember öregnek képzel olvasván a szövegeimet.

Különben akkor éltem át a legnagyobb sikert, mikor mind kihúzták a szöveget, amit írtam. Ezt Vicsek Károly, gyerekkori jó barátom tette meg. A Szabadkai Népszínház felkérésére írtam egy musicalt, amelynek zenéjét Lengyel Gábor szerezte, a rendezést pedig Vicsekre bízta az igazgató. Huszonkét songot írtam, és Gabi a kérésemre rockzenét szerzett hozzá. Vicsek unta a szöveget, szerinte a történetet eljátszhatják a színészek mozgással, tánccal is. Soha nem szóltam bele a rendezők dolgába, így született meg az első magyar rockopera. Hatalmas sikert aratott, Jugoszlávia-szerte hívták a magyar társulatot. A bemutatón azt kérdezte tőlem Dormán László, az Ifjúság fotóriportere, aki lelkesen fényképezte a meztelenre vetkőző színészeket: „Te írtad a darabot, de ki írta ezeket a gyönyörű verseket hozzá?” Nem válaszoltam neki, szóltalanul nyeltem az örömmel az ürmöt is.

Jártam hasonlóképpen később is. A múlt század végén Vicsek igazgató lett az Újvidéki Színházban. Szeretett volna zenés darabot játszani, de Lengyel Gábor nem volt hajlandó még egy rockoperát szerezni, ezért rábeszélte, hogy írjak egy darabot Ábrahám Pálról, az apatini születésű zeneszerzőről, abban felhasználhatom Ábrahám zenéjét. A bombázások alatt írtam meg a darabot. Az égen zúgtak a repülőgépek, én meg egész nap hallgattam Ábrahám operettjeit. Az *angyal álma* című szöveget László Sándor, a színház jelenlegi igazgatója rendezte. Egy ellenoperettet akartam alkotni, a zeneszerző tragédiáját megírni saját zenéjével spékelve. Végül is a színpadon az operett győzött. A közönség tombolva ünnepelte a sokak által ismert dallamokat. Apatinban is bemutattuk az előadást, rengeteg ember zsúfolódott a terembe. A taps után hozzám lépett Silling István, a tisztelt néprajzos, és megölelt. „Látod, Gyula – mondta –, ez az igazi, nem a novellákat kell folyton írnod.”

Nem is írhattam folyton őket, mert időm nagy részét lekötötte a televízió. 1968-ban kezdtük a magyar nyelvű televíziózás megteremtését, évtizedekig csináltam, ma sokszor elgondolkodom rajta, megtettem-e minden tőlem telhetőt az itteni magyarság érdekében. Akkor úgy tűnt, rengeteget lendített a kulturális életünk kiteljesítésén a televízió. Az ilyen kis közösségekben, mint a mienk, szinte mindenki ismer mindenkit, és én, a televíziózás révén, emberek sokaságát ismertem meg. Amíg a tévében dolgoztam, szinte minden író, művészt, tudóst és dolgos embert bemutattam. Több mint ezer portréfilmet, dokumentumműsort, beszélgetést készítettem. Én szerkesztettem az első

gyermekműsorokat, indítottam a magyar drámák sorát, kezdeményeztem az együttműködést a Magyar Televízióval. Az épületet szétbombázták, a szerkesztőségeket a politika zilálta szét, a mai napig nem tudom, mások sem tudják, mi maradt meg az archívumból. Nemcsak az élet dicsősége múlik el. Sokszor a munkánk eredményeit sem vagyunk képesek megőrizni.

Ne gyászoljatok, örömmel telve éltem, és még dolgozom. Csak attól félek, az író-olvasó találkozón megint megkérdezi egy kíváncsi gyerek, mint a Kátaitanyán, egy Kishegyesen szervezett táborban, hogy mi az élet értelme. Erről a legtöbbit egykori osztályfőnököm, Elizek Zsuzsa biológia-tanár nő beszélt, aki ezt a kérdést rendszeresen feltette az óráin. Ilyenkor mélyen elgondolkodott, majd bús barna szemét ránk vetette, és megmagyarázta: „Az élet értelme az, hogy élni kell...” Ennél többet nem tudott kifejtetni, de ezt gyakran elismételte. Nekem jobban tetszett Gál László, méltatlanul elfeledett költőnk gondolata, aki öregember létére barátságot kötött velem, a gimnazistával, és rám tekintve azt állapította meg, hogy:

*az ember mindig fiatal,
csak belehal.*

Ekkor fogadtam meg, hogy én is írok egy mélyreható drámát, amelynek az lesz a címe, hogy *Az ablakok fontossága a háztartásban*. Az egész osztály röhögött ezen, de én megírtam, és a Kossuth Rádió bemutatta a monodrámát Sinkovits Imre előadásában. A híres színész küldött nekem egy képeslapot, amelyen a Lánchíd látható, és azt írta: „Végre ismét alkalmam volt kedvem szerint játszani. Kívánom Neked, hogy még sokat játszhass Te is.”

Megfogadtam a tanácsát. Igyekszem játszani.

Jálics Kinga

rádiós újságíró (Budapest, 1943. április 16.)

Tudtam, a reggeli órákban kell írnom valamiféle „életvallomást”, magántörténelmet, mert mire leszáll az est, több lesz benne a fájdalom. Szélsőségesen gondolkodom ugyanis a világról, s benne magamról. Életem során nemegyszer a hozzám közel álló, engem szerető emberektől tudtam meg, milyen is vagyok valójában. S hogy mit érek. E vélemények mindig többre becsültek, mint én saját magamat.

Ezért szüntelenül önvizsgálatra szorulok, s akkor rádöbbenek, milyen jó is nekem. Milyen szép az életem. Sőt, sikeres is. Mi mindennek örülhetek.

A családom, a származásom határozott meg minden pozitív és minden negatív történést az életemben. Ez csak az utóbbi tíz-húsz évben

fogalmazódott meg bennem. Egészen tragikomikusan későn érő típus vagyok. Ennek legalább annyi előnye, mint hátránya van.

A szép gyerekkor, élményekben gazdag ifjúság is igaznak mondható. Miközben sorsom az idő tájt tényleg sok fájdalmas tapasztalattal gazdagított. Gazdagított is, bizony, nélkülözések közepette. Kiskoromban az „úri család”, az „úrigyerekség” mérhetetlen zűrzavart okozott a fejemben.

Amire vissza tudok emlékezni, az már a válás miatt apa nélküli, majd korai halála miatt már vasárnapi cukrászdás apaélmény nélkül is, mégis szeretetteljes családi otthon, aggódó nagyszülőkkel, áldozatkész, derűs, vagány természetű, lehetetlent nem ismerő anyám védőszárnya alatt. Szép antik bútorokkal berendezett bérlakás, de pénztelenség (ezt csak később tudtam meg), két albérlő, s a boldogság, hogy mozoghatok: a nagy híró Nádaszi mester balettiskolájának reményteli növendékeként. Két héttel az Erkel színházbeli vizsgaszereplés előtt (s őszől várt az Állami Balettintézet!), 1951. május 24-e hajnalán két ávos hozza a kitelepítési végzést: 24 óránk van holmink összepakolására. Mi, nővéremmel, ölünkben kedvenc babánkkal, én a spicc-cipőmmel, várjuk a teherautót.

Igyekszem röviden: a Szolnok megyei tanyán eltöltött három év sok iskolai megaláztatást hozott. Abnormálisnak tartott érzékenységem, „mimózaságom” fokozódott. Éjszakai házkutatás, nyáron napi tíz óra kemény munka a földeken 8, 9, 10 évesen, stb. És megint csak visszatekintve: életre szóló szép emlékek: megismerhettem tiszta fejjel gondolkodó, jószívű parasztembereket, akik számára „megtiszteltetés, hogy a méltóságos úrék a mi tisztaszobánkban laknak” (három ágyban öten). Izgalmas, kalandos kirándulások: anyánk a lakhelytilalom ellenére beszőkik velünk a tanyáról a közeli Szolnokra strandra. Sőt, fel-szőkik velünk Budapestre is két napra.

Újabb rövidítés: az osztályidegenség szinte a rendszerváltásig elkísér. Általános iskolásként szándékosan munkás-paraszt származású barátnőket vá-

lasztottam magamnak. Rosszul voltunk, ha anyánk azt mondta egy értelmes, amúgy helyes srácre, hogy „igazi úrifíú”. Serdülőkoromtól, a kitelepítést követő leányfalusi életünkben, újra hasonszórú családok vettek körül. Azok a nyarak, nagy gyerekbandával a Duna-parton, életem, életünk meghatározó, gyönyörűséges és minden szempontból értékes élményei. Tábortüzek, világmegváltó beszélgetések, Duna-átúszás, iszapcsata, komolyan megrendezett olimpia, lampionos kerti bulik, rock and roll! Akkortájt már tisztult a kép a fejemben: nemcsak szégyent és bajt hoz ránk a családi háttér. Ott óriási szellemi, erkölcsi értékek szolgálnak például. A barátok elismerő véleménye is megerősített: rajongtak művelt és életerős anyámért. Ráébredtem, büszke lehetek rá.

Érettségi után a továbbtanulás, elhelyezkedés szinte lehetetlen. Végül „elvtársi” segítséggel a Tükör szerkesztőségében a fotóanyagok beszerzését bízták rám, majd jó szándékú, népi demokratikus ezredes főszerkesztőm elvbarátai protekciójának köszönhetően harmadik próbálkozásra bejutok az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára, ahol esti tagozaton angol nyelv- és irodalomtanári diplomát szerzek.

Újságíróvá válok közben úgy, hogy ez nem is volt eredendő szándékom. Szerkesztőségi kollégáim ugrasztanak be a mélyvízbe a Film Színház Muzsika című lapnál, ahol – megszűnéséig – 15 évet töltöttem el, közben rovatvezető, később főszerkesztő is voltam. Mindig környezetem szeretetteljes erőszakának engedve lépdeltem előre. Érdekes, nem? Főleg a korábbi, már természetesként elfogadott ellenszél után. Gyermekkori félnépségemet nagy akaratereővel legyőzve, anyámtól örökölt vagánysággal (ugyanakkor remegő gyomorral) kerestem meg egyből művészeti életünk „nagy vadjait”, s a jól sikerült interjúktól szárnyaim nőttek. Ez már folyamatos sikertörténet.

A leányfalusi minőségi gyerektársaság együtt nőtt fel, házasságok születtek. Akkor lettem férjem révén (nagyenyedi) Jeney Kingából Jálics Kinga.

A sajtóban aztán többfelé elkeveredtem. Hívtak, mentem, megszűnt a lap, továbbléptem. Dolgoztam az Új Magyarország, az Európa, majd Képes Európa Magazinnál újságíró-szerkesztőként, az RTV Részletes című (a Magyar Rádió műsorújságja) lap főszerkesztőjeként. Írtam cikkeket az egykori Élet és Irodalomba, a Nők Lapja, Fotóművészet, Jazz, Ez a divat, Zene, zene, tánc, Opera-élet, Cash Flow, Sky Magazin című lapokba. Rendszerességgel a Táncművészet, Élet és mozdulat, A mi otthonunk, a Taps, valamint az Interpress Magazinba.

2000-től hetente jelenik meg művészinterjúm a Keresztény Élet című lapban.

2004-es indulásától szerkesztő-műsorvezető-riporter munkatársra vagyok a Magyar Katolikus Rádiónak. Készítek interjút színésszel, muzsikussal, íróval, művészeti életünk legjelesebb alakjaival, akik alkotóként és magánemberként például szolgálnak mindnyájunknak.

A *Színészek csillagfényben* című interjúkötetben tizenhárom népszerű magyar művésszel beszélgettem. A Mensáros László életét és pályafutását összegző könyvben olvasható a nagy színészről írt visszaemlékezés. A Jel Kiadó és a Magyar Katolikus Rádió közös kiadásában jelent meg a rádióban elhangzott interjúim közül válogatás *Művész-világ* címmel: 23 művésszel készített beszélgetés.

Férjem Jálics Gyula képzőművész (grafikus, festő, fafaragó), lányom Jálics Petra divattervező, divatújságíró, s volt a Magyar Posta kommunikációs igazga-

tóságának munkatársa. Fiam, Jálics Bencze antikbútor-restaurátor. Családom türelemmel viseli, olykor büszkén, hogy hivatásom gyakorlása szinte minden percemet kitölti. E túlhajszoltsággal egészen én sem értek egyet. De örömmel teszem a dolgom, amíg lehet. Energiát és harmóniát a környezetemtől kapok. Az emberi környezettől és az idilli természettől, ami Budakeszi-Nagyszénászugban, az erdőszélen körülvész.

Jálics Bencze

Kovács J. Béla

műfordító, irodalomtörténész (Jászárokszállás, 1943. április 25.)

Boldog gyermekkorom volt. Az „emberiségről formát” adó, felnevelő „tündérkeretet” számomra Gyárokpárt jelentette.

Anyai nagyapám, Kiss Alajos tanyája a legszélső volt az árokszállási határban, a csányi határ szögletében, gyermekkorom tündérvilága. Nagyapám az ötéves szerbolasz-francia hadifogság utáni hazatérés öröme építette fel tulajdon két kezével 1921-ben a Gyárokpártidülőben. Megvolt itt minden, ami egy tanyához illett: lakóház, istálló, ólak, fészker a kocsiknak, ekéknek, vetőgépek. Akácfákkal volt körülültetve, a gémeskút mellett „világfaként” jege nye nyújtózkodott, a tanya területén szertesét gyümölcsfák, cseresznyék, meggyek, szilvák, diók. Az ablakok alatt konyha-, a tornác előtt virágoskert pompázott. A tanya alatt még szőlő is volt, málnással, egres- és ribizkebokrokkal. Nagyapámék dinya kertészettel is foglalkoztak, voltak esztendők, amikor a kertészkedés tartotta el a családot. Sok-sok téli és

nyári szünetet töltöttem náluk gyermekkoromban. Az ötvenes évek elején, a hosszú szénaszünetek korában, a téli napokon csak ki kellett mennem a disznópiacra, ahonnan mindig akadt lovas szán, amely Gyárokpártra tartott. Néhány óra múlva már nagyapáméknál voltam, a tanyán.

Nagyanyám mindig a kedvenc ételeimet készítette ebédre: bablevest, nagyhaluska-levest, krumplifőzeléket, vajjaljás tésztát (ősi jász eledel), rétest sütött. A szoba ablakából a januári délutánokon nyomon követhettem a lemenő napot, a behavazott táj Petőfi téli pusztáját idézte.

Este, a szokásos kukoricamorzsoláskor, amikor a csutkákból tornyot építettem, nagyapám a hadifogságáról meg a fekete és a fehér bika harcáról mesélt. A fogságnak köszönhetően világlátott, poliglott ember volt, legalább hat nyelven káromkodott folyékonyan, mert ez volt a foglyokkal szemben leggyakrabban használatos társalgási tónus. A nyelvtudása ezen a

téren tökéletesebb volt bármely professzorénál. Egyébként kívánt pótolnivalókat, azonban rám ösztönzően hatott, amikor később egy-egy idegen nyelv tanulásába belefogtam.

A tanya háta mögött, a Mátra irányában meredek lejtővel esett alá a felszín, tiszta időben odalátszott a behavazott hegyek rajzolata. A szikrázó napsütésben fürdő, hóborította határban órák hosszat csavarogtam a Csöpi kutya társaságában, felferve a barázdákban megbúvó nyulakat.

Tavasszal orgona- és akácillatba burkolózott a tanya. Nyáron egészen Csányig és Jászágóig tágult kószálásaimnak a világa. Felmászhattam cseresznyézni a terebélyes fák tetejébe, júliusban és augusztusban meg görögdinnyét hordtam a föld szélére a kocsihoz. Ősszel, a gyarokparti búcsúkor, amikor összejött a nagy család: nagyszülők, gyermekeik, menyek, vejeik meg az unokáik, segítettem a dióéérésben. Unokatestvéreimmel kószáltunk, kilestük, néha meg is dézsmáltuk a madarak fészkeit. Gyakran megesett, hogy Jászágóra kellett elmennünk 10 deka élesztőért, ecetért, vagy Csányra a kovácshoz vinni az ekekapa élesítendő vasait. Mennyei utazásnak számított, amikor nagyapám befogott a hintóba, s elvittünk egy-egy zsák uborkát, főzőtököt, paradicsomot a Mezőker átvevőhelyeire.

Furcsa fogat volt ez, a hintó elé egyetlen muraközi ló befogva. A háború elvitte nagyapám lovait, az oroszok távozása után két muraközi sikerült szerezni. A Rákosi-rendszer elején egyikük, a Tündér elpusztult, s csak a Remény maradt meg egészen 1956-ig. Mint az életben is, a remény marad meg utoljára. A magyar történelem egy egész szakasza lovak nevébe foglalva. Meg a jászok sorsa is: tragédiák, a leépülések utáni újrakez-

dések, amikor a remény az éltető erő. Talpon maradni, bízni az Istenben, jobb sorsunkban, erőnkben, tehetségünkben, akarásunkban, szorgalmunkban, mert „nincs veszve bármi sors alatt, ki el nem csüggedett”.

1953 után a parasztság ismét lélegzethez jutott, nagyapám gazdagsága pedig egy nóniusszal egészült ki. Szépen festettek egymás mellett a muraközivel. Úgy tetszett, ismét talpra áll majd az egykor szebb időket látott gazdaság, a nóniusznak új társa is került. Akkorra azonban a gondtalan gyermekkori kószalások, kalandozások örökre véget értek számomra.

A marokszedés mesterségét kellett először kitanulnom, majd a kapálás tudományát elsajátítanom, tizenhárom éves koromtól pedig nyaranként édesapám mellett az építkezéseken segédmunkásként szorgoskodtam. Sokszor könnyes szemmel bámultam a munkából hazatérőben, hogyan rúgják a labdát iskolatársaim az állomás melletti zöld gyepen. Szívesen örültem volna én is közöttük egy-egy gólnak, de az ilyen örömök számomra már véget értek, nagyobb érdemmé vált egy cementeszsák felvitele az épülő ház harmadik emeletére a vállamon, apám munkatársainak elismerése – „ez emberes, ez igen, erős fiad van” –, mint egy remekbe szabott mesterlövés a libalegelőn a kabátokból rakott kapuba.

1965-ben kerültem vissza a Jászágóba tanárnak. Árokszállásról ingáztam naponta, az autóbusból gyönyörködhettem az ebéd utáni szeptemberi napsütésben fürdő tanyákban, az ultramarin égben, az utat szegélyező faszor lombjának ősze forduló aranyözönében. De a tanyavilág már megváltozott, bekövetkezett a haldoklás időszaka. 1959/60-ban „beverték” a

népet a szövetkezetekbe, a tanyákat bontani kezdték.

Pedig a tanyai világban rengeteg érték volt. Helytállás a többnyire mostoha körülmények között is, kitartás, a szorgalom, a tapasztalat, a tudás, az adott szó, a hűség tisztelete, megbecsülése, a tízparancsolat követelte normák maradéktalan betartása, a kitartó, kemény munkával történő értékteremtés, amelyekben, sajnos, valljuk

be őszintén, igen gyakran híjával találtunk manapság. Nem hiszem, hogy csak a „vállamon” zsákként cipelt hét évtized mondatja ezt velem – de majd újabb hetven esztendő múltán megbeszéljük a dolgot.

Kapás Áll

Bálint András

színművész (Pécs, 1943. április 26.)

Mi, akik 1943-ban (vagy előtte-utána egy-két évvel) születünk, az aranykorban szolgáltunk, az aranykort szolgáltuk. Ki Kaposváron, ki Szolnokon, vagy a Petőfi Sándor utcában, vagy a Körúton. Volt, aki Miskolcon, volt, aki a Nagymező utcában vagy a Hevesi téren, volt, aki Pécssett, vagy itt, a Gerlóczyban.

Harcoltunk a lágyuló diktatúrával, ostoba vagy derék, jó szándékú vagy tudatlan párttitkárokkal, tanácsi vezetőket győztünk meg, söröztünk fiatal elvtársakkal a pártközpontból, kávét ittunk kerületi kulturális elvtársnókkal. Ügyesek, talán egy kicsit ravaszak is voltunk. Volt, aki belépett a pártba, volt, aki pártonkívüliként szolgált.

Függetlenek voltunk, hajlékonyak, szorgalmasak.

És fontosak.

Az 1989-es év nem ért váratlanul bennünket, megkerülhetetlenek voltunk. A rendszerváltó pártok megkerestek minket, szükségük volt hiteles személyiségünkre, az arcunkat kölcsönöztük a kampányoknak.

A változás éveiben átmentettük a magyar színházművészetet, az aranykor nem ért véget. A kilencvenes évek elején valahány művészeti szakmai szövetség széthullott – a filmesek egymás torkának estek, egymással marakodó részekre hullott a művészeti közélet. A színház egyben maradt, állami támogatása nem csökkent lényegesen, színházat nem zártak be. A színészek kontra színházigazgatók, azaz munkavállalók kontra munkaadók fölösleges vitája elcsitult, egy táborba álltunk, Színházművészeti Szövetség, majd Színházi Társaság tábla

Bálint András, a Radnóti Színház igazgatójának felszólalása 2007. április 19-én a Merlin Színházban, az *Elképzelések a színházi struktúráról* konferencia második felvonásában.

Úr és kutya

(Radnóti Miklós Színház, partnere: Bajusz)

alatt együttműködtek kőszínházak és szabadter, gyerekszínház és alternatív mozgalom, tervezők és színészek, kritikusok és dramaturgok.

„Egyetlen bátyát sem adunk fel, mert akkor elesik a város, színházat pedig nem zárnak be” – adtuk ki a jelszót. Ellenkezőleg: színházak nyíltak, főleg stúdiószínházak. Vidéken és Pesten: Tivoli, Kamra és Shure, Pince, Fészek és Raktár, Sufni és Aluljáró, pincék és padlások a Paulay utcában és a Nagykörúton, a Rumbachban, Révayban és a Rádayban. Vidéki nagyvárosokban tizenegy új

önálló bábtársulat jött létre, Pesten megalakult a Trafó és a Bárka, az IBS és Mu, Piccolo és Merlin, Gózon Gyula és Ruttkai Éva, és nem utolsósorban a Krétakör.

És ez volt a színházfelújítások kora: Pécs és Eger, Miskolc és Kaposvár, Sopron és Szolnok, Nyíregyháza, Zalaegerszeg, Székesfehérvár. A fővárosban: Víg, Thália és Operett-, Új Színház és Madách. Vidéken új intézmények kerültek be a kőszínházi körbe: Sopron és Tatabánya, Szekszárd, Székesfehérvár, Dunaújváros, Budaörs.

Ez volt az Aranykor. Aranykor volt ez.

Bálint Andor

Szelényi Károly

fotóművész (Budapest, 1943. április 26.)

Többen mondják, „te boldog ember vagy, mert a hobbidból meg tudsz élni”. S ebben valahol igazuk van. Első munkahelyemen, a Corvina Kiadónál, 21 évesen, hamar belekerültem a „mély vízbe”, neves szerzők, művészettörténészek tanácsait követve fényképeztem freskókat, műtárgyakat, népi motívumokat. Fiatal fotósként varázslatos volt számomra a múzeumok, vidéki gyűjtemények,

A korona fényképezése közben

parókiák, a határövezetben alig megközelíthető kis templomok világa. A közreműködők – múltjuktól és politikai hovatartozástól függetlenül – meghatározható módon képviselték azt az ügyet, amelyet felvállaltak. A magyar művészeti könyvkiadás ebben a műhelyben emelkedett európai rangra.

1978-ban a *Balaton – táj változó fényben* című önálló fotóalbumom nyitotta meg az utat a

magyar tájakat, városokat bemutató könyvek felé. A Balaton-könyvhöz maga Keresztury Dezső írt verseket, melyek német és angol nyelven is az olvasó elé kerültek. A elmúlt két évtized „termése” a Herendi Porcelánmanufaktúra legszebb termékeit, az MTA gyűjteményét és épületeit, a Levéltár épületének pompás freskóit bemutató kötet, de elzarándokoltam a kertváros-építészet, építészeti emlékek, népi hagyományok, borászat irányába is. Moszkváról, Chicagóról, New Yorkról is megjelent egy-egy album. Megtiszteltetés számomra, hogy számos kortárs művész barátom engem bízott meg kötetének illusztrálásával.

Szakmai pályám kiemelkedő ajándékának tekinthetem az Amerikából hazatért koronázási jelvények lefényképezésére kapott megbízást 1978-ban. Felemelő érzés volt a kutatók körében a Szent Korona, a koronázási palást, a jogar, az országalma és a kard közelébe kerülni és teljes szépségüket feltárni, megörökíteni.

Legnagyobb kitüntetésem a Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje, de büszke vagyok Veszprém, Eger, Székesfehérvár, Veszprém megye befogadó díjaira és Budapest főváros Budapestért díjára is. Érdekes módon szakmai elismerésben még nem részesültem – lehet, hogy mégis van valami probléma fotográfusi kvalitásaim területén.

Lassan ötvenéves pályám legnagyobb nyereségét jelenti számomra azon személyiségekkel kötött ismeretségem, akikkel utamon találkoztam. Kezdve a szakmai alapokat átadó mérnököktől, az egyes megbízások

szakemberein, a szerzőkön, tudományos munkatársakon, művészeken, művészettörténészeken, polgármestereken keresztül a műtárgyak kezelőig, a helytörténészekig, egy-egy település jeles személyiségeiig, borászokig, mindenki az adott téma szeretetét sugallta, bevezetett a szakma rejtelseibe, s rajtuk keresztül kerültem én is közelebb a tárgyak lelkéhez. Nincs nagyobb elismerés egy fotográfusnak, mint az, hogy felvételében a megrendelő igazolva látja saját érzeit és elképzeléseit.

A mi generációnknak még ismernie és használnia kellett a színes fotótechnika laboratóriumi módszereit. Észrevettem, hogy a technika fejlődésével nem tart lépést a képi megjelenítés minősége és esztétikai tartalma. Beleástam magam a színtan kutatásának történetébe, hogy magyarázatot találjak erre az ellentmondásra. Így akadtam Johann Wolfgang von Goethe (a költő!) *Színtanára*, melyet 1810-ben hozott nyilvánosságra. S egyre inkább bebizonyosodott előttem, milyen jelentős szerepe volt a színek kutatásában. Húszéves munka eredményeként 2012-ben elkészítettem egy tanulmányt magyar és német nyelven *Színek – A fény tettei és szenvedései* címmel. A kapott ajándékokért cserébe ez a könyv az én ajándékom a tudatos látás iránt érdeklődő, a színek varázsát kutató fiatalok számára.

Jordani János

Benke László

író, költő (Újvárfalva, 1943. április 28.)

Becsületességre való hajlamom elsősorban földműves apámtól és anyámtól örököltém és a jó könyvekből tanultam. Költői-írói forrásom ott ered szeretett Somogy megyei szülőföldem erdős, mezős, tavas tájain, bujkáló patakom lehetetlen körülmények között, tizenhat-tizenhét éves koromban próbált először utat törni magának. 1959-ben, mikor elindultam Pestre – a hóhérokon és az áldozatokon kívül ki tudta akkor, hogy Pesten még akasztanak is! –, anyám azt mondta: „Fiam, jó légy!” Azt hiszem, a körülményeim nem is engedték meg, hogy nagyon rossz legyek. Segédmunkás lettem előbb az angyalföldi Kapagyárban, majd 1962-től köszörűs a Csepeli Szerszámgyárban. Dolgoztam

egy-kettő-három műszakban Csepelen, meghatározó tíz évig. Munkatársaimtól, barátaimtól a gyárban és az Olvasó Munkás Klubban több jót és fontosat tanultam, mint az általános iskolában, a főiskolán meg az újságíró-iskolában.

Az író sorsa az írás, az olvasóé az olvasás. Az író sorsának könyvében meg van írva, hogy írni muszáj. Az olvasó sorsának könyvében nincs megírva, hogy olvasni muszáj, de ha az ember nem olvasna, „meggörbülne a világ gyémánt-tengelye”. Fiatalon, a csepeli Olvasó Munkás Klubban a munkások művelődését önmagunk és kis közösségünk szellemi-erkölcsi érdekeinek megfelelően alapvető fontosságúnak tekintettük. Eljött a klubba például Kassák Lajos és Veres Péter is. Ők az egyéniségükkel, műveikkel és magatartásukkal hitelesítették számunkra a bennünk mocorgó sejtelmeket, az általunk elképzelt jövőt, azt a közösségi társadalmat, amely egyáltalán nem hasonlított a létező szocializmushoz. Úgy formálódtunk, formáltuk egymást, hogy tudatába kerüljünk hiányosságainknak. Vezetőnk a *Piros a vér a pesti utcán* költője, az irodalomból 1956-os versei miatt Csepelre száműzött, a saját hazájában belső emigrációba kényszerített Tamási Lajos volt, 1962-től 1983-ig. *A város peremén* József Attila-szellemé volt a legerősebb. Lelkünk mélyén hittük, hogy „Papok, katonák, polgárok után” – ha nem ma, akkor majd holnap, holnapután! – mi leszünk „hű meghallói a törvényeknek; / minden emberi mű / értelme ezért bűg mibenünk, / mint a mélyhegedű”. Hinni akartuk, hogy mi vagyunk „a másfajta raj, / másként ejtjük a szót, / fejünkön másként tapad a haj”.

Kassák Lajos levelet írt a csepelieknek: „Nagyon fontosnak tartom, hogy az ipari munkásság a kultúra területén is jelentős tevékenységet fejtsen ki... Tudom, hogy a múltban milyen szép eredményeket értek el, modern művészetünk éppen az ipari munkásságban fogott először gyökeret. Ezt a hajtást ápolják tovább az ország népének szellemi gazdagodásáért.”

A klubban aztán megrendítő érzés volt szembenéznünk az igazsággal, azzal, hogy a mai munkásság már nem befogadja, hordozója és ápolója a

modern művészetnek. Elnémult a József Attila-i mélyhegedű. Veres Péter, aki valóban lángelme volt, a „nemzet pátriárkája”, ahogy Illyés Gyula nevezte őt, a munkásművelődésről 1969-ben tartott csepeli vitán felhívta a figyelmünket arra, hogy Keleten és Nyugaton „a munkás néma az irodalomban”.

Sok üzemi lapnál dolgoztam közel húsz évig, az újságírást a kilencvenes évek elején hagytam abba, az Új Magyarországnál, majd a Ringnél. Verseim a hatvanas-hetvenes években hébe-hóba közölték irodalmi folyóiratok s néhány antológia, költői pályámon későn indulhattam el. Első kötetem, a *Csordítok nyírvizet* 35 éves koromban, 1978-ban jelent meg. Mondanivalóimmal a cenzoroknak előbb 1970-ben a Pinceszínházban, azután egy napig a Gyorskocsi utcában, majd az Alföld folyóirat 1983-es irodalmi tanácskozásán és 1985-ben a Szépirodalmi Könyvkiadónál akadt dolguk. A nyolcvanas években részt vettem ellenzéki mozgalmakban, meghívottként ott voltam Lakitelek híres sátorában, pártolókat gyűjtöttem a Bethlen Gábor Alapítvány részére, emiatt a hatalom besúgókat küldött ránk, részt vettem az MDF-mozgalom szervezésében Pestszentlőrincen és Csepelen, sokszor tüntettem a rendszer ellen, és kiálltam magunkért a Hősök terén 1989. június 16-án, most pedig milliókkal együtt a rendszerváltás vesztese vagyok.

Eddig 14 könyvet írtam, ezeket a Móra, a Szépirodalmi, a Gondolat és a Hét Krajcár adta ki.

Legjobb barátom, Tamási Lajos halála 1992-ben életemnek újabb döntő fordulatot adott. Mondhatom, értem is meghalt; *Hazatérés* című kötete indította útjára a Hét Krajcár Könyvkiadót, melynek botcsinálta igazgatója lettem. Névadónk, Móricz Zsigmond kötetét, a *Hét krajcár* hasonmását szoktuk első helyen emlegetni, indokolt tisztelettel, noha ő a második. Újabb barátomat és tanítóm, Varga Domokost is Tamási Lajostól kaptam, kiadónk főszerkesztőjeként egészen a haláláig ő is mellettem állt és dolgozott. Döntően az ő művei, elsősorban a *Kutyafülűek*, az *Édesanyám sok szép szava* és a *Ritkaszép magyar népmesék* tartják életben kis kiadónkat, mi pedig életben tartjuk őt is. Nyilvánvaló, hogy igen szerencsés vagyok azért is, mert a Móricz Kör több tagja iránt ma is szeretetet, tiszteletet és barátságot érzek, így Kuczka Péter, Csanádi Imre, Molnár Zoltán, Cseres Tibor, Jobbágy Károly, Gergely Mihály, Szeberényi Lehel, Simonffy András, Tatay Sándor és mások iránt. Az élők közül G. Komoróczy Emőke nevét említhetem. Több mint ötven író adta össze egy-kétezer forintját 1991-ben, éppen húsz éve, hogy létrehozassuk a Móricz Zsigmond Alapítványt és a Hét Krajcár Kiadót, amely azóta körülbelül kétszáz kötetet adott ki.

Bár a barátaimmal vagyok, mégis egyedül vagyok; csapatunkból sokan meghaltak. De úgy is mondhatom: szinte egyedül maradtam, mégsem vagyok magam. Varga Domokos könyvei kiadójának lenni rendkívül jó dolog. A *Keserves fáklya* szerkesztőjeként elsőik között tudni azt, hogy Tamási Lajos nagy költő, akkor is valami, ha szomorú temető ez a magyar világ. Életrajzi adatként tartom számon mint nem akármilyen kitüntetését azt is, hogy a legnagyobb magyar író születésének 130. évfordulója alkalmából Móricz Zsigmond novelláit kötetbe válogathattam, *Szegény emberek* címmel. Válogatott verseim köteté *Hová lett aranytrombitád?* címmel, jövőre jelenik meg. Verseimmel igyekszem csillapítani örökös nyughatatlanságomat, a valóság mindent elsötétítő mély fájdalmát. A megbékélést keresem, de nem azzal a valósággal akarom meg-

békíteni magunkat, amelyben élnünk kell, hanem a költészet valóságával, az e világi valóságnál egy magasabb, tökéletesebb valósággal.

Nálam senki sem tudja jobban, hogy mi miért és hogyan történt az életemben úgy, ahogy történt, s miért épp Tamási Lajossal hozott össze a sorsom, még suhancként, 1962-ben Csepelen, s aztán miért Varga Domokoshoz rendelt az élet, jóval később, a nyolcvanas évek végén, történetesen Tamási által, s hogy miféle véletlenek vannak, amelyekről rendre kiderül: egyáltalán nem véletlenek. Nélkülük íróként, költőként, kis könyvkiadóként nyilván nem is léteznék, csavarválogató maradtam volna az angyalföldi Kapagyárban, esetleg köszörús Csepelen.

Valamivel több mint hatvan éve, amióta írni és olvasni tanulok, úgy érzem, egy porszemmel mindig jobb, becsületesebb, igazságszeretőbb, magamhoz és embertársaimhoz méltóbb, végeredményben gazdagabb, értékesebb ember lettem, mint amilyen voltam, mint amilyen olvasás nélkül lettem volna. Ha írástudatlan maradok, azt se tudnám, mit vesztettem. A tudatlan ember nem tudja felmérni tudatlanságának kárát, jelentőségét. Engem élni, gondolkodni, az életet megérteni, megszeretni és megtartani segítettek a könyvek, rajtam tehát kipróbálták, s ahogy lehetett, be is teljesítették sorsukat az írók, akiknek a könyveit elolvastam. Én nem születtem sem írónak, sem költőnek, sem olvasónak, sem könyvkiadónak, hanem e szörnyű időkben azzá lettem, amivé lehettem, lenni tudtam. Tudom, hogy könyvek nélkül az ember hordában élne, makogna, foggal és körömmel tépné és fálná a húst, a „félíg embert, félíg állatot, az istenarcú lényt”. Engem a könyvek szabadabb emberré tettek.

Régen, gyerekkoromban, amikor elolvastam Móricz Zsigmond *Hét krajcárját*, anyáék mellett úgy éreztem, nem lehetek rossz, jónak kell lennem. Az író is velem van, ugyanazt akarja, amit az édesanyám, aki azzal engedett utamra, hogy: – Fiam, jó légy!

Zsuzsanna Tószegi

EIFERT INSTRUÁL (FOTÓ: TÓSZEGI ZSUZSANNA)

Eifert János

fotóriporter, fotóművész
(Hódmezővásárhely, 1943. május 8.)

Számomra játék a fotográfia. Nagyon komoly játék. És jelenti a világ megismerésének lehetőségét, találkozásokat, új feladatokat, és azt a szabadságot, hogy gondolataimat saját képi nyelvemen közölhetem. Nézni – látni – láttatni: ez a képíró (fotográfus) feladata, miközben egyensúlyozik a képzelet és valóság határán.

Számomra játék a fotográfia. Nagyon komoly játék. És jelenti a világ megismerésének lehetőségét, találkozásokat, új feladatokat, és azt a szabadságot, hogy gondolataimat saját képi nyelvemen közölhetem. Nézni – látni – láttatni: ez a képíró (fotográfus) feladata, miközben egyensúlyozik a képzelet és valóság határán.

Eifert János

Kósa Csaba

író, újságíró (Esztergom, 1943. május 9.)

Dunántúli vagyok, s bár jó öt és fél évtizede a fővárosban élek, mégiscsak a Dunántúlon itt is. Mert Budán. Ma már csak akkor kelek át a Dunán, ha valóban halaszthatatlan dolgom akad Pesten, tehát az Alföldön. Például a Magyar Katolikus Rádióban, ahol nyolcadik esztendeje minden héten elhangzik egy tárcám vagy jegyzetem.

A kék, gömbölyű Dunántúlhoz köt a gyermekkorom, ott nőttem fel, a Vasihegyháton, ott őrzik kis falusi utcákük-, déd- és nagyszüleim, édesanyám lába nyomát, ott őrzi a sír édesapám elporladt csontjait.

Édesapám tartalékos hadnagy volt, de a katonai szolgálat alól 1944 végéig felmentést kapott mint Esztergom város közellátási főfelügyelője. Az utolsó háborús telet együtt töltöttük Andrásfán, nagyanymnál, a tanítólakásban – ide érkezett édesapám behívója 1945. március elején. Kötelességtudó emberként elvonatozott Szombathelyre. Az angolszászok éppen akkor bombázták szét a vasútállomást és környékét. Apám a közeli temető sírkövei között élte túl a légítámadást. Annak lefújása után felkereste a kiegészítő parancsokságot, de az épület helyett csak egy bombatölcserít talált. Mégis behalt a háborúba: '45 májusában elvitte a Dunántúlon pusztító tífuszjárvány.

Hadiárva voltam én is, mint a korosztályomból nem kevesen, mint

Utassy József, Bella István, Kerék Imre és Kovács István. Gyermekkorom feldolgozhatatlan élménye volt – ha ugyan élménynek nevezhető – ez az apánélküliség, és az ma is. Jól tudom, hogy az lesz már a befejezésig, nem lehet elmenekülni, elbújni előle.

A gimnáziumban tanárnak készültem, nyilván azért, mert szeretett Vas megyei nagyszüleim néptanítók voltak. Tanítottam is, de csak életem második felében, akkor sem középiskolában, hanem egyetemen, főiskolán. És szeretném hinni, hogy egy kicsit tán „egész népemet” is taníthattam a könyveimmel, az írásaimmal.

Pályámon az irodalom és az újságírás ikertestvériségét próbáltam bizonyítani és éltetni – a nagy elődök hagyományait követve. Közülük Ady, Móricz, Kosztolányi hatása a legerősebb bennem.

Írtam hosszú évekig újságot, jártam riporterként az országot. (Később Erdélyt is.) Legalább kétezer településen megfordultam, és életre szóló ismeretanyagot gyűjtöttem össze. Voltam később irodalmi szerkesztő (Népszava: Szép Szó melléklet), főszerkesztő (Magyar Fórum), ám országjáró újságíróként ismertem meg a haza lakosait, az életüket, a valóságot. A vidéki utaknak köszönhetem, hogy az irodalmi alkotásaimban – remélem – hitelesen tudtam írni a Kárpát-

medencei magyar világról, a határon kívül rekedt testvéreinket is beleértve. Utóbbiak képviselője szívügyem volt és maradt, éppen úgy, mint a szegény embereké, a megnyomorítottaké, a kiszolgáltatottaké.

Talán ezért sodort magával a politika a fennhatóságcsere idején, az MDF lakiteleki alapító tagjaként. Magával rántott – néhány lelkes társammal feltévedtünk a színpadra, ahol nem nekünk osztottak szerepet. Véres orral kellett menekülnöm onnan, hogy megőrizhessem a szuverenitásomat.

1994-ben állás, kenyérkereset nélkül maradtam. Két fiam, kislányom még tanult. Elmentem a küzdőtársamnak vélt Nagy Jekő alföldi bironalmába, és a segítségét kértem. Hosszasan nézett rám, és halkán az arcomba motyogta: „Leharcoltad magadat, most vonulj háttérbe...”

A tanári diploma mentett meg. Újságírókat tanítottam, öt évig az egeri Eszterházy Károly Főiskola budapesti kihelyezett tagozatán a kommunikáció tanszéket vezettem. A folytatást a Magyar Akkreditációs Bizottság akadályozta meg 2001-ben, az érveiket nem olvashattam, mert azok – titkosak voltak.

Idestova negyven esztendeje élek abban a házban, a budai Bartók Béla úton, amelynek ötödik emeleti műtermében alkotott és halt éhen Csontváry Kosztka Tivadar. Házunk földszintjén a legendás Hadik kávéház várta az írókat, míg 1948-ban be nem deszkázták a tükrös üvegablakait.

Két esztendeje viszont feltámadt, újra kávéházzá lett a Hadik Ház. Kivételes helyzet az enyém. Beülhetek Móricz Zsigmond, Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes megszentelt helyére – élhetek a legendás házban és írhatok a kávéházban. (Azaz: írhatnék, mert írni csak odahaza tudok.)

Díjaim között őrzöm a nemzetközi IBBY-díjat, amelyet a Móra Kiadónál megjelent könyveimért kaptam, 1989-ben. A Fitz József-díjra azért vagyok büszke, mert a magyar könyvtárosok szavazata alapján nyertem el, 1991-ben. Újságírói életművemért 2002-ben Táncsics Mihály-díjjal tüntettek ki. Erre meg azért vagyok büszke, mert Táncsics – akiről az *Arany Trombita* című könyvem írtam – nemcsak a szegényparasztok, a munkások szószólója volt, hanem tüzes magyar hazafi is, a szabad sajtó, a szólásszabadság legnagyobb magyar küzdője. Gyanítom, hogy a fennhatóságváltás óta is leült volna már néhány esztendő.

Megalakulása óta elnöke vagyok a Magyar Újságírók Közösségének. Ez napi hat-nyolc órai munkát jelent – ex gratis végzem. Egyik alelnöke vagyok a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaságnak és főszerkesztője a társaság Somogy című irodalmi folyóiratának.

Az idei könyvhétre jelent meg a harmincegyedik kötetem: *A kincstár összedől*. Megrázott és összekuszált édesanyám halála. Az ilyen megrázó kódtatást csak kiírni lehet. De azóta észreveszem, hogy valaki leskelődik utánam. Ő az, a *Művész*, utolsó könyvem minduntalan megjelenő szereplője, aki a világ legtökéletesebb műveit alkotja. A halálunkat. Mestermunka mindegyik.

Ellentmondásos viszonyban vagyok velem. Gyűlölöm, megvetem, néha viszont azon kapom magamat, hogy komázni próbálok velem. Hátha lenne még időm pótolni a feleslegesen elvesztegetett időt, megírni még harminc – na jó, húsz – könyvet. Aztán felkacagok magamban. Mintha ugyan a *Művésszel* alkudozni lehetne a noteszébe vésett dátum átírásáról.

Egyre gyakrabban dúdolgatom,
csak úgy váratlanul, a népdalt, ame-
lyet a Vasi-hegyháton tanultam:

*Mikor megyek hazafelé,
Nyílik az ég háromfelé,
S azért nyílik háromfelé,
Mert én megyek hazafelé.
Mert én oda való vagyok,
ahol az a csillag ragyog.*

Tehát: hetven felé, hazafelé. De még írok. Papír fölé hajolva hallom az éjszakai lovas ügetését. Riadt lelkek kiáltanak ki a ködből. Sójajt a csupa vérzés, csupa titok ország. Kérdem Adyval: „Hajh, vajjon mi lesz belőle, / Ennyi sok, ostoba vérzés / Elvette az erőt tőle / Avagy új erőt adott?”

Kása Gábor

Grunwalsky Ferenc

filmrendező, operatőr, forgatókönyvíró (Budapest, 1943. május 16.)

Mit jelent 70 évesnek lenni?
Nem tudom.

A költők jobban el tudják mondani, milyen „különös” az élet.

Kálnoky László: Megsejtett tartalmak
*a szikla peremén egy ember üldögél
szemgolyójában visszatükröződik a telihold
de lábát térdig amputálja a sötétség
úgy érzi hogy valami végtelen
kéménykürtön át bocsátkozott ide
búvárruhában a hajdani felhőkkel elúszó
régí századokból sejt valamit de a saját
bőrébe varrva nehéz a kibontakozás
a csillagokból csak töredékesen olvashatja ki
ami baljós ami nyilvánvaló
amit tudnak sokan még sincs foganatja
látja ahogy a megállíthatatlan
körhintán zeneszóval suhan el szeme előtt
a történelemnek egy meglehetősen
keskeny mégis túl fontos szelete
bekövetkezik az ami körülbelül megsejthető
de megfékezni kevés a remény az elragadt falovakat
élni muszáj a csillagok helyett lángvörös
kiütésekkel pettyezett égbolt alatt amíg lehet
amíg a képzeletbeli óriási
olvasóteremben egy pergamentekercs vagy fóliás
fölött görnyedve faggatjuk a sorsot
csak félig fejtve meg az alig ismert
betűkből álló szöveget s olyasmit olvasunk*

*hogy hiába úszkálunk meghitt tavunkban
a partról az álarcos halász úgyis bedobja horgát
és mi úgyis ráharapunk a csalira
hogy valami számunkra idegen közegbe jussunk
amit még elképzelni sem tudunk
hiszen nem ismerjük nevét sem és nem találunk
olyan bölcszet aki megmagyarázná
a megsejtett tartalmakat*

Ezt 73 évesen írta. Talán nem olyan nagy különbség az a három év.

1991-ben készítettem Kálnokyról egy televíziós, 35 perces „emléket” (Napról napra), akkor, munka közben érezhettük versei gazdagságát, képei erejét, igazságait.

Utolsó kötetéből való ez a verse, ajánlom mindenkinek (Hóstittek a fürdő-kádban).

De menjünk még vissza egy kicsit.

Az 1987-es országos fotókiállításon *„hirtelen rájöttem, hogy egy-két kivételtől eltekintve nincsen emberi arc, megjegyyezhető tekintet a képeken. A kiállítás falairól semmilyen szem nem néz vissza ránk, egyetlen tekintet nem szegeződik ránk kérdően vagy vádlón, csak a gépek szegeződnek az emberekre, portrékat készítenek, de mintha az emberek mit sem várnának a gépektől, nem törődnek velük. Az emberek tekintete távoli, tompa, idegen marad”* (Fotóművészet, 1987, G. F.). Akkor még azt hittem, ez csak ábrázolási probléma, csak a művészek hozzáállása a hibás. Hidegglélős érzés volt, hogy *„a szemek hiába néznek felénk, a fényképezőgép felé, nem néznek ránk, nem ránk figyelnek. Pedig pontosan az objektívbe néznek, és mégis: nem jön létre a kapcsolat. Mi nézzük őket, ők pedig a gépbe néznek.”*

És ma? Hibásak itt bizony a lefényképezett emberek is, saját magunk is. A televíziók és videók képernyőiről mi néz vissza ránk? Egyáltalán: valakik még nézik „őket”? Hová tűntek el, hová vonultak fedezékbe az emberek? Hová és mivé lettek arcaink?

Eltűnt az ember – és maradt a *riportalany*. A kamerák előtt az utcán ott áll a megkérdezett, az arra járó, a szerencsétlen, a felháborodott, a kismizmizett, a síró, az okoskodó és az óvatos. A bőrkalapos, a horgolt sapkás vagy a rendezett hajú. A feltett kérdésekre pedig automatikusan jönnek a feltett válaszok. Az „utca embere” statisztál a forgatáson a saját problémáival, a saját életével. Aztán megjelent a *társalkodó*, az ún. „műsorvezető-típus”. Az űzött, kizsigerelt népművelők helyett jöttek a társalkodónők és velük, a sima arcú, természetgyógyász masszörjeik.

Tehát a technikai akadályok nélküli videózás, filmezés korában, csodálkozás nélkül megállapíthatjuk, hogy képernyőinkről és mozijainkból – eltűnt az ember. A riportalany elvesztette arcát, és hiába néz a gép felé. Eltűnt a szeme.

Hova lett? Hová vonult vissza? Sikerült neki máshol külön hátszínűt építenie?

Nem valószínű. A média vagy a politika karja oda is utána nyúl. Ne felejtjük el: a divat, a „befolyásolás” ma már mindent megtanult! A divat az igazi nagy-

ipar, a divat ennek az időszaknak a csúcsra járatott összművészete. A kefirtől a tamponig.

Miként jön ide a család? A családi kérdés?

Hát úgy, hogy az otthon lehet az egyetlen hely, ahol az ember, ha bírja ösztönnel, ésszel és idegekkel, maga szabhatja meg szokásai határait. De – ha ez így folytatódik – nem sokan és nem sokáig bírhatják a „kollektív vágyképek izgalmait”. A fordulatokat, a megélhetés izgalmait, a jövő-látomásokat. Hogy majd holnap, majd jövőre, évek múlva, de akkor igazán minden szép lesz, minden jó lesz...

De térjünk vissza az arcokhoz. A saját nemzedékünkhöz, a mi arcunkhoz egy kicsit. Nem feltűnő, hogy meghalni tudunk, de szépen, méltósággal öregedni – alig? Gondoljunk csak Plohn József 1900-ban készített portréinak vén '48-as bakáira. Mennyi szíjas, barázdált arc, és mennyi kemény tekintet, perzselő szempár van ott a képeken!

Azt kérdezted, hogyan telnek a hétköznapiak?

Ugyanúgy, mondjuk majdnem ugyanúgy. Vannak új jelenségek, fájdalmak, változó mozgás, „kimegyek a konyhába, és nem tudom, mit is akartam” jelenségek, a „világ megváltozott”-érzés, de nem zavarunk. A világ egyébként tényleg változott, miért maradt volna állva. Fel nőttek a gyerekek. „A felnőttnék a gyermek az apja” – írja Michel Tournier.

Mindig újra kezdődik a tanulás.

A munka, az értelmes munka, az hiányzik. Mindenkinek. A semmire jár az agyunk.

A politizálás meg – gumicsont. Rágja, aki élvezi. De ki tudja, milyen a világ? Egy száguldó vonaton ülünk, amelyről nem tudjuk, hová megy.

*„azt mondja a lélek a testnek
dolgom van sietek megy a dolga után
nem tudni ki küldte ki hívja vissza nem tudni hol és kik vagyunk
fekszünk kibelevve gyolcsba tekerve hanyatt
aranyfüst múmia-arcunkon merev mosoly”*

(Orbán Ottó: Körtánc)

Biztatásul küldöm mindenkinek, öregnek, fiatalnak egyaránt.

Grunwaldi Ferenc

ESZTERGÁLYOS CECÍLIA
NEM SZÜLETTÜNK GRÓFNAK II.

MAROSITS ISTVÁN
SZOBRA

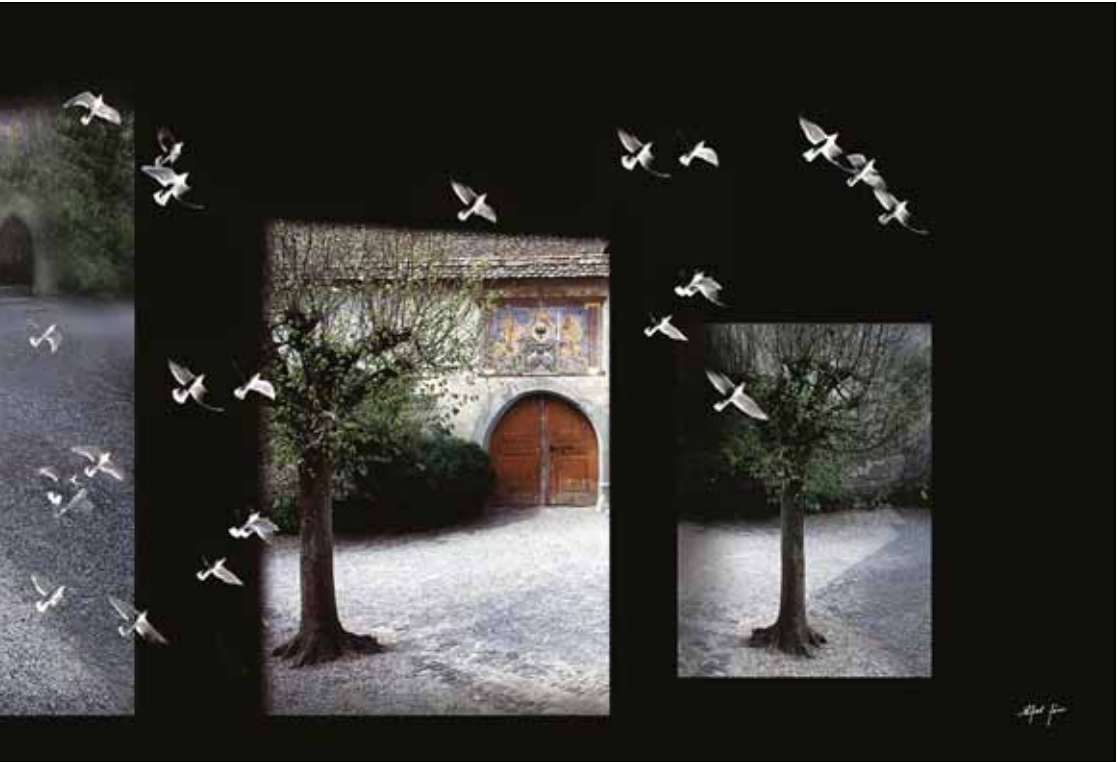
PÁZMÁNDI ANTAL
MŰTEREMBELSŐ

EIFERT JÁNOS

HARIS LÁSZLÓ

KITALÁLT UDVAR

HOMORÓDALMÁSI ÖNARCKÉP DÉNES IBOLYÁVAL

BENKŐ IMRE
CSEPEL VASÖNTÖDE
BUDAPEST, 2000

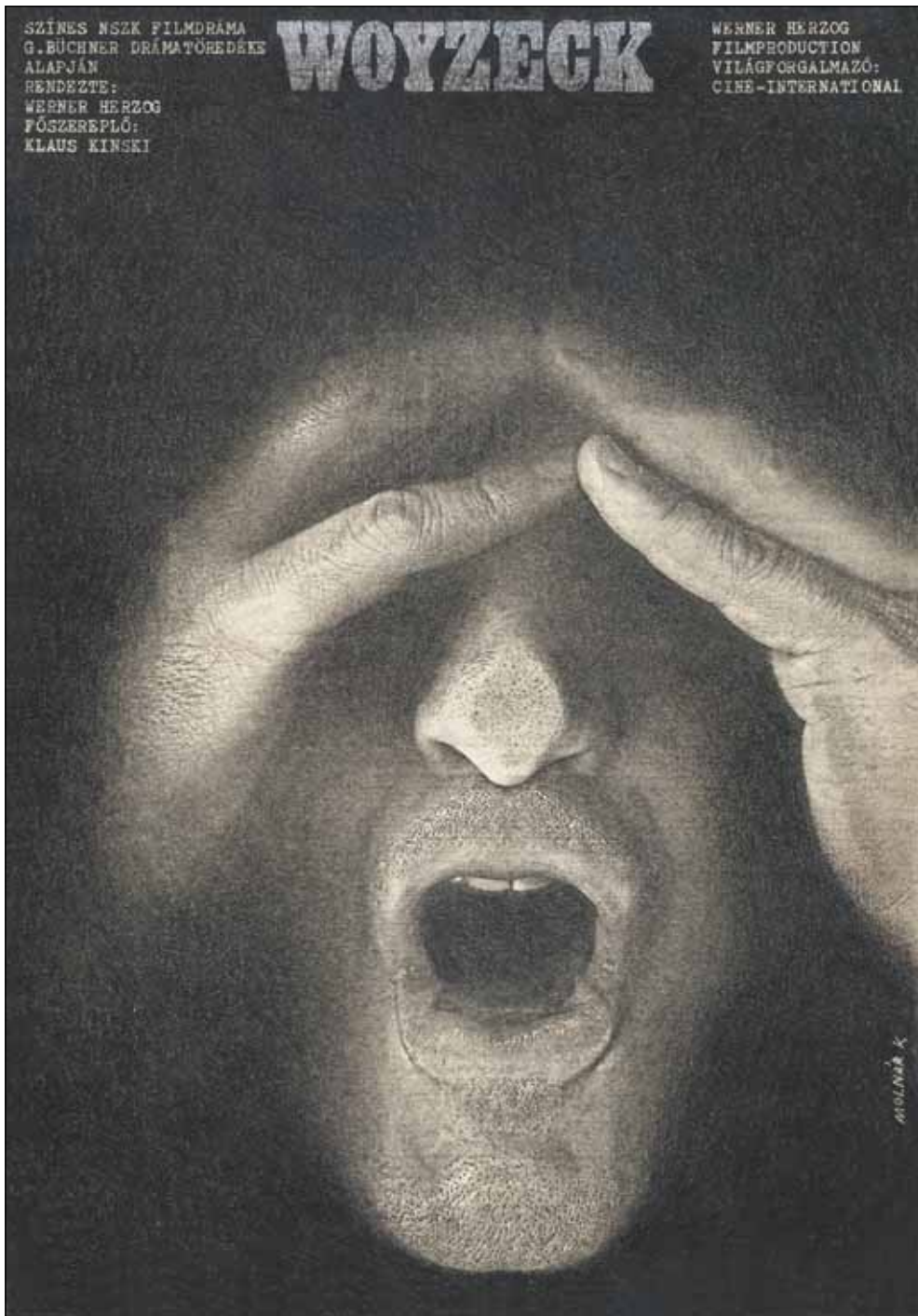

SZELÉNYI KÁROLY FOTÓJA

SZÍNES NSZK FILMDRAMA
G.BÜCHNER DRAMATÖRÉDEK
ALAPJÁN
RENDEZTE:
WERNER HERZOG
FŐSZEREPLŐ:
KLAUS KINSKI

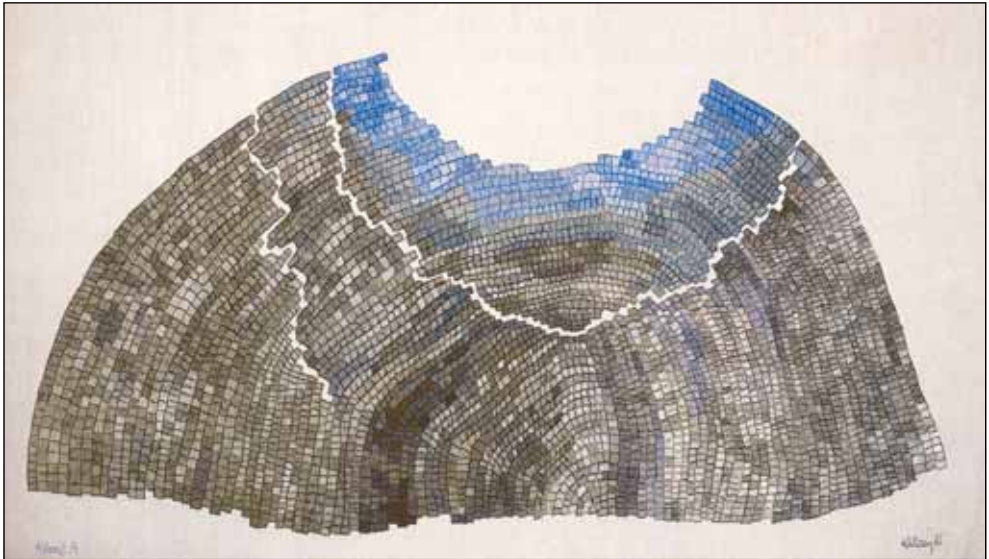
WOYZECK

WERNER HERZOG
FILMPRODUCTION
VILÁGFORGALMAZÓ:
CINE-INTERNATIONAL

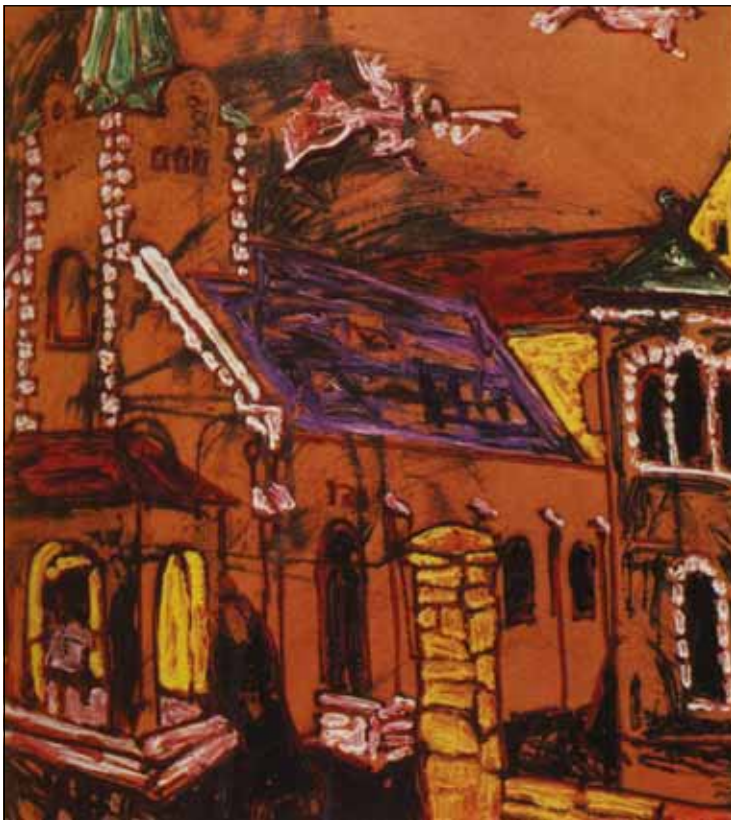

MOLNÁR K

MOLNÁR KÁLMÁN PLAKÁTJA

KÓKAY KRISZTINA | VÁRHEGY

TENK LÁSZLÓ | ROMANTIKUS KÉP

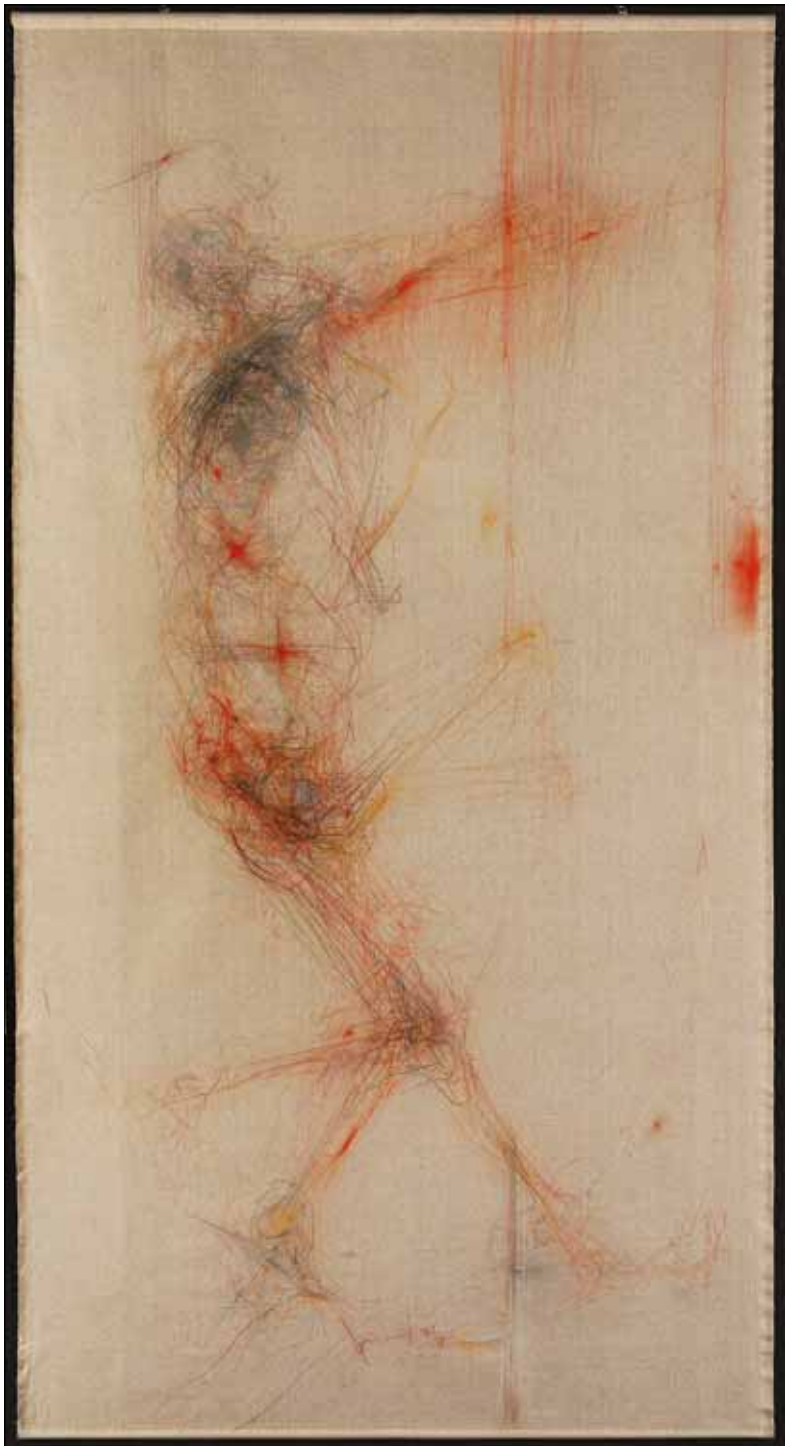

HEFTER LÁSZLÓ | OLTÁRFÉNYEK

DETRE VILLÓ | FLAMENCO ÉTTEREM

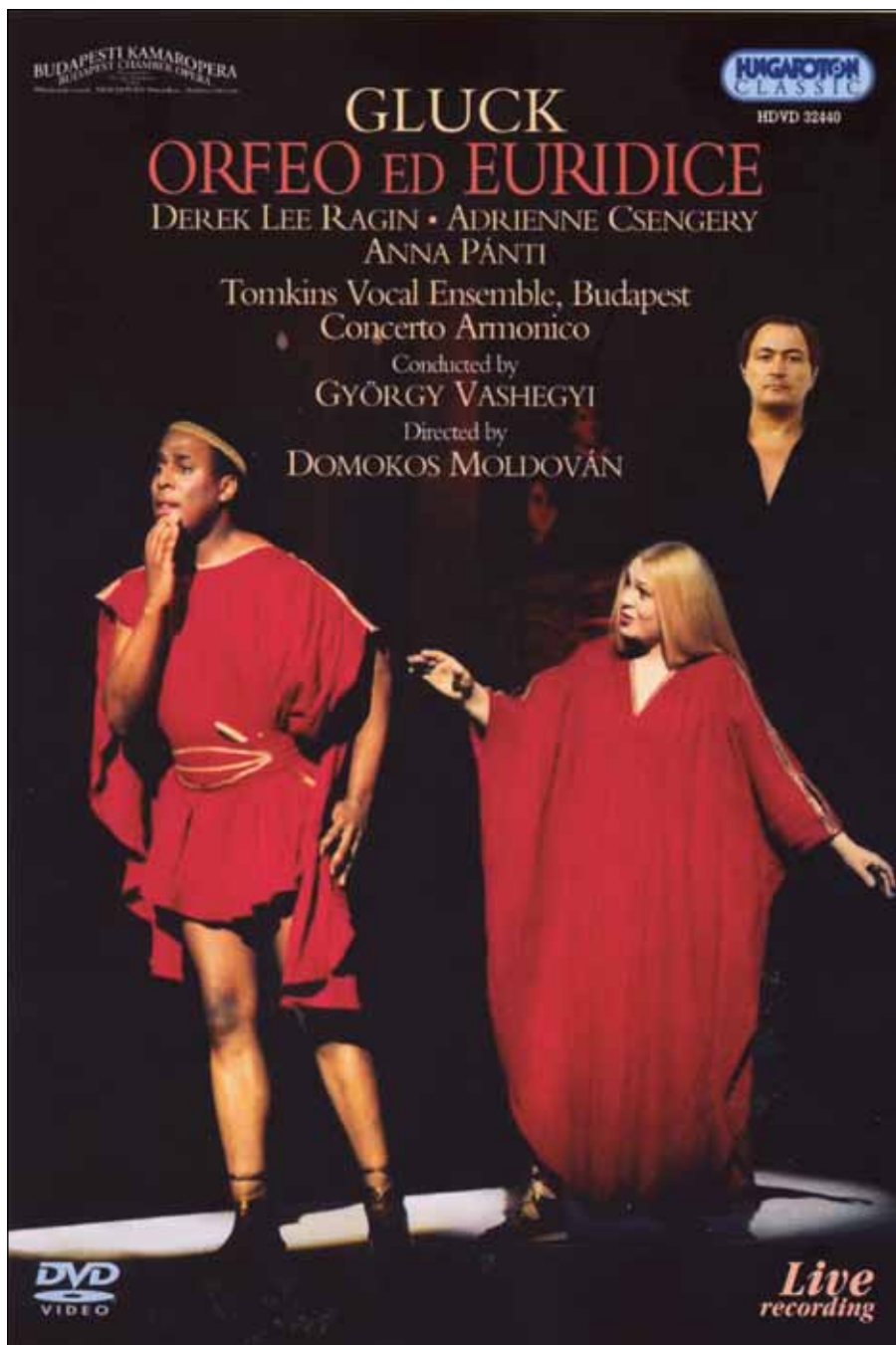
KOVÁCS PÉTER | ELT

CSORBA-SIMON LÁSZLÓ | TIBI BÁCSI

A BUDAPESTI KAMAROPERA MEGNYITÓ ELŐADÁSA 1991-BEN
GLUCK: ORFEO ÉS EURIDICE, DEREK LEE RAGIN, CSENGERY ADRIENNE
ÉS A PRODUKCIÓ RENDEZŐJE, MOLDOVÁN DOMOKOS

Levente Péter

önképző társaslény, a szerencse fia (Nagyvárad – ma: Románia, 1943. május 20.)

Fotó: Schneider István

A második világháború poklában születtem szerencsésen a Pece-parti Párizsban,¹ a Szent János u. 23. (ma Ady Endre u.) lakóház emeletén. Ragyogó nő, Édesanyám, Judit, és bátor férfi, Édesapám, István öröme. Ők még ötvennyolc éven át mutattak nekem *életpéldát, lelki-szellemi-testi* egysúlyra való törekvésükkel.

Ma Héregen, a Gerecse-erdő zsákfalujában *gondolkodom, döntök és cselekszem* napról napra. Ide várjuk

hétvégeken Döbrentey Ildikóval, negyvenöt éve szerelmemmel, gyermekeink édesanyjával és inspiráló alkotótársammal unokáinkat, Ábrist és Iluskát.

Három gyermekünk született, Domokos, Dóra és Márton. Megnyugvással hordozott keresztünk, hogy két fiunkat elvesztettük. Több millió magyarul értő gyermeknek igyekszünk ötvenegy éve úgy szolgálni művészi-tanítói talentu-mainkkal, mintha sajátjaink lennének. Közülük kaptuk jutalmul Dénes vönket, leányunk szíve választottját.

XX. századi emlékeimet a közben eltelt 70 esztendőből a három „T” árnyékából szemlélgetem derűsen fanyar mosollyal: *tiltott – túrt – támogatott*.

– **Támogatott** vagyok mindmáig családom, megérintett nagyközönségem, gyülekezeti és civil kisközösségeim és tiltást figyelmen kívül hagyó, elhivatott szakemberek által, világnézettől függetlenül, az Úristen kegyelméből. *Hálásan köszönöm!*

– **Túrt** voltam és vagyok Móka Mikiként, köszönőemberként, vándorszíneszként, magatartáskultúra-óraadó vándortanítóként, jobbkezes közéleti választópolgárként, héregi lokálpatriótaként. *Köszönöm, ötven éve igyekszem megszolgálni a bizalmat.*

– **Tiltott** voltam '56-os ellenforradalmár, hazaárulónak bélyegzett édesapám fiaként. Hitét vállaló és gyakorló keresztényként. **Tiltott** vagyok a kettős mércével mérő kontraszelektált szakembereknél. Az elkötelezettségen alapuló pártfegyelmet gyakorló szolgálalkúknél. **Tiltott** leszek a „2×2 mennyi” kérdésre a „ma mennyi?” *ösztönlény*, illetve az „attól függ, adom vagy veszem!” *észlény* válaszadók körében. *Megbocsátok, magatartásra, érett felnőtségre törekvő társaslényként.*

Józan paraszti ésszel felvállalva a „**2×2 egyenlő 4 (!)**” választ, a hátrányokat elfogadva, a sunyi előnyöket elutasítva, *égbőlpottyant derűvel* léptük át családommal, alkotótársaimmal a századforduló küszöbét.

¹ Ady Endre tollából kölcsönözve a hasonlatot

Múlt századi eredményeim:

A feleségem negyvenöt éve hajlandó velem naponta újra kezdeni.

Üldözési mániámat sikerült óvatossági mániává transzponálnom.

A szülőházamban élhetek, született talentumaimat örömmel csiszolgathatom.

A XXI. század gyermekeinek, a jövő felelős felnőtteinek **stratégiai célértékként** javaslom megismerni a *magatartáskultúra tantárgy*am három „T”-jét:

Természet – Teátrum – Transzcendens.

Természet: a kirándulástól a veteményesen keresztül a faültetésig, hogy világos legyen, miben különbözik a természetes a természetellenestől. A magatartáskultúra hívó szava: *Vissza a természetességhez! Proxime ad naturale!*²

Teátrum: fogamzásunktól kimúlásunkig társasjátékok szereplőiként mutatjuk az időt. Ez az Élettársasjáték. *Színház az egész világ. Totus mundus agit histrionem.*³

Transzcendens: a mese védőpajzsa a véres valósággal vívott küzdelmemben; a jó győzelme a rossz fölött, az igazság diadala az igazságtalanság fölött, a gyűlölködő irigység a megbocsátó szeretet béklyójában. *„Isten akarata az, hogy jót cselekedve némiátsátok el az értelmetlen emberek tudatlanságát mint szabadok; nem úgy, mint akik a szabadságot a gonoszság takarójául használják.”*⁴

Fotó: Borsi Zoltán

Taktikai eszközértékként ajánlom stratégiai célunk elérése érdekében, felebarátaim: a *választás lehetősége – a kötelességek – a jogok* hármasát óvodáskortól ifjúkorig gyakorolni és gyakoroltatni.

A választás lehetősége egyedül az embernek adatott a földkerekségen. *Érett felnőttiségre törekedve* választhatok, hogy emberként, növényként, állatként, tárgyként, fogalomként kívánom-e tölteni az időmet. Azt a tiszavirágnyi száz évet, ami maximum adatik. Ha az *emberséget* választom, azzal együtt *felelősséget* is vállaltam az összes egyéb teremtményért szűkebb-tágabb környezetemben. A felelősség kötelességekkel jár – veszem tudomásul mint választani igényes polgár.

² Rousseau jelszava volt: Proxime ad naturam!, azaz: Vissza a természethez!

³ Shakespeare: *Ahogy tetszik*, Globe Színház

⁴ Biblia, 1 Péter, 2. 15–16.

A kötelességeim alapvetése a gondolkodás – döntés – cselekvés hármas egysége. Mivel nem mondtam le az önálló gondolkodásról és döntésről, következetesen cselekvő gazdájává lettem a kiszolgáltattaknak. *Gazdaemberként* számíthat rám élő és élettelen környezetem minden résztvevője. *Gazdaemberként* kötelességem az *önismeret* – *önképzés* – *önuralom* hármasát megfejteni, gyakorolni halálomig.

A jogaim a magatartáskultúra nézőpontjából:⁵ *életben maradni* – *eredményesen* – *méltósággal*.

Életben maradni: jó testi karbantartással; **önismeret** – *ösztönlényként*

Eredményesen: szellemi frissességgel; **önképzés** – *észlényként*

Méltósággal: lelki egészségben; **önuralom** – *társaslényként*

Ha valaki *gazemberként* akadályoz a *gazdaemberi választásom* gyakorlásában, *kötelességeim* teljesítésében, akkor élek jogaimmal.⁶ Az aradi 13 *emléke örökké élni fog* – *következetes cselekedeteik eredménye* mindmáig inspirálóan hat –, *méltóságuk példamutató* a *gazdaemberséget* választók számára. A *gazdaberek* meg jönnek-mennek, a szegyenpad sosem hűl ki, jó kilátással a vérpadra.

Aki átengedi a gondolkodás-döntés lehetőségét, az önmagát degradálja *parancsra-pazarló-pótcselekvő*, kiszolgáltattott páriává. Aki pedig a választás kötelességeivel járó felelősségével nem él, az a *vélt jogait* méltóságon aluli ségélyként éli fel.

Áhított eredmény a XXI. század végére:

Egygel több *gazdaembert* hordjon a hátán a Földgolyó, mint *gazembert* és áldozatait.

Kovács Péter

⁵ A Mentálhigiéne és Pszichoszomatika 2001, 1–2. sz. és 3–4. sz. Társtudományok rovat, L. P.: *Túlélőkönyv* c. írása

⁶ Az aradi 13 emléke *életben marad örökre*, példamutatással *eredményesen* gróf Vécsey Károly büntetését azzal súlyosbították, hogy végig kellett néznie társai kivégzését, ezért őt akasztották fel utolsóknak. A vértanú tábormokok sorban elbúcsúztak egymástól, Vécseynek már nem volt kitől búcsút vennie, ezért a legenda szerint Damjanich tábormok holttestéhez lépett és megcsókolta Damjanich kezét. Ezt korabeli források nem támasztják alá, erre bizonyíték nincs, motiváció viszont a méltóság fogalmának megértéséhez. Nem találtam ékeesebb példát.

Kókay Krisztina

textiltervező, grafikus (Észtergom, 1943. május 23.)

Kifejezett vonzódásom a rajz és festés iránt már korán megnyilvánult. Ennek, valamint nagyszüleim és szüleim támogatásának köszönhetem, hogy elindulhattam ezen a pályán. Az ő tisztességes és alázatos munka- és családszeretetük, a feltétlen bizalom és a kultúra iránti igényük segített később is. Amikor a családi tradíciótól, az ő foglalkozásuktól eltérő igény, illetve tehetség mutatkozott bennem, segítettek a rendkívül nehéz anyagi körülmények ellenére is. Ez tartást és büszkeséget ad az embernek egész életére. Gyerekkoromban is vonzott a diófa alatt meglelt csönd, a Duna-part és a víz titokzatos méltósága. Sokat rajzoltam, festettem csendéletet, tájat, Duna-partot, a bazilikát. Mikor olajjal kezdtem festeni, nagyapámtól minden szükséges eszközt megkaptam. A gimnáziumi felvételig hat nagyobb olajfestményemmel érkeztünk. Festőnek készültem.

A Képző- és Iparművészeti Gimnáziumban tanultam, Budapesten. Majd az Iparművészeti Főiskolán diplomáztam 1967-ben. Azóta Budapesten élek a családommal. Férjem dr. Paulin Ferenc orvos. Két gyerekünk és két unokánk van.

Feltétlen meghatározó a szülővárosom szerepe, mely évezredes múltjának értékeit őrzi és közvetíti. Személyes erőforrás nekem ma is. Szeretnék méltó lenni az örökségbe kapott szellemi javakhoz.

A művészet mint életforma nehéz, mégis a sors és a Teremtő nagy ajándéka, mert az egyéni látásmód és érzékenység képessé tehet arra, hogy az ezerszínű világot megértsük és megjeleníthessük. Erre törekszem, és

közben befelé figyelve rajzolok, mert mintha a felmenőktől és titokzatos dimenziókból jövő üzenetek vezetnék a kezemet. Így rajzolok, festek papírra vagy textilre.

Úgy érzem, hogy ezt Oláh János fogalmazta meg legértőbben rólam írt soraiban: „A rajz, amely az ő felfogásában nem az ábrázolás és nem a kifejezés eszköze, hanem a belső lelkiállapotról készült közvetlen jelentés. A rajzok lelke a vonal, védtelensége, szabálytalansága egy halk drámát jelenít meg, a megnyilatkozás és az elrejtőzés drámáját. Titokra utal, a létezés titkára, amelynek minden élőlyen a birtokosa, de amelyet megfejtani mégsem tud soha senki.”

Számomra fantasztikus csoda ez az egész, egy különös nyelv, szavakban ki nem fejezhető, és mégis hat az érzékeny szemlélőre. A művész állandóan dolgozik, ha nincs feladata vagy megbízása, akkor is, mert belső igény és a művészet fontosságába vetett hite hajtja. Ez egyben miszsió is, hiszen a művészet lényege, hogy közöljön valami univerzálisan fontosat. Például hogy nem vagyunk egyedül a világban, bajaink, örömeink hasonlóak. Térben és időben máskor

létezőket így kötnek össze láthatatlan szálak és erők. Ez segíti az embert, hogy törekedjen megérteni önmagát és másokat.

Egy komoly megbízást kaptam harminc évvel ezelőtt. A Flamenco Szálló földszinti termeiben a falak textilborítására terveztem és festettem. Erre a munkámra nívódíjat kaptam. Később a munkát bővíteni is kellett, és nagy öröömre még ma is a helyén van.

Tizenegy évig szerveztem és vezettem a Textilművészeti Alkotóműhelyt Zsenyén és Kecskeméten. A textilszakma nagy része évente egy hónapig ideális körülmények között dolgozhatott. Sok kiváló textilművésznek biztosított pályázat útján lehetőséget arra, hogy évente egy hónapig ideális körülmények között dolgozhasson.

Díjak:

1984: Kulturális Minisztérium nívódíja; 1992: XII. fal- és tértexil biennále fődíja, Szombathely; 1993: Ferenczy Noémi-díj; 1998: XII. kerületi Kulturális Közalapítvány díja; 1998: MAOE-díj, Salgótarjáni Rajzbiennále; 1999: XII. kerületi Kulturális Közalapítvány díja, *Petőfi költészete* című kiállítás, Vigadó Galéria, Budapest; 2000: MAOE-díj, Kecskeméti Tavasz Tárlat; 2000: Szent István-díj, *Szent István intelmei* című kiállítás, Kecskemét; 2000: Sponzori díj, IV. országos pasztellbiennále, Vármúzeum, Esztergom; 2002: Simsay Ildikó-díj; 2004: Esztergom Önkormányzatának díja, *Balassi Bálint élete és költészete* című

kiállítás, Esztergom; 2006: Oktatási és Kulturális Minisztérium díja, XIII. országos rajzbiennále, Salgótarján; Magyar Köztársaság Érdemes Művésze; 2012: Short List Award of the International Jury, Pilsen; 2012: Kurucz D. István Emlékére díj, 59. Vásárhelyi Őszi Tárlat, Hódmezővásárhely.

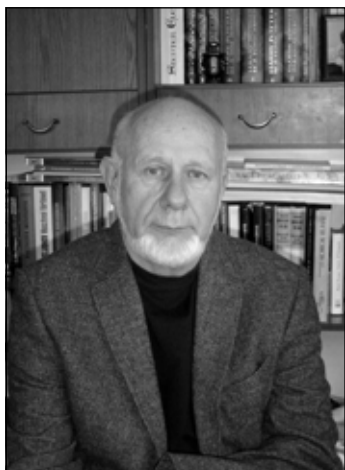
Önálló kiállítások:

1983: Járasi Könyvtár, Vác (Balázs Ildikóval); 1983: Collegium Hungaricum, Bécs; 1992: Dorottya utcai Kiállítóterem, Budapest; 1992: Vármúzeum, Esztergom; 1993: Művészetek Háza, Pécs; 1993: Hotel Thermál, Budapest; 1993: Hotel Flamenco, Budapest; 1996: Magyar Kulturális és Tudományos Központ, Helsinki; 1996: Dombóvári Galéria, Dombóvár (Gross Arnolddal és Gajzágó Sándorral); 1997: Vigadó Galéria, Budapest; 1997: Keresztény Múzeum, Esztergom; 1999: Zlatná Koruna, Csehország; 1999: Magyar Intézet, Sofia (Borza Terézzel); 1999: Fészek Galéria, Budapest; 2001: Balassa Bálint Múzeum, Esztergom; 2001: Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria, Budapest; 2002: József Attila Általános Iskola, Esztergom; 2003: Gödöllői Királyi Kastély, Gödöllő; 2006: Hajnóczy-Bakonyi Ház, Sopron; 2007: Ernst Múzeum, Budapest; 2010: Budapest Kiállítóterem, Budapest; 2010: Budavári Önkormányzat aulája; 2011: Magyar Írószövetség, Budapest

Kolozs Kintőre

Ternovszky Béla

rajzfilmm rendező (Budapest, 1943. május 23.)

Amit ma már egyre kevesebben mondhatnak el magukról, az az, hogy még békében születtem. Apám éppen Fradi-meccsen volt. Nem sokkal utána egy másik meccsre kapott meghívót. Ezután aztán sokáig nem láttam, de mivel a világból még nem sokat értettem, nem is nagyon hiányzott. Ezekben az öntudatlan években végigmenekültük az országot Marosvásárhelytől Spital am Pirnig. Amire már emlékszem: hogy megint „béke” van. Aztán apám is hazajött a fogságból. Elkezdődött a tudatos életem és a tudatom permanens pallérozása. Ennek ellenére boldog gyermekkorom volt.

Eközben apám és rajztanáraim eldöntötték, hogy a képzőművészet irányába kellene terelgetni ez idő tájt mindenre nyitott elmémet. És mivel

akkoriban még nem volt a mindennapi szóhasználatunk része az „önmegvalósítás”, nem lázadoztam a diszkrét terror miatt. Így aztán festőnövendék lettem. Mikor azonban komolyabban el kellett gondolkoznom, mi legyen, amiből fenn is tudom tartani magam, sőt majdani családomat is, sem egy esetleg nyomorgó festő-, sem egy rajztanári pálya nem tűnt túl vonzónak. Amiért viszont rajongtam, az a minden művészetet ötvöző film volt. Ó, az a francia, olasz új hullám! A cseh, a lengyel filmek nagy korszaka...

A Pannónia Filmstúdió ekkor keresett rajzolókat. Hát, ha avval, amit szeretek csinálni, meg a filmmel is kapcsolatban van, pénzt is lehet keresni, akkor vágjunk bele. Mivel alapjában véve monogám alkat vagyok, egy életen át hű maradtam választott hivatásomhoz. Feleségem is itt ismerem meg, és az előbb említett beállítottságomból kifolyólag negyvenhárom boldog évet éltünk együtt. Három gyönyörű leányunk született, őket tekintem életem fő művének. Na jó, csináltam néhány elég sikeres filmet is...

Miközben mi a Pannónia békeszigetén éltük vidám és kivételezett életünket, csak fél szemmel figyelve a külvilágra, a történelem dübörgött mellettünk. Előbb elfáradt a szocializmus, talán a hosszas építkezésbe; aztán meg is holt. Ekkor még – talán a változások tűzijátékától elvakulva – nem vettük észre, hogy a szakmánk is halódik. Előbb csak a mag, a Pannónia esett szét, aztán a kisebb stúdiók is ellehetetlenültek. Az animáció, amely egykor a magyar kultúra egyik zászlóshajója volt, szép lassan süllyedni kezdett. Egyszer-kétszer még a felszínre rúgta magát, de a vég feltartóztatathatlan.

Ha időközben nem értem volna el a nyugdíjkorhatárt, valószínűleg sokkal jobban megvisel a dolog. Így is nehéz látni a fiatalabb, tehetséges generáció küzdelmét az életben maradásért.

Energiám, kedvem lett volna még munkálkodni, ezért jobb híján a családi terepen fejtettem ki tevékenységemet. Meg a sportban. Tenisz, lovaglás. Állí-

tólag így nehezebben öregszik meg az ember. De mivel mi a feleséggel fogadalmunk szerint együtt akartunk megöregedni, és ő már nincs mellettem, bizony öreg lettem. Ámbár állítólag minden kornak megvannak a szépségei...

Csak egyet mutasson valaki!

Mezey Katalin

költő, műfordító (Budapest, 1943. május 30.)

Életvallomás a 70. születésnapomhoz közeledve – erre kért fel a szerkesztőség. Úgy értelmezem, hogy azt várják, valljak arról, amit életemből – korom előrehaladtával mind nagyobb időszükében lévén – aktuálisan fontos elmondandómnak tartok. Hadd oldjam meg hát úgy a feladatot, hogy visszatérek életem forrásvidékéhez, szüleim-

nagyszüleim világához. Mert ha én nem beszélek erről, más rajtam kívül már aligha fog. (Nem akarom persze azt mondani ezzel, hogy ma is mindenekelőtt az apám és anyám lánya, a testvérbátyám húga vagyok. És a nagyszüleim unokája. Annál kevésbé, hiszen négyük közül csak kettővel sikerült találkoznom. Mezey nagyszüleim nagyon korán elmentek: Mezey/Mezei Antal kazánkovács 1912-ben, Mezey/Mezei Antalné, született Juhos Mária 1918-ban halt meg. Egyikük 42, másikuk 34 évet élt.)

Gyermekkorom mindennapjait többnyire anyai nagyanyámmal, dr. Somogyi Béláné, született Meer Arankával töltöttem. Anyai nagyapámat,

dr. Somogyi Bélát is az ő történeteiből ismerem: hároméves múltam azon a nyáron, amikor meghalt. Csak egy-két rövid, de eleven emlékem maradt meg róla. Emlékszem finom ruhaszagára, szürke öltönyének vékony, puha szövetére, fehér puplingére, a mellénye órazsebében eltűnő vékony ezüstláncra. És arra, ahogy kézen fogva sé-

tálok vele a Torockó utca fái alatt, a szürke, aszfaltozott járdán. Jobb keze gyűrűs ujján lila kövű arany pecsétgyűrűt visel. A kőbe bele van vésve a monogramja – nekem még csak kacsaringós ákombákom. Vasalt, fehér batiszt zsebkendőt rejt a zakója zsebe. Ha sírok, előveszi, és megtörli vele az arcomat. A Torockó tér Lupény utcai sarkához érünk. A református templom lépcsőjén fiúk játszanak. Ugrálnak le-föl. Egyikük a harangkötelet is megrángatja, de nem szól. Meglátnak minket, kiabálni kezdenek: – Mikulás bácsi! Mikulás bácsi! – Fölnézek Nagypapára. Kerek, fehér szakállá van. Kellemetlenül érint, hogy a fiúk kicsúfolják. Ő mosolyogva odabiccint

nekik, és befordul velem a Lupény utcán, megyünk a Szilágyi Erzsébet fasor felé. Pedig én úgy gondoltam, hogy egyenesen továbbmegyünk, úgy hosszabb lehetne a séta. Valószínű, hogy a csúfolódás miatt választja Nagypapa a rövidebb utat. Az is lehet, hogy nem. – Mit kiabáltak neked? – kérdem. – Hogy Mikulás bácsi. – Nincs is most Mikulás. – A szakállam miatt. – Végigsimít laza szakállán, amelynek kicsit hullámosak a szálai. – Haragszol a rossz gyerekekre, Nagypapa? – Nem haragszom – mosolyog. Barátságos barna szeme van. Én haragszom, de nem mondom neki. Megijesztettek, amikor a csendes sétálásunkba beleszórtak.

És az utolsó kép róla: a kertészetben, az iroda sarkánál áll Nagypapa, mellette anyám: – Nagyon lefogytál, Apus. Egész bő lett rád ez a nadrág – mondja. Felnézek, lám, ezért húzta olyan magasra a nadrágtartóval. – Nem, nem annyira – válaszol Nagypapa zavartan, és megsimogatja a fejemet. Szomorú a szeme, mint aki valami rosszat követett el. „Apus”, akitől arcvonásaimat örökölttem, még azon a nyáron, 1946 nyarán meghalt. Hetvennyolc éves volt, mégis elmondható, hogy a második világháború áldozata lett: műtétre kellett volna befeküdnie, amikor a várost elérte a front. Mire ismét lehetséges lett volna az operáció, már késő volt.

Dr. Somogyi Béla 1919 tavaszáig üzemorvos volt az újpesti hajógyárban (negyedmagával). Furcsa, de volt ilyen már az akkori, „elmaradott” Magyarország kapitalizmusában. Nagymező utcai lakásán, magánrendelőjében a szegények orvosa is volt, ami nem csoda, hiszen nem sokkal korábban maga is pénztelen, vidéki fiatalemberként érkezett Budapestre. Akadtak a szegényei között későbbi neves mű-

vészek is. Kezdetben ennek a jólelkűségének köszönhető szép műgyűjteményét. Rippl-Rónay, Fényes Elek, Fehér Sándor, a Feszty család, és ki tudná felsorolni az összes nevet, akik az elismert belgyógyász, gyermekgyógyász és urológus páciensei voltak. Műgyűjtőszervenvedélyében valószínű a nosztalgia is szerepet játszott: eredetileg művésznek készült, zongoristaként tanult a Zeneakadémián, mielőtt átment volna az orvosi egyetemre, abban a reményben, hogy szerelme – nagyanyám – szülei így partiképe-sebbnek tartják majd.

A népegészségügy lelkes nap-számosa volt, az első világháború után is, a katasztrófálisnak mondható egészségügyi helyzetben, amelyben a szegénység, a tudatlanság, a tébécé és az alkoholizmus is jelentős szerepet játszott. Ekkor már évtizedek óta adta ki saját költségén A család orvosa című népegészségügyi havilapját. Cikkeinek és a nagyközönség számára tartott, nagy sikerű előadásainak köszönhető, hogy meghívták az induló Magyar Rádióba, ahol rendszeresen jelentkező műsorában orvosi tanácsokat adott, a hallgatók írásban elküldött kérdéseire válaszolt. A család orvosa címmel vaskos orvosi ismeretterjesztő kötetet is szerkesztett (Dante Kiadó, 792 oldal), amely a húszas-harmincas években tizenkét kiadást ért meg. Mai napig antikvárium forgalomban van, könyvészetileg is értékes kötet, színes képmellékletei gyermekkorunkban minket is sokkoltak az emberi test rétegesen kihajtogatható ábráival, a beteg szervek, ijesztő sebek bemutatásával. A raritások védett, irodai polcán örömmel találtam rá egyszer egy vidéki kisváros könyvtárában. – Erre nagyon kell vigyázni! – kapta ki a kezemből az igazgató. A rákbetegségek (1932)

című, szintén általa szerkesztett, laikusok számára készült, de széles körű ismereteket nyújtó kötete is mai napig érvényes információkkal szolgál. Ennyi és még néhány újságcikk, általa szerkesztett kiadvány minden, ami szorgalmas életének eredményeiből fennmaradt.

Immár számosnak mondható éveim során soha nem olvastam, nem halottam, hogy megemlékezett volna bárki is hősies fokon végzett szakmai munkájáról, senki a családot nem kereste fel, hogy szakírói hagyatéka

után érdeklődjék. Nagyanyám keserű megjegyzése szerint azért nem, mert halála után túl sokat plagizálták írásait, előadásait egykori pártfoglaltjai, szeretett fiatal kollégái közül azok, akik beálltak az új hatalom szekerét tolni.

Meglehet.

Emlékeztessen rá unokája késői, meghatott életvallomása.

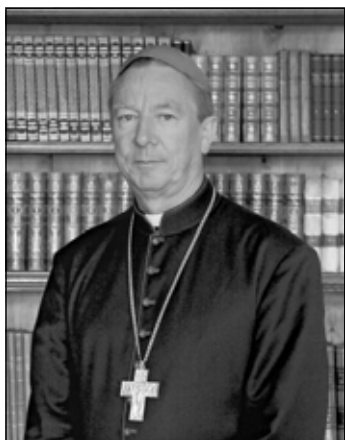
Meglehet.

KÓKAY KRISZTINA | TÉRKÉPTÖREDÉK (TÁNC)

Beer Miklós

egyházi vezető (Budapest, 1943. június 1.)

Életem ajándék és vállalt feladat. Együtt a kettő: amit kaptam „adottságként” és amit már én tettem hozzá.

Sokszor átvillant rajtam a gondolat, hogy minden úgy alakult életemben, hogy a későbbi feladataimra felkészítsen. Ezt elsősorban úgy értem, hogy átérezhessem azoknak a helyzetét, akik között a szolgálatomat végzem.

Pesten születtem. A Thököly úti domonkos templomban kereszteltek. A Bakáts téri fiúiskolában tanultam meg írni-olvasni. A villamos csikorgása, a reklámok villódzása, a nagyvárosi élet forgataga, a múzeumok, állatkert, Gellért-hegy, Margit-sziget, és természetesen a Duna, a hidak... – mind-mind gyerekkori élmény. Otthon vagyok Budapesten.

Apám meghalt '45-ben, az ostrom utolsó napján, az utcai harcokban. Első és egyetlen gyereke lettem anyámnak. Az árvaság sokszor fáj. Nekem miért nincs apám? Csak fényképről ismerhettem. Meg tudom érteni az „egykek” sorsát, de együtt tudok érezni az árva gyerekekkel, az elvált szülők csemetéivel vagy az állami gondozottakkal. Nem lehetett véletlen.

1951. Kitelepítés. Szabolcsi „nyaralás”. Emlékképeket őrzök: a földes szoba, az aratás, dohányfűzés, lovak itatása. Később áttelepülhettünk Zebegénybe. A falusi élet természetközeli élményei meghatározták életszemléletemet. Otthon vagyok a vidéki környezetben. Megszerettem az erdőt, mikor anyámmal fát gyűjtöttünk vagy éppen gombát szedtünk. Hányszor jut eszembe manapság, hogy özvegy anyám, nagyanyám nem panaszkodott, nyafogott, hanem keményen dolgozott. Gondoskodtak rólam. Kecskét tartottunk, baromfit neveltünk, a kertben minden megtermett. A tüzelőt az erdőből hoztuk. Amikor hazajöttünk a fahordásból, anyám megmosakodott, zongorát tanított, a templomban orgonált, és este együtt tanultuk az orosz ábécét. Bárcsak ma is lenne ennyi kreativitás, lelkierő és igényes szellemi élet falun!

Árva voltam, mégis nagy családom van. Nyaranta az unokatestvéreimmel a szünidő első napjától az utolsóig együtt voltunk Zebegényben. Bebarangoltuk a Börzsönyt, de a Duna volt az igazi élmény! Tudom, hogy mit jelent a nagy család. A mai napig összetartunk. A „szűk család” már régen túlnőtt az ötvenes létszámon. A harmadik generációt már nem mindig tudom néven nevezni, de keresztelőkön, esküvőkön és temetéseken számba veszem az enyéimet.

A zebegényi iskola, a csodálatos, Kós Károly tervezte templom, a Szőnyi-múzeum kertjében a Czigány György által vezetett *Ki nyer ma?* zenei műsorok, a Héthíd és természetesen a neves festőművészek adtak irányt esztétikai érdeklődésemnek. Hálával gondolok a papjaimra. Véletlen volt, hogy éppen akkortájt küldték politikai büntetésül a tudós Vajda Józsefet az én falumba,

amikor diák voltam? Ő nevelt, alakította ki hívó világszemléletemet. Neki köszönhetem a felejthetetlen balatoni titkos cserkész táborokat. Véletlen volt, hogy utána a nagyszerű cserkész-pap, Liska Zoltán volt mellettem első papi éveimben? Ma pedig Pálos Frigyes atya, aki gimnáziumi hittanárom volt az ötvenes évek végén, csodálatos művészettörténeti tudásával, páratlan szellemi lelki energiájával segíti püspöki szolgálatomat.

A váci diákéveimet is úgy fogom fel, mint kivételes „adottságot”. Az egykori szeminárium épületében, a piarista gimnázium jogutódjaként, állami gimnázium várt rám. Nagyszerű tanáraink voltak! A diktatúra éveit tudomásul vettük, de fiatalok voltunk és örültünk az életnek. A mai napig összetart az osztály. Büszkén emlegetjük, hogy ötven év után is számon tartjuk egymást. És visszajöhöttem egykori diákvárosomba, a Duna partjára! Püspökként, Vác díszpolgáraként próbálok meghálálni mindazt, amit kaptam.

Az adottságaim közé sorolom, hogy vallásos családom és papjaim közvetítésével hitet kaptam. Isten ajándékeként csodálom a csillagos eget, a természet minden csodáját, az erdőt, a hegyeket, a csodálatos alföldi tájat. A könyvek szeretetét, a zene végtelen gazdag világát, a sportolás örömét. Reggelente úszni járok, a városban még kerékpárral közlekedem. A hegymászás-túrázás és a felülmúlhatatlan evezésélmény a Dunán... – kedves emlékek.

Pap lettem. Ezen a ponton találkozok az adottságok végtelen sora és a felelős életem. Egyszer döntöttem. Vállaltam. A tanulás, szorgalom már egy kicsit az én részem. A budapesti Hittudományi Akadémia szép hat éve, a teológiai doktorátus már tudatos felkészülés volt. Éppen a II. vatikáni zsinat idején! Számomra ez sem tűnik véletlennek. Itt is nagyszerű professzoraim voltak.

1966-ban szenteltek fel Esztergomban. Zugló, Kőbánya volt kápláni éveim színtere. Anyám közben egyedül maradt. Vidékre kértem magamat, hogy gondoskodni tudjak róla. Márianosztrán már önálló falusi pap lehettem. Igazából innen számítom a papi hivatásomat. Az „én falum” lett börtönöstül, kőbányástul – gyerekekkel, öregekkel-betegekkel, családokkal, mindenkivel.

Azután következett a Duna túlsó partján, Pilismaróton boldog 21 év. Éppen szemben Zebegénnyel. Itt temettem el anyámat, s így lett véglegesen az „én falum”. Néha sikerül „hazamenni”.

Közben „felgyorsultak” az események. A nyolcvanas évektől Esztergomban a teológusoknak filozófiát tanítottam. Tanulva tanítottam. Közben megváltozott a politikai környezet. Egyre több feladatot kaptam. A pilismaróti-dömösi gyerekek felnőttek a kezem között. Szép cserkészéletet indíthattam. 1997-ben Esztergomban lettem plébános. Két év múlva már a szeminárium rektora voltam, és 2000-ben II. János Pál pápa kinevezett püspökké. 2003 óta már ismét Vácon vagyok, a Duna bal partján. Még öt évem van a nyugdíjig.

Mit tettem eddig? Mennyire kamatoztattam „adottságaimat”, a talentumaimat?

Nehéz erre válaszolni. Pedig egyszer majd az Úristen előtt kell megválaszolni ezt az egyetlen komoly kérdést.

És addig? Türelmetlen vagyok. Bánt a világ nyomorúsága. Városom, egyházmegyéim, népem elesettsége. Olyan szépen élhetnénk. Csodálatos a Nógrád, az Alföld, a Tápó és a Galga mente! Ez a megmaradt kis ország. Szeretnék lelkesíteni, bátorítani, hogy tegyük rendbe dolgainkat. Megművelni a parlagon

maradt földeket, összefogni, segíteni egymást. Ez az én vágyam. Tudatában vagyok a korlátaimnak, de bízom Isten áldásában. Szent István hitével ajánlom népem a Boldogasszony oltalmába, és magam is eszköz szeretnék lenni az Úr kezében.

Stefka István

újságíró (Budapest, 1943. június 8.)

Fotó: Csudai Sándor

Nem hittem, hogy a múlt század gyermekeként emlékezem a XXI. században. Mindenesetre én még láthattam ötévesen, hogy miként államosítanak egy gyárat. Akkor nem értettem, hogy miért állják körbe bőrkabátos, kalapos emberek apámat, a mérnök urat, az Első Magyar Húsipari Gépgyár tulajdonosát, miért veszik el a pénztárcáját, a Mont Blanc tollát s kulcscsomóit, és miért állnak tisztas távolban szomorú arccal a munkások: Zsiga bácsi, Ede bácsi, Öcsi és a többiek. Az alapító nagyapám volt, géplakatosként kezdte, kis műhelyben – de ez akkor kit érdekelt!

Azt viszont éreztem, hogy megváltozott az élet körülöttem. Egyházi iskolából államiba kerültem. Az igazgatónő szúrós szemmel vizslatott, mit keresek én itt. A szétszórátás idején két hétig a Gellért-hegyi házunk má-

sodik emeletén bújtak meg jezsuita szerzetesek. Kíváncsi voltam, kik ezek az emberek? Párnájuk alatt szöges deréköveket találtam. Később tudtam meg, mire szolgáltak. Majd egyik éjszaka továbbmenekültek a papok, mert valakik feljelentették a szüleimet, megtudtuk, hajnalban jöttek volna az ávosok.

Aztán államosították a házunkat is, a Honvédelmi Minisztérium kapta meg, katonatisztek, ávosok költöztek a lakásainkba. Nekünk, hatunkra, három szobát hagytak meg, apám, miközben oldalába pisztolyt szorítottak, aláírta, hogy önként adta át tulajdonát. Így teltek az ötvenes évek: további kis rekvirálásokkal, megfélemlítéssel, állandó feljelentésekkel, házkutatásokkal, a Köbölkúti Általános Iskolában pedig lelkes Rákosi-énekekkel, Internacionáléval, és kitörő örömmel, amikor iskolánkba látogatott Zoja Kozmogyenszkaja, a hős szovjet partizánlány édesanyja.

Éppen a Kocsis-réten fociztunk, amikor egyik osztálytársunk hozta a hírt, hogy a Móricz Zsigmond körtéren kórusban kiabálják az emberek: „Ruszkik, haza!” Ennek a második világháborúban született korosztálynak '56 élete végéig meghatározó élményt jelentett. A benzines palackokkal harcoló négy osztálytársamat a körtéren dumdumgolyó ölte meg. Október vé-

gén állig felfegyverzett egyetemista szabadságharcosok ávósokat kerestek a házukban. Családok résnyi ablakon remegve figyelték, mi lesz itt. Apám lement a kapuhoz, és meggyőzte a fiúkat: itt csupa rendes magyar ember lakik. Így aztán évekig nem piszkáltak bennünket. November 4-ével viszont hosszú időre elhalt a remény. Kudarcba fulladt disszidálásainkkal, évisméltésemmel teltek a hónapok; aztán az elstutogott hírek nemsokára itt lesznek az amerikaiak; végül munkássztrájkok s kegyetlen megtorlások. Erről szólt 1956–1963.

A gimnázium négy évében a sportba és az irodalomba tettem. Irodalomtörténezsnek készültem. Az egyetemi felvételin azonban – több tízezer sorstársamhoz hasonlóan – újra előszedték a származásomat, a múltunkat. Az első jelentkezésemkor az ELTE bölcsészkaráról, majd másodsor az ELTE Jogtudományi Karáról utasítottak el. A KISZ-titkárok kudarcaim okát egyértelműen az osztályidegen mivoltomban jelölték meg. Elmentem munkásnak, kéziszedő nyomdász lettem. Így vettek fel a Szegedi Tanárképző Főiskola magyartörténelem szakára.

Kerülőúton az ELTE Bölcsészettudományi Karára is felvettek. Először egy tanácsnál, a gyámügynél gyermekvédelmi felügyelőként kezdtem a munkát, majd nevelőtanár lettem kohász- és vasmunkástanulóknál, végül tanítottam magyar-történelmet három évig szakmunkás- és szakközépiskolában. Ebben az időszakban végleg elhatároztam, hogy dokumentumriportokat, drámát fogok írni a mély szegénységben élőkéről, azokról, akik alulról jönnek, és mégis elértek valamit. E terv megvalósításához nyújtott óriási segítséget a Magyar Rádió. Ekor terjedt el a vazallusoknak szóló ká-

dári megbocsátó kijelentés: aki nincs ellenünk, az velünk van. A rádióban már nem kutakodtak olyan mélyen, hogy ki volt apám, ki volt anyám, honnan jöttem. Ez volt az a látszólag puha diktatúra egy darabig, amikor többeknek is szabad volt élni, dolgozni.

Országjáró körútba kezdtem, egymás után készültek dokumentumműsoraim, irodalmi igényű riportjaim, interjúim. Az *Egy hazában*, a *MÁGYÓ* (állami gondozottak), a *Választóvonal*, a *Gyár és környéke*, az *Élet alulról*, a *Mámor*, a *Pró és kontra* műsorszorozataim mind arról tanúskodtak, hogy a gulyáskommunizmuson kívül van egy másik ország is. A *Napközben* és a Balaton Rádió műsorvezetése, szerkesztése a korszak egyik legnagyobb kihívása volt (1985-től), hiszen egyedülállóan két-három órás élő műsorról volt szó, és ezt a népszerű produkciót számos más kollégámmal együtt csináltuk. A rendszerváltás éppen ezért nem ért sokunkat váratlanul.

A rádióban, sajnos, kevesen gondoltuk úgy, hogy nekünk a mellé az eszmei áramlat mellé kell állnunk – megtartva közben közszolgálatiágunkat, függetlenségünket –, amely valóban akarja a parlamentáris demokráciát, Magyarország függetlenségét, a sajtószabadságot. Én e mellé az eszmeiség mellé tettem le a voksot. Akarva-akaratlanul is, de bele-sodródtam a médiaháborúba, mivel a Magyar Televízió legnagyobb hatású politikai műsorát vezetem 1990-től, *A Hét* című műsort. Közben a *Híradó* főszerkesztő-helyetteseként mindent elkövettem, hogy a nehezen kivívott polgári demokráciát ne fordítsák vissza egy más típusú balliberális diktatúrába. Csak részben sikerült.

Három év munkanélküliség, közben PGI-vel csináltuk ingyen négy évig az *Ez a Hét* című hetilapot. Aztán fél

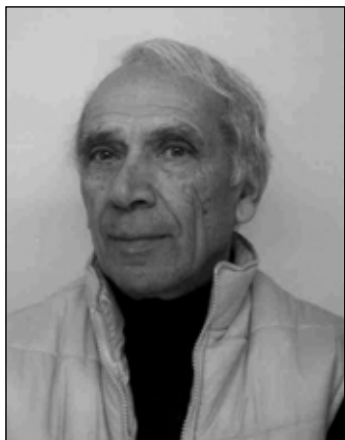
évig tartó munka az Új Magyarországnál, amelyet végül az akkori hatalom „kiéheztetett”. Tíz évig a Napi Magyarországnál és a Magyar Nemzetnél újságot írtam, és több mint négy éve a Magyar Hírlap főszerkesztőjeként dolgozom. Ez az egyetlen országos napilap, amelyet a rendszerváltás óta a szélső liberális oldalról sikerült áthozni a nemzeti, polgári oldalra. Több könyvet írtam a hazai nemzetiségi létről, 1956-ról, sorokról, tragédiákról és természetesen a kétes értékű rendszerváltásról.

Újságírórsors az enyém. Pályámat a végletek jellemezték. Nem ijedtem meg az ügyektől, a feladatoktól, a nemtelen támadásoktól. Ingyen semmit nem kaptam. Szerencsésnek mondhatom magamat. Negyven évig azt csináltam, amit szerettem. Remélem, ezután is így lesz.

Hendi Péter

író, jogász, informatikus (Budapest, 1943. június 11.)

Kicsit korán jött ez a felkérés, hiszen én nem vagyok még hetven. Nem mondom, néha átfut a fejemben a képtelen gondolat, hogy alighanem mögöttem már az életem fele, de ahhoz, hogy ebbe a dologba magamat ténylegesen beleéljem, szükségem lenne még legalább tíz évre. Hol is kezdjem? Melyik foglalkozással, melyik országban? Mondjam-e, miként Edith Piaf énekelte, hogy *Nem bánok semmit én*, vagy valljam be egyszerűen, hogy amennyiben lenne egy még egyszer, akkor én sok mindent másként csinálnék? Jól tudom, hogy nincs okom panaszkodni, de minek megélni másodsor *ugyanazt* az életet? Néha felmerül egy pillanat a múltból, valami kis apróság, szinte szóra sem érdemes,

és nekem eláll a lélegzetem a döbbenettől, hogy azt követően még mennyi minden történt, történhetett volna velem.

Magyarul írni egy genfi kávéházban számomra azt jelenti, hogy az vagyok, aki vagyok, és talán jobban az, mint máskor bármikor. Egy tárcanovellámban mondja ezt az egyik alteregóm, kinek neve már csak azért sem Hendi Péter, mert a foglalkozás, melynek gyakorlását tízévesen kezdtem, és reményeim szerint nem fejezem be hetvenen túl sem, nos, ez az első a sorban foglalkozás megértette velem, hogy amit írok – meséljem bár saját magam –, annak eredménye végül is nem én leszek, hanem valami más, ami talán több a hétköznapi masírozásaimnál és botladozásaimnál.

Én is azon események közepette születtem, amelyek Európa végzetes kettészakításához vezettek. Bánatomnak emiatt már egyéves koromban hangot adtam. Szüleimtől tudom, hogy nyugat felé menekültünk egy teherautón, s én

épp akkor sírtam el magam, amikor az éjszaka közepén megálltunk a határon, ahol pedig a legjobban kellett volna lapítani. Ha szüleim a háború végén nem térnek haza velem és négyéves nővéremmel Grazból Budapestre, ahol a nem sok jón túl még egy lebombázott lakás is várta őket, akkor bizonyára másként alakul az életem.

Kezdetben volt, szépen, rendben, az óvoda, az iskola, a gimnázium és az egyetem, mígnem huszonöt éves koromra két lehetőség állt előttem. Az egyik a jogi pálya, a másik meg az írás, amiből nem volt ugyan diplomám, de megjelent néhány elbeszélésem, és a Hunnia Filmgyár megrendelésére írtam három, soha el nem készült filmet. A két lehetőség közül a harmadikat választottam: nászút Olaszországban, valamint a hat hónaptól öt évig terjedhető börtönnel fenyegetett büntett, aminek, ha jól emlékszem, az 1961-es büntető törvénykönyvben az volt a neve, hogy *hazatérés megtagadása*. Ezt az aktust – ma már történelem – szükségszerűen új életnek, új haza megtalálásának vagy éppen meg nem találásának kellett követnie.

Nyolc hónapos bécsi tartózkodást követően a barátságosan befogadó Svédország lett az új haza. Ma is elfog a szeretet, amikor a svéd himnuszt hallom egy futballmeccsen, habár egy győztes magyar gól – még ellenük is –, mondjuk ki nyíltan: mindent visz. *Szívet cseréljen, aki hazát cserél*, szólott egy dal gyakran a rádióban, nem sokkal '56 után. Hát nem, nem cserél, de egy szívben néha két ország is elfér, mint ahogy két útlevél is egy zsebben; megjegyzem, jó huszonöt éven át nem voltam, csak svéd állampolgár.

Visszatérve a kezdeti időkre, akkoriban úgy gondoltam, hogy mi ott, a vasfüggöny kevésbé kívánatos oldalán a balszerencsénk mellé igazi kiváltságot is kaptunk, amennyiben új életet kezdhettünk egy új világban. Persze az ember egy kicsit mindig csak magát folytatja, akkor is, ha más körülmények közé kerül. A nyelvi meg egyetemi tanulmányok mellett és közben többféle munkát végeztem. Forgót nem árultam, de esztergáltam, dolgoztam postán, hajón és kikötőben, és ha a munka történetesen rangon aluli volt – ámbár, mi az, hogy rangon aluli? –, az éppoly kevésbé zavart, mint a februári reggelek. *Munka és szerelem közlekedődényein át közelíték új hazámhoz*, mondta Erasmus Szabó, egy másik alteregóm, és igaza volt. Valóban ezen a két területen válhat az ember leginkább egy ország részévé, vagy mondjuk így: részvényesévé. Göteborgban új diplomát szereztem. Nem volt könnyű eldönteni, hogy mit válasszak. A jogi tanulmányokat nem volt kedvem megismételni, mert az alatt a két év alatt, amíg Magyarországon jogászkoztam, mindig zavart, hogy a jog az életben jóval problémásabb, mint az egyetemen. Talán az iskolapadból az életbe való átmenet zökkenői miatt volt ez így, de az is lehet, hogy a probléma a jog természetéből fakadt. Megtanulni szép és nagyszerű, van benne logika, igazság és morál, ám a munkahelyen kiderült, hogy amikor használni kezded, nem eléggé egzakt. Gondoltam a pszichológiára is, de végül az informatikát választottam, amelyről hamar megtudtam, hogy ellentétben a joggal, az egy kicsit túlságosan egzakt – ámde jó választásnak bizonyult.

Végéhez közelít a *rezümé*, amelybe – fájdalom! – sok dolog már nem fér bele. Az informatikáról azért még illik szót ejteni. Nem mintha túlságosan érdekes lenne, de harminc éven át azzal kerestem a kenyerem. Na jó, valamit a tollam is hozott – szinte mindaz, amit írtam –, de nem voltam olyan balszerencsésen

szerencsés, vagy ha úgy tetszik, szerencsésen balszerencsés, hogy abból kelljen élnem. Az informatika révén azzá lettem megint, ami Magyarországon voltam: diplomás ember, aki napi nyolc órát dolgozik egy irodában. Nélküle sem München, sem Genf nem lesz az életem része. Persze kellett hozzá egy véletlen is, hiszen nem volt szándékunk elhagyni Svédországot, ahol tíz év után – nehéz ezt kimondani egy munkanélküliség és devizahitelek sújtotta világban – az volt az egyetlen problémánk, hogy nem volt semmi problémánk. Először München, aztán egy másik véletlen folytán Kálvin városa, ahol több időt töltöttem és töltök ma is, mint Budapesten. A nyugdíjas korhatárt Genfben léptem át, miután huszonekét évet dolgoztam az ENSZ távközlésre szakosított intézményénél és jártam mindennapi útjaimat a Szomszédok utcája és a Nemzetek tere között.

Mennyi elágazás és véletlen a szükségszerűben! Ha szüleim Ausztriában maradnak, akkor most aligha mondhatnám el, hogy öt országban éltem és dolgoztam, s az anyanyelvemen kívül beszélek még négyen. Mi legyen hát a mese végkicsengése? Talán egy kis szomorúság, amiért az életet nem lehet úgy leélni, hogy közben el ne múlna...

Heud. Péter

Laczkó András

irodalomtörténész, kritikus (Szikszó, 1943. június 11.)

– Mikor kezdted el irodalmi tevékenységedet? Kiket ismertél meg az akkori irodalmi személyiségek közül, s milyen szándékkal csatlakoztál hozzájuk?

– A munkahelyem József Attila nevét vette föl. Így minden április 11-én volt nálunk

irodalmi találkozó. Kezdetben ennek megszervezésében Szederkényi Ervin, a Jelenkor hajdani főszerkesztője segített. Közvetítésével járt nálunk: Bertók László, Csorba Győző, Kiss

Dénes, Pákolitz István, Tüskés Tibor, Arató Károly. S persze meghívtuk a hírneves somogyiakat: Fodor András, Horgas Béla, Papp Árpád, Sipos Gyula, Takáts Gyula volt vendégünk. De nem a velük való találkozás ösztönzött az írásra. Sokkal inkább Szederkényi

Ervin, aki 1969-től közölte írásaimat a folyóiratában. Azután 1973-tól Fodor András biztatott az akkor újjászerveződő folyóirat (periodika) egyik szerkesztőjeként. Nem válogattam,

napilaptól a tudományos folyóiratig mindenhová küldtem írásokat. Hogy ebből lett-e – és mikor – irodalom, azt nem tudom. Abban viszont bizonyos vagyok, hogy jó iskola volt.

– Milyen meggondolásból vállaltad a Somogy folyóirat főszerkesztői megbízását? Nem fáj a szíved odahagyni a tanítást? Vagy szerkesztői munkálkodásod idején se mondtad föl tanári hivatásod?

– 1980 nyarán az a furcsa helyzet volt, hogy a szellemi kapacitással, papírral takarékoskodni kellett, de Somogy megye vezetői mégis úgy döntöttek: kéthavi lapot adnak ki, függetlenített főszerkesztővel. A helyre minden meghatározó egyéniségnek volt jelöltje, ha igaz, mellettem leginkább Kanyar József, a megyei levéltár akkori igazgatója állt ki. Kinevezésem után csaknem másfél évtizedig iskolában, csak rendkívüli irodalomóra mentem. Ezt kezdetben szabadságnak tudtam. Később viszont rájöttem, hogy igazából félnemzedéknyi olvasótábort veszítettem. Más kérdés, hogy a Somogy hihetetlenül tág kapcsolattrendszer kialakítására adott lehetőséget. Hogy mást ne mondjak, Helsinkiben Lassi Nummi, Szófiában Niro Nikolov, Tverben Jevgenyij Boriszov, Ciecharówban Aleksander Kociszewski, Reinbekben Günther Hahn, Fribourgbán Major-Zala Lajos úgy fogadott mint író társat. S volt módunk sokszorosan együtt dolgozni. Ez is iskola volt: a kölcsönös megbecsülésé (néhányuknál csak 1993-ig).

– Beszélj keveset a családotról. Hogy élték meg a feszített életritmusodat, utazásaidat, távolléteidet?

– Feleségemnek és gyermekeinknek is meg kellett tanulni, hogy a vállalt feladat időigényes, sok utazással jár. Feleségem irodalomtanár, de a személyes, közvetlen kapcsolatot

latot nem igazán szerette az írókkal (ti. mindenkinek van valami mániája, s azt elviselni türelem kell). Munkámból következett, hogy gyermekeink nevelése szinte teljes egészében az ő feladata volt. Én csak így szerepeltem a folyamatokban: „Majd megmondom édesapádnak.” Persze inkább csak a jó cselekedeteket mondta meg, s amikor nem, akkor elegendő volt egy-két mondat, és helyreállt a rend. Gyermekeinknek valószínűleg tetszett a sok utazásom, hiszen – az élményeken túl – mindenhol hoztam nekik és az édesanyjuknak ajándékot. Egyébként igyekeztem megóvni a családomat az írói munka hátrányaitól. Nálunk ritkán hangzott el a mondat: „Legyetek csendben, mert apa dolgozik.” Munkáimat úgy és akkor írtam, hogy a családomat ne zavarjam vele.

– Lapszerkesztői munkád nem volt mentes a feszültségektől. Miként emlékezel a meghatározó személyiségekre? Irodalmi életünk soha nem volt mentes a szekértáboroktól. Sok tanulmányt írtál a magyarság jeles alkotóiról, hogy gondolod, mi változott napjainkban? Lesz egyszer a magyarság ügyéért egységesen felsorakozó alkotótábor?

– Illés Endre barátságával ma már senki sem dicsekszik. Ő kedvelt engem – igazán nem tudom, miért, hiszen nem voltam dörgölődző típus, ez Kaposvárról nehezen ment volna. Tőle tudtam meg, hogy a barátságok előbb-utóbb „megkásásodnak”. 1993-tól sokszorosan tapasztalom, hogy mennyire igaza volt. Akkor, kik addig jó barátaim voltak, mind „fölkelték ellenem”. Gondold el, Takáts Gyuláról sok-sok tanulmányt és két könyvet írtam, s ő volt az, aki szinte ügyészként vádolt meg. Persze – csak magyarázatul mondom – biztatásra. Legkedveltebb tanítványa győzte meg,

hogy a szó szoros értelmében törje ki a nyakamat. Voltak följelentő levelek és telefonok, még sikkasztással is megvádoltak. A fondor lelkű költő nap nap után terjesztette, hogy Laczkó „a legrosszabb modorú főszerkesztő Magyarországon”, majd azt: „semmihez nem ért”. Ezekre én eddig mun-

kámmal válaszoltam. Viszont előbb-utóbb meg kell írni az igazság nálam lévő felét is.

Laczkó András

Kovács Péter

festő-grafikus (Budapest, 1943. június 15.)

Kotorászok a besorolhatóság, az azonosíthatóság és más -hatóságok jelei között, minek mondjam, valljam magam? Bemutatkozás-ként a megtisztelő felkérésnek eleget téve, merthogy nemsokára 70 éves leszek.

Egy főiskolai emlék 1965-ből vagy 1966-ból: Barcsay Jenő óráján a mester egyik műteremtársammal közösen rendezett kiállításunkat méltatta az évfolyamnak, s hirtelen nem jutván eszébe a nevem, mint a „a rajzoló”-ról beszélt rólam, illetve a munkáimról. Ez – utóbb így látom – mintegy jövendölés lett, azóta sem találtam pontosabb megnevezést ténykedésem meghatározására.

Rajzolok, vagy még inkább firkálok – és itt máris megakadok, mert mit nevezünk rajznak, mit firkálásnak? A kérdést maga a tapasztalat, az aktivitás hívja elő, és a tovább folytatott kutakodó gyakorlat keresi a választ is. Idekíváncozik egy rejtett üzenetként szerencsével hozzám került, Székely Bertalannak tulajdonított idézet, melyet rögtön magamra vonatkoztattam: „Aki nem tud firkálni, az rajzolni sem tud.”

Az irányítás és irányultság nélküli spontán rajzolás gyerekkoromtól kezdve egyik fő és kedvelt tevékenységem volt, és ma is az. Az ifjúkorban fokozottan jelentkező szabadság és függetlenség utáni vágy határozott, elérendő céllá vált számomra, melyet a képzőművészeti „pályán” véltem megvalósíthatónak. A képzőművészeti aktivitás – az én szememben – magányos tevékenység. Magára marad az ember a munkájával, és magával kell elszámolnia, hogy mit, hogyan tett. Alapvetően a létezés, jelenlét, eltűnés, elmúlás gondolatához kapcsolódó, ahhoz közvetlenül vagy áttételekkel kötődő témák faggatása, a felbukkanó kérdések, kételyek, panaszok megformálása foglalkoztat. Általában így születnek a rajzolás és festés határvidékeire sorolható, vegyes technikájú munkák, melyek „Lény”-ekről, „Állapot”-okról, „Mozdulat”-okról, „Maradványok”-ról és „Arckeresés/Arcvesztés”-ről, „Hiány”-ról szólnak, vagyis arról, hogyan vagyok azzal, amit megélek, amiben részem van, amivel lehetőségem van találkozni vagy ütközni.

A pályámon nincsenek cezúrák vagy látványos változások, inkább bizonyos folytonosság tapasztalható. Nem akartam semmilyen irányzathoz, stílusklubhoz csatlakozni, főleg személyes vonzódások, kötődések jellemzőek rám. A legkorábbi művészettörténeti tanulmányoktól kezdve egészen máig megjelölhető, megnevezhető azok a személyiségek, akiknek művei leginkább inspiráltak vagy hatottak rám. Mesterként vagy példaképekként tekintem és tiszteltem őket, és használom a munkájukból nyert tapasztalást.

Festő-grafikusi tevékenységem mellett – annak részeként – közel harminc gyermekkönyv és több felnőtteknek szóló kiadvány illusztrációit és/vagy kísérő rajzait készítettem el a Képzőművészeti Főiskola elvégzése után, a Derkovits-ösztöndíjas időt követően a hetvenes évek közepe óta. Több száz rajzom jelent meg így. A gyermekkönyvekhez készített munkáim jókedvből születtek vagy jókedvet fakasztottak, így szándékom és reményem szerint talán másoknak is szerezhetnek örömet.

A közelgő 70 éves létezésem alkalmából írandó emlékezés, ahogy látom, jószerével csak a rajzról vagy ahhoz való viszonyomról szól, de hát – fellengzősen – ez az életem. Az, hogy így alakult, alakulhatott, azt – sok egyéb mellett – a sorsomnak, jó szerencsémnek, konkrétan pedig a családomnak köszönöm.

A rajz pedig – a kézíráshoz némileg hasonlóan – lassan elveszíti egykori szerepét, a jelenkor képözöne és a tömegkultúra vizuális nyelve már nem igényli és nem használja. Megmarad (meddig?) a művészeti területek és alkalmazások számára. Amíg létezik, addig – nekem legalábbis – van teendőm és eszközüm; rajzok, firkálok, pizmogok tovább.

PÉTER / KÖNYV

Marton Éva

operaénekes, szoprán (Budapest, 1943. június 18.)

Heinrich Éva 1962–1968 között a Liszt Ferenc Zeneakadémia hallgatója. Két diplomája van: operaénekesi, valamint énektanári.

....Gyermekkoromban az egyedüli zenei forrás a rádió volt. A háború alatt édesanyám egy régi Philipset megmentett az oroszok elől. Legtöbbször csak este kapcsolta be, meghallgattuk a híreket, zenei téren főleg operetteket adtak. Vacsorára összegyűlt a család, játszottunk, néztem édesanyám, hogy javítja az elszakadt ruhákat és stoppolja a zoknikat... Kevesebb volt a 'zaj', más volt az életforma, lényegesen egyszerűbb, bizonyos tekintetben nyugodtabb. Kilenc-tíz évesen kezdtem el zongorázni, az első hangszer 1956-ban kaptam. A Mester ut-

cai iskolába jártam zongorára, a Lónyay utcai iskolában – ahol később érettségiztem is – gyermekoperákban szerepeltem, például a *Jancsi és Juliskában*. Én voltam Jancsi...”

A Magyar Állami Operaházban 1968 és 1972 között lépett fel. *Freia* (Wagner: *A Rajna kincse*) szerepében hallotta Christoph von Dohnányi, és leszerződött színházához, a Frankfurti Operához. 1977-ben követte von Dohnányit Hamburgba, 1980-tól már szabadúszóként működik.

„...Nem szabad szerénynek lennünk, zeneszerzőinken – Liszt, Bartók, Kodály, Werner, Ligeti, Eötvös –, karmestereinken – Szél, Ormándi, Fricsay, Doráti, Solti, Ferencsik –, illetve számtalan hangszeres és ének-művészünkön keresztül Magyarországra változatlanul a zenei világ élvonalába tartozik. 1968-ban szereztem diplomát a Liszt Ferenc Zeneakadémián. Kiváló tanárim voltak, Kroó György, Szóllósy András, Újfalussy József, Rösler Endre és Sipos Jenő

annyi hasznos útravalót adott pályámhoz, hogy felkészültségem terén később szegyenkezés nélkül vehettem fel a versenyt külföldi kollégáimmal. Felvértezettlen indulhattam a sok-sok felejthetetlen, kemény ‘csatába’ annak érdekében, hogy megálmodott karrieremet befussam. Világszínvonalon akartam megfelelni hivatásomnak az egyetemes és a magyar zenekultúra szolgálatában. Több mint negyvenéves pályafutásommal a hátam mögött nyugodtan mondhatom, elértem, amit terveztem, nem hoztam szégyent tanárimra, hazámra...”

A világ valamennyi számottevő operaházának állandó vendége, így a New York-i MET-nek, a milánói Scalának, a bécsi Staatsopernek, a barcelonai iceunak, a londoni Covent Gardennak, énekel Chicagóban, San Franciscóban, Houstonban, Washingtonban, Parisban, Hamburgban, Münchenben, Berlinben, Moszkvában, Sydneyben, hogy csak néhányat említsünk. A fontosabb koncerttermeken kívül (pl. Carnegie Hall) állandó szereplője fesztiváloknak, így rendszeresen visszatér a veronai Arénába, a salzburgi, müncheni fesztiválokra, Bayreuthba, a római Carracallába, Torro del Lagóba, Maceratába stb. Széles repertoárja szinte egyedülálló, a barokktól kezdve, Mozarton és Beethovenen keresztül, a Verdi-, Puccini-, Richard Strauss-, Wagner-szerepek mellett otthon van a verismo világában is. A lírai szoprán Marton Évából az évek folyamán következetes munkával fejlődött ki korunk egyik legnagyobb drámai szopránja. Kiterjedt repertoárjának köszönhető, hogy közel 30 komplett operafelvétele, valamint számos – köztük nem ke-

Amilcare Ponchielli: *La Gioconda*
(Metropolitan Opera, 1982)

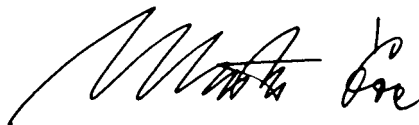
vés life – előadás-, koncert- kép- és hangfelvétele, továbbá video-, lézer-, DVD-felvétele van.

„Hosszú pályafutásom során sok-sok ezer ember előtt énekeltem Budapestről New Yorkig, Tokiótól Sydneyig, Milánótól Buenos Airesig. Mindig éreztem a színpadon azt a feszült várakozást, ami egy operaház közönségét néhány órára igazi közösségé formálja. Éreztem, hogy mi, énekesek, muzsikusok valami olyan adományt közvetítünk embertársaink felé, ami túlmutat a hétköznapi léten, megmagyarázhatatlan, ami isteni eredetű. A siker, amelyben, hála Istennek, nekem is oly sokszor volt részem, olyasfajta boldogságot adott, amelyet az orvos érezhet, amikor meggyógyítja a beteget...”

Amerikában a *New York Times* 1981 és 1986 az év énekesének, 1982-ben pedig az év művészeinek választotta. Számos megtisztelő kitüntetésé köztül – amellet hogy a bécsi Staatsoper örökös tagja, a Kammersängerin cím tulajdonosa – a Bartók–Pásztory- és a Kossuth-díjat, valamint a Magyarország Hírnevéért díjat kell kiemelnünk. 1996 óta Ferencváros díszpolgára. Életútja, művészi pályája elismeréseként 2003 augusztusában a Magyar Köztársasági Érdemrend középkeresztje a csillaggal kitüntetését kapja, szeptemberben pedig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem a Tiszteletbeli Professzor címet adományozza neki. 2005 szeptemberétől az LFZE ének tanszak vezető tanára. 2002–2007 között a Miskolci Nemzetközi Operafesztivál művészeti igazgatója, távozása után 2008-ban Miskolc város díszpolgárává választják. 2007 szeptemberében veszi át egyetemi tanári kinevezését. 2009 januárjában az oktatómunkában elért eredményéért a Pro Cultura Hungariae Pázmány Péter-díjat veheti át. 2009 októberében a Barcelonai Teatre Liceuban hosszú éveken át tartó kiváló szerepléséért az Arany Medalion kitüntetését kapja. Még ez év novemberében a Szegedi Tudományegyetem díszdoktorává avatják. 2012-ben a Corvin-lánc kitüntetését kapja, majd a Magyar Művészeti Akadémia levelező tagja lesz.

„...2003 szeptemberében adtam először mesterkurzust a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen. Az utolsó napon az épületből való távozásomkor a bejáratnál Újfalussy tanár úrral találkoztam, érdeklődött, hogy ment a tanítás, és válaszomra: »Remélem, jól sikerült, mert én nagyon szeretek tanítani«, mosolyogva megjegyezte: »Csak vigyázzon, nehogy szenvedélyévé váljon.« Szavai nem hagytak nyugodni. Sokat gondolkoztam, hogyan tudnék segíteni a jövő énekeseknek. Elhivatottságot éreztem arra, hogy egy új hazai énekesgeneráció felnevelésének az élére álljak. Az életem, a pályám, az elvégzett munkám után szinte kötelességemnek éreztem, hogy ennek a vágyamnak eleget tegyek...”

P. S.: A hosszú világgjárás után már jó ideje él egy budai családi házban gyermekeivel, unokáival, és immár közel 50 éve férjével, dr. Marton Zoltánnal, akinek nevét viseli: Marton Éva.

M. Kiss Sándor

történész (Budapest, 1943. június 25.)

A XX. században szocializálódtam. Jól csengő mondat. Már ha a XX. század mint fogalom egyáltalán jól cseng.

Három évtized híján eleddig egy-századnyi időt töltöttem el embertársaim társaságában. Ez sem hangzik rosszul. Bár, az embertársaim! Nem lehet éppen ráncatlan homlokkal tükörképeinkre bámulni.

Don-kanyar, két megszállás, vész-korszak, felkoncoltatik – ez együttesen annyi, mint egy háború.

„Állj meg, vándor, hová sietsz, hős nyugszik itt. / Hullajtsd reá a hála könnyeit” – írta élettanácsként egy Iszakovszkij nevű szovjet költő *Egy vöröskatoná sírjánál* című versében.

„Ki kellett csak kapunk tární, s jöttek Sztálin katonái” – közölte felhőtlen örömét a Magyar Tollforgató, feltehetően valamilyen jól megérdemelt díj reményében.

Esténként apai nagyapám kocsmájában, az angyalföldi Sanyi csárdában hallgattam a többpártrendszerű demokráciában, alias a fenyegetett demokrácia, a fedett diktatúra idején a válogatott Liliomfik rendszereket átívelő, szeszámoros, sugárzó élettapasztalatait. Napközben pedig az óvodában a karmelitáktól tanultam

imádkozni, illetve tanulhattam volna jó modort.

Éltettem Rákosi pajtást és Sztálin apánkat, tudtam, hogy gyűjteni kell a vasat és a fémet, s minden ötössel csapást mérek az imperializmusra, aztán '56-ban – tizenhárom évesen –, akárcsak a márciusi ifjak annak idején, én is kiszabadítottam több-ezredmagammal s néhány osztálytársammal a magam Tánacsicsát a győri börtönből.

Évtizedekkel később, már történészként, a győri börtön előtti forradalmi események rekonstruálásakor vált világossá előttem, hogy tőlem néhány méterre egy ávós közvetlen közelről tarkólövessel kivégzett egy tizenöt éves fiút. Ok és értelem nélkül.

„Áldozata nem volt hiábavaló. Emléke szívünkben él.” Én meg az emlékeimmal.

Nagyanyám mesélte – szakácsnő volt '56-ban a Földművelésügyi Minisztériumban, s a konyha ablakai egy szintben voltak a térrel – a hatvanas években az egyetemista unokának: „És akkor a nyilasok belelőttek a téren tüntető tömegbe. Hulltak az emberek, mint a legyek.”

Okvetetlenkedésemre, hogy nem a nyilasok, hanem az ávósok, csak legyintett: „Ezek is gyilkoltak, meg azok is.”

Nagy igazság ez, uram – mondaná a maláj szolga a vesztegzár alatt lévő Grand Hotelban.

Eközben érettségiztem és tanári diplomát szereztem magyar-történelem szakon, 1957-től pedig minden szünidőben dolgoztam, hol a győri Textilgyárban, hol tűzörként a vasútnál vagy pályamunkásként a Fáy utcai

sporttelepen, s 1965 nyarán jeges voltam az angyalföldi Jász utcában. Társam és mentorom volt Balaskó Jenő, az éppen száműzött költő, Hannibál, a kirúgott, börtönviselt matematika-tanár, s Cérna, az örök jassz. Egytől egyig '56-osok.

Jenő tudatosította bennem, hogy a forradalomban nemcsak lőni, de enni, aludni, mosdani és szeretni is kell. Szimpatizáló, fegyvertelen, a kemény magot féltőn átölelő „gyümölcsbűs” nélkül nincs forradalom, legfeljebb görögtűzet imitáló lázadás.

Trend és sors. Már-már történészi „ars poeticája” is lehet. Lett is. Zsíros kenyér és géppisztoly.

1967 augusztusában az egyik kezem a diplomát markolta, a másik Ági kezét fonta át. Mind a kettő megvan, bár a diplomát néha nem találom, de van nálam mindig egy hiteles másolat.

Egy eredeti, egy másolat, egy sima, egy fordított, oldás és kötés. Oldás nélkül.

„Szirt a habok közt, hűséged megálljon” – az első versek egyike, amelyet kívülről megtanultam. Ma is tudom, és már értem is. Negyvenöt év kellett hozzá a hetvenből.

„Az öntudatnak térdig ér az őszton” – olvastam valahol, valakitől.

Irodalomtörténésznek készültem, történész lettem. Nem volt könnyű. Másfél évtized telt el, míg szinte szó szerint sziszifuszi munkával, de végül is rádöbentem, miben hazudott, jobb esetben finomított, esetleg „vörös farokkal” díszített eseményt, történet, személyt az úgynevezett marxista történetírás. „Isten éltesse a tisztas ipart!” – mondta Illyés Gyula. Ezt nevezzük a történetírásban forráskritikának.

Németh László és Szekfű Gyula, Illyés Gyula és Ránki György, Kosáry Domokos és Borbándi Gyula, Juhász Gyula és Veres Péter, Csoóri Sándor

és Benda Kálmán, Szabad György és Mészöly Miklós. Balogh Edgár, Püski Sándor, Gombos Gyula. Történetírás nincs irodalomértés nélkül. Tévedés nélkül nem lehet eljutni az igazságnak még a közelébe sem.

Tévedés és tévedés. Micsoda különbség! A téma: a történetírás története. A mérték az erkölcs.

Ezt vallom és tanítom is.

Három évtizeden keresztül kutatóintézetben dogoztam – ebből közel negyed századot Kádár koraként emlegetünk –, sovány bibliográfiával. Némi malíciával mondom: a „puha diktatúra” serényen óvott a publikálás s így esetenként a megalkuvás (?) veszélyeitől. Lehet, hogy éppen neki köszönhetem, hogy nincs mit visszavonnom nyilvánosságra került nézeteimből?

Másfél évtizede életem tengelyébe a tanítás került. Mégis, több a mű, de több az élmény is. A csont vénül, az izom lazább, a lélek fiatalabb, mint valaha volt.

Soha nem voltam munkamániás, viszont hobbim a munkám. Tisztelem a trendet, a törvényszerűséget és, és, és... – de igazi felelősséget az emberért érzek, akár a történelem tárgyaként, akár alanyaként. A történelmet meg-, át- és túlélő ember érdekel. Öröm és elégtétel, hogy a nevemmel összefűzhető, Tóth Ilonáról szóló könyvnek van egy a szó legszorosabb értelemben vett társ szerzője, aki nemcsak névrokonom: Kiss Réka.

És egy halk remény: a most hat és fél éves Kata és a két éves Julcsi – a két unoka – egyszer talán kezükbe veszik írásaimat, s esetleg... Egyre inkább nekik, s egyre inkább értük.

u. Anna, Kati

Szabó Éva

színművész (Székesfehérvár, 1943. július 4.)

Ez a 70 év felé közelítő létezés meg a szorosan hozzábújó gondolat kinyit bennem minden ajtót, átjárót, utat és képzeletet, amelyet szinte gyerekként olyan tündökletesen birtokoltam. Picaso szerint: minden gyerek művész. A gond csak az, hogyan maradjon felnőttkorában is művész.

Pedagógus szüleimmel Fejér megyében több falucska volt a színtere apró életem káprázatainak, tobzódtam az önkifejezésben, énekeltem, szavaltam, rajzoltam, verseket írtam, és meg sem álltam a Színművészeti Főiskolaig. Elsőre felvettek, szerencsére. A hályogkovács bátorságával vágtam bele a színészmesterség titkaiba-nehézségeibe-gyönyörűségeibe. Azóta folyamatosan dolgozom, a pályán vagyok. Voltak repüléses szép munkák és időszakok, voltak kötelezettséges hálátlanabbak. Hol fel, hol le,

a szerencse kifürkészhetetlen kegyeiben. A sok munkához sok alázat jár, sok elviselés és sok erő. A sztárságot nem ismerem, kimaradtam valahogy a kényeztetésből. De akik bíztak-bíznak bennem, azoknak megsimogatom magamban a lelkét és megköszönöm.

Hál' Istennek, hogy megköszönhetem azoknak is, akik megőriztek emlékezetükben, talán kedveltek és most is szeretnek.

Naponta reménykedem, csendben várom, hogy még jöhet számomra feladat, hiszen egy színész életében sosincs vége a szolgálatnak.

Ha visszanézek az úton, amelyet megtettem, csak a nagy bátorságot vesztettem el, meg a biztonságérzetet. De a Gyerek itt, belül, még mindig megvan. És működik. Ezért tudok önfeledten, öregesen is belegyönyörödni fiatal kollégák tehetségébe, jó előadásokba, versekbe, mondatokba, szép tekintetekbe, és mindenbe, ami a lelkét gazdagabbá teszi. Mostanában meg igazán nagy szükség van a képzeletre.

William Shakespeare: *Hamlet*
Gertrud szerepében (József Attila Színház,
2010–2011, rend.: Zsótér Sándor)

Szakcsi Lakatos Béla

dzsesszzongoraművész, zeneszerző (Budapest, 1943. július 8.)

– *Egy folyamatnak érezheti-e úgy részét láncszemként, hogy zeneileg valamit örökölt, valamit továbbadott – a szülei, gyermekei ebben a láncban mennyire vannak otthon? Mit adott tovább és mit örökölt?*

– Először is azt, hogy zenész cigány

családból származom, tehát a családkban legalább kétszáz évre visszamenőleg mindenki zenész volt, cigányzenészek, akik híres muzsikusként cigányzenekarokban játszottak. Már a nagyapám is zenész volt, Magyar Imrével játszott. Akkoriban a cigányzene meg a cigányság a dzsentri világgal volt együtt. Nyilvánvaló, hogy ezt a zenei tehetséget örököltem. Ha a zenéhez van valakinek tehetsége, nem számít, hogy milyen zenész lesz, hogy milyen műfajban fog közreműködni. Amit továbbadtam a gyermekeimnek, az a dzsesszzongorázás. A kommunizmus időszakában a zongoristák között az elsők egyikeként voltam cigány származású, aki komolyan elkezdett dzsesszt játszani. A háború előtt voltunk azért egypáran, Cziffra György például, aki dzsesszt játszott régen, de hát ő igazából klasszikus zenész volt. Már fiatalabb koromban, 15-16 éves koromban elkezdtem improvizálni, és mondhatni, hogy a fiataloknak mintegy példaképe lettem, s egy csomó cigány származású fiatal elkezdett dzsesszzongorát tanulni, ennek pedig az lett az eredménye, hogy ma

a cigány származású muzsikások legalább hatvan százaléka európai és világhírű.

– *A zenélést bizonyára a gyerekei is folytatják.*

– A gyermekeimnek, családomnak ezt a hagyományt ugyanúgy átadtam, igen.

Rengetegen lettek

dzsesszzongoristák, természetesen a két fiam, és a családban a feleségem unokaöccse, még hosszan sorolhatnám az összeset. Úgy érzem, nagy szerepem van ebben.

– *Legalább olyan komolyan foglalkozik komolyzenével, tanít is; egyformán vonzza Ligeti György meg a népzene gyűjtés.*

– Igen, ma már úgy is neveznek meg egyszerű emberek, akik nem zenészek, hogy ez az a zenész, aki átfogó munkássággal rendelkezik, mert a 21. századnak az irányvonala már nem a fókuszált zenész, hanem az, aki minden műfajban otthonosan mozog. Az egész európai kulturális folyamat véleményem szerint úgy fog rendeződni, hogy kialakul egy másik fajta zene, amely a többiből vegyül majd össze.

– *Fúziós zene ez?*

– Igen, fúziós zene volt a dzsesszben, de valahol több is ez, mint fúziós zene, lehet, hogy egy új klasszikus zene is ki fog alakulni teljesen más alapokra helyezve. Vukán Gyurival felléptünk egyszer Indiában egy kormányközi találkozón, ahol a miniszterelnök, Gyurcsány Ferenc is jelen volt, meg az

indiai kultuszminiszter is. Két zongorán adtunk koncertet egy indiai tablással. Ott volt az összes indiai nagy sztárzenész, a koncert után odajöttek hozzánk gratulálni. Megpróbáltunk egy ragát csinálni egy indiai skálából, lassan kezdtük és szép lassan fokoztuk, raktunk bele egy is gopelt, egy kis dzsesszt, egy kis klasszikus zenét, ettől elájultak, és odajöttek a koncert után, hogy ez az, ezt keressük, mert a zenét folyamatosan meg kell újítani. Nálunk is azt érzik az emberek, hogy valamit kell csinálni az európai hagyományos, kulturális művészettel, mert elmentünk az avantgárdba, meg elmentünk ide meg oda... Egyébként minden században mindig volt valami új, mindig kezdődött valami. Példárá a huszadik századi kortárs zene, amikor is 1910–12-ben írta Bartók és Sztravinszkij a nagy műveit. Így alakult egészen a század végéig a modern klasszikus kortárs zene, a modern zene.

– *Volt-e, van-e egy olyan életelve, amelyet meg tud fogalmazni, amire mindig törekedett, egy vezérfonal, amely mentén igyekezett emberként, zenészként dolgozni?*

– Először is hívő ember vagyok. Már nem olyan értelemben, mert most nagyon divat az, hogy hívő vagyok, és sok ember mondja, hogy hívő, aztán a tetteiből nem az látszik. Én komolyan foglalkozom Istennel, jó kapcsolatban vagyok vele. Olvasom a Bibliát, és nem kritizálok senkit. Azt gondolom, hogy mindenütt van, minden vallásban, s mindenhol vannak igaz, jó emberek, és engem az vezérelt, hogy a zene Istentől van, és csak úgy tud jó zenét csinálni az ember, hogyha tiszta és őszinte, és nem akar uralkodó lenni, nem akar egoista lenni, hanem amikor játszik, akkor egyre arra törekszik, hogy a zenét átadja a közön-

ségnek. Én csak egy közvetítő vagyok, amikor játszom a koncertteremben vagy bárhol. Mindig is ez volt a törekvésem, és azt hiszem, minden klasszikus nagy művésznak is ez a törekvése, mert ebben különbözik – ahogy Liszt is mondta – az iparos és a művész. Mert a zene megmagyarázhatatlan. Én sem értem, mikor játszom, akkor már nem szabad érteni, és a közönség se kell hogy értse, hanem egy olyan kommunikáció jön létre, amelyben olyan magas érzelmi fokon van a muzsikás és a közönség, ami csodálatos együttműködést eredményez, s akkor jön létre a csoda, és akkor van ennek az egésznek értelme.

– *Nem teszek már föl kérdést, a kurta lehetőségen belül eddigi szavai annyira pompás, teljes képet adnak...*

– Nagyon érdekes, nem tudom, mitől van, hogy akik a hetvenes évek elején lettek sztárok – amikor egyfajta kulturális forradalom zajlott mindenhol, a képzőművészetben is –, azoknak Európában és Amerikában is fönmaradt a nevük. Jómagam például pontosan a hetvenes évek elején robbantam be igazából Magyarországon. Aki a hetvenes években a kulturális forradalom elején lettek sztárok, fönmaradtak, míg a későbbiek, a nyolcvanas, kilencvenes években, már nem tudnak megmaradni ezeken a területeken, ez pedig érdekes kérdés, hogy mitől van... Vagy föl lehet tenni a kérdést az olvasóknak, hogy gondolkozzanak el rajta, miért alakult ez így.

Szakai
Lakatos

Kérdező: Szondi György

Turbók Attila

költő, műfordító, újságíró (Budapest, 1943. július 27.)

Közel három évtizedig a Röck Szilárd utcai bábaképző intézet közvetlen közelében laktam-éltem. Naponta elsétáltam az ütött-kopott épület elé, ahol hét évtizeddel ezelőtt megszülettem. Mitikus helynek gondoltam e házat és magát a helyzetet is: az ember élete kanyarjai-kacs-karingói után visszatér oda, ahonnan elindult. Egyelőre, persze, csak a szülőotthon közelébe, az *isa pur es homu* előszobájába. A ház falán emléktábla őrzi az alapító professzor nevét, ablakában viszont hatalmas tábla nagyzol: Eladó! Miként az egész világ, utalván a megroggyant magyar valóság jelenkori állapotára.

Innen, e józsefvárosi bölcsőből oáztam világgá a háború derekán, hogy „bőgők, tehát vagyok”!

Nem tudtam még, hogy harmadik születésnapomon (íme, egy másik mitikus egyezés!), a talpra állni igyekvő ország legreményteljesebb nyarán, július 27-én, elvesztem ifjú apámat, akiről azután jó évtizedig egyetlen szót sem hallottam.

Nőttem, cseperedtem, mint a többi félárva a világban és Budapesten. Úgy gondoltam, apa nélkül élni az élet legtermészetesebb állapota. Csak tíz évvel később, 1956 őszén, amikor a városban már újra dörögtek a fegyverek, ültetett anyám maga mellé, hogy el-elakadó szavakkal elmondja ifjú apám tragikus halálának történetét. Költő volt, lapszerkesztő, a *Június* című 1942-es, 43-as könyvnaplói antológiák szerzője (Erdélyi József, Rolla Margit, Dobozy Imre, Puszta Sándor társaságában) és szerkesztője, egyben bújtató, életmentő humanista, aki a később kiteljesedő megtorlások egyik korai áldozata lett. Csak 1992-ben tudtam meg a teljes igazságot, amikor a semmisségi törvény kínált esélyt az egykori bűnök feloldására. Kiderült, halála után két évvel (jogi abszurdumként) még három évre eltiltották a közügyek gyakorlásától. Ha életben marad, 1953-ig meg sem mukkanhatott volna.

Csoda-e, ha 1956 egyfajta igazságosztó elégtételként égett az emlékezetembe, olyan oszlopként, amely nemzedékem számára útjelző és fénycsóva a későbbi elsötétülésben. Amikor első verseskönyvem 1975-ben megjelent, a nemzedéki folytonosság helyreállításaként (a *Június* antológiák iránti tiszteletadással) a könyvnek a *Július* címet adtam. A naptárbeli egy hónapot képzeletem a történelmi időben két évtizeddel arányosította. Úgy éreztem, apám megbicsaklott sorsát nekem kell folytatnom őszinte szóval, tisztességgel, ragaszkodással végakaratahoz. A halálos ágyán írt eposztöredékből idézett négy sor, amelyet nekem címzett, a mai napig válaszra váró viszonyítási pont, sorstisztázó kihívás:

*„Csak magyar légy, nem több, de kevesebb se,
ha több vagy, talán árulóvá züllesz,
ha kevesebb, elhullasz térdre esve
és új bitangság lesz, ami körülvesz...”*

Az elszaladt évtizedekben e testamentumára igyekeztem megadni a magam sorsából fakadó válaszokat. Vagy újabb kérdéseket keresgéltem. Az életemet ödipuszi kertnek képelem, ahol „padon ül apám átvett térdel és beszélni óhajt velem”. Én pedig sorolom a velünk megtörtéteket, amit csak én mondhatok el neki: „Germán láncsörgésben írtad öntudatosan: csak magyar légy! Hol élek én, ha ezt örökségként (akár csak halkán) megismétlem? És a hevenyészett európai eszme? A különbözőség csalfa tisztelete? A politikai korrektség maszlaga, lám? A mellébeszélés törvénybe csempészett joga? No és a kívánatos (merthogy gyakorolt) alázat a rosszhiszemű szomszédok iránt? Az önkorbácsolás bátor, »magyari« képmutatása? A hamis iránytű foszforfénnyel, lássuk be, mit sem gyengül a tompító holdfogyatkozással. Esendő hadakozás-e, ha (legalább) egyenjogúságra vágyom a napról napra silányabb, nyomuló törmelékekkel? Nem másik kontinensen, tengermélyi szűk bűváruhában, hanem itt, az árvizektől szabdaltszikes medencealján, lehasított hegyi lejtőn... Kívánalmad valaha a mérőlécs felső jele volt, ma annak legalja. Így bizony, apám. Fáradt lábamban a zsibbadt hajszálerek érzik, igazad van, de a lépés bátorsága ernyed, látva látom, mai magyarok poroszkálnak szemlesütve cápa fogó kerítések mellett, égető gondjuk, övék-e még a hajlék, ahová tartanak keserűen és hallgatagon.”

Immáron felnőtt gyermekeim szétszéledtek a világban boldogulásuk irányába, ifjú apám viszont itt él bennem, sértetlenül, tündöklő fényességben. Magam teremtettem, magam őrzöm hát élő arcát. Titkos vágyaim (és terveim) között szerepel, hogy halálának hetvenedik évfordulójára kiadjam azt a vékonyka válogatást, amely Turbók Gyula húsz és huszonhat éves kora között (tehát haláláig) írott verseit markolja egybe. Talán melléje tehetem neki szánt válaszaimat is.

Turbók Átila

Kocsis L. Mihály

újságíró, író, filmes (Budapest, 1943. augusztus 3.)

(1. sor) Amikor megszülettem, háború dúlt a nagyvilágban.

(2. sor) Őrzök anyámról egy fényképet, napokkal a születésem előtt készült.

(3. sor) Nyári ruha van rajta, mosolyog, két drótszőrű foxi ül mellette.

(4. sor) Én sohasem szerettem a kutyákat.

(5. sor) Első emlékem egy falusi pajta, csípnek a bolhák, sok ember együtt – a bolhákat sem szeretem. (És mi van az emberekkel?!)

(6. sor) Egy ilyen kis gyerek még semmire sem emlékezhet, mondták a felnőttek, hallgattam.

(7. sor) A padlásán találtam egy pisztolyt, anyám felmosott a konyhában, azt mondtam: lelövöm a ruszlikat. Anyám rémült arca!

(8. sor) A faluban, ahol leragadtunk, „úri” gyerek voltam, de olyan szerettem volna lenni, mint a többiek.

(9. sor) Később szüleim béreltek egy zongorát, de én nem akartam tanulni rajta.

(10. sor) Viszont, amikor fáj valami vagy megsértődtem, elbújtam alá.

(11. sor) Majd ha meghalok, mindenki sírni fog – és könnyes lett a szemem.

(12. sor) 1954-ben láttam a Népstadionban a *hét-egyest* meccset, a faluban mindenki irigyelt.

(13. sor) 1955-től néhány évig Tatán éltünk, eleinte az Edzőtáborban, akkor is irigyeltek az osztálytársaim.

(14. sor) Persze, hiszen én minden élsportolót ismerhettem!

(15. sor) Amikor az apám „ellenforradalmár” lett, többet nem mehettem be a táborba.

(16. sor) A gimnáziumban nem kértek arra, hogy lépjek be a KISZ-be.

(17. sor) Később, az érettségi előtt az osztályfőnököm beléptetett, de engem nem kérdezett róla.

(18. sor) Azt mondta: kell a felvételihez, hanem hát én nem akartam ilyen *hendikepes* versenyen indulni.

(19. sor) A sport szemüvegén néztem a világot, így aztán egyetem helyett sportújságíró lettem.

(20. sor) Majd két egyetemet is elvégeztem, de nem tudom, hogy okosabb lettem-e.

(21. sor) Tizenhat évesen tudószanatóriumba kerültem a nyugati határon.

(22. sor) De a Varázshegyet csak egy év múlva olvastam el.

(23. sor) Viszont verseket kezdtem írni; amit kinőttem.

(24. sor) Az ágyszomszédom 2003-ban Kossuth-díjat kapott.

(25. sor) Az első, újságban megjelent cikkemben volt egy kapitális helyesírási hiba, és kiderült belőle, hogy „Juszuf” tanár úr nem a tanmenet szerint tartja a „tornaórát”.

- (26. sor) A latintanárnk („Penész”) arra figyelmeztetett, hogy nem lehet írogatni... csak úgy! (Fiacsám.)
- (27. sor) 2012-ben „ünnepeltem” újságok-beli pályafutásom ötvenedik évfordulóját.
- (28. sor) Talán jó lett volna, ha időben megfogadom „Penész” tanár úr intelmét?
- (29. sor) Most már késő.
- (30. sor) Az egyetemekkel... leveleztem. Az egyik diplomamunkámból később könyv lett.
- (31. sor) Hun házasodtam, hun meg elváltam.
- (32. sor) Gyerekeim születtek.
- (33. sor) Őket szerettem a legjobban. És mégis!
- (34. sor) A feleségeimet is szerettem, sőt a másokéit is.
- (35. sor) Katolikus hitben nevelkedtem, nagyon korán fejembe verték a tízparancsolatot.
- (36. sor) Anyám református volt.
- (37. sor) Melyik a legnehezebb parancsolat?
- (38. sor) Mi az enyém, mi a felebarátomé? Van-e olyan ember, aki soha nem bukik el?
- (39. sor) Mindig, mindenre van *magyarázat*.
- (40. sor) Hogyan kell kezdeni a megbocsátást?
- (41. sor) Vagy bízunk Istenre?
- (42. sor) Isten mindig megbocsát, de vajon az ember? Önmagának?
- (43. sor) Fiatal felnőtt koromban egy grófnő tanított angolra, hiszek-e Istenben, kérdezte.
- (44. sor) Nem akartam volna megbántani (de hazudni sem akartam).
- (45. sor) Nem baj, majd hinni fog – ezt felelte.
- (46. sor) Egy dolog: hinni Istenben. És egy másik: hogy vajon Isten hisz-e mi bennünk.
- (47. sor) Egy idő után mindenben azt érzi az ember, hogy késő.
- (48. sor) Pedig nyilvánvalóan nem az. De nem hisszük el.
- (49. sor) Van egy régi mondás: egyharmad életed a szüleidé, egyharmad a feleségedé és a gyerekeidé – egyharmad Istené.
- (50. sor) Isten vagy az ember csinál-e *jobb* üzletet?
- (51. sor) A világnak nem tetszik Isten. Istennek tetszik-e a világ?
- (52. sor) Kellene-e *tetszenünk* önmagunknak?
- (53. sor) Segíts magadon, az Isten is megsegít!
- (54. sor) Az ember számol. Pénzt, kapcsolatokat, eredményeket. Csúcsokra tör.
- (55. sor) Letöri, ha alulmarad.
- (56. sor) A temetők tele vannak győztesekkel.
- (57. sor) De Isten a *külső sötétségbe* veti azt, aki a neki juttatott talentumot nem szaporítja.
- (58. sor) Hogyan kell a *megcselekedendőt* és az *elérni vágyottat* mérlegelni?
- (59. sor) Az ember felnőttként elkezd válaszokat adni... Megöregszik, és megint csak kérdezni tud.
- (60. sor) Az öregeknek ráncos lesz az arcuk, kérges a szívük, fénytelen a szemük.
- (61. sor) De még mindig nem halnak meg.
- (62. sor) Valamiért azonban élniük kellene!

- (63. sor) Lesz-e majd egyszer olyan társadalom, ahol *akarnak* is majd élni?
 (64. sor) Számoljunk! Nagyon-nagyon sok papírt teleírtam az életemben – mennyi volt belőle hasznos?
 (65. sor) Hasznos. Ez mit jelent?
 (66. sor) Kár, hogy nem lehet csak a hasznosakat megírni.
 (67. sor) Lesz-e majd, aki megfogja még a kezedet? Ezen töprengsz.
 (68. sor) És te meg akarod-e fogni valakinek a kezét?
 (69. sor) Tegnap emberek, tegnap nők, tegnap barátok, tegnap sérelmek, sértések, mulasztások, tegnap bánat...
 (70. sor) Biztosnak lenni valamiben. Az volna még fontos!

Mátyás B. Ferenc

Mátyás B. Ferenc

író (Csepel, 1943. augusztus 6.)

vállaltam, hogy megfeszítsenek – azaz, bocsánat: hogy kikészítsenek... Néhány sorommal szeretnék némi magyarázattal szolgálni mindezekre.

Villonnal szólva: „magyar vagyok, csak ez kellett, Csepel szült Budapest mellett”, s még alig sírtam fel, máris Kolozsvárra emigráltam 1943-ban, augusztus 6-án – így váltam két évre kortársa s azóta özvegye a hirosimai áldozatoknak... Jézussal szólva: „vagyok, aki vagyok”, 1986-tól Budapestre hazaemigrált író, aki azt hitte, az anyaország arra várt, hogy erdélyi testvéreim érdekében ringbe szálljak; voltam hát az Erdélyi Magyarság főszervezője is, hogy eljártssam végleg erdélyiségemet azok előtt, akikért

Búcsú Erdélytől. (...) Szánalmas támaszként, tegnap s a holnap peremén, ülök az ég és a város között, a Duna fölött, Gellért hegyén, emlékeztéstől ernyedten s kissé henyén, egy fapadon. Az égbolt diadalív, szemetes sétányon városlakó, szmogfakó feketerigó motoz, akár a szív... Jó most, végre itt-hon lenni itt, lábamnál látni ábrándok színjeit s a Várost, Budapestet! Hogy ezt akartam, már akarom – lombok takarnak s rejtik remények hűlt helyét arcomon, s nincs aki megossa velem megoszthatatlan kételyem, hogy teljesülés-e, győzelem, mi nem támaszt újabb célokat, megelégszik, egymást kioltva, hogy befogadhatod, ha végre befogad? Ám a Duna fölött, itt, a város is lazít. Fű nő! Legeltetni jó. S mint mondtam: madár motoz, kifakult feketerigó... Amott szívárványozó gyíkocská oson. Kies sétányok ölelkeznek, mint hímzés a varrottásokon. S a pilinkélő lombsűrűn át havasnak

hinném a királyi vár fokát! Hát ez itt a kísértő örület, havas bérceknél látni az épített követ, itt lenni végre és örökre ott, ahogy az Krisztusnak megadatott, tenni, amit csak meglehet, s hinni, hogy meg nem történhetett... Bejárhatasz úrt, végtelenséget, lehetsz vesztes, győztes, bárhol valaki, de ahonnan jöttél a valódi lényed, s ez feloldhatatlan, akár a gének fogantatásai! Ha szégyelled, sincs menekülés, ha tagadod is, rád talál a szülőföld, akár a halál! Nincs változata, helyette más, és nincs belőle ébredés... Esetleg feltámadás... Ám alant a szűkös hajléktenger, antennahaját lengetve csábosan legyint, délibáb lopja így eltévedt hegylakótól legszentebb álmait.

Illúzió, hogy holmi puccos állomáson batyuba kötött bűd-bajod-keserűd, mindent, mit múltad meghagyott: szívedből kirakhatod s megkönnyebülhatsz: mi űzött eddig mostantól befogad, ajkadról akképp szólhat hangod, miként szívedből fakad a gondolat, és nem kérlek számon többé, ha anyád meg nem tagadod, ember lehetsz, ha ékezet nélkül ejted is a mama szót – ó, boldog boldogtalan, ki elhiszed, hogy minden fokon, itt mindenki veled rokon, s hogy vagy, aki vagy és nyíltan vallhatod... igaz, anyanyelven kérhetsz, big maxot, hot dogot, ám a „hátránytudat-hordozó lelki terhelésed” (hiába esküszöl, hogy az, hiszen érzed), itt csupán madár se látta góbé huncutság, erdőn túli rögeszméd, transzszilván fixa ideád: úgy emlékezni a szülőtájr, mint akit vissza csak sírja várja? S bizony bótorság bizonyítanod, hogy hazajöttél, és számodra itt már az ott. Rácsaidat belül hordozod. Mint ordas vadnak, mi évente szőrét vedli, de szokása halálíg örök, emlékezeted börtönöd, lelked megkövesedett, másra aligha jó, mint a másságot elviselni, kegyelmet kérni,

félni, létezni csupán, nem élni, s ez meghatároz, mint sorsa a páriát, mint üldözöttet üldözési mániák... De a peronon legott, lelked kisírhatod, elnézik, mint a gyerekek, vendégnek néznek s szeretnek, bár nem hiszik, hogy mást sem hoztál, mint túlélte önmagad, harisnyádban sem gyűjtött pénz van, csak kikezdhethetlen öntudat: hogy vagy, aki vagy! Akarnak, nem akarnak, jöttél, hogy megmaradhass magyarnak...

Magyarok közt magyarnak? Egyformának lenni mire jó? – eszmél egy ország körülöttes: ez erdélyi perverzión! Hol marad a fenyőmintás virtus, a Hargitáról metszett éneked, hogy fenyővizelt estéken sebeink hegedezzenek? Be szépen szenvedtünk egykor budai kiskocsmákban világga zengve, hogy összbe ment tőle a nemzet s a lélek – mintha fel a mennybe, és most: vagy a még egy? Száj, ami enne? Meg aztán, mi tagadás, nincs alternatívád. Másként szenvedtél... Szülőfölded fáj, nem a hazád, címkét kapsz. Identitás: Kétgyökerű Magyar Mutáns... Bizony, csak a remény édes, a teljesülés fanyar, szemléltetve láthatod, mit ér az ember, ha pusztán csak magyar. Ám nem mész többé nemzetikisebbség-számba! A nemzet kisebbsége vagy. Többségi árva. (...) Alant a bölcs folyam, tudom, boldogan megosztaná mélyét velem, mint sírig tartó szerelem, vagy más, amire nincs megoldás... Felszíne oly csábító a Város fényeivel tele, ki tudja, hány ilyen gondolatot s gazdátlan sorsot fojtottak már bele...

Az asztalokra kenyér kerül, ki családi körben költi el, ki egyedül, s imát mormolva teremtőjét hívja, ki ízetlenül fal tányérját eltaszítva, de mind szívből áldja a napot, hogy elmúlni számára megadatott. Üszkös testrésztől szabadítva lehet ember így elégedett. Túlélte! Életben maradt... Örvendünk,

mintha nem saját életünkből telt volna el a nap. A Kárpát-medence terít így mindenütt egy lére főzött, kötelező menüt...

A Város fölött, ahol a Mindenség kezdődik, hiába kémlelem az égboltozat reklámfényekben enyésző mélységeit: tán felfedi holmi csillagrajzolat, mit rejtjelezett sorsom tartogat, jövőt, követhetőt, vagy vágyakat veszejtő álreményt, s feledteti, hogy kivet az ITT, az OTT pedig eltaszít, mintha magammal hoztam volna egykor otthon maradottaim titkait és álmait, s mint terhelő tanú iránt szokás, emlékem lelkifurdalás... Olykor mégis levelet hoz Erdélyből a posta. Érintetlenül. Nem cenzúrázzák már...

Ami fáj, a sorok közt feszül. Ám midőn sűrűsödik az esthomály, enyhül bennem a cinkosság, és letisztul, ami fáj. Ilyenkor esküdni merem: sorsom igen, de senkivel sem volt közös a kenyerem! Hát lelkiismerete

mérlegelheti, akinek van, jönni vagy maradni volt haszontalan?

Hol sorsának csak orgazdája lehetett az ember, s fizetsége álmok lerágott csontozata volt, s ha teret kért tudása, tehetsége, vámia kellett, míg utódolhatott, s nemcsak a többségi hatalom (ha kínjában szólásra vete-medett), de baráti tenyér is csapott a szájra, hogy ne csorbuljon a tekintélytisztelet, s ki szólhatott volna, csendben maradt, nehogy elfogyjon szájából a falat, mert összefüggött kenyér s a kegy... De hát késő bolygatni, megalkudtál vagy téged vertek, ma ITT is, OTT is egyre megy... Mártír lehet egy nép, de egyenként mind, semmiképp. Ne írj hát nekem, ha oly kéjesen érint is ajkamról a sebsajgató édes szánombánom, a Házsongárdot kiérdemelni nem fogok letérdepelni, inkább megkeresem ágamat a fámon...

Mártír A. fenn.

Tenk László

festőművész, grafikus (Nagybánya – ma: Románia, 1943. augusztus 8.)

Fotó: Antall István

Apám bányaiskolai tanár, édesanyám tanítónő volt. Tatabányai és pécsi iskolaévek után Miskolcon érettségiztem. A Képzőművészeti Főiskolán Bernáth Aurél volt a mesterem.

Fiatal festőként a debreceni művésztelep lakója voltam, és Nyírbátorban rajztanári stúdiót vezettem.

Budapestre 1975-ben költöztem, jelenleg is Csillaghegyen élek. Feleséggel, aki gobelin-szövő volt, három gyermeket neveltünk fel.

Részt vettem a mezőtúri, a szolnoki, a nagybányai, a töreki, a káni és a miszlai művésztelep munkájában, valamint a dunaszerdahelyi Kortárs Magyar Galéria megalapításában. Alapítója vagyok a 22 éve működő T-Art Alapítványnak és Kortárs Képzőművészeti Gyűjteménynek. Öt éve szervezem a Szarvas József alapította viszáki Kultúrpagta és galéria képzőművészeti programjait.

Számos országos kiállítási díj után 2001-ben Munkácsy Mihály-díjat, 2007-ben Óbuda Kultúrájáért díjat és 2008-ban M. S. Mester-díjat kaptam.

Végül álljon itt két idézet dr. Supka Magdolna művészettörténész tollából, aki több tanulmányt írt képeimről, tucatnyi kiállításomat nyitotta meg, s kihez haláláig szoros emberi és szakmai kapcsolat fűzött.

„Ha az ember Tenk László festményeinek dús és vonzó színharmóniáiba, motívumainak megejtő szépségébe és romantikájába úgy feledkezik bele, mint egy magával sodró szimfonikus zenemű hangjaiba, ellepi annak érületi gazdagsága és a belőle áradó spontán életöröm.”

„Íme, ez a festő Tenk László rejtélyes mélységű szomorúságának oka: aki meghal, nem láthatja többé e világot! És hogy mit veszít ezzel, és hogy az a többé mit is jelent a rideg valóságához képest, ezt festi meg a vásznain a benne lakozó költő. Ugyanis minden képnek a szépség látványán felüli fajsúlyát a hiány, az elveszthetés előérzete adja meg...”

Dr. Supka Magdolna

Nos, az eddig leírtakat újraolvasva úgy éreztem, hogy az életem helyszínei, eseményei, szakmai működésem állomásai csupán elterelik a figyelmet a lényegről. Eszembe jutott, hogy fiatal festőként megpróbáltam ezt tömören megfogalmazni. Befejezésül álljon itt akkori ars poeticám, amelyhez ma sem tudnék hozzátenni sokat.

Magamról, munkámról. Nagybányán születtem 1943-ban. Folytathatnám, mikor, hol, miként éltem? Helyette: legkedvesebb íróim: József Attila, Dosztojevszkij, Faulkner. Zenében: Bach, Sztravinszkij és Bartók műveit, a Beatles és Elton John lemezeit kedvelem. Számon tartom Bėjart-t és Brookot. A film királya: Fellini, a szobrászaté: Michelangelo, a festészeté: Csontváry. Mesterem Bernáth Aurél volt.

A festészetet az önismeret és a világ megismerése eszközének tekintem.

A világ csúf épület. Kusza eszmék csapnak össze, félelmetes perspektívák nyílnak. Közöny, törtetés hasznos tulajdonságok, a szenttelenség – objektivitás, a handabanda – egészséges indulat, a kiagyaltság – szerkezet, a szirup – mély érzélem. Pusztul a természet, redukálódnak a kapcsolatok, odvakban, pótszerken élünk, nem ismerjük meg egymást. Gyerekek nőnek fel szülők nélkül, szülők öregszenek meg öröm nélkül, öregek hálnak meg részvét nélkül. Ebből a világból veszem a követ, hogy újraépítve jobb legyen. Köveim: arcok, virágok, mozdulatok, tárgyak, utcák, hangulatok, csak a kötőanyaga más, a szeretet. Barátkozván a korszerűtlenség vadjával, ajánlom figyelmükbe munkáimat.

Budapest, 1979. december 10-én

Kútvölgyi Katalin

televíziós rendező, művészettörténész (Budapest, 1943. augusztus 9.)

Hetven év, hetven sorban. Összegzésre készítő a váratlanul jött megtisztelő felkérés, különösen egy, az írástól magát távol tartó valakinek. Évek hosszú során át javítottam filmszövegeket, de magam soha nem éreztem készte-tést arra, hogy gondolataimat papíron viszontlássam. Nekem elsősorban a képi megjelenítés felelő-sége jutott.

ról, az életről! Az átlagos polgári létformát élő családban nem is örültek pályaválasztási ötletemnek.

1961–65 között végigjárva a számléltra fokait, előbb asszisztens, majd adásrendező lettem. Számptalan szórakoztató, illetve revüműsor, szilveszteri kabaré és tévéjáték készítésében vettem részt, olyan rendezők mellett, mint Zsurzs Éva, Deák István, Hor-

Égész életemben egy munkahe-lyem volt: a Magyar Televízió. Negyvenöt éven keresztül szakmailag nem zajos, kiugró sikerekkel, de úgy érzem, korrekt, megbízható és tisztességes munkával viszonztam a belém helyezett bizalmat. Nem önszántamból váltunk el egymástól. Naivan azt hittem, hogy én, aki szinte a kezdetektől végigéltem az intézmény minden változását – a kiteljesedő felíveléstől az egyre nyilvánvalóbb hanyatlásig –, miként Kőműves Kelemenné, már beépültem az egykori Tőzsdepalota falaiba. Tévedtem; de erről talán majd később. Előbb inkább felidézem magamban azt a napot, amikor a még 17 éves, frissen érettségizett fiatal lány 1961 nyarán belépett a régi székház ajtaján, és a még kis létszámú intézményben ügyelőnek jelentkezett. Kasza bácsi – a fogalom-má vált portás – éppen paprikás krumpliját melegítette kis fülkéjében. A főiskola rendező szakára nem vettek fel. Jogosan. Mit tudtam én még akkor a világ-

váth Tivadar, Várkonyi Zoltán, Szőnyi G. Sándor. Ebben az időben az asszisztensek fantasztikus csapatot alkottak. A feladat iránt érzett alázatos odaadás hatotta át munkánkat. Lehetett az éjjel vagy nappal, mi álltunk a „vártán”, mindent megtettünk a produkciók lebonyolításának sikeréért. Az egyre szűkebbnek bizonyuló régi épületben pezsgett az élet. A híressé, szimbólumértékűvé vált aulában megfordult mindenki, kezdve a művészet óriásaitól a névtelen statisztákig.

A főiskolára második próbálkozás-ra sem vettek fel. Mivel az építészet és a képzőművészet története mindig is foglalkoztatott, érdeklődésem egyre inkább a tudományos ismeretterjesztés felé fordult. 1965-ben felvételt nyertem az ELTE Bölcsészettudományi Karának művészettörténet-magyar szakára, amelyet 1971-ben televíziós munkám mellett végeztem el. Ebben az időben alakultak meg a szakszerkesztőségek, úgyhogy 1965-től a D. Fehér Zsuzsa vezette képzőműv-

szeti osztály rendezője lettem és maradtam 1992-ig. Ez a szerkesztőség híresen egységes, összetartó közösséget alkotott. A mindenütt előforduló zsörtölődések ellenére is *szerettük* egymást és a munkát, amelyben csak ritkán adódtak „kötelező feladatok”. Kell egy csapat; ezt a szállóigét a főnökök is megértették, így többnyire állandó stábok – szerkesztők, rendezők, operatőrök, gyártásvezetők – alakultak és dolgoztak együtt, fél szavakból is értve egymást. Több száz művészettörténettel, képző- és iparművészettel, építészettel foglalkozó művet, illetve sorozatot készítettem, Kernács Gabriella, Fitz Péter és Osskó Judit szerkesztővel. Operatőr társaim többek között Zsóka Zoltán, Abonyi Antal, Kocsis Sándor és Zádori Ferenc voltak. Az ő segítségükkel mutathattam meg a magyar és külföldi múzeumok kincseit, műtárgyak apró részleteit, épületek nehezen megközelíthető zugait. Azt akartuk, hogy mindezen értékek közkinccsé váljanak. Mostanában előfordul, hogy a tévé előtt összekuporodva talál a hajnal. Ilyenkor néha ismerős szövegekre ébredek. Az ismétléseket nézve úgy érzem, nem kell szégyenkezniem.

1992-től az újonnan alakult vallási és egyházi műsorok szerkesztősége foglalkoztatott a legtöbbit. Ez az időszak felért egy újabb egyetemmel. A tudományos és egyházi élet legkiválóbbjai közül kerültek ki műsoraim szakértői, amelyeknek szerkesztője Ézsias Anikó, operatőre pedig Enyedi Lajos és Kapuvári Sándor volt. A vágószobában Jeszenszky Ágnes és Somogyi Vali gondozták odaadással az anyagokat. Az elmúlt években Kalla Éva csatlakozott szerkesztőtársnak, vele elsősorban a cigányok vallási életének bemutatására vállalkoztunk. Munkám lehetővé tette, hogy bejár-

jam az országot, utazhattam a világban Indiától az Egyesült Államokig, Ecuadortól Szíriáig, és mégis 45 éven keresztül a Tőzsdepalota labirintuszerű folyosói, szűk, levegőtlen vágószobái, irodák – amelyekben sokszor kevesebb szék fért el, mint ahányan hivatalosan ott dolgoztunk – jelentették második otthonomat. Az idők folyamán persze minden látványosan megváltozott, elnökök jöttek-mentek, történtek megmagyarázhatatlan átszervezések, kezdtük magunkat kényelmetlenül, feszengve érezni, és... elnéptelenedett az aula. Csak az *ügy*, a műsorkészítés iránti szenvedély maradt töretlen, ezért sokszor még a lehetetlen megvalósítására is készek voltak a velem nap mint nap forgatásra induló kollégák. Utólag is köszönet érte.

Még két napot idéznék fel a feltululó emlékek sorából. Az egyik 2006. szeptember 19. A televízió székházának ostromát követő reggel, amint feldúlt irodánk ajtaja előtt toporogva keressük, hogy ott tárolt kazettáink közül vajon hiányzik-e valami, hiszen számítógépeink eltűntek, és a vandál pusztítás még egy régóta a fogason árválkodó esernyőtől is megszabadított bennünket. A folyosón terjengő füstszag, a korom és víz mocska, és megint... – az aula, ahol a felvételt váró színészek, beszélgető kollégák helyett most gyerekarcú rendőrök halálfáradt csapata üldögél.

A másik, életem további menetét alapjaiban meghatározó nap esetében nem az időpont, hanem a jelenség tanulságos. Ezen a napon egyszerre érkezett egy levél és egy telefonhívás. A levélben a televízió éppen regnáló elnöke gratulált és kívánt további sikeres együttműködést abból az alkalomból, hogy a Mezey Emőkével készített, Zsolnay Vilmos életét bemu-

tató filmünk a montpellier-i képzőművészeti filmfesztiválon nagydíjat nyert. A telefonhívás pedig arról értesített, hogy munkaviszonyom csoportos létszámleépítés miatt azonnali hatállyal megszűnik. Többet nem mehettem „haza”... A belépőmet bevonták. Rövidesen az egész épület kiürült. Új székházban, új alapokon indult az új élet, új emberekkel.

Összegzésül talán annyit: bár tudom, hogy a mennyiség nem érdem, mégis örömmel tölt el a tudat és szerencsésnek érzem magam, hogy a Magyar Televízió archívuma több ezer olyan műsorpercet őriz, amelynek megszületésében annyi szeretettel vehettem részt.

Kulturális Katalin

Csernák Árpád

író, szerkesztő, színművész (Budapest, 1943. augusztus 19.)

Színház- és Filmművészeti Főiskola, 1966. 1967 óta jelennek meg írásai folyóiratokban, heti- és napilapokban. Többek között a Magyar Naplóban, a PoLíSzbán, a Vigiliában, a Hítelben, a Tiszatájban, az Élet és Irodalomban, az Árgusban, a Kapuban, a Pannon Tükörben, a Napútban, a Lyukasórában, a Somogyban, A céhben... Megjelent egy elbeszélése az 1990/2-es Újhold Évkönyvben. Novelláit lefordították angol, bolgár és olasz nyelvre. Antológiák: Nem sokaság... (Somogyi írók antológiája II. 2001; ÖRÖKSÉG, Kaposi Kiskönyvtár 20.); Az év novellái, 2002, 2003, 2004, 2005, 2007 (Magyar Napló); Földem (Válogatás somogyi alkotók műveiből; Somogy Megyei Önkormányzat, 2010), A találkozás kapuja (Stádium Kiadó, 2011), Szeged effekt, 2. (Areión Könyvek, 2012). 2002 augusztusában alapította a Búvópatak c. polgári, kulturális és

társadalmi folyóiratot, amelynek jelenleg is főszerkesztője. 2007-ben Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjjal, 2011-ben Magyar Köztársasági ezüst érdemkeresztrel tüntették ki. Eddigi kötetei: Bemutató előtt (novellák; Mondat Könyvek, 1992), Este próba (novellák; Nap Kiadó, 1994), A névtelen (novellák; Kaposi Kiskönyvtár, 1996), Fagyosszentek (prózák, versek, Berzsenyi Társaság, 1998), Kések a párna alatt (regény; Kráter Műhely Egyesület, 1999), Felnőtté tiporva (regény; Kráter Műhely Egyesület, 2003, társszerző: Gerencsér Zsolt), A vörös bohóc és más démonok (válogatott és új novellák; Magyar Napló, 2004), Kék korláton sárga ernyő (novellák, tárcák, cikkek; Hungarovox, 2007), A panzió – The pension (novellák magyar és angol nyelven; Búvópatak Alapítvány, 2009), Két év (napló, Hungarovox, 2011). A Magyar Írószövetség tagja. Jelenleg Kaposváron él, két fia és két unokája van.

Úgy érzem magam, mint az öreg katona, aki megtér a sokéves, győztes háborúból, és meglepetten tapasztalja: nem érez ujjongó örömet. Pedig azt a sok évet végigharcolta, élvonalban, mindig az elsők között, egy percre sem kímélve magát; a győzelem az ő győzelme is. Mégsem érzi azt az örömet, amit remélt.

Poros, kopott, elnyűtt zubbonyát a sarokba dobja, sebeit gyógyító kenőcsökkel, gyógyfőzetekkel ápolgatja, fejében zsibongás, távolodó, halkuló csatazaj. De ujjongó öröm helyett, mérhetetlen fáradtságot érez. Leül a kert egy védett zugában, forró teát iszik, és nézi a fákról, bokrokról alapördülő rozsdás, aranybarna leveleket.

A csatát páholyból, párnázott ajtók mögött, stílbútorokkal berendezett irodákból végignézők most fölpattannak, pezsgősüvegeket durrogatnak, kocintanak, ünneplik a győzelmet, és már el is kezdik a pozíciók, rangok, pénzek osztogatását. Az öreg katona eszükbe sem jut. Legszívesebben elfelejtenék: „Ezzel mindig baj van, mindig lázad, hangoskodik...”

Pedig az öreg katona a csendet szereti. Csak amikor a hazája veszélyben van, akkor kiált, akkor csattog kezében a kard. Az emberi ostobasággal, irigységgel, sunyisággal szemben tehetetlen, védtelen. Ő csak nyílt sisakkal tud küzdeni, szemtől szembe. És mindig a hazáért, sohasem a koncert. Ha a harcnak van itt az ideje, oroszláncként küzd, de ha vége van a csatának, békés, nyugodt, képtelen ártani bárkinek.

Teltek-múltak a napok, és az öreg katona minden délután a kertjében üldögélve várta meg a naplementét. Szép ősz volt: „*Arany-idő / vigasztaló, mosollyal szomorító, / kibékítő.*”^{*} Sebei lassan gyógyultak, fáradtsága bölcs derűvé szelídült. Örült a békének, a csendnek.

Aztán egyik délután ismét lövések dördültek a közelében. Összerezszent. Mintha szép álomból riasztanák fel. Mintha közvetlenül a füle mellett süvítenének el a golyók. Figyelmesen körülnézett. Már alkonyodott. A lombok, ágak között különös árnyakat pillantott meg. Furcsán elrajzolt emberi alakok árnyképeit, sötét fejeket, ismeretlen és ismerős arcokat, rászegeződő fegyvereket...

Ahogy kattant a ravasz, ő félig lehunyta szemmel, villámgyors mozdulattal a levegőbe kapott, aztán ismét kattant a ravasz, és ő ismét a levegőbe nyúlt, szinte lágyan, hajlékony, könnyed mozdulattal, mint aki csupán arra röppenő legyeket hesseget...

Aztán elfogytak a töltények, eltűntek az árnyak, és ő a lenyugvó nap vörösen szétterülő fényében kinyitotta a tenyerét: apró, aranyszínű magocskák hevertek ott. Félköríves, hanyag mozdulattal szétszórta őket a kertben, reptükben főlszikráztak, aztán lehullottak a fűszálak közé...

* Kosztolányi Dezső: *Hatalmas ősz*

Detre Villő

belsőépítész (Budapest, 1943. augusztus 26.)

70, igen, hetvenéves leszek.

Valamikor biztosan hittem abban, hogy 30 évig élek, azontúl már nem.

És mégis éltem tovább, nagy csodálkozásomra és barátaim derűtségére, akiknek ezt a „fixa ideámat” közvetíttem.

Sőt, jó társra találtam Csontos Csaba építész személyében, családot alapítottunk. Éppen harmincévesen szültem első gyermekünket. Majd még kettőt. De akkor már egy „túlélő” létben éltem, azóta már jóval több mint kétszeres időtartamban.

Így aztán nem igazán érzékelem az évtizedeket, mert régóta kívül élek azokon.

Semmivel nem érzem magam öregebbnek, mint harmincévesen voltam, miközben persze tudom, hogy öregasszony vagyok, és ennek előnyeit nagyon is élvezem néha.

Matematikusnak készültem egész gyerekkoromban. Szüleim világhírű csillagászok voltak, a Csillagdában nőttem fel, három fivéremmel együtt. Matematikából, fizikából voltam jó az iskolákban, és rajzból. Operaénekes szerettem volna lenni igazából, de ez lehetetlen volt, fiziológiai adottságaim miatt. Az építészet is vonzott, de egy pszichológus jóslata következtében, ki azt mondta gyerekkoromban: „iparművész leszel...”, tényleg az Iparművészeti Főiskolára mentem, belsőépítész szakra. Ott nagy szerencsém volt. Az osztálytársaim zöme kiváló, érdekes, tehetséges ember, mindmáig barátaim. Néhány egészen nagyszerű tanárunk volt.

Évtizedekig rengeteget dolgoztunk, a főiskolán belénk oltott lelkesedés sokáig kitartott. És nagyon sok feladat volt. Rémes nagy tervezőirodában dolgoztam, amelynek a közege nagyon bosszantó volt, de ott volt a lehetőség a nagyobb tervezési munkákra. Közben az ún. „maszek munkákkal” kerestem a pénzt, ami kellett az önálló lakáshoz, a gyerekek ellátásához, és a csak háromévente lehetséges külföldi magánutazásokhoz.

Ezek az utazások mintegy gyémántként csillognak ki életem emlékeiből.

Finnország, Itália, Görögország, Anglia, Németország. 30 nap volt adva, a 30-ik nap éjfélig vissza kellett érni a vasfüggönyön belülrre. Soha nem lehetett tudni, kapunk-e még egyszer, három év múlva útlevelet, valutaigérvényt. Így aztán ha megkaptuk, feltétlenül kihasználtuk a lehetőséget az utolsó percig. Csodás kalandok voltak ezek, nagyon kevés pénzből, híd alatt, pályaudvaron, parkokban aludva, mindent megnézve, amit csak lehetett.

Közben nagyon sok épület belsőépítészeti tervezését végeztem. Kórházak, iskolák, mindenféle egészségügyi létesítmény, üdülők, szállodák voltak soron.

Majd a nyolcvanas évek vége felé osztrák cégekkel közösen épített nagy szállodák tervezéseit csináltuk, építésztársaimmal együtt. Ez új szint hozott az

életünkbe, jó minőségben kivitelezett munkák készültek, és sokat járhattunk az osztrák partnerekkel ausztriai, németországi, szlovéniai, olaszországi gyártó cégeknél, ugyan minden alkalommal egyedileg nehezen megkapott „útlevélablakkal”, de megismerkedhettünk a vasfüggönyön kívüli szakmai világgal. Szinte szabadnak érezhettük magunkat, amíg vissza nem kellett térni, és lement mögöttünk a vasfüggöny. Nagyon nagy hátrányokat kellett leküzdeni a „nyugati” kollégákkal szemben, de a bezártságban szerzett szakmai kitartásunk és tanultságunk, szakmaszeretetünk sok előnyt is kialakított, amitől tekintélyünk volt.

Ezeknek a munkáknak szép eredményei voltak (Flamenco Szálloda, Korona Szálló).

A gyerekeink nevelésével nem volt egyszerű összeegyeztetni a sok munkát, a külföldi hivatalos utakat. De talán nem sínylették meg nagyon. Volt, hogy egyéves fizetés nélküli szabadságra mentem, hogy kárpótoljam a gyerekeket és többet lehessen velük. Velük is utaztunk a béketáboron belül, Szlovákiában, Kelet-Németországban, és persze itthon. Remek helyeken kalandoztunk.

Amikor már a gyerekeink önállósodtak, a politikai változásokkal párhuzamosan a munkák lehetőségei előbb megnőttek, aztán csökkentek. Így aztán az unokáimmal sok időt tudtam tölteni. Ami nagy-nagy gyönyörűség.

Most ők részben külföldön élnek, és ott látogatom őket gyakran.

Belsőépítész szakmai munkát már alig csinálók, csak ami testhezállók, egy személyben végezhető. De a szakmával tartom a kapcsolatot, szakmai szervezetek vezetőségeiben munkálkodom.

Több évig tanítottam a tájépítész karon, belsőépítész, társszakmai ismeretek témakörben. Ez számomra remek volt. Sokat tanultam közben, sok kedves, tehetséges fiatal ismertem meg.

Még főiskolás korunkban kiváló zenetörténet-tanárunkkal kórust alapítottunk, amely most, 45 év után is működik, sőt mostanában nőtt fel igazán, MOMENTO néven (minthogy most MOME az egyetemünk neve), sok aranyosbolondos fiatallal kibővülve, csodás fiatal karnagynónkkal, Sziklás Tündével. Már kórusversenyeken is jó eredményeket érünk el. Ez nagy élvezet. A komolyzene élvezetére Budapesten egyébként is világszínvonalú lehetőségek vannak, élek is vele, amennyire csak lehet.

A mi kórusunk énekelt először a félig kész MÜPA-ban, akkor a karnagyunk a MÜPA építész-tervezője volt (kiváló barátunk, kollégánk, Zoboki Gábor építész). Ezek nagyszerű élmények.

Néha elrövedek, milyen életem lett volna, ha matematikus, csillagász lettem volna, ahogy apám remélte hajdan. Nehéz elképzelni, bár a tudósok világában nőttem fel, és elbűvölő környezet volt, de végül is művészek, építészek a barátaim, és ők is igen érdekes, színes világot jelentenek.

Tudós majd legközelebb leszek.

Márkus Mihály

egyházi vezető (Komárom, 1943. augusztus 26.)

Szüleim: dr. Márkus Jenő (lelkész) és Pongó Lenke. Feleségem: Eördegh Ildikó, akivel 1966-ban kötöttem házasságot. Hat gyermekünk született: Gábor (1967), Eszter (1968), Éva (1969), Mihály (1972), Dániel (1973), János (1976). Gyermekeink családosak, s immáron 15 unoka van a népes családban.

Tatán érettségiztem 1961-ben, majd tanulmányaimat a Budapesti Református Teológiai Akadémián folytattam 1961 és 1966 között. 1966–67-ben Körmenten, majd Szentgyörgyvölgyön voltam segédlelkész, 1967–1970 között szentgyörgyvölgyi megválasztott lelképásztor voltam. 1970 és 1975 között Pápán, 1975 óta Tatán látom el a lelkészi szolgálatot. A tatai lelkészi szolgálat mellett 1975–1990-ig a Dunaalmási Református Egészségügyi Gyermekotthon intézeti lelképásztora voltam. 1991 februárjától a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke, erre a feladatra az egyházkerület gyülekezetei 1996-ban és 2002-ben újraválasztottak. Tisztségemet 2008. december 31-éig töltöttem be. 1991. márciusától 2002-ig a zsinat lelkészi alelnöke voltam.

A következő közegyházi, illetve ökumenikus tisztségeket töltöttem be: 1989–1991. a Dunántúli Református Lelkészegyesület elnöke, 1991–1996. a Magyar Református Világszövetség főtitkára, 1996-tól 2002-ig elnöke. 1991 és 2006 között a Magyar

Bibliatanács alelnöke, 1994 és 1998 között a Magyar Egyházak Ökumenikus Tanácsának alelnöke, 1998 és 2006 között elnöke.

Tudományos munkásságom során számos tanulmány és könyv megírása után 1980-ban szereztem tudományos fokozatot. Teológiai doktori címemet Budapesten védtem meg. Doktori

értekezésem címe: *Komáromi Csipkés György*. 1982-ben egy szemesztert a Münsteri Egyetemen töltöttem. Különösen nagy hatással voltak rám dr. Neuser és dr. Esser professzor előadásai, akik érdeklődésemet a Kálvinkutatás problematikája felé irányították. 1998-ban PhD-minősítést kaptam.

Külföldi tudományos munkáimból ki kell emelni, hogy 1982-től rendszeresen részt veszek a Heidelbergi Egyetem által szervezett Délkelet-Európa-szeminárium alkalmain (vezetői: dr. Friedrich Heyer, majd dr. Adolf Martin Ritter). 1982-től tagja vagyok a Kálvinkutatók Nemzetközi Kongresszusának. 1990-ben az elnökség tagjává választottak. Az 1988. évi bécsi regionális konferencián *Az apostoli hitvallás magyarázata Kálvinnál* címmel előadást tartottam. Szemináriumot vezettem az 1994. évi, Edinburghban megtartott világgkongresszuson *Kirche als unabhängige Institution in Genf 1536–1538* címmel. Szintén szemináriumot vezettem a 2002-ben Princetonban megrendezett világgkongresszuson. A szemináriumi vitaelőadás címe: *Kálvin és*

Lengyelország – gondolattöredékek egy könyvajánlás kapcsán.

1994-től a hazai Kálvin János Szövetség Kálvin-kutató tagozatának élén dr. Karasszon István professzorral közösen szervezzük évente a tavaszi balatonfüredi Kálvin-konferenciát. 1997 óta a svájci Zwingli Társaság munkájában is részt veszek.

Teológiai tanári munkásságomat 1986-ban kezdtem, a tavaszi szemeszter folyamán helyettesítettem dr. Ladányi Sándor professzort a Budapesti Teológiai Akadémia magyar egyháztörténeti tanszékén. Ezt követően az 1998-ban újraindított Pápai Teológiai Akadémián vezettem az egyháztörténeti tanszéket.

Nemzetközi tudományos előadások (a teljesség igénye nélkül):

1982: Genfi Egyetem,
1986: Lausanne-i Egyetem,
1988: Kálvin-kutatók bécsi regionális konferenciája,
1994: Edinburgh (Kálvin-kongresszus),
2002: Princeton (Kálvin-kongresszus)

Fontosabb bibliográfiai adatok:

Méliusz imádságoskönyve, *Studia et acta* III. (Bp., 1973)
Összehasonlító szemelvények XVI. századi református bibliafordításokból, *Studia et Acta* III., (Bp., 1973)
Jézus (népszerű tanulmány, Bp., 1973)
Nagyheti evangelizációs sorozatok.
Hirdesd az ígét – az igehirdetők kézikönyvében
Öt áhítat a Nagy Tibor szerkesztette *Hozzád kiátok* c. imádságoskönyvében (Bp., 1981)

Nagy Géza (1887–1971). Életrajz, tanulmány és bibliográfia. Megjelent: Nagy Géza: *Fejezetek a magyar református egyház XVII. századi történetéből* (Bp., 1985)

Juhász István – 1915–1948 (nekrológ, *Ráday évkönyv*, 1984/5.)

Unterschiedliche Traditionen im Ungarischen Krönungsschmuck. A Heidelbergben tartott diaképes előadás szövege megjelent az *Ungarn und das Christentums Südeuropas* c. kiadványban (Heidelberg, 1978, 9.)

A XVI. századi nyomtatott magyar bibliafordítások és a vizsolyi Biblia, in: *Emlékkönyv a Vizsolyi Biblia megjelenésének 400. évfordulójára* (Bp., 1987)

Komáromi Csipkés György. Teológiai doktori értekezés (Bp., 1990)

„UNGARN” – lexikoncikk az *Evangelische Kirchenlexikon* részére (1996)

„HUNGARY” – lexikoncikk az *Encyclopedia of Christianity* részére (Eerdmans–Brill, 2000)

Prédikátorsors – válogatott írások 1969–1977 I. (Pápa, 2007)

Névtelen hősök tisztelete – válogatott írások II. 1977–1983 (Pápa, 2007)

Csendben építő szolga – válogatott írások III. 1984–1990 (Pápa, 2007)

Ami mögöttem van – válogatott írások IV. 1990–1997 (PRTA, 2008)

Így felelj fiaidnak – válogatott írások V. 1998–2007 (Pápa, 2008)

Továbbá folyóiratokban megjelent tanulmányok.

Kositzky Attila

nyugállományú vadászpilóta (Kazincbarcika, 1943. szeptember 4.)

Gyermekkoromat Bánszálláson és Diósgyőrött töltöttem, ahol a Bükk közelsége, családom és tanárainm kialakították bennem a természet szeretetét. Amikor 1959-ben a Miskolci Repülőklub növendékeként levegőbe emelkedtem, új perspektívaként kitarult előttem a láthatár. Családom zöme mint bányászok a föld alatt ke-resték kenyerüket, engem viszont a fellegek között elegánsan suhanó vitorlázó repülőgépek és a döngő motorú műrepülőgépek csábítottak az ég kékje felé. 1961-ben, az érettségit követően négy évig vadászpilóta-kiképzésen vettem részt, majd 1965-ben hadnaggyá avattak, beosztott vadászpilóta lettem, 1999-ben háromcsillagos tábornokként mint a magyar légierő vezérkari főnöke mentem nyugdíjba. 43 évig repültem, ebből 38 évig a vadászpilóták kenyerét ettem,

6665 felszállást hajtottam végre és 3369 órát töltöttem a levegőben, zömmel a kétszeres hangsebességgel repülő, brutális túlterheléssel manőverező vadászgépekkel, melyek katapultülésében egy személyben pilóták, navigátorok, fedélzeti mérnökök, rádiósok, lövészek, tűzvezető-bombacélzó-felderítő tisztek voltunk. A világot bejárva, külföldi gépek kipróbálásakor, mindenhol nagy tudású kollégákkal találkoztam, de a művészvilág is beengedett néhány zárt területére, és nagyszerű barátokra leltem közöttük. Tizenegy alkalommal költözökdttem családommal, amely mindezt megsínylette, de mindig biztos háttérrel teremtett számomra e kegyetlen, de szép szakma gyakorlásához.

Életutam során az új élmények, a tér-idő gyakorlati problémája, a repülés szépsége, veszélye és méltósága, a bajtársiasság követelménye, a vakvégzettel szembenező állhatatosság és a feszültségekkel teli helyzetek tökéletesen kiegészítették gyermekkori természetszeretetemet.

1962-ben kezdtem fotózni. A levegőben átélt élményeket képi formában szerettem volna lehozni és megosztani családommal, ismerőseimmel. A vadászgép szűk kabinjában, a sisak és a légzőkészülék miatt képeimet nem komponálhattam, a pillanat határozta meg, mit fogok megörökíteni, így a kontroll maga a KÉP!

Központi témám a levegőben lévő ember drámai másodpercei, a repülési feladatok, kaland, a magány szépsége, a táj és a bensőséges emberi együttlét ábrázolása. Számomra a repülőgép barát volt, „aki” újabb és újabb csodákhoz segített! Közben megörökítettem az EMBER földjét, kicsinységét és kicsinységét, végül eljutottam a költővel való perlekedésig: *nékem nem térkép e táj!* Fotókiállításommal tíz évig jártam az országot, hogy mostanra elektronikusan feldolgozva, szakmai és ismeretterjesztő előadásaim diaképeivé szelídüljenek. A képeim és előadásaim megtekintésekor felmerülő kérdésekre, a pilóta agyában kavargó gondolatokra válaszul döntöttem úgy: egyszerűbb, ha valamikor

életrajzi regényben válaszolok ezekre. Képeimet a Fotóművészet 1999/1–2. számában mutatták be.

Vadászpilótaként megtanultam a gyors döntéshozatalt, egy-egy probléma megoldására esetenként csak szívdobbanásnyi idő állt rendelkezésemre. Ennek nagy hasznát láttam a különböző beosztások ellátása során, mert a harcálláspontokon 30-40 másodperc alatt elhatározásra kellett jutnom, nem lehetett másnapra halasztani az adott szituáció megoldását, nem lehetett még jobb tanácsokat kérni – bízni kellett munkatársaimban, beosztottaimban, de a döntés felelősségét nem oszthattam meg senkivel sem! Ez nem az a szakma, ahol a főnök elmeséli fehér asztal mellett vagy a reggeli megbeszélésen, hogyan kellett volna az adott feladatot megoldani. Megtanultam, hogy ha hosszú életű pilótákat akarunk nevelni, akkor a hibájukat meg kell mondani azonnal, ott, amikor a levegőben, kétüléssel vadászgépben ellenőrzöm őket, és ilyenkor könnyen megkaphatta az ember: „Tessék már megmutatni, hogyan kell jól csinálni?!“

Kemény, felelősségteljes beosztásokat láttam el, de amikor a napi gondokkal a vállamon lecsukódott a kabintető, lent hagytam problémáimat, egyedül maradtam, szívtam az oxigént, teljes erőbedobással igyekeztem megoldani az adott feladatot, leszállás után izzadtan, feltöltődve, megtisztulva, könnyebbé válva, felfrissülve, idegileg megnyugodva szálltam ki a kabinból. 1960-tól kezdve szembesültem azzal a látvánnyal, hogy a felettünk lévő levegő egyre

Hűségese kísérőm

koszosabb, majd megtapasztaltam a nehézipar összeomlását követő évek szemmel látható légkörtisztító hatásával; amely tízezrek munkájának elvesztésével járt.

Szaktervezéseim és szakmai tárgyú cikkeim az évtizedek során lassan arra készítettek, hogy az átélt szép és keserű, vidám és tragikus, keveseknek megadatott élményeket és bátorságomat összeszedve írni kezdjek, amihez a végső lökést egy váratlan fordulat hozta meg. A kilencvenes évek elején kórházi ellenőrzésre kellett befeküdnöm, ahol felmerült, hogy esetleg nem engednek tovább repülni, ami életem tragikus pillanatát jelentette volna. A számomra félelmetes környezet és a betegtársak rutinos mondatai inspiráltak arra, hogy elkezdjem az emlékek gyűjtögetését, szelektálását, formázását. Szerencsémre még kilenc évig koptattam a katapultülés hevederjeit, így az írást odébb tettem, majd nyugállományba helyezésem előtt rémisztgettem családomat és pilótatársaimat életutam megéneklésével. A veszprémi Új Horizont 2000/4. számában emberi sorsokat, jellemeket bemutató sorozatban írtam először a nyilvánosságnak. Ekkor már izzott a számítógépem, hogy 2000-ben megjelenhessen az *Önpörgés* c. életrajzi regényem, amelyben egyes szám harmadik személyben – egy pilóta földbe csapódása pillanatában végigfutó életút filmszerű emlékeként – saját sorsom egy részét tettem közkinccsé. 2008-ban a *Deltaszárnytól a Fekete Hölgyig* c. könyvemmel kiegészítettem életutam morzsáit.

Balatonfüredi lakásomban egy repüléstörténeti minikiállítás tárgyi emlékei között írom az *Égbolt pilóta nélkül?* c. harmadik könyvem, amelyet 2014-ben tervezek kiadni, Antoine de Saint Exupéry eltűnésének 70. évfordulója alkalmából. Az első fejezetben korabeli adatok, jegyzőkönyvek, radarinformációk, visszaemlékezések alapján rekonstruálom az író utolsó repülésének történetét, és arra a kérdésre, hogy miért 200 kilométerre a kijelölt útvonalától nyugatra lelték meg a karperecét és gépének roncsait a Földközi-tenger vizében – novellában válaszolok, a Kígyó kérdezőgeti az Írót, hogy mit, miért csinál. További történeteim a magyar és a nemzetközi katonai repülés izgalmas, rejtélyes eseteibe avatják be a leendő olvasókat.

Kiállításom magyar és külföldi látogatói, az iskolás gyerekektől a 90 éves volt pilóta és ejtőernyősig, kérdéseikkel frissítik élményeimet, rátapintanak pilótasorsom nagyszerű pillanataira. Közben járom az országot vetített képes előadásaimmal, amelyek között a szakmai ismereteken túl bemutatom az *A vadászpilóta magánya* és a „*Nékem nem térkép e táj!*” című hitvallásomat, azonosulva azzal a régi pilótamondással: „Az égbolt, pilóta nélkül, csak levegő!”

keap hoo -

Csorba-Simon László

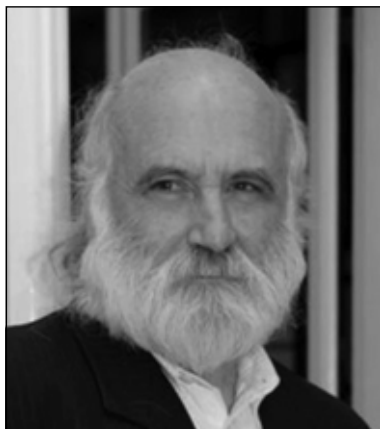
festőművész, grafikus (Budapest, 1943. szeptember 6.)

Dokumentumok
Édesanyám fotóalbumából (1943–1992). Édesanyám bejegyzése 1943. január 1-jén elmagyarázza, hogy ezen a napon katona édesapám civil kalappal a fején miért fújja az orrát, fehér zsebkenőbe, a havas Gellért-hegyen.

Nagy gonddal összerakott fotóalbumot hagyott rám édesanyám, ezért joggal feltételezem, hogy minden képeknek jelentősége van.

Kilenc hónappal apám orrfújós képe után a rólam készült fotók is bekevertek az albumba.

1945-ben hadiárvaságra jutunk kishúggommal. Az albumban ezután mind-

ketten szerepelünk. Édesanyánk bemutatja szüleit, testvéreit, rokonait, a családi házat, ahol született, az idilli falusi tájat, Somogyország hön szeretett világát és a Balatont. Közös családi fotók sora hármunkról. Nyíregyházán is éltünk, melynek repterén szállt fel apám gépe, valamikor 1944-ben.

Még számos családi fotó készült rólunk. Majd visszatértünk nagyszüleim vidéki házába, ahol boldogan játszottam katonásdit Gergye bácsi esztergált fabábujval, kicsi faragott szekereivel, amelyeket egy spárgán húztam magam után.

Látom apámat, Tamás és Zoltán bácsikám társaságában, katonaruhá-

ban. Mennek a háborúba. Édesapám 1945. január 11-én hősi halállal távozik, Tamás bácsi egyik lába tőből odavész. Zoltán bácsi a túlélő, a keresztapa. 1945-ben Mária húgom hadiárvaként jött a világra. Édesapánkkal sosem találkozhatott.

1945 zúrós év lehetett édesanyám számára az album tanúsága szerint, melybe csak szeptembertől kerültek újra képek. Édesanyánkkal hármásban, nagyszüleinkkel, rokonainkkal. Egy fonott karosszékekben, mintha trónuson ülne, úgy pózol Marika. A jobbján állok, fenyegető tartásban, bunkósbottal a kezemben.

Ismét balatoni képek 1946 nyarán. 1947-ben együtt vitorlázunk édesanyánkkal a Balatonon, majd a habosbabos piros pöttyös fürdőruhában búcsúzik tőlünk édesanyánk fotóalbuma, melyet a beírás szerint 1984-ig Mária húgom őrzött.

Később saját fotókat ragasztok az albumba, rendszertelenül. Megjelenik nagy családom, örökbe fogadó apámmal, édesanyánkkal, négy húgommal. Feltűnik feleségem és gyermekeim képe. Látom a futóstartot Moszkvában 1991. augusztus 20-án. Vannak művészportrék rólam festés közben és futóportrék maratoni versenyekről. 1989 decemberében a kanadai Torontóban futok hazám szabadságáért 48 km-t. Rajzok Párizsból. Jön Szentpétervár és Moszkva. Futóművészeti expedíció 1991-ben. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában, 1991 augusztusában. Úti képek sora Moszkvából. Nevelőapám és nevelőanyám fényképei 1992-ből. Pista keresztapával és Jutkával az Udvarházban. Mana lányom és *Embervárta* című egyalakos képem egymás mellé kerül. A másik oldalon Helsinkiben vagyok Nurmi szobránál, és Moszkvában, a Vörös téren, Vitalij társaságában. Lóháton az orosz tél-

ben fagyoskodom. Itthon nagyméretű festményem mellett pózolok, amely a futók emlékére készült, és néhány műtermi jelenet festés közben.

Műtermemet 2010 őszén dózerrel megsemmisítette a városrendezés. Azóta nehezen találok magamra. Szüneteltetem a futást, és alkotómunkám is válságba került. Hiányos a fotóalbum, melyben utolsó saját bejegyzésem így néz ki: „Az emberhegyen, kelet és nyugat között, 1991.” Szerettem volna 86 nap alatt földrajzot készíteni három földkörön. Mindezt nem valósítottam meg. Sok mindent félbehagytam. A lefutott maratoni távok talán életem egyetlen megvalósított tervei.

Mit lehet 70 sorba tömöríteni?

Érdekesek azok a lépcsőfokok, melyeken fokról fokra lépve megszámlolhatom életem eseményeit. Ezek most édesanyám félbehagyott fotóalbumából kiragadott képeken jelennek meg. Édesanyám 1980-ban hunyt el. Nevelőanyám 2011-ben. Nevelőapám idén ünnepelte századik születésnapját. Mária, Katalin, Virginia, Éva húgaim egészségesek. László, Mana, István, Flóra, Csaba gyermekeim szintén jól vannak. Első feleségem, Ágnes sajnos már nem él. Második feleségem, Magdolna, hála isten', egészséges. Harmadik feleségemmel, Judittal három közös gyermeket nevelünk.

Művészi karrieremet nem kívánom részletezni. Hacsak meg nem említem a *Rajzolt filozófia* című írásos alkotásomat, melyet évtizedeken át raktam össze, sort sorra építve, akárha lépcsőről lépcsőre haladnék a kitűzött cél felé. Egykori műtermemmel együtt odaveszett az egész, kiraboltak még a dózerolás előtt. A Napkút Kiadó megjelentette hasonló cím alatt egybegyűjtött írásaimat 2009-ben, Prágai Tamás szerkesztésében. 2010-ben Aknai Tamás monográfiáját adta ki a

Magyar Képek Kiadó Veszprémben, a kötet címe: CSORBA.

Gyakran írtam önéletrajzot a legváltozatosabb pályázatokhoz csatolva. Ezt a tömörített szám- és évsort valamiféle lábjegyzetnek tekintem, az elveszett műterem margójára, talán. Feledhetetlen volt a szerkesztő „Tamások” döbbenete, amikor megmaradt írásaim kupacai láttán kibogarászták a publikálásra alkalmas oldalakat. Való igaz, mintha maratont futnék, oly

szorgalmasan futott a kezem is lapról lapra. Majd váratlanul megállásra kényszerültem.

Most inspirációt remélek abból az igyekezetnek látszó tevékenységből, mely az írásos visszaemlékezés őseréből fakadhat fel...

Fodor István

régész, muzeológus (Zenta – ma: Szerbia, 1943. szeptember 9.)

Képzetségemre és foglalkozásomra nézve történész és régész vagyok, s ha jól meggondolom, a történelem már szerepet kapott a megszületésemben is. Miután ugyanis 1941 tavaszán a Bácska visszakerült Magyarországhoz, édesapámat – aki rendőr volt – Zentára helyezték át. Szüleim itt ismerkedtek meg, anyai nagyszüleim a városhoz közeli Felső-hegy lakói voltak. Így történt aztán, hogy 1943. szeptember 9-én a Tisza-parti, máig egyik legmagyarabb délvidéki városunkban láttam meg a napvilágot, amely az 1697-es, a török fölött aratott győztes csatáról nevezetes. A történelem ezután is kézen fogva bandukolt velem, ami abból is látszik, hogy az öntudatlan cse-

csemőkor után egészen 1957-ig – anyai nagyapám haláláig – nem pillanthatam meg szülővárosomat, hiszen a „láncos kutya” országába tilos volt az átjárás.

Gyermekkorom nagy részét a Szolnok megyei Kengyel határában lévő tanyaán töltöttem, hét évig innen gyalogoltam télen-nyáron a több kilométerre lévő falusi iskolába. A paraszti munka minden csínját-bínját elsajátítottam a tehénlegeltetéstől a kaszálásig meg a szántás-vetésig. Nem mondhatnám, hogy nagy örömet leltem benne. Azokat a „szép” Rákosi-féle éveket éltük, a szegénység, a téli gyatra ruházat, a végrehajtók és a határban is élénken vizslató fegyveres rendőrök világát. Akkor még nem tudtam, hogy közben a hagyományos paraszti kultúra kihalás előtti végnapjainak szemtanúja voltam. Később nagy hasznát vettem ezeknek az emlékeknek, amikor már diákjaimnak mondhattam el e közösségek messzi múltba visszanyúló életét. Szüleim sokat olvasó emberek voltak, s a betűvetés elsajátítása után én is hamar rákaptam az olvasásra. Megszerettem az irodalmat – különösen a költészetet –, a történelmi

tárgyú könyveket, fillérjeimből összegyűjtöttem a kiváló néprajztudós, Szűcs Sándor karcagi múzeumigazgató Szolnokon megjelent füzeteinek az árát.

Közben Törökszentmiklósrá, édesapám szülővárosába költöztünk, pontosabban nem magába a városba, hanem az alatkai határrészben lévő tanyára. Amikor elvégeztem a nyolcadik osztályt, édesanyám az itteni gimnáziumba íratott be, méghozzá a reál tagozatra. Szokolai Gyurka bácsi, a kollégiumigazgató és matematikatanár ugyanis – miután megnézte iskolai bizonyítványomat, s látta, hogy ötödikben oroszból kettesem volt – ezt javasolta neki, mondván hogy ez a gyerek soha nem fog semmilyen idegen nyelvet megtanulni. Így aztán négy évig végigunatkoztam a matek- és fizikaórákat, rájöttem a nyelvtanulás ízére és fortélyára, így aztán jelesen érettségiztem, s azt terveztem, Szegedre fölvételizek magyar–orosz–német szakra. Jött azonban egy minisztériumi körlevél, hogy lehet jelentkezni külföldi egyetemekre. Gondoltam, megpróbálok. Jelentkeztem is finnugor–néprajz szakra a Szovjetunióba. (Ma is elfog a nevetés, ha arra gondolok, hogy milyen naiv voltam. Azt hittem ugyanis, hogy én majd állandóan utazgatni fogok a finnugor rokon népekhez. De hát honnan tudhattam volna, hogy az észteket kivéve egyetlen finnugor nép lakóterületére sem tehetem be a lábamat, mivel azokat a helyeket külföldiek nem látogathatják, és az ottani belügy engedélye nélkül még Moszkvát sem hagyhatom el!) Ugyan nem néprajzra, hanem régészetre vettek fel, ám úgy véltem, ez is jó lesz, hiszen őseink valahonnét onnan jöttek, s én majd megismerem ottani régészeti nyomaikat. Ebben nem is csalódtam, az egyik legjobb egyetemen, a moszkvai Lomonoszovon tanultam történelmet, régészetet, egy ideig turkológiát és idegen nyelveket. Közben szerencsém is volt, bejárhattam a nagy birodalom jelentős részét, de ennek máig nem értem a végére, mostanában is kimegyek évente kétszer-háromszor, egyetemeken előadásokat tartani, konferenciákra, ásatásra vagy könyvtári, múzeumi kutatásra.

1967-ben jeles eredménnyel végeztem, hazajöttem, néhány hónapig nem kaptam állást, addig a filmgyárban dolgoztam, majd a Nemzeti Múzeum lett a munkahelyem – 45 esztendőre. Itt én portáson kívül minden voltam: ideiglenes segédmuzeológus, tudományos munkatárs, tudományos titkár, a középkori osztály vezetője, főigazgató, majd címzetes főigazgató. Évről évre nyaranként ásatásokat végeztem népvándorlás kori, honfoglalás kori és középkori lelőhelyeken (jövőre lesz 50 éve, hogy régiségek után a földet forgatom itthon és külföldön). Az említett korok és a magyar őstörténet az a szakterület, amely érdeklődésem középpontjában áll, és amelyet máig kutatok. Nem vagyok szorgalmas ember, mégis magam is meglepődöm, ha áttekintem nyomtatásban megjelent írásaim számát: 11 könyv és mintegy 600 dolgozat, amelyek itthon és több mint egy tucat országban jelentek meg, ha jól emlékszem, 12 nyelven. Mennyi lenne, ha még szorgalmas is lettem volna!?

A múzeum azonban nemcsak a tudományos munka színhelye, itt kiállításokat is kell rendezni a hazai és a külföldi közönség számára. Ha jól számolom, alig van európai ország, ahol nem vettem rész kiállítás rendezésében. (Továbbá az Egyesült Államokban.) Az itthoni tárlatok közül különösen emlékezetes számomra az 1988-ban bemutatott kínai agyaghadzsereg, amely még ma is nézőrekorddal büszkélkedhet. A honfoglalókról a kollégáimmal rendezett 1996-os kiállítást hat külföldi múzeumban is bemutattuk, nagy sikerrel. Testes, szép

tudományos katalógusa is hat nyelven látott napvilágot. Múzeumi tevékenységemmel kapcsolatos, hogy hat évig restitúciós miniszteri biztos voltam, az egykori Szovjetunióba elhurcolt magyar műkincseket igyekeztünk kint felderíteni és hazahozni – ez utóbbi (elsősorban politikusaink „jóvóltából”) nem sok eredménnyel járt.

1974-től munkásságom másik fő területe az oktatás volt. Ekkor kezdtem el tanítani a Szegedi Egyetemen és az ELTE-n. Az előbbin régészetet, az utóbbi finnugor tanszékén finnugor őstörténetet (utóbb tanítottam itt magyar őstörténetet is, jelenleg pedig középkori historiográfiát). Most a Miskolci Egyetemen oktatok még régészetet. Nagy sikerként éltem meg, hogy 1989-ben sikerült újra létrehoznunk Szegeden a régészeti tanszékét, amely Trianon után az egyetemmel együtt Kolozsvárról költözött ide, s amelyet az ötvenes évek elején Geróné Fazekas Erzsébet záratott be. E tanszéknek 11 évig – nyugdíjazásomig – voltam a vezetője. Mindig jóleső megelégedettséget érzek, amikor egykori tanítványaimmal találkozom, akik közül száznál többen dolgoznak tanult szakmájukban, s jó nevet szereztek maguknak. Ugyanezt mondhatom azokról is, akiket máshová vetett a sors. És ami különösen lényeges: túlnyomó többségük emberségből is jelesre vizsgázott az életben. Nagy dolog ez, hiszen meggyőződésem szerint a múltunkkal sáfárkodó kutató nem lehet igazán jó szakember, ha a becsülettel hadilábon áll.

Mindig fontosnak tartottam, hogy a népünk múltjával kapcsolatos mondanómat lehetőleg úgy fogalmazzam meg, hogy az ne csak a vájt fülű szakember számára legyen érthető, hanem az alpműveltséggel rendelkező érdeklődőknek is. Ebben a tekintetben is sokat tanultam a magyar régészet tanítómesterétől, László Gyulától, aki a tudományos széppróza legjobb hazai művelője volt. Mivel könyveim eladott példányszámával nem lehetek elégedetlen, talán joggal vélem úgy, hogy törekvésem nem volt eredménytelen. Igen sok előadást tartottam a legkülönbözőbb hallgatóság előtt itthon és a határon túli magyar területeken, ahol megtapasztalhattam, hogy az általam művelt szakterület nem érdektelen, száraz ismeretanyag, hiszen a nehéz történelmi sorsot megért magyarság élénken érdeklődik múltja iránt. Mostanában ezért keserít el gyakran, hogy ezt az érdeklődést tudatlan csepűragók, félművelt kóklerek és számító sarlatánok használják ki ostoba rögeszméik és dilettáns hazugságaik terjesztésére. Sajnos, a szellemi környezetszennyezést nem bünteti törvény, sőt, az álságos népbutítást a tömegkommunikáció szenzációnak tünteti fel, a politikai hatalom pedig pénzzel is támogatja. Meggyőződésem, hogy ez ellen minden lelkiismeretes kutatónak fel kell emelnie a szavát, aki népe történelmének igazságát keresi.

Pályámat – mint a legtöbb emberét – sikerek és balsikerek követték. Az utóbbiakon kár keseregni, az előbbiekkel meg nem illik dicsekedni. Igaz, mások figyelme, elismerése munkára, küzdelemre serkenti az embert. Ez azonban nem csupán a hivatalos kitüntetések jelenti, bár ilyenekben is részesültem, különösen jólesett, amikor nemrég az egyik külföldi tudományos akadémia tagjai sorába választott.

Van tehát feladat még most is bőven, nem messze a hetedik X-től, csak egészséget adjon hozzá a Teremtő.

Fodor István

Hefter László

üvegművész, restaurátor (Budapest, 1943. szeptember 15.)

„Több száz sárga színt ismerek. Kedvenceim az aranyesősárgák. Még sohasem láttam két egyforma színű aranyesőbokrot és egy ágon két ugyanolyan színű aranyesővirágot.”

Gyermekkoromban szerettem rajzolni, festeni és különböző anyagokból valamit készíteni. Ez játék volt számomra, amit mindig szívesen csináltam. Amikor bekerültem egy budai képzőművészeti körbe, a játék komolyodott, a művészetek iránt érdeklődő, múzeumokba, kiállításokra járó diák lettem.

A hatvanas években, egy apatikus állapotú országban a művészpálya választása kitörési lehetőség volt az önmegvalósításra. Megvolt a kockázata, de éreztem esélyt, hogy ez nekem sikerülhet, és ez inspirált. Érettségi után megismerkedtem az üvegművességgel; rátaláltam az üvegre mint anyagra, és mindenfélét próbáltam belőle csinálni. Képeket, plasztikákat, csiszolva, ragasztva, hidegen, melegben alakítva. Később az Iparművészeti Egyetemet végeztem el üveg szakon.

Az 1970-es évek közepén egy kulturális pályázat nyerteseként Győrben műteremlakást kaptam. Azóta szabadfoglalkozású művészként dolgozom.

Az üvegművészetben belül a belső terek atmoszférájára ható, építészethez kapcsolódó „üveglablak” az a terület, amit a mai napig győzők érdeklődéssel és amelyhez kötődő feladatok

megoldásában jól érzem magam.

A régi üveglablakok restaurálásán, illetve új művek létrehozásán dolgozom azóta is művészként, tanárként, mesterként. A restaurálás, ugyanúgy, mint egy aktuális művészeti munka létrehozása, mindig kihívás. Egyszerre kell reagálni a múltra, a jövőre és hangsúlyozottan a jelenre.

A 2003-as katalógusomban ezt írtam erről:

„Továbbküldeni a jövőbe a régi művészek szellemét, a régi kultúrák örök üzeneteit mindenki tulajdonába. Őrizni mindazt, amit az előttünk járók létrehoztak, életük értelmeként és értékeként ránk hagytak – ez számomra egy szeretetre méltó munka.”

„Meg kell tanulni a régi mesterek alapelveit és alapfogásait, azokat analizálni kell. Az új műveinkben azonban támaszkodjunk saját élményeinkre, gondolatainkra, ösztöneinkre és higygyünk teremtő erőnkben.”

Munkásságomról nehezen tudok beszélni, ezért idézném az *Üvegművészet az építészetben* című könyvből a rám vonatkozó részt.

„Hefter László egész munkásságát egyetemi éveitől napjainkig az építészeti üveg iránti töretlen elkötelezettség és példamutató művészi kvalitás jellemzi. »Az én munkáim az építészethez kapcsolódva ablakokba kerülnek, külső és belső terek közé. Színes, ólomhálóba szőtt fényfüggő-

nyök, szuverén képek. Képek, melyeket a fény éltet, ablakok, amelyek a képzeletre nyílnak» – vallja Hefter László, aki műveivel bizonyította, hogy az építészeti üveg Magyarországon is egy autonóm, független kifejezési forma, túl az építészetben kijelölt szerepén. Murális üvegben való komplex, szintetizáló gondolkodása széles spektrumú, határtalan térben, időben és korban. Reprezentálják mindezt nagyszámú restaurálási és rekonstrukciós munkái, templomokban, köz- és magánépületekben elhelyezett új üvegművészeti alkotásai, lírai kabinet üvegfestményei egyaránt.

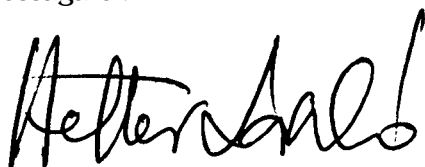
»Legyünk mindig nagylelkűek tudásunk átadásában, vegyük figyelembe, hogy utánunk is vannak« – és hogy ez Hefter Lászlónak nem csak egy nemes gondolata maradt, azt az általa életre keltett győri Üvegműves Készítő és Üvegfestő Iskola működése bizonyítja. Alkotói és tanári tevékenysége mellett elképzelte és létrehozta Pannonhalmán a nevével jelzett kortárs üvegművészeti galériát, amelyben saját munkái mellett pályatársai számára is helyet adott állandó bemutatkozásra.

Hefter László nagy ívű alkotói pályáját számos megvalósult mű gazdagítja. Ízelítőül néhány a restaurálási feladatok sorából: a pannonhalmi Főapátság valamennyi színes, ólmozott üveglakka (1994–1977), a budavári

Mátyás-templom szentélyének üveglakjai (1995), Magyar Néprajzi Múzeum (2002), Magyar Nemzeti Bank (1999–2002) üveglakksorai.

Kortárs üvegművészeti munkái közül: Fénytornyok, Sopron (1984), Alfa-Omega üveglak, terézvárosi templom (1994), Oltárfények, Győr, Szent Anna otthon (2005), Justitia, Győri Ítéltábla (2007) és számos kiállításon bemutatott kabinet üvegfestményei.” (Balogh Eleonóra)

Tisztelet, intimitás és kölcsönhatás. Ezzel a három szóval tudnám jellemezni a viszonyomat az üveghez, színekhez, fényekhez, és mindazokhoz a kollégáimhoz, akik az üveget választották alkotótársuknak. Ez az indíttatás késztetett arra, hogy 2007-ben feleségemmel, Skultéty Mártával Pannonhalmán a kortárs üvegművészet bemutató galériát és múzeumot hozunk létre, amelyet azóta is működtetünk. Múzeumunk az egyetlen nemzetközi kortárs üvegművészeti galéria ma Magyarországon, váltakozó kiállításával egy kulturális bázis, amely az üvegművészetten keresztül szól a hitről, az öröm irányította kéz és a teremtő gondolat teljesítményeiről, a közösségért vállalt felelősség fontosságáról.

Körtvélyessy Klára

műfordító, szerkesztő (Eperjes – ma: Szlovákia, 1943. szeptember 19.)

Kisiskolás koromban szülővárosomban nem volt magyar iskola. Írni-olvasni szlovákul tanultam, s mihelyt össze tudtam rakni a betűket, rávettem magam a könyvekre. Amikor kiderült, hogy a világirodalomhoz inkább cseh fordításban lehet hozzáférni, csehül is olvasni kezdtem. A kötelező orosz tanulása sem ment veszendőbe: Turgenyevet, Csehovot, sőt Dosztojevszkijt is eredetiben olvastam. Ebből a szláv

nyelvi alpból merítettem a bátorságot, hogy később, már aktív fordítóként, a lengyel és a szlovén nyelvet is hozzátanuljam. Végül négy nemzet – a cseh, a szlovák, a lengyel és a szlovén – irodalmából fordítottam és fordítok ma is.

Kisiskolás koromban szülővárosomban, Eperjesen magyar könyvet sem árultak. Apám felkutatott egy háború előtti népkönyvtárost, aki a padlására menekítette a pusztulásra ítélt magyar nyelvű köteteket. Minden karácsonykor ettől az úrtól vett nekünk, gyerekeknek egy-egy torony könyvet. Öten vagyunk testvérek, először mindenki a maga tornyát olvasta végig, utána cserélgettünk. Volt ott minden: pengős regények, XIX. századi illemkódexek, hazafias történetek, Pósa Lajos, Lutsek Anna, Kosáryné Réz Lola, a Magyar Lányok bekötött füzetei, Jósika, Mikszáth, Jókai, a Szent István Társulat ifjúsági kiadványai. Mindent elolvastam, és ezek a nyelvileg nagyon változatos szövegek belém ivódtak. Ennek köszönhetem, hogy – bár magyar nyelvű iskolába sohasem jártam – miután Budapestre kerültem, és szó szerint az utcáról bementem az Európa Könyvkiadóba, hogy szívesen fordítanék, a próbafordítás után nem zavartak el.

Fordíthattam Hrabalt, Škvoreckýt, Kunderát, Mrožeket, Bruno Schultzot, Kovičot, Herling-Grudzińskit, Feldeket és egy sor másik szerzőt. Amikor nekiláttok fordítani egy jó könyvet, mint a sportoló, aki neves versenyzővel kerül egy futamba, tartok is tőle, de hasonló eredményt is szeretnék elérni. Az örömet, amit egy-egy jó megoldás szerez, ritkán oszthatom meg, hiszen csak az értheti, aki a fordított nyelvben is otthonos. Egyszemélyes, magányos munka ez, de állandó kísérői a csendes ujjongások.

Körtvélyessy Klára

Lukáts János

író, szerkesztő (Budapest, 1943. szeptember 23.)

Születésemkor hibásan írták fölém a nevemet, és elvették világra lépésem dátumát. Lehet, hogy egy idegen személy írja most itt ezt az életrajzot?

Budapesten születtem, számomra a nagyváros a létezés egyetlen lehetséges helyszíne: ismeretlen homokszemként elvegyülni más ismeretlen homokszemek között. Szüleim egyetlen, kései gyermeke vagyok, sose ismertem őket fiatalnak. Apámtól az olvasás, anyámtól a természet szeretetét kaptam, ez az én életem át tartó örökségem. Apám törvényszéki bíró volt, a „furcsa években” Kelet-Magyarországra száműzték; én tizenhárom évesen anyámmal éltem át 1956 feledhetetlen napjait.

A Kölcsey Ferenc Gimnáziumban érettségiztem, volt néhány kiváló tanárom és néhány ördögfajzat osztálytársam. Máig emlékszem a latin és az orosz ragozás alapjaira – semmire, ami matematika vagy kémia, a torna és az ének terra incognita maradt számomra. Az ifjúsági mozgalommal kölcsönösen nem szíveltük egymást, ezért aztán négy évig a segédmunkásosztály tagja voltam. Az egyetlen magyar-könyvtár szakon szereztem diplomát, 1970-ben. Utána kerek húsz éven keresztül építgettem egy kutatóintézet könyvtárát, 16 ezer kötetet állítva rendbe.

Közben két tanéven át a berlini Humboldt Egyetem magyar lektora

voltam – soha Magyarországon nem becsülték meg úgy a munkámat, mint ebben a két évben, az elátkozott híró NDK-ban. 1990 után néhány évig az Országos Idegennyelvű Könyvtár német referense lettem, sőt egy ideig cigány referense is, mindkét területen jó barátokat és számos tapasztalatot gyűjtöttem. Országos díshivatal kishivatalnokaként zártam dolgozói pályámat, 60. születésnapom után egy hónappal nyugdíjba küldtek. Azóta dolgozhatom nyugodtan, nincs főnököm és nincs határidőm.

***

Tízéves koromban már tudtam, hogy író leszek, írtam is egy fantasztikus regényt (a Szaturnusz gyűrűjéről), egy történelmi eposzt (a tatárjárásról), egy szonettkoszorút (nem áru-lom el, kihez) és kilenc drámát, aztán érettségiztem. Még segédmunkásként álmodtam papírra egy görög típusú drámát (*Ariadné*), amelyhez az egyetemi antik ügyekben illetékes tanerő 52 (azaz: ötvenkét) észrevételt tett, és ugyanannyi könyv elolvasását javasolta. Nem olvastam el az ötvenkettőt, Ariadnét harminc évre a fiókba zártam. Huszonöt éves koromra ígéretes életművet körmöltem össze, aztán megharagudtam a világra, és az írástevékenységet szüneteltettem.

Ötvenévesen a tükörbe néztem, éreztem, ez így nem mehet tovább

– és újra írásba fogtam. Legalulról kezdtem, a legkisebbeknek, meseregénnyel: *Fidibusz, a templom egere* – a rajzok szebbek benne, mint a szöveg (a rajzokat nem én készítettem). Meséimet a Dörmögő Dömötör c. világlap közölte, és én nagyon büszke voltam rájuk. Meseirodalmi tevékenységem csúcsa kétségkívül *A négy lábú kapitány* volt, ez a néhány soros újságcikken alapuló ifjúsági regény az elveszett és meglelt kutyáról, a jólelkű csempészkapitányról és az emberi segítőkészségről.

A rendszerforduló hevületében írtam két kisregényt – mondjuk így: a világ színét és visszáját. Egyikben sincs ugyan szó politikáról, de nem kell politikáról szólni ahhoz, hogy egy gondolkodó fő (ez én volnék) letegye valahová a garast.

Hajdanvolt drámaírói kedvem mintha feltámadt volna, nem kisebb szándék vezette tollamat, mint hogy egy Shakespeare-drámát írjak. Az *öreg Will* Shakespeare életének utolsó heteiről szól. Akkor éppen ötvenkét éves voltam, mint ő, úgy gondoltam, minden ötvenkét éves nevében kellene rendet tenni az életben – a nagy brit köpenyébe bújva.

Aztán kiderült a magam számára: elsősorban novellaíró vagyok, a novella a legszebb és a leghálátlanabb műfaj, és a legnehezebb. Négy-öt oldalban hiteles varázst teremteni, aztán vége, másik novella következik. Elhatároztam, száz novellát fogok írni életemben – a száz persze inkább nagy számot jelent, most nyolcvan körül tartok, vagyis be kell osztani az időmet meg az írivalót. Varietas delectat: bibliai és mitológiai apokrifok, történelmi pillanatképek, iskolai és familiáris emlékébresztések, újabban rémnovellák, de állat-, sőt növénynovellák, ahol az állatok és a növények

emberebbek az embernél. Egy biztos: sci-finek, neorealizmusnak, hát még posztmodernségnek nyoma sincs közöttük.

A rövid műfajokat kedvelem, a hosszabb lélegzet is legfőlőbb kisregényt jelent, *A szigetember* valójában történelmi parabola, Marcus Aurelius római császárról vall, aki Esztergom környékén táborozott, és – ha minden igaz – Pannóniában is halt meg (az osztrákok szerint persze Bécsben). Ő a szigetember, aki hátat fordít az uralkodás boszorkánykonyhájának. Derék ember volt.

A regényírás gejzírje egyszer buzgott fel bennem, 2011-ben Rákóczi-emlékév esett, megírtam Mikes *Törökországi levelek*jének a párdarabját, P. E. grófné életét és episztoláit Kelemen öccséhez. Női bőrbé bújtam, XVIII. századi nyelvet öltöttem magamra és Konstantinápolyba költöztem.

Az ember örömmel forgácsolja széjjel magát, vagy talán: örömmel néz szembe kedvére való kihívásokkal. Én a XX. századi magyar regényekről töprengtem elő a véleményemet, huszonhatról. Éppen tíz év alatt készült el a huszonhat írás. Diák a vizsgák előtt nem sokra megy velük (mondják bölcs tanerők), de töprengő olvasó talán igen.

Magam vállaltam, magam viselem: három éve új munkába fogtam, magyar kisvárosokról írok össze egy csokorra valót. Az írói mellett történelmi és geográfiai rokonszenvedtem is kiélhettem a kisvárosokban (ezekből nem akarok százat írni).

***

Sosem dolgoztam szerkesztőségben, sem kiadóban, Magyarországon nem is tanítottam. Az írást többnyire munka mellett végeztem (néha munka *helyett* – főnöki rosszallástól

kísérve). Nem vagyok grafomán alkot, szorgalmas is csak rohamszerűen. De azért belekontárkodtam tankönyvtörténetbe, olvasásszociológiába, új könyvekről is írtam kritikát – gyakran jobb kritikát, mint amit a könyv megérdemelt. (Pedig csúf dolog a hízelgés!)

Két szenvedélyem: az olvasás és a gyaloglás. Külön van esti és napközbeni könyvem, utazáshoz való, megírni való és letagadni való. A gyaloglás jelent könnyű sétát és sokmértődes hegymászást. A Börzsöny meredélyen vagy a Bükk-fennsíkon csodálatos témák formázódnak ki az erdőjáró fejében. A sportok közül a szurkolás áll hozzám legközelebb; a Balatont azért időnként átúszom.

Többnyire reggel dolgozom. Golyós- vagy filctollal írok, olyan papírra, amelynek a másik oldalát már összefirkálták (papírt pazarolni bűn). Hogy a szöveg hibátlan legyen, és a stílus hiteles, a kész szöveget magamnak hangosan felolvasom.

A magam kis világával igyekszem békében élni, a „nagyvilágot” egyre távolabb érzem az általam elképzelt ideálistól. Negyven évig vágytunk Európa után – ez az Európa nem az, amit épeszű közép-európai kívánhat, Európa földrajzi fogalom lett, térkép-lap. Kultúra helyett civilizáció, tudás helyett jólinformáltság, adott szó helyett benyújtott számla. Jövő helyett pillanat... Zavart és bizonytalanságot látok nemzet- és nyelvtársaim viselkedésében is, helyüket azok találják meg jobban, akiket nem köt emlék, hagyomány, érték, akik kétévenként váltanak nyelvet, hazát, szakmát.

Pártnak, szervezetnek sose voltam tagja (még az írószövetségnek sem): a párt a latin *pars*-ból alakult, ami részt jelent – én az egészhez akarok szólni. A szórakoztatás egyre alantasabb és agresszívabb, a média egyre felszínesebb és lélekmérgezőbb. A hatalom, a rang és a pénz soha nem vonzott. Kitüntetést sose kaptam, két jeligés irodalmi pályázaton nyertem, egyetlen könyvem kiadásához kaptam támogatást.

Jó sorsom elsegített Európa néhány szép országába és feledhetetlen városába, néhány napfényes napot töltöttem Párizsban, Madridban és a sevillai világkiállításon, Velencében, a Mosel-völgyben, Máltán. Két évig Kelet-Berlin egyik lakótelepén éltem. Örömmel röptem (egy időben sokat) – de legjobban szeretek egy válltáskával magyar kisvárosokban barangolni, a táskában egy könyvvel, almával, egy üveg vízzel. Meg egy tollal.

Két felnőtt leányom van, Eszter és Melinda, kapcsolatunk – úgy érzem – harmonikus, bizalmas, őszinte. A nevemet nem, de az emlékemet ők viszik tovább, egy ideig legalább.

Isten Úrral mindenhol tudok és mindig szoktam párbeszédet folytatni; ritkán kérek tőle bármit, gyakrabban köszönök meg neki mindent.

Be kell fejezni, ne hetvenkedjék az ember a korával (de jó ez a magyar szó!), ami a hetvenen túl van, az ráadás, ajándék. Én annak tekintem – ugye, a tisztelt olvasó is?

Csomós Mari

színművész (Vajdácaska, 1943. szeptember 25.)

Sárospatak mellett, egy bodrogközi faluban születtem, mely azóta díszpolgárává fogadott. Általános és középiskolai tanulmányaimat Szerencsen, Sátoraljaújhelyen, Nyíregyházán és Ráckeven folytattam, apa állomáshelyeit követve a családdal. 1961–1965-ben elvégeztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolát. Színészi pályám első állomásai a veszprémi Petőfi Színház, majd a kecskeméti Katona József Színház és a szolnoki Szigligeti Színház voltak. 1978-ban

Budapestre szerződtem, a Székely Gábor és Zsámbéki Gábor vezette Nemzeti Színházba. Innen 1983-ban a Nemzetitől különvált Katona József Színházba, 1994-ben az Új Színházba vezérelt a sors, 1998 óta a Radnóti Színház társulatának tagja vagyok.

Eddig több mint száz színpadi szerep, kéttucatnyi játék- és tv-filmszerep, számtalan versmondás és rádiós felolvasás sorakozik a repertoáromban, melyből a világirodalom nagy hősnői mellett nem hiányoznak a kortárs magyar irodalom nőalakjai sem.

Alakításaimat a közönség szeretetén kívül számtalan egyéb elismerés is honorálja: Jászai Mari-díj (1973), érdemes művészi cím (1978), Kossuth-díj (1996), a színikritikusok, az országos színházi találkozók díjai számos évad legjobb női alakításaiért (1996, 1999, 2002, 2003), a Magyar Művészetért Díj (2001), Radnóti-díj (2003). 1999-ben a Halhatatlanok társulatának örökös tagjává választottak.

Azt írják, mondják, hogy a mély belső átéléssel, nagy lélektani hitelességgel megformált színészi alakításaimért érdemeltem ki e kitüntetések, aminek őszintén örülök – de amikor próbákra, előadásokra megyek, mindet otthon hagyom...

Vallomás helyett játszom, a színház az életem, szerepeim mindent elmondanak rólam, hisz mindegyikben van belőlem valami: mint Kató (Eisemann: *Én és a kisöcsém*), Stephanie (Barillet–Grédy–Nádas–Szenes: *A kaktusz virága*), Eszter (Déry–Presser–Pós: *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról*), Násztya (Gorkij: *Éjjeli menedékhely*), Johanna (Show: *Szent Johanna*), Yerma (Lorca), Kocsma Jenny (Brecht: *Koldusopera*), Róza, Özvegy Húberné (Füst Milán: *Boldogtalanok*), Mása (Csehov: *Három nővér*), Cressida (Shakespeare: *Troilus és Cressida*), Kata (Shakespeare: *A makrancos hölgy*), Vanda, Saci (Szakonyi Károly: *Adáshiba*), Kávéfőzőnő (Karinthy Ferenc: *Dunakanyar*), Ilus, Paula (Örkény István: *Macskajáték*), Anya (Spiró György: *Csirkefej*), Tertullia (Füst Milán: *Catullus*), Gertrud (Shakespeare: *Hamlet*), Mirigy (Vörösmarty Mihály: *Csongor és Tünde*), Postamesterné (Szép Ernő: *Patika*), Martha (Albee:

F. B. Lorca: *Vérnász*
Berek Katalin, Új Színház, 1996. március 15.
(Fotó: Illoszky Béla)

Nem félünk a farkastól), Anya (Lorca: *Vérnász*), Gurmizsszkaja (Osztrovszkij: *Erdő*), Arkagyina (Csehov: *Sirály*), Máli néni (Füst Milán), Kate (McDonagh: *A kripli*), Medea (Hans Henny Jahnn), Petrovna (Vaszilij Szigarjev: *Fekete tej*), Bábuska (Janusz Głowacki: *Negyedik nővér*), Mariska (Örkény István: *Tóték*), Szalayné (Barta Lajos: *Szerelem*), Öregasszony (Hamvai Kornél: *Castel Felice*), Bertha Mason (Bronte: *Jane Eyre*), Lady Bracknell (Oscar Wilde: *Bunbury*), Vera (Térey János: *Protokoll*) stb.

Azt hiszem, kívülről nézve én egy szomorú bohóc vagyok. De nagyon szeretek vígjátékot is játszani. S ilyenkor rendszerint rám szoktak csodálkozni – mondtam egyszer egy interjúban.

A filmek közül a *Makra*, a *Cserepes Margit házassága*, a *141 perc a Befezetlen mondatból*, az *Írott malaszt*, a *Szarajevó kávéház* címűekben láthattam a közönség.

Csoma Mihály

Szörényi Szabolcs

basszusgitáros, zeneszerző, zenei rendező (Budapest, 1943. szeptember 26.)

Hetven év! Hetven gépelt sor? De hát azt nehezebb leírni, mint a hetven évet leélni! A hetven sorról jut eszembe egy híres ember mondása (ő maga már, sajnos, nem jut eszembe), valahogy így: aki hetven sorban írja le azt, amit hét sorban is le lehet írni, az egyéb gazemberségekre is képes.

De a hetvenedik születésnapról és a gazemberségről Sztálin is eszembe jut, aki 1948-ban volt ennyi, és Budapesten ebből az alkalmából az első átadott trolibuszvonalat 70-es viszonylatra „keresztelték”. Szép, új szovjet kocsikat kapott a főváros a vonalra, olyan szűk ülésekkel, hogy szegény apánk kalodának csúfolta ezeket a járműveket. Annak idején gyakran utaztunk rajtuk, mivel egy távoli rokon Pestújhelyen lakott. Istenem, de szép nyarakat töltöttünk abban a vidékies házban és udvarban Leventével – aki folyton sírt, mert félt a kiskacsáktól! Bezzeg a disznóknak széles mozdulattal zúdította a moslét a vályúba! Én meg közben mindig hátraszöktem a kert végébe, ahol a körvasút vágányai húzódtak, és időnként egy-egy hosszú tehervonat cammogott rajtuk a Rákosrendező felé. Már messziről meghallottam a 411-es gőzmozdony jellegzetes, klattyogó hangját – akkor aztán futás hátra! Ezeket a gépeket az amerikaiak hagyták Európában a háború után, a magyar vasutas leleménye a „Truman” bece-

név. Onnan mozdony – innen trolibusz.

Azt hiszem, kissé elkalandoztam – most akkor vissza a főcsapáshoz!

Az ötvenes években április 4-éről szól az ének, már márciusban minden reggel nyolckor bemasírozta az utcánkba a folyamőrök rezesbanda-kísérettel, és ott gyakorolták a felvonulást a díszszemlére, délután kettőig. Mondanom

sem kell, hogy iskolába menet, de leginkább utána, ott tátottuk a szánkat Leventével, persze elsősorban a katonazenekar körül. Ott tanultam meg a Klapka-induló basszusszólamát, amelyet a tubás fúj, majd a darab végén beborította a fejem a hangszerével.

Apánk, mivel hegedülni tanult, hamar meghallotta, hogy jó fülünk van, és képezettni akart bennünket. Levente keresztanyja, Felvinczy Takács Alíz az operaházban volt első hegedűs, kézenfekvő volt, hogy nála tanulunk. De: a hegedű a legkegyetlenebb hangszer a világon, egy kezdő növendék az első két évben a családját is ki tudja irtani a „játékával”! Mert hát gyakorolni muszáj, heti három-négy napon legalább egy-egy óra szörnyű nyekergés boldogítja a környezetet. Azért a második év végére már valamilyen zeneiskolai vizsgaelőadáson sikerült bemutatkoznunk (ma már nem vállalnám).

1956 szeptemberétől családi okok miatt a Fővárosi Tanács szobi Vörösmarty Mihály Gyermekegységében

folytattuk tanulmányainkat. Ekkor hetedikes voltam, Levente hatodikos, csak felső tagozatos iskola volt, száz fiúgyerekekkel. Iszonyú honvágyunk volt, de álltuk a sarat a tanulásban. Októberben egy szerda délelőtt éppen rajzóra volt az utolsó két órában, amikor váratlanul bekapcsolták a „kolhoz-rádiót” a tantermekben, és a Kossuth rádió adását továbbították. Körülbelül fél perc alatt felfogtuk, hogy Pesten kitört a forradalom. Mind a négy osztályban üdvivalgás hallatszott, és a következő percekben spontán módon mindenki nekiesett a tankönyveknek, atlaszoknak, hogy kivágjuk belőlük a Rákosi-címert. Mindenki megtanult Kossuth-címert rajzolni, és a tanárok, nevelők is nagyon lojálisan álltak a dologhoz. Ennyit a csöcselékezésről!

Amíg Pesten szünetelt a tanítás, addig mi folyamatosan végeztük az évet, úgyhogy a karácsonyi szünidő, egy kis szénszünettel meghosszabbítva, majdnem egy hónapig tartott. A tanári kar a védtelenebb utcai frontról felköltöztette az osztályokat a biztonságosabb kastélyépületbe, és itt, egy vitrinben bukkantunk rá hat mandolinra meg egy gitárra, ami aztán „végzetes” lett számunkra. A mandolin hangolása megegyezik a hegedűével, úgyhogy amikor kézbe vettük Leventével, azonnal dallamokat játszottunk rajta. Aztán később Pónyi Béla tanár úr megalakította az otthon mandolinzenekarát, melyben én lettem a gitáros; majd, mikor gimnazista lettem Vácott (szintén kollégium), Szobon Levente vette át a gitárt. A következő évben ő is kollégista lett, így alakítottunk egy gitártriót, és néha fölléptünk iskolai vagy kollégiumi rendezvényeken – a koleszigazgató hajhullása közepette.

A második osztály elvégzése után Levente átiratkozott az újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumba, ott is érettségizett. Nekem csak egy évem volt hátra, így én Vácott érettségiztem, 1962-ben. Utána jelentkeztem a Műegyetemre, de mivel nem vettek fel, elmentem ipari tanulónak, két év múlva elektroműszerész-szakmát szereztem. 1964-ben bejutottam az egyetemre, két félévet végeztem, de akkor már megalakult az én Illés zenekarom, ami végleg az ismert mederbe terelte az életem.

A száraz dátumok, hivatalos események, díjak megtalálhatók a világhálón.

Úgy látszik, mégis sikerült hetven sort írnom, most akkor... – akkor most én is gazember vagyok?

Végh Alpár Sándor

író, újságíró (Túrkeve, 1943. szeptember 29.)

Akár büszke is lehetnék arra, amiben részesített a szerencse – mert mi más? Rangok, díjak, fő-szerkesztőség, barátok, könyvek, utazások – egy baj van csak: én másra vágytam. Harangozni szerettem volna. Valahol, egy vidéki templomban húzni a kötelet, ahogy kell, reggel, délben, este, arányosan az ünnepekkel és a helyi történésekkel. Honnan ez a vágy?

Ötéves voltam, a Józsefvárosban laktunk. Nem a rangosabb részében, ahol Kosztolányi dúdolta őszi dalát az Üllői úti fáknak, és ahol a tömeg, követve a márciusi ifjakat, zuhogó esőben éltette a sajtószabadságot. Mi messze laktunk a múzeumtól, messze Mikszáth egykori lakásától, még a Fiumei út békés temetőjétől is.

A ház egy rossz hírű tér sarkán állott, egyetlen szobánk ablaka éppen arra nyílt. Délután fiúk futballoztak lenn, anyám szerint mind utcagyerek, este pedig ellepték a káromkodó stricik, a visongó kurvák, a vetkőztetők, a zsebeselek, a hamiskártyások; szóval volt élet odalenn.

Esténként anyám a legmelegebb nyárban is becsukta az ablakot. Óvott a tér smirglis nyelvétől – de én egész másra figyeltem.

Velünk szemben egy harangláb állt, s naponta megjelent a hozzá rendelt szakember. Izgatott, mikor és melyik utcából kanyarodik a térre, de nem sikerült elkapnom a pillanatot. Mintha a föld alól termett volna elő: egyik pillanatban még nem láttam, a másikban már jött is. Égi segítség nélkül erre nincs mód, konstataáltam, mert akkorra már jártasságot szereztem a hit dolgaiban. Anyám megtanította a miatyánkot, ezenkívül az evés előtti és a lefekvés utáni imát. Úgy éreztem, mindent tudok.

A harangozó télen-nyáron nehéz krombikabátban érkezett. Angyal lehet, a szárnyait kell elrejténie, gondoltam. Abban viszont kételkedtem, hogy főangyal lenne. Státusa nem volt mindegy. Anyám elárulta, hogy Szent Mihály napján születtem, ő a főangyalok legfőbbike. Isten trónja mellett áll – de hogy melyik oldalon, arra nem tudott felelni. Csak annyit mondott, hogy bizonyosan a jobb oldalon.

Ahogy a harangozó odaért, kesztyűt vett elő. Lassú alapossággal húzta fel, majd, ahogy koncert előtt a zongoristák, kicsit megmozgatta az ujjait – úgy figyeltem, alig mertem levegőt venni. Éreztem, amit életem mélyebb merülésszerű éveiben mertem csak kimondani: az auktat határozza meg, tiszták lesznek-e az első hangok, hogy cseng majd az első mondat, jó helyre talál-e az első kalapácsütés. De még nem ért véget a szertartás. Ujjait, mint aki imádkozni kezd, kurta időre összekulcsolta: a kesztyűnek az ujjak tövén is jól kellett illeszkednie. Ekkor megállt, körülnézett, mint aki jelzést vár, mikor kezdheti. Amikor a jelzést megkapta, kézbe vette a kötelet, és óvatos mozdulatokkal harangozni kezdett.

Elgondolásomat, hogy a harangozó angyal volna, később módosítottam. Nem angyal, csupán közvetítő, s avatott keze továbbítja az ég felé a sok üzenetet. Jó, jó, de mitől válik a kéz avatottá? Egyáltalán hol tanulják a harangozók a mesterséget?

És egy nap úgy döntöttem, én is harangozó leszek. De minthogy korom és termetem még nem jogosít fel plébániatemplomok, gót katedrálisok vagy a pesti bazilika harangjainak megszólaltatására, kápolnákkal fogom kezdeni. Igen. Be fogom jelenteni apámnak, kápolnaharangozó leszek.

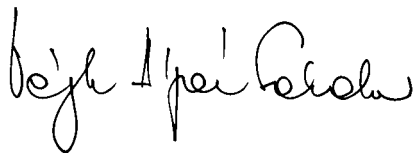
Sajnos megelőzött. Ő jelentette be, hogy költözünk, éspedig Budára – de ott se tér, se harangláb, és senki nem tudta megmondani, hol lehet ezt a mesterséget kitanulni. Évek kellettek, hogy ráébredjek: a szív szavát is elviszi olyan messzire a szél, mint a harangét.

De mert valami cél mégis kellett, elhatároztam, ősről veszek példát. Őt irodalmárként emlegeti az utókor, neve Szinnyi úr tizennégy kötetes lexikonjába is bekerült. Vándorprédikátor volt, Kassától Fiuméig járta az országot: sírbeszédet tartott. Egy temetésen akkora hatást tett az ifjú özvegyre, hogy az halott férje után ugrott. A sírásóknak kellett kiemelniük a gödörből, és ezzel még korántsem ért véget a történet.

A talpig feketében zokogó asszonyka oly hálás volt a sírbeszédért, hogy a jó arcú vándorprédikátort maga mellé ültette a halotti toron. De ősem nem fért a bőrébe: keze vándorútra indult az asztal alatt. Nem tudni, hová s meddig jutott volna a máskor áldást osztó kéz, ha egy rokon le nem ejti a villáját. Sajnos a villa leesett, és a rokon észrevette a fejleményeket. A menekülésben ősem még az imakönyvét is otthagya.

De jó élet ez! Követni lehet. Ha a vándorprédikátor gyászra szakosodott, én örömmre fogok. A hetvenes években minden kínlódott, döglődött. Én is beálljak a nyafogók közé? Azt már nem! Inkább végigjártam gyalogosan Magyarországot, s újra ráébredtem, milyen pompás hely! Semmi kétség, Isten jókedvében teremtette! Geodétaként ezt rajzoltam térképre, íróként ezzel biztattam a landolókat.

Egy ideje magamat biztatom. Beszélnem kéne Naszreddin Hodzsával és Lao-céval a derús keleti bölcsességről, de ahhoz muszáj megülnöm egy szamarat vagy egy bivalyt. Nem lesz kis kunszt a kettőt egy fenékkal.

Kormos Valéria

újságíró (Budapest, 1943. október 18.)

Az első munkaeszközömet, egy tűzpiros táskairógépet, maig őrzöm. Pályakezdésemre emlékeztet, újságíró-gyakornoki időmre, az 1970-es évekből. Éppolyan várakozással teli időszak volt számomra, mint amit azok a mai fiatalok éreznek, akik, minden nyűg és baj mellett, különösen szerencsésnek érzik magukat. Mégpedig azért, mert megtalálták azt a foglalkozást, amely „pont” nekik való. Egy mindig változó feladatot, ami teli van izgalommal és kalanddal.

*

Ezt éreztem én is, akkor is, ha az ország különböző vidékeire, s akkor is, ha messzi tájakra utaztam. Semmi sem ismétlődött, sosem volt unalmas, mert mások voltak az események, az emberek, akikkel találkoztam, az illatok, a hangulatok. A szerkesztőségbe vagy az otthonomba vezető úton még kavargott bennem minden. Aztán szobám csendjében, íróasztalomnál megpróbáltam a történésekhez hűen írott formába önteni mindazt, ami-be belepillantottam. Családi drámát, helyi visszasságokat, igazságkeresést, mesésnek tűnő életutakat. Írtam szociográfiai megközelítésű riportokat, készítettem interjúkat, sorozatokat,

társadalmi mozgásokról, személyes és történelmi drámákról.

*

Mindebből nem lehetett érintetlenül kilépni. Örömök, fájdalmak, szakmai megpróbáltatások kísérték ezeket az éveket. Néha elfáradtam a hadakozásban, majd makacsul újra kezdtem, folytattam. Hogy bírod ezt a sok nehéz témát? – kérdezték kollégáim nemegyszer. Megvontam a vállam, nevettem, mondtam valami tréfásat. Nagyképűségnek tartottam volna, ha elmondom, mennyi mindent kaptam mindattól a feladattól, amelyet önként vállaltam. Nem a mostani, kérészerű sikert, nem is zsáknyi pénzt. Szakmai elismerést, időtálló szeretetet azoktól a kiszolgáltatót emberektől, akiknek hányatott sorsára felfigyeltem, akiknek megpróbáltam segíteni. Csodálkoztak is olykor rajtam: egy belvárosi, amúgy konzolidált életű s a kényelmet, szépet csöppet sem megvető nő miért pazarolja az idejét, energiáit ilyesmire?

Egyszerű: mert újságíró vagyok.

*

Több mint negyven éve, hogy a – már csak fényképeken létező – Blaha Lujza téri sajtóház ajtaját átléptem.

Szorongásomat billenékeny önbizalommal leplezve masíroztam az akkori Nők Lapja szerkesztősége felé.

Két évtizedet töltöttem ott, neves és emberséges kollégák között, előbb Németi Irén, majd Révai Valéria főszerkesztővel. A legértékesebb és hangulatában visszavágyott időszakként a rendszerváltozást közvetlenül megelőző éveket őrzöm. Nemcsak a

várakozás, a remény miatt, hanem azokért a „feledésre ítélt” témákért, amelyekről ekkor már igazán, teljes mélységükben írhattam.

A privatizálással a szerkesztőség széthullott, s a „klasszikus” Nők Lapját, ahol komoly társadalmi problémákról lehetett írni, azonos névvel, de könnyedebb felfogásban menedzselték tovább. Úgy éreztem, ez már nem az én világom.

*

Szakmai életem a Magyar Nemzetnél folytattam, ahova a neves szerkesztő, Pethő Tibor hívott. Alapelveim és témáim csak annyiban változtak, amennyiben az írott sajtó lehetőségei bővültek, világunk tágasabbá vált, a konfliktusok pedig bonyolultabbakká.

Igyekszem mindezt úgy követni, hogy hű maradjak önmagamhoz és mindahhoz, amit minden körülmé-

nyek között szépnek és értékesnek tartok.

A rádiós dokumentumjátékok, a közelmúlt történelmével összefüggő sorskövetéseim, eddig megjelent nyolc kötetem csak ráadása mindannak, ami az általam képviselt újságírói magatartás sajátja.

Visszanézve, ez is egyfajta történelem – bár szeretnék még egy kicsit ennél a kusza, fortyogó, mégis ígéretes XXI. századnál elidőzni.

*

Ami a magánéletemet illeti, pályakezdésem óta hű társam Szényi Gábor, a Magyar Nemzet szerkesztője.

Sokat tanulok s tanultam tőle. Az ő türelme, szakmai tudása, biztatása nélkül nem lehettem volna „hosszútávfutó”.

Kormos Valéria

Kulin Ferenc

irodalmár (Pomáz, 1943. október 27.)

Ha a velem történeteket két rovatban kellene elkönyvelnem, ma még nem vállalkoznék a végelszámolásra. Sok minden kerülne a nyereség címszó alá, amit valamikor veszteségként éltem meg, másfelől voltak olyan sikerélményeim, amelyek mára megfakultak az emlékezetemben.

Vannak persze időtállóan pozitív értékű tényei az életemnek. Ilyen az, hogy szüleim hatodik gyermekeként, erős kohéziójú családban nőhettem fel; hogy – feleségemnek és négy gyermekünknek köszönhetően – ma is a szeretet erőtere vesz körül; hogy kedvem szerint tanulhattam s választhattam (a tanári) pályát; és ilyen körülmény az is, hogy voltak és vannak barátaim. Azt mondhatom, hogy – a háború utáni esztendőök nyomorúságát leszámítva – lelki és egzisztenciális értelemben is mindig biztonságban érezhettem magam. Hogy mégis szüntelen

készítetést érzek tapasztalataim újraértékelésére, az nem annyira egyéni sorsom különösségében, mint inkább – a hol kényszerűen elfogadott, hol önként vállalt – szerepeim természetében leli magyarázatát. S ha vannak is természetesen személyes indítékai mindennemű szerepvállalásnak, a saját élettörténetemben fontosabbnak érzem azok közérdekű tanulságait.

Visszatekintve pályám alakulására, életrajzi adataim között két momentumot látok meghatározó jelentőségűnek.

1. Szüleim – Nagyszalonta legsikeresebb vállalkozójának fia és főjegyzőjének (később polgármesterének) leánya – Trianon és a gazdasági világválság évtizedében menekültek Magyarországra, s kezdtek földönfutókként a semmiből egzisztenciát és családot alapítani.

2. 1963-ban, tehát a kádári konszolidáció kezdetének esztendejében kerültem be az ELTE bölcsészkarára, s váltam egy kultúrpolitikai stratégia kedvezményezettjévé, egyszersmind kísérleti alanyává.

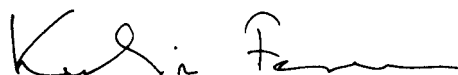
A kísérlet célja az „osztályidegen” értelmiségnek a rendszerbe integrálása volt, s ehhez – mint egykori környezetéből kiszakadt családnak a pest-budai polgárok világában is gyökértelen gyermeke – magam is ideális alannak látszottam. Elfogadtam a sors kínálta előnyöket, és hinni próbáltam, hogy a politika céljai és az én szakmai ambícióim a szüleimtől átvett alapértékekkel összeegyeztethetők, azaz magamat is érdekeltnek tekintettem a 'konszolidáció' sikerében. Az Aczél György-féle kultúrpolitikával való jóhiszemű együttműködésem azonban nem tartott sokáig. Már a hetvenes évek végén nyilvánvaló volt, hogy az új – akkor „fiatal”-nak nevezett – író- és művésznemzedék nem kíván asszisztálni az alapjaiban roskadozó „létező szocializmus” bürokráciájának hatalomtechnikai manővereihez, s én a pártapparátussal szemben – iroda-

lomkritikusként és lapszerkesztőként – integrálhatatlan nemzedékem oldalán találtam magam – és találtam önmagamra.

Miután azonban e nemzedék csoportosulásai rövid időn belül („rendszer-változás”) táborokká szerveződtek, s a közöttük húzódó törésvonalak egyre áthidalhatatlanabbá váló szakadékokká mélyültek, az egykori – a Mozgó Világ leváltott főszerkesztőjének botrányhőszerepében megformált – „önmagam” értelmezhetetlenné vált. Talán visszamenekülhettem volna a szakmámba az újabb közéleti kihívások elől, ha szűkebb szakterületem védhető menedéket kínál, de tudomásul kellett vennem, hogy a magyar reformkor irodalmának politikai éthoszáét egyetemi katedráról sem közvetíthetem hitelesen, ha nem foglalkok állást saját korom sorskérdéseiben.

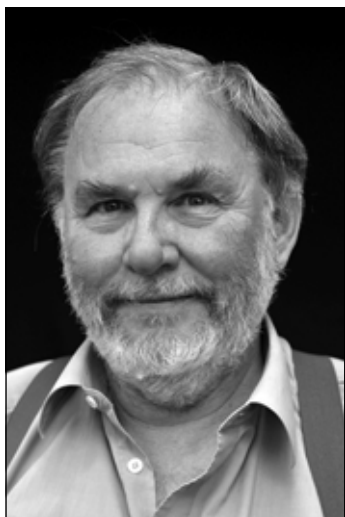
Nem ért meglepetésként, hogy a szovjet típusú szocializmus történelmi veresége után radikálisan átrendeződtek a szellemi és a politikai frontvonalak. Fel voltam rá készülve, hogy Magyarország is hadszínterévé válik annak a gazdasági és kulturális világháborúnak, amelyben a már agonizáló, de még erős pozíciójú, úgynevezett „liberális demokrácia” haszonélvezői és fanatikusai ütköznek meg a modern konzervativizmus értékrendje jegyében szerveződő erőkkel, s egy pillanatra sem volt kétségem afelől, hogy nekem ez utóbbi oldalon van a helyem. Ezért merültem alá a politikába, amíg „testközelben” éreztem örvényléseinek szívó hatását, s ezért igyekszem irodalomtörténészként mindjobban láthatóvá tenni ennek az értékrendnek a kulturális gyökérzetét. Irodalom- és eszmetörténeti munkáim (*Hódíthatatlan szellem, Közelítések a reformkorhoz, Kölcsey Ferenc, Küldetéstudat és szerepkeresés*), politikai publicisztikám és társadalomtörténeti elemzéseim (*A tét, Középkérdés, Készenlét*) éppúgy ezen az értékrenden belül értelmezhetők, miként televíziós játékfilmekként „megvalósult” történelmi tárgyú forgatókönyveim (*A bukásunk lesz a vesztetek*).

Megismétlem: korainak érzem még, hogy – akár csak önmagam számára is – megvonjam szakmai és politikusi tevékenységem végső mérlegét, hiszen egy ilyen mérleg egyben a kivonulás szándékának egyfajta bejelentése is lenne. S bár igyekszem minden sorshelyzetre készenlétben lenni, kivonulni még nem készülök.

Konrád Antal

színművész (Budapest, 1943. november 12.)

Két történetem van, még pályám legelejéről. Tanulságos volt számomra mindkettő.

Egy nyári színházi produkció főszerepét játszottam. Újszerű kezdeményezés volt, egy paródia a magyar színjátszás kezdeteinek korából. Óriási volt a siker. A fadobogó, amelyen játszottunk, a fótéren állt, a tejcsarnok előtt, a zenekar egy szekéren kucorgott, a zöldségbolt kirakatánál. A reflektorok a téren álló kereszt állványán lógtak, a templom tornyáról ragyogtak ránk, és a közönség egy cirkuszi sátor nézőterének egy szelvényén ült. Meg a földön, a színpad előtt, úgy, hogy közöttük lépkedve játszottunk egy-egy jelenetet. Minden addigi szabályt felrúgtunk, az idő kegyes volt hozzánk, és mindenki nagyon jókedvű és boldog.

Az egyik előadáson a nézőtér közepén Latinovits Zoltánt vettük észre. Mellette egy hatalmas termetű, szemmel láthatóan egyszerű ember ült. Mindketten harsogva nevettek az előadáson és a térdüket csapkodták.

Mindketten máson nevettek. Emberünk a mókás történeten, a színészek játékán, Zoltán pedig a paródián és a parodizáló játékstíluson. Ám mindketten remekül szórakoztak, mert a játék mindkettőjüknek mondott valamit.

Arra gondoltam, ilyen kellene hogy legyen a színház.

Minél több embernek, mindenkinek mondjon valamit...

A másik esetben egy nagyon kedves kollégámmal együtt játszottunk egy darabban, és középtájon mindkettőnknek viszonylag hosszú szünete volt. Kiültünk ilyenkor a nézőtéri büfé egy pultjára, és kedvenc szórakozásunk volt, hogy kidolgoztunk egy kis jelenetet, amely csak rögtönzésből állt – persze a bevált fordulatok ismétléseivel.

Apa haldoklik, és fia szeretné megtudni az elásott mérhetetlen kincs rejtekét. Apa már nagyon a végét járja, nem győzi elsorolni a hihetetlen kincsek mibenlétét és mennyiségét, meg azokat, akik ne kapjanak belőle, és miért ne kapjanak. Aztán jöttek azok, akiknek kapniuk kellett mindenképp. Ebben a részben meglehetősen ember-

Michel de Ghelderode: *Vörös mágia*

(Soproni Petőfi Színház, a pap szerepében, Mikó Istvánnal)

és társadalomkritika is lapult. Végül nagy nehezen, miközben a fiú idegei már foszlányokra szakadnak, elkezdődik a kincshez jutás hosszú és bonyodalmas elárulása. Apa a döntő pillanatban, amikor már a célhoz érne, mindig kileheli a lelkét, de a gyerek életre rángatja, és kezdődik az egész előlről.

Mi ketten, Apa és Fia, majd megszakadtunk mindig a röhögéstől, annyira élveztük a mindig újabb leleményes fordulatokat. Belefeledkeztünk a játékba.

Aztán eljött a szünetünk vége, szedelőzködtünk, amikor odajött egy ember egy nem messze álló csoportból, akiket észre sem vettünk a játék közben, és két pohár bort nyújtott felénk:

„Művész urak, kérem, fogadják el ezt, mert remekül szórakoztunk!”

Egyszóval játszottunk a magunk örömeire, és ezért valaki adott a borából...
Színház.

Bakos István

művelődés-kutató (Bártfa, 1943. november 14.)

Falusi parasztcsaládból származom. Életem során számos munkahelyem volt. Többnyire szervező-, elemző-, kutatómunkát végeztem, amelyekből gyakran publikáltam. Bővebben lásd az életrajzi elemeket is tartalmazó, Közszolgálatban című könyvemben (Püski, Budapest, 1994). Nyugdíjban közíró lettem. Társadalmi aktivitásom közismert, ezért a Napút fölkérésére életutamat, sorsom olyan elemeiről vallok „hetvenkedéseim” kapujában, amelyekről eddig alig szóltam.

Életem első évtizedéből a második világháború titkait és borzalmait

emésztgető suttogós „tanyázásokra” emlékszem. Azok közé az áttelepülők közé tartoztunk, akiknek földet, házat ígértek – nem messze Pécsről –, s apám leszerelése után Újpetrére költöztünk. Ott rátelepítettek bennünket egy módosabb sváb család maradékára. Öcsém 1946 márciusában már ott született. Életem első nagy traumája volt, amikor négy-öt éves koromban a sváb tulajdonosokat kitelepítették. Szüleim eljártak dolgozni a határba, földet és szőlőt műveltek; arattak, kapáltak. Szoptató öcsémet vitték magukkal, én pedig maradtam – az idős tántik gondjaira bízva – otthon. Ők etettek, vigyáztak rám, beszélgettek, játszottak velem, s magukkal vittek a templomba is. Állítólag úgy beszéltem svábul, mint magyarul. Megtanultam tőlük. Megszoktam, hogy mi velük együtt élünk, s én hozzátartozójuk vagyok. Egyre várták, titkon siratták családjuk hadifogságban szenvedő, háborúban elpusztult férfitagjait, akik „volksbundosok” voltak. Nem emlékszem, hogy konfliktus támadt vol-

na közöttünk, bár az is lehet, hogy volt, csak én gyerekfejjel nem vettem észre. Azon a napon, amikor a teherautók bejöttek a falunkba, hogy Villányba, a (gyűjtő)lágerbe hurcolják őket, idős férfiak, nők és gyerekek fájdalmas sírása, zokogása hallatszott mindenfelől. Nemcsak a sváboké, de a telepeseké is. Különösen a nemrég áttelepített felvidékiek keserves együttérzése ért sokkoló hatással engem. A kitelepítés olyan lelki és emberi megpróbáltatással járt, ami később rémálmaimban vissza-visszatért. Fájó emlékem maradt mindmáig.

Folytatódott a történetünk azzal, hogy apám – aki bivalyerős ember, borissza kovácsmester volt – berúgva összekülönbözött a falu rendőrével, konfliktusba keveredett a hatóságokkal is. A vegzatúrák elől – a szomszédban lakó testvérével, Gyuri bátyámmal együtt – Sztálinvárosba ment dolgozni. Onnan kéthetente vagy havonta járt haza. Mi pedig maradtunk, és családi szimbiózisban éltünk együtt nagybátyámékkal, akik a fordulat évében megkísérelték a visszatelepülést Csorvásra. A zaklatott Baranyából a Viharsarokba. Ott éltek apám szülei, kilenc testvére s ángyom rokonsága is. Gyermeektelenek lévén ragaszkodtak hozzám, és magukkal vittek. Így az általános iskola első félévét 1950/51-ben, apai nagyszüleimnél élve, sok rokonnal megáldva, Csorváson végeztem. Ott nagyanyámmal reggel templomba mentünk, s a mise után elkísért az iskolába. A következő évben visszaköltöztünk Újpetrére, nagybátyámék pedig elváltak. Én a szüleim szomszédságában élő magányos ángyomnál maradtam. Erőmtől telhetően részt vettem a gazdálkodásban: állatainkat gondoztam, tehenet legeltettem; kapáltam a kukoricát, a cukorrépat, szedtem a krumplit,

a dohányt, segédkeztem az aratásban, a cséplésben, a szüretelésen, ahogyan a többi parasztyerek is tette.

*

Életem második évtizedének főlemelő és megrázó eseménye az '56-os forradalom volt, amelyet a rádió közvetítette adásokon keresztül, a pesti és pécsi szemtanú-résztevők élménybeszámolóí révén s a részvételünkkel zajló újpetrei megmozdulásokon éltem át.

Borzongó elégtétellel figyeltük, amikor a „Tito láncos kutyája” – a Rajk-per után falunkba párttitkárként kihelyezett, az embereket megalázó, mocskos szájú, folyton cigarettázó – „nadrágos Kati” nyakába pár vehemens tüntető fölrakta a kötelet. Társa, a tanácselnöknő a kertek alatt kiszökött, bujdosott a határban. Ők ketten állítólag tájékoztató irodások* voltak. A Felvidékről áttelepített iskolagazgatónk, Csízy Kálmán és idős tanárunk, Csapó Lajos csillapította le a háborgókat. Ők vették le a kötelet a káromkodva reszkető nadrágos Kati nyakából. Csízy – akárcsak Sára Sándor *Néptanítók* c. filmjének hősei – a forrongást is nemes irányba terelte. Az általa vezetett forradalmi bizottság, a plébános úrral szövetkezve, a harcoló forradalmároknak gyűjtést rendezett. Megrakott szekerekkel küldtünk ételmet, ruhát Pestre, a szabadság-

* Kominform: a világ kommunista pártjainak – a Moszkvából irányított Kominternek – 1947-ben alakított utódszerve, amely kezdetben Belgrádban székel. 1948 júniusában Jugoszláviát kizárták a Kominformból, központját visszahelyezték Moszkvába. Ügynökeit átcsempészték vagy átdobták a határon. Ezek – az ÁVO közvetítésével, a Rajk-per után – hazánkban „jelentős” pozíciókba kerültek.

harcosoknak. Tíz napig lánholt a lel-künk. Még a Vörös Hadsereg inváziója után is pislákkolt, a Mecsekben utó-védharcot folytató csoportok hőstettei hallatán.

Ezután a félelem és a megtorlás évei következtek, meg az újabb téesz-szervezések kora. Sokan átszöktek a közeli határon Jugoszláviába, köztük egyik barátunk, Pék (Juhász) Tóni is. Neki az idegen föld keserű kenyere jutott apja finom hazai kiflijei után. Csízy Kálmánt és társait meghurcolták, kevésen múlt, hogy nem került börtönbe szerepvállalásáért, ahogy sokan mások. Akkor, tizenhárom évesen – egyik hétről a másikra, feledhetetlen élmények és megpróbáltatások közepette, nemzedéktársaimmal együtt – felnőtté váltam. Engem felnőttlétre készítetett családi helyzetem is. Szüleim rászánták magukat, hogy a vészterhes baranyai környezetből a biztonságosabb Somogyba – édesanyám szülei, Margit lányuk, és ácsmester Jani (nagy)bátyám, szóval az Egyedek közelébe – települnek át. 1958-ban Gyuri öcsémmel együtt Hetes közelébe, Közép-nyíres-pusztára költöztek. Én nem tartottam velük. Mindig kitűnő tanuló voltam, nem akartam nyolcadikban iskolát váltani. Ángyom – bár újból férjhez ment, egy megözvegyült református hajdúsági telepeshöz – nevelt fiaként kezelt, ragaszkodott hozzám, s én második anyámként tiszteltem őt. Átmenetileg vele maradtam, de szomorú szívvel. Akkor úgy éreztem, hogy a magyar népet elhagyta az Isten, ráadásul engem még a szüleim is. Amikor ezután szeretett plébánosunktól is meg kellett válnom, mert áthelyezték egy távoli kis községbe, a templomba járást és a ministrálást abbahagytam.

1959 ősztől a Szentlőrinci Mezőgazdasági Technikum kollégiuma

lett négy évig az otthonom. Ott önállóítottam magam. Két helyre jártam „haza”: hol Somogyba, hol Baranyába. Ez később, az egyetemen is folytatódott. Édesanyám korai halála 1967 őszén már az Eötvös Collegiumban ért. Súlyos betegség, a vérrák vitte el, iszonyú fájdalmak közepette, néhány hónap alatt. Apánkat e betegség letaglózta, mi meg öcsémmel kétségbeesve szaladgáltunk kórháztól kórházig. Még Pestre is fölmotoroztunk Radnóti Sándor csoporttársam édesapjához, akit híres orvosként tiszteltem. Segítő szándékkal, együttérzőn fogadott bennünket. Amikor azonban a leleteket átnézte, közölte velünk, hogy ő sem tud segíteni, de enyhítünk a fájdalomon, ha Anyu hátralévő napjait együtt töltjük, beszélgetünk vele. Igaza volt. Megosztottuk a végnapok szenvedéseit. 47 évet élt. Őszi esőben temettük. Mellettünk a nagy rokonság meg a fél falu. Még az ég is megsiratta.

Életem isteni adományát, a feleségemet, az emberpróbáló, hajszás és zaklatott hatvanas évek után, 1971. október 9-én vettem el Hetesen, ahol falukutató kollégista párommal, Nagy Edittel „hét határra szóló lakodalmat csaptunk” apámék házában és az udvaron fölállított hatalmas sátorban. Egy somogyi parasztszövet, a kiváló göllei muzsikások húzták a talpalávalót. Apám – híres citerás, a falu böllére – egy hízót, két birkát is levágott, amelyek ott sülték a sütőkben, fűttek az üstökben, kondérokban, csakúgy mint a gyöngyöző tyúkhúsleves meg a liba- és kacsasülték. Hát még a torták, a sütemények, amelyek javát a vendégek hozták, így az Alföld, a Felföld és a Dél-Dunántúl ízvilágát hordozták. A pálinkák és a borok is, amelyek egy részét a Mátraaljáról szerezte be apósom, egy hektó rizlin-

get meg Galambokról vásárolt apám. Legalább másfél száz lakodalmas vendégünk volt. A násznép egyharmadát a helybeliek és a somogyi rokonok alkották, a másik kétharmada sokfelől érkezett. Feleségem családtagjai és rokonai Csányból és Hatvanból egy nagy busszal, öcsémék és rokonságuk Kiskunfélegyházáról három autóval, a mulatós csorvási rokonok két kisbusszal utaztak ide. A fővárosból több csoport is jött. Munkatársaim az MTA Tszcs-ből egy kisbusszal, egyetemi és kollégista barátaink, tanáraink, falukutató társaink vonattal, autóbusszal és kocsikkal érkeztek. A Felvidékről, Erdélyből és Szabadkáról is eljöttek velünk ünnepelni és mulatni. E sokfelől verbuválódott násznép felerészét fiatalokból állt, s mellettük arányosan az öregek, a középkorúak és a gyerekek. Nők és férfiak közel azonos számban lehettek. Polgárok és parasztok, iparosok és köztisztviselők, tanárok s diákok, falusiak és városiak egyaránt voltak a vendégseregben. Lenyűgöző hatással volt rám a gyors összehangolódás, a szokások, hagyományok ígézetében formálódó örömteli gyülekezet. A jókedvű nótázás, a tánc és az ismerkedő beszélgetések, ugratások közepette valódi közösséggé formálódott ez a sokfelől érkezett, sokszínű had, amely a mi házasságkötésünk alkalmából gyűlt össze. Egy-egy csillag is fölragyogott az ünneplő sereglésben, ahol feleségem gyermekkori barátnője, Darvas Éva vitte el a pálmát. Úgy meghódította a férfiszíveket, hogy Kiss Ferenc tanár úr kiragadta a primás kezéből a hegedűt, s húzta, húzta a vonót, hogy megnyerje a Für Lajossal táncoló, tűzrólpattant Évát. Szegény ángyom is ott darvadozott a csorvási rokonok között, s fájó szívvel nézte hajdani párját, a násznagy szerepét ragyogóan elját-

szó Gyuri bátyámat. Barátaink, Bíró Zoli és Rozi, Nagy József Zsigmond, Kovács Mari, Végh Laci, Vajda Jancsiék, és mindazok, akik részesei voltak, meg-megemlegetik a lagzinkat, ahol „a násznéppel együtt úgy mulathattunk, nótázhattunk, mint a legjobb kollégiumi bálakon szoktunk”. Talán még Vikár Béla, Hetes nagy szülötte is fonográfját forgatta a sírjában. Ma már csak egyre halványuló emlékezetünk őrzi hajdani „nagy népi” vigadalmunkat. Az történt ugyanis, hogy az esemény megörökítésére vállalkozó egykori munkatársam az odautazás során szerelembe esett későbbi feleségével. Szerelmük a mi lagzinkban teljesedett ki. Így hát lakodalmunk fotódokumentációja helyett egy új házasság, egy új család született.

Mindkét gyermekünknek szép nagy lakodalma volt. Ifjabb fiunk, Andris kezdte a nősülést, aki a Miskolci Egyetemen végzett jogász, az első doktor a családukban. Felesége, Koncz Nikoletta a TTK-n végzett, középiskolai tanár. Kedves szülei Fehérgyarmaton élnek, családjá régi szatmári familia. Laci fiam a Debreceni Egyetem néprajz-angol szakán végzett, pályáját is ott kezdte. Az egyetem néprajz tanszékéről választotta élete párjának Lajos Verát, aki egy évig a Csángóföldön tanított, doktori disszertációját is a csángókról írta. Édesanyja és nagymamája nevelte, aki összetartó matrónája az Eger környékén élő nagy családnak. Andrisék lakodalmát 2009. október 24-én, egy elegáns budai szállodában, „áldott állapotban” tartottuk. Laciéké 2011. augusztus 20-án a Lakiteleki Népfőiskolán zajlott, Szentkirályon, fölemelő templomi esküvővel kezdődött. Mindkettő ragyogó hangulatú, mulatós menyegző volt, amelyekről kitűnő DVD-k készültek. Gyermekeink életre szóló,

saját karakterű lakodalmainak magával ragadó hangulata és az ugyancsak sokfelől jött, vigadozó násznép ünnepi öröme ezek segítségével jól látható, felidézhető „minden időben”, nemcsak szavakkal, mint a miénk...

Anyám temetése és lakodalmaink után, végezetül a keresztelőkőről szólok.

Ángyom mesélte, hogy amikor megszülettem, apám katona volt. Úgy, oly hirtelen vitték el a frontra, hogy meg sem esküdtek anyámmal. Ítéletidőben, a nők cipeltek el megkeresztelni a Bánfától három kilométerre eső Szentdénesre. Egyed Istvánként írtak be az anyakönyvbé.

Laci fiamat 1973 tavaszán Kiskunfélegyházára, a kéttornyú templomba vittük el keresztelőre. Unokatestvérével, Andreával együtt keresztelték meg. A katolikus pap ez alkalommal egy ősi ördögűző imát is mondott. Lacinak öcsémék, Andikának pedig mi lettünk a keresztszülei.

Andris fiamat munkahelyemen, az Országházban tartott névadó ünnepségen, 1975-ben „kereszteltük”. Keresztapja feleségem öccse, Nagy Gyula lett. Családunk és feleségem kedves rokonsága először csodálhatta meg a Parlamentet, e remekművet belülről. Ők emlékeznek arra, hogy amikor a lenyűgöző kupolateremben

megálltunk, kétéves Lacikánk nagy ámulattal nézett föl rá, majd hangosan megkérdezte: „Ugye, Apu, itt lakik a király?”

Első unokám, Júlia aznap – 2010. január 27-én, szerdán – született, amikor szellemi atyámat, barátomat, Vekerdí Lászlót temetjük. A bánat és az öröm

együtt ért. Szeretett apósom még megérte „tündérkéje” vigaszát a betegágyánál, de nemsokára ő is a túlvilágra költözött. Julcsikát nászuraomékként vendégeként kereszteltük, Nagyszekeresen, a XIV. században épült, ódon hangulatú, szép fatornyos református templomban. Édesanyjával, Nikolettával ők az első protestánsok szűkebb családjunkban. Keresztzülei: Laci fiam és Vera, a menyem.

Életemben jó néhány elismerésben, díjban részesültem. A számomra legértékesebb kitüntetést 2012. szeptember 29-én kaptam. Az utolsó pillanatban értesültem róla, amikor a lakiteleki találkozó 25. évfordulója alkalmából rendezett emlékünnepegy bevezetőjében Lezsák Sándor barátom bejelentette, hogy ez alkalommal az elhunyt Joó Rudolf és Bakos István emlékpadját avatjuk föl. Az utóbbi nem szerepelt a kiadott programban, igazi meglepetés volt. Joó Rudi éneke, a *Tavaszi szél vizet áraszt* után, édesanyám kedves, *Temető kapuja sarkig ki van nyitva* című dalát választottam. Azt énekeltük el a szép faragású padom avatójaként. Emlékjelem ott áll a kőjurma mellett, barátaimé közelében.

Bakos István

Király László

költő, író, műfordító (Sóvárada – ma: Románia, 1943. november 19.)

„Magántörténelmemről” leginkább a címszó alatt szólhatok. A hazatérés boldog vagy szomorú történet lehet, de megérkezés, mindahányszor. Vass nagyapám öt év után tért meg orosz fogságból – a fia négy év után ugyanonnan, egy következő háború után. Legkorábbi emlékeim között élesen él az esti imádság befejezése: „És arra kérlek, jó Istenem, hozd haza Kari bátyámat Oroszországból.” Az imádtott

háborús történetek, melyek leginkább megmozgatták gyermeki képzeletemet, tele voltak Oroszországgal – köze lehet ennek ahhoz, hogy orosz–magyar szakos hallgató lettem a Kolozsvári Egyetemen. (Nem bántam meg.)

Apám amerikai fogságba esett egy német kórházvonat „utasaként”, félhalotti állapotban. Emlékei hézagosak és „érdektelenek” lettek. Szerencséjére visszanyerte elveszett emlékezőképességét, újratanulta az ábécét is, mégpedig kitűnően – kiváló tanító, tanár, pedagógus, elhivatott népnevelő volt egész életében, haláláig nagyenyedi Bethlen-kollégista. „Beházasodott” a Vass-portára – (ahol e sorokat rovom) –, nagyapám bánatára, aki inkább szánta volna a lányát rendes, tehetős gazdaembernek. Dédapám örült: lesz kivel eszmét cserélnie bármikor „magasabb” dolgokról, a kocsmáig se kell elmenni. Olvasó ember volt dédapám, büszkén írta be *Az állatok természetrajza* című könyvbe, rögtön annak megjelenési évében: „Vass Dénesé, 1875 October 31-én, Ára I frt 15 kr. MVásárhelyt. Vass Dénes ezen könyvet tulajdonának ismeri.”

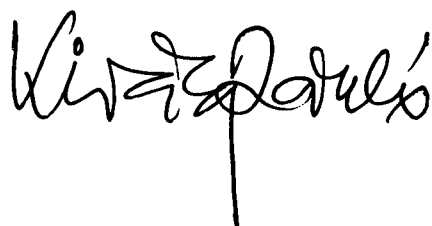
Családunkban nem volt szégyen nem tudni valamit, de nem megtanulni, ha módunk lenne rá, az már annak számított. A hazugságnak pedig nem volt becsülete. Ebből bizony származott elég baj is. Nagyapámat pillanat alatt vitték kényszermunkára a Duna-csatornához, amikor világosan s őszintén megindokolta, miért nem lép be a kollektív gazdaságba mindjárt az elsők között. Nem akart példát mutatni – mint volt községi bíró „a kicsi magyar világban” – a reá hallgatóknak. Mert mi lesz, ha ez az egész nem sikerül? Édesapámat pedig, az egyházi iskolák államosítása után, áthelyezték Nyárádgálfalvára, majd Csikfalvára, egy jól kidolgozott – s mint utóbb kiderült, szigorúan KGB-s – káderpolitika szellemében. Nyolc évig éltünk idegenben, ahol csak az ágy, az asztal, a székek, egy szekrény s „Az Íróasztal” volt tulajdonunk.

Jövevénynek, idegennek számítottunk, de vártuk a hazatérést. Ez volt a mezőgazdaság szocialista átalakításának időszaka. Verekedések, éjszakai lövöldözések, gyilkosságok, útonálló módszerek – ezt ma már mindenki ismeri, elhagyhatjuk. 1956-ban tértünk haza Sóváradra, talán az évszám sem véletlen. Apámnak kellett elvállalnia az orosz nyelv tanítását, holott a cirill ábécét sem ismerte. Én már három éve tanultam e nyelvet, így a megoldás nyilvánvaló

volt: este megtanítottam neki a következő leckét, amit ő másnap megtanított nekünk... Ennyi lenne a háttér.

A középiskola, Szovátán, sima volt, kihagyom. Az egyetem azonban „vidámbra sikeredett”. Semmi baj nem volt, ameddig komolyra nem fordult az, hogy néhányan verseket írunk, és közöljük is őket a lehetőségekhez mérten. Ám e költemények kilógtak az akkori „rendes” versek sorából. Meg hát magyar színjátszó csoportot alakítottunk, engedély nélkül... Hallatlan. Következtek a feljelentések, házkutatások, kihallgatások sora az állambiztonsági szerveknél. Mindennek a dokumentumai ma már a kezemben vannak, így hát pontosan tudom: hajszálon múltott, hogy elvégezhettem az egyetemet. De a Gondom Viselője velem volt. Mint azóta számtalanszor. Voltam tanár csöppnyi ideig, bukaresti magyar napilap kolozsvári szerkesztője, ám az újságírást (kiváltképp az akkorit) nem nekem találták ki.

De szerencsés ember vagyok: 1969 januárjától az Utunk/Helikon szerkesztője lehettem nyugdíjazásomig, Kolozsvárott, ahol a letelepedésem „nem javallott” volt egy időben. Irodalmi társaságért nem kell a szomszédba mennem. Feleségem, Katona Éva színművész ma is verseket ad elő, ha felkéri rá, versantológiákat szerkeszt, CD-lemezekre van írva a neve. Mindkét fiam, Farkas és Zoltán, többkötetes író, költő, műfordító, díjazott szerzők. Dinasztiagyánús a társaságunk – jegyezte meg valaki. Ám legyen! Én magam elégtétellel nyugtázom ezt. Magamról még annyit, ha ide tartozik: nyugodt és derűs nyugdíjas vagyok, mert nem tört ki a ceruzám hegye. Eddig 35 könyvre mertem rábízni a nevem. Főleg az foglalkoztat: mi az, amit még feltétlen meg kell írnom. Tagja vagyok a Romániai Írók Szövetségének, a Magyar Írószövetségnek, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának és a Magyar Művészeti Akadémiának, s még nem vettem észre, hogy ezekből „ki akarna nézni” engem valaki. Egyébként az esztendő nagyobbik felében ugyanabban a szobában alszom el, amelyben megszülettem – ez sem mindennapi ajándék, különösen a mai világban. Hazatérés. Azt remélem: megérdemeltem. Talán mert nem feledkeztem meg a római auctor, Sallustius figyelmeztetéséről: „In fuga salutem sperare, ea vero dementia est.” Ami magyarul annyit tesz: meneküléstől (megfutástól) remélni üdvözülést (szabadulást) valóban esztelenség.

Nyikos László

közgazdász (Kassa – ma: Szlovákia, 1943. november 22.)

Apai ágon a Kisalföldhöz, anyai ágon a Felvidékhez kötődöm. Az összes felmenőm tősgyökeres magyar, római katolikus vallású. Hétgyermekes parasztcsalád legidősebb fiaként apám az Eszterházy herceg birtokához tartozó Osliban született, ahonnan a családja később a kézimunkáról (hímzés) híres Hővejre költözött. Hat elemiit végzett, de nagyapám – egykori katonabajtársának „protekciónak” igénybe véve – rendőri pályára segítette. Az első bécsi döntés után a visszacsatolt Kassára vezényelték. Születésem évének nyarán nevezték ki a m. kir. rendőrség őrmesterévé. Szerencsés fizikai és szellemi képességekkel – humorral, „svádával” megáldottan, könnyelműségre is hajlamosan – vette el a most Szlovákiához tartozó Tornahorvátiban ugyancsak kisparaszti családban született anyámat. Anyai nagyapám tizenévesen „kitántorgott Amerikába”, de hazajött. A trianoni döntés után nem akart az elcsatolt területen maradni. A Rakaca-patak völgyében fekvő Krasznokvajdára költözött, és középparaszti egzisztenciát teremtett. Itt ismerték meg egymást, itt kötöttek házasságot a szüleim.

A háború végén nem maradtunk Kassán, Hővejre költöztünk. Négy

nagycsalád (harminc ember!) lakott egyetlen parasztportán. Hihetetlen, de minden konfliktus nélkül. Talán az ország egészénél mindig derűsebb Pannónia sugározta ide a békességet, a tisztességet, a kétkezi munka becsületét. Kapuváron kezdtem iskolába járni. Itt született legidősebb húgom és az öcsém. Apám egész életében „melós” volt, leszámítva azt az időt (a harmincas évek végétől az ötvenes évek elejéig), amikor rendőrként szolgált, mígnem – a Rajk-per után – „megbízhatatlanként” leszerelték. 1951-ben Krasznokvajdára költöztünk azzal a reménnyel, hogy az anyai ágon örökölt húsz hold termőföldön (plusz erdő) apám gazdálkodni fog. Terve azonban füstbe ment, ezért a diósgyőri Lenin Kohászati Művekben helyezkedett el segédmunkásként, később pedig a negyven kilométerre levő Ormosbányára került naponta bejáró külszíni napszámosnak. 1956 őszén – mint volt rendőr – nemzetőrként ügyelt a falu rendjére. Bányászként ment nyugdíjba, haláláig (1992) Krasznokvajdán élt. Anyám, aki szintén hat elemiit végzett, hat gyermeket szült, ötöt felnevelt. „Éjszaka font, nappal mosott.” Varrt, vezette a háztartást, művelte a kertet az 1954-ben – az akkori idők színvonalán épített – családi házban. Benne az elégedetlenségre inkább hajlamos Hunnia befolysa érvényesült.

A „sötét Abaújban” cseperedtem, itt végeztem el az osztott tagozatú általános iskolát. Miután magam is végeztem, itt tanultam meg tisztelni a földművesmunkát a legeltetéstől a ganéjhordáson át a kapálásig, a részes aratástól a cséplésig. Itt éltem át

az első szerelem semmivel össze nem hasonlítható élményét, itt próbáltam kamaszfejjel felfogni '56 tragédiáját. Trianont is a családi emlékeim tudatosították velem. Kiskamaszkoromban az a gumicsizma volt a karácsonyi ajándék, amely a légvonalban mintegy húsz kilométerre levő „szlovák” faluból csempészárúként jutott el hozzánk. Krasznokvajda neve ma is megdobbantja a szívemet. Eszembe jutnak a gyerekkori csínyek, a nyári hajnali gombaszedések a tölgyerdőkben, az aratások, kukoricafosztások, lakodalmak, a templomi ministrálások, a cigánysor, a népdaléneklések, a májusfaállítások, a karácsonyi kántálások. Meg persze a máról holnapra élések: lesz-e mivel befűteni, lesz-e ennivaló a tyúkoknak, libáknak, malacnak. Meg az, hogy télen apám egy anyám varrta vászonzsákban a bánya munkásszállító „fakaruszában” hozta a másnapi tüzelőt. Ezt a „létező szocializmus” megengedte.

„Jó tanuló” voltam. Mindent elolvastam, ami a faluban fellelhető volt. A petróleumlámpa szagát sohasem felejttem el. Természetes volt számomra, hogy „megyek tovább”. De hová? 1958-ban Sopronba kerültem, ahol apám több testvére élt. A Széchenyi gimnázium, a kollégiumi szilenciumok tanítottak meg részben a tanulás mikéntjére. Az általános iskolában erre nem volt szükségem, mert a nagyszerű Kiss Béla igazgató „bácsi” – akinél külön néptanítót Klebelsberg sem álmodhatott volna – minden szava szivacsoként ivódott belém. A gimnáziumban kezdtem nyelveket tanulni (egyszerre hármat is), és nagyszerű tanárainknak köszönhetően ott szedtem magamra némi klasszikus műveltséget. Mindmáig citálok latin közmondásokat, mondok verseket Balassitól József Attiláig, miközben

tudom, hogy korunk ennek semmiféle jelentőséget nem tulajdonít.

Nem tudatosan kerültem a közgazdasági pályára. Családi készítés erre nem volt, hiszen honnan tudhatták volna a szüleim, hogy miféle szakma is a „közgazdász”? Magam sem tudtam, hogyan tovább a jeles érettségimmal. Ami döntött: a „közgáz” mindegyik felvételi tárgyából (matematika, történelem, idegen nyelv) jó voltam. (Amikor már egyetemre jártam, otthon a falu „útkaparója” megkérdezte: minek tanulsz? Mondtam, hogy közgazdász leszek. Ne viccelj – válaszolta –, hiszen te mindig olyan jó tanuló voltál...) Egy évet várnom kellett érettségi után (apám „egyéb” szakmája miatt pluszpontokat nem kaphattam a felvételin), ezért néhány hónapig én is bányásznak álltam, majd betanított munkás lettem a gödöllői árammérőgyárban, ahová egyik nagybátyám segítségével kerültem. A három műszakot nehezen viseltem el. Megismertem viszont, hogy lehet egy-egy órát lopva aludni a kovácműhely fapadján vagy az irtalmatlanul rossz úton zötyögő fakarusz hátsó ülésén. Hogy milyen az a „munkásfifika”, amely még a délutáni műszakban „bespájzolja” az éjszakai penzumot, hogy aztán hajnaltájt egy-két órát szunyókálhasson. Milyen az a munkásszolidaritás, amely segít a norma teljesítésében az épphogy felnőtt melósoknak (nekem).

Szakmai pályafutásom során többször is szerencsém volt. Szüleim, tanítóim, tanáraink mellett olyan kiváló emberekkel hozott össze a sorsom, mint Dunajszki András, a ma már nem létező (privatizált) Ganz Műszer Művek egykori vezérigazgatója, aki szélesre tárta előttem a kapukat a szakmai fejlődés, az egzisztenciális boldogulás és a tudományos ambíciók felé. (Korán meghalt. Temetésén – családjá

kérésére – én búcsúztattam.) Többkevesebb sikerrel jutottam át ezeken a kapukon. Elmondhatom a költővel: „mióta éltem, forgószelemben próbáltam állni helyemen”. Hét évig albérletekben laktam, így ismertem meg szép fővárosunkat, ahová kamaszként mindig vágyakoztam. Ahová három lehetőség vonzott különösen: a mozi, a futballmeccsek és a könyvtárak. (Milyen furcsa! Évtizedek óta nem voltam moziban, meccsre sem járok.) Pestlőrincen jutottam első lakásomhoz, egy lakótelepi lakáshoz, amit százötven továbbival együtt szövetkezeti formában – miután elnökké választottak – a KISZ patronálásával építettünk. Tizenkét évet töltöttem Kispesten. Egy munkáskerületben, ahol máig élő barátságokat kötöttem mérnökökkel, vasasokkal, műszerészekkel.

„Grafomániám”-nak, szaporodó publikációimnak köszönhettem, hogy 1978-ban, amikor már a gazdasági igazgatója voltam egy ötezer főt foglalkoztató műszeripari nagyvállalatnak, a pénzügyminiszter felkért arra, legyek a Bevételi Főigazgatóság (a későbbi APEH, jelenleg NAV) jogelődjének helyettes vezetője. Kispesten alulnézetből, a József nádor téren felülnézetből ismerkedhettem a magyar gazdasággal. Az adó- és pénzügyi ellenőrzéssel, ami később az igazi szakmám lett. 1984-ben azonban otthagytam a Pénzügyminisztériumot, mert egy magas szintű pártkapcsolatokkal rendelkező nagyvállalati vezető pénzügyi machinációinak szankcionálásától feletteseim (köztük egy későbbi miniszterelnök) visszaretentek.

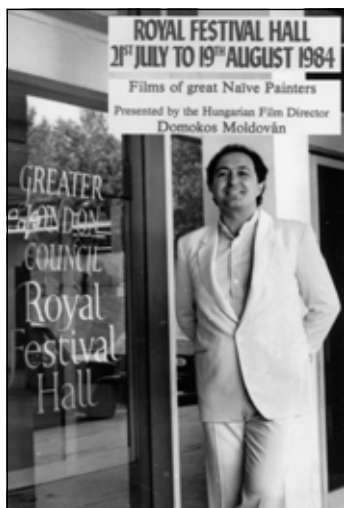
Kutató lettem, mert ekkor már megvolt a tudományos fokozatom is.

Még Dunajszki ajánlotta az aspirantúrát és egyévi fizetett szabadságot is a tanulmányaimhoz. 1978-ban lettem a közgazdaság-tudományok kandidátusa. Két évtized múlva habilitáltam a Corvinuson, ahol – miként más egyetemeken is – néhány évig a közpénzek ellenőrzését tanítottam. A rendszerváltás hajnalán, 1989-ben az Országgyűlés a négy évtized után ismét felállított Állami Számvevőszék alelnökévé választott. Tizenkét éves szolgálatot követően kisvállalkozó lettem, most meg országgyűlési képviselő vagyok a Jobbik frakciójában. Hívtak, pedig egykor az állampártnak is tagja voltam. Igaz, tisztséget nem viseltem. (Gyakran eszembe jut német barátaim pikírt megjegyzése, amelyet – megismervén vargabetéktől nem mentes, de a trendjét tekintve mindig felfelé ívelő szakmai pályafutásomat – akkor tettek, amikor három hónapig ösztöndíjasként az NSZK-ban voltam: változatos a pályafutásod, kitűnik belőle, hogy már semmihez sem értesz, jó leszel hát politikusnak...)

A Trianon által egyharmadára zsugorított hazámban mindenütt otthon érzem magam. Soprontól Hollóházáig (ahol öt évig a porcelángyár felügyelőbizottságának elnöke voltam), Pécestől (ahol PhD-re készülő diákokat tanítottam) Szentendrétől (ahová feleségemmel és két fiammal húsz évvel ezelőtt költöztünk Budapestről).

Moldován Domokos

néprajzkutató, film- és operarendező (Sajóudvarhely – ma: Románia, 1943. december 1.)

Kolozsvártól 100 km-re, a Mezőség dombjai, hegyei között, Sajóudvarhelyen, nagyszüleim udvarháza, a Fodor porta 7. szobájában születtem 1943. december 1-jén, kicsi húgom, Ágneske előtt néhány perccel. Ikrek voltunk, de Ágneske 4 hónap múlva elköltözött tőlünk.

Sajóudvarhelyen temették el. Édesanyám, a szamosújvári Örmény Fiúárvaházban nevelkedett örmény édesapám, nagyanyám és két nővérem: Stefánia és Erzsébet maradtak mellettem, akik sokat babusgattak, s az a három-négy cselédünk, akik Budapestre menekülésünk napjáiig velünk maradtak.

A háború befejeztével édesanyámmal az elsők között voltunk, akik hazalátogattunk a szülői házba, s a mai napig rendszeresen hazajárunk a még mindig igen jó egészségnek örvendő,

96 esztendőös keresztanyámhoz, Zsikéhez, aki édesanyám egykori öccsének a felesége. Varázslatos hely maradt Sajóudvarhely, a kert végén folyó Sajóval – amelyről édesanyám húga, Fodor Róza igen kedves képet festett. A nagyszüleim háza melletti kastélyban lakott báró Appel Jenő, aki a nála vendégeskedő bécsi barátai segítségével, autójukkal elindított minket Budapest felé. Mire mi Pestre értünk, édesanyám bátyja és felesége Budapesten, a Türr István utca egyik legszebb házában rendezte be divatszalonját – ahol a fiatal Ruttkai Éva volt az egyik manökenjük.

Stefi nővéremet a nagy híró kolozsvári Marianumból a pesti Sacré Coeur-be írtatták szüleim, ahol az apácák, meghallva gyönyörű énekhangját, azonnal a Nemzeti Zenedébe irányították. Imádott énekmestere dr. László Géza – Haselbeck Olga férje – lett.

Kodály és Monteverdi varázslata, munkájuk megszállottja, rajongója voltam s vagyok ma is. Húszesztendősen ismertem meg későbbi feleségemet, az akkor 18 éves Adrienne-t, aki néhány év múlva már énekelt az Egyetemi Színpadon rendezett első Monteverdi-estünkön. Claudio Monteverdi születésének 400. évfordulóján, 1967. május 20-án életem első opera-előadását rendeztem, a Tankréd és Klorinda párviadalát. Adrienne énekelt Klorindát, zeneakadémista társai Tankrédot és a Testót. Kontinuón Failoni Donatella játszott.

1968. augusztus 24-én naiv művészeti magángyűjteményemet Kecskemét városának ajándékoztam. 1973. március 19-én nyitotta meg kapuit Kecskemét a Naiv Művészek Múzeuma, s azóta is áll.

Egyetemi diplomadolgozatomat professzoraimhoz, Dömötör Teklához és Ortutay Gyulához a naiv művészekből írtam. Az ELTE amatőrfilm-klubjában 16 mm-es filmet forgattam 1966-ban *Jeles napok jeles rajzolója* címmel a Galgamácsán élt parasztfestő asszonyról, Vankóné Dudás Juliról. Az Egyetemi

Színpadon rendezett bemutatót Kodály tanár úr is látta feleségével, Sáríkával együtt, ahol a Dudás Juli vezette népdalkör is fellépett, galgamácsai viseletben népdalokat, népi játékokat játszva, nagy sikerrel. Az Egyetemi Színpad előcsarnokában műveiből kiállítást is rendeztem, amely igen nagy tetszést aratott.

Ezt követte a *Magyar parasztfestők nyomában* című háromrészes portréfilmsorozat az akkor még főiskolás Koltay Lajos mint operatőr és Tölgyesi János dramaturg barátom közreműködésével, Benedek Péter, Süli András – akik akkor még éltek – és Dudás Juli részvételével. Ez fekete-fehér tévéfilm volt. Első nyilvános vetítése Szegeden, a Jancsó Miklós vezette első országos néprajzi filmszemlén volt, díjat is nyert 1968. augusztus 3-án. A Süli Andrást bemutató film forgatókönyve megjelent a *Képzőművészeti Almanachban*, a Corvina kiadásában.

1968-ban a Mafilm Dokumentum Stúdió megbízásából portréfilmet készítettem Juliról Ragályi Elemér és Fofilina József operatőr közreműködésével *Vankóné Dudás Juli galgamácsai paraszt festőasszony* címmel. A film díszbemutatója Galgamácsán, 1969. december 28-án volt a művelődési házban, megnyitotta és bevezetőt mondott Ortutay Gyula. A filmen hallható népszokások dallamai 1976 karácsonyán megjelentek a Hungaroton nagylemezén *Sej, Galgamácsa eszembe se jutna – Vankóné Dudás Juli dalai* címmel.

Mióta Dudás Juli, Benedek Péter, Mokry Mészáros Dezső és Süli András művészetét megismertem, más se járt a fejemben, mint hogy mielőbb megismertessem velük Magyarország és Európa művészetkedvelő közönségét, s ezért alapítottam meg a Magyar Naiv Művészek Múzeumát. Így született meg a *Magyar naiv művészek* című tízrészes portréfilmsorozat a Magyar Televízió megbízásából, D. Fehér Zsuzsa szerkesztő, Kardos Sándor operatőr és három Új Zenei Stúdió-s zeneszerző barát: Jeney Zoltán, Vidovszky László és Sárly László közreműködésével.

A tíz filmen a *Bevezető* után Benedek Péter, Mokry Mészáros Dezső, Gyovai Pál, Gajdos János, Balázs János, Győri Elek, Bakos Lajos, Süli András és Török Sándor portréja látható. A filmeket a Magyar Televízió öt részben sugározta, és VHS videokazettán is kaphatók. Mivel 35 mm-es színes normál filmszalagra forgattuk, a Toldi Stúdiómozi is vetítette.

A magam szabta, évtizedek óta tartó küldetésem a filmsorozat vetítésével befejeződött. Igen nagy örömet okozott 1984 júliusában, hogy Londonban a Royal Festival Hall közönségének is bemutathattam munkám gyümölcsét, s hogy 1987-ben megjelent a Gondolat Kiadónál a *Magyar naiv művészek nyomában* címmel összefoglaló kötetem.

Eközben filmeket is készítettem, melyek némelyikét Európa számos országában vetítették. Íme:

1970 *Halálnak halálával halsz* – MAFILM, VI. Stúdió ff. rövidfilm

1970 *Magyar fazekasok* – MAFILM, színes rövidfilm

1975 *Szerelmi varázslások* – MAFILM, színes rövidfilm

1977 *A halottlátó* – MAFILM, színes, hosszú dokumentumfilm

Vetítve: Amsterdam, Utrecht, Mannheim, Róma, London, Párizs, Varsó stb. városokban

1978 *Vita a halottlátóról* – MTV-dokumentumfilm

1979 *A magyar könyv ünnepe* – MAFILM, rövidfilm

1980–81 *Rontás és Reménység* – MAFILM Balázs Béla Stúdió, színes játékfilm

1991-ben új fejezet kezdődött az életemben: megnyílt a barokk és kortárs zenét bemutató Budapesti Kamaraopera, állandó hely és állandó társulat nélkül. Ott játszunk, ahol helyet kapunk, és mindig a legrátermettebb szereplőkkel, karmesterekkel, rendezőkkel. Folyamatosan bemutatunk és játszunk barokk operákat – melyeket mesterkurzus előz meg a karmesterek vezetésével –, de váltogatjuk a kortárs magyar egyfelvonásosokkal. Mindenekelőtt álljon itt a huszonekét esztendő repertoárja, először a barokk opera-remekművek:

1991. április 3. Gluck: *Orfeo ed Euridice*, Arany János, ma Új Színház

1993. április Monteverdi: *Combattimento di Tancredi e di Clorinda; Ballo delle Ingrate*, Budapesti Városháza Díszterme

1994 Jacopo Peri: *Euridice*, Várszínház

1996. június 28. Monteverdi: *L'Incoronazione di Poppea*, Fertőrákosi Barlangszínház

1998. január 24. Purcell: *Dido and Aeneas*, MTA Kongresszusi Terem

2001. március 29–30. Händel: *Orlando*, Várszínház

2002. március 27. Monteverdi: *L'Orfeo Favola in musica*, Várszínház

2003. szeptember 11. Monteverdi: *Il ritorno d'Ulisse in patria*, Kiscelli Barokk Romtemplom

2004. október 1. Vivaldi: *II Tigrane*, Gödöllői Királyi Kastély Barokk Színházterme

2005. március 26. Händel: *Semele*, Művészetek Palotája Fesztiválszínház

2006. április 17. Mozart: *Mitridate, Re di Ponto*, Művészetek Palotája Fesztiválszínház

Kortárs magyar egyfelvonásosok:

1991 Sáy László: *In Sol*, Várszínház

1997. december 29. Eötvös Péter: *Radames*, Várszínház

1998. április 27. Eötvös Péter: *Madrigálkomédiák, Harakiri*, Várszínház

1999. október 27. Serei Zsolt: *Örkény-egyfelvonásosok*, Bárka Színház

2000. március 29. Orbán György: *Pikkó herceg és Jutka Perzsi*, Várszínház

2001. június 16. Örmény legenda – *tánckantáta*, Kiscelli Barokk Romtemplom

2003. október 27. Eötvös Péter – *Egyfelvonásosok*, Várszínház

2007. szeptember 21. Demény Attila: *Orwell-Parafarm*, Művészetek Palotája Fesztiválszínház

Melinda Darab

Szűcs Lajos

labdarúgó, edző (Apatin – ma: Szerbia, 1943. december 10.)

Édesapám Szűcs Lajos, édesanyám Hajós Terézia. 1945-ben Budapestre költöztünk, Újpestre. Apám a Viola Utcai Általános Iskolában kapott állást. Iskolák közötti bajnokságon kezdtem futbalozni, majd 1957-ben leigazolt az Újpesti Dózsa, 14 évesen lettem igazolt játékos. Végigjártam a ranglistát: kölyök 3, kölyök 2, kölyök 1 után az IFI 1-ben (Újpest ifjúsági csapatában) kaptam helyet. 1964-ben meghívtak az ifiválogatottba. Majd jó teljesítményeimért, eredményeimért 1962-ben meghívást kaptam Romániába, a Constantában rendezendő UEFA-tornára, az edző Kapocsi Sándor, a szövetségi kapitány Hoffer József volt. Az UEFA-torna után nem tartott rám igényt az Újpesti Dózsa. Az akkori posztomon (jobb bekkezt játszottam) megsérült a két állandó játékos, Rajna Károly, Káposzta Benő, így én játéklehetőséghez jutottam a Dorog elleni mérkőzésen. A Dorog akkori edzője, Buzánszki Jenő a mérkőzés után odajött hozzám, tudva, hogy az Újpest nem tart rám igényt, és megkérdezte: nem volna-e kedvem Dorogra jönni. Én igennel válaszoltam, hiszen úgy tudtam, hogy a Dózsa nem tart igényt a játékomra.

Ennek ellenére nem adtak ki. Egy esztendő kellett várnom, hogy a Dorog játékosja lehessenek. Akkoriban az MLSZ által elfogadott átigazolás szabályai előírták az egyestendős várakozást. Természetesen az egy esztendőt végigtréningeztem, hogy amint alkalmam

lesz, azonnal számíthasson rám a csapat és edzőm, Jenő bácsi. A mérkőzések rettenetesen hiányoztak... (Ez az érzés még előfordult két alkalommal az életemben.) 1963 második felében lettem a Dorog igazolt játékosa. Az első NB1-es mérkőzésemet a Vasas csapata ellen játszottam. A dorogi csapat nagyszerű közösség volt.

Kitűnő játékostársakkal: Ilku István, Lakat Jenő, Pálmai Sándor, Prohászka János, Monostori Tivadar, és a többiek mind. Nagyon sokat köszönhetek Buzánszki Jenőnek, aki nemcsak nagyszerű edző volt, hanem az aranycsapat tagjaként nagyszerű futballista is. Így aztán ennek a gyönyörű játéknak minden fortélyát ismerte és átadta nekünk. Az Isten éltesse még sokáig!

A következő átigazolásommal szerencsém volt. 1965-ben a szezon végén jelentkezett a Fradi, hogy szeretné, ha a következő szezont a Fradinál folytatnám. Nagyon megtisztelőnek tartottam a lehetőséget, de félttem az újabb egyéves, játék nélküli várakozástól. Szerencsémre a Vasas átigazolta a Győrből Korsós Istvánt, és így én is szabad utat kaptam.

Így az 1966-os bajnoki szezont az FTC játékosaként kezdtem el.

A Ferencváros a legsikeresebb életszakaszom.

1967–1968 különösen kedves évek számomra, mivel mind a két évben bajnokságot nyert csapat tagja lehettem. Mind a mai napig találko-

zom olyan emberekkel, akik kapásból sorolják a bajnokcsapatot:

Géczi, Novák, Mátrai, Páncsics, Juhász, Szűcs, Szőke, Varga, Albert, Rákosi, Fenyvesi.

Edző: dr. Lakat Károly.

Karcsi bácsi 1968-ban további sikerek kovácsa lett. Mexikóban rendezték a nyári olimpiát, ahová a magyar olimpiai csapat selejtező nélkül jutott ki.

Az 1964-ben Tokióban rendezett nyári olimpiát a magyar csapat megnyerte. A cél 1968-ban az újabb aranyérem megszerzése volt. Sós Károly szövetségi kapitány és dr. Lakat Károly vezetésével megnyertük a mexikói olimpiát.

Elnyertem az olimpia legjobb játékosa címet. Meghívást kaptam a világválogatottba, Rio de Janeiróba.

A világ egyik legnagyobb futballistája, Pelé vezette brazil csapat ellen a világválogatottban Jasin védett, a csatársorban a magyar Farkas és Albert, a védelemben Novák, én Beckenbauerrel a középpályán játszottam. Felejthetetlen élmény volt!

Az eredmény: 2:1 Brazília javára. A világválogatott gólját Albert Flórián szerezte.

1969 jól kezdődött. Január 4-én feleségül vettem kedvenc színésznőmet, Pécsi Ildikót.

Rosszul folytatódott: az 1969-es bajnoki év végén dr. Lakat Károly elszerződött a csapattól. A Dánia–Magyarország mérkőzésen Albert Flórián megsérült. Én nem láttam biztosítottnak a jövőmet, ezért jelentkeztem a Budapesti Honvédnál, hogy a játékos szeretnék lenni.

A szabályok értelmében a '70-es évet álltam, azaz az edzéseken a többiekkel dolgoztam.

1971-ben a Győr ellen játszottam az első mérkőzésemet a Honvéd színeiben.

Emlékezetes mérkőzés számomra, amikor 1971 augusztusában a fiam, Csaba születésekor gólt rúgtam!

1972 – a müncheni olimpián ezüstérmet nyertünk.

1976-ig voltam a Honvéd játékosa. A bajnoki szezon végén megkeresett a Vasas Izzó, hogy szeretnének feljutni az első osztályba, szeretnék, hogy a játékosuk legyek. Megkerestem akkori edzőmet, Tichy Lajost, nem gördített akadályt, és így az Izzó játékosa lehettem. Nagyszerű kollektívába kerültem, ahol tisztelettel, szeretettel vettek körül, és a tanácsaimat, a hozzáállásomat maximálisan elfogadták! Kovács József edző vezetésével felkerültünk az élvonalba.

1980-ban fejeztem be az aktív labdarúgást a Vasas Izzó játékosaként.

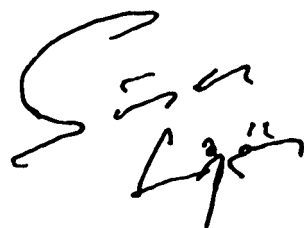
'80-ban az FTC pályaedzője lettem Novák Dezső vezetőedző mellett. Az 1980–81-es bajnokságot megnyertük. Utána utánpótlás szinten dolgoztam az FTC-ben, a kezem alól sok élvonalbeli játékos és válogatott került ki.

'88-ban Rákosi Gyula vezetőedző mellett újból pályaedző lettem. Az első esztendőben ezüstérmet, majd a következő évben bronzérmet szerezünk.

Örömmre visszakerültem a fiatalok neveléséhez, számos nemzetközi kupát nyertünk gyerekeimmel az FTC színeiben.

2002-től elnöki tanácsadó vagyok az FTC-ben mind a mai napig Rákosi Gyulával.

Sajnos szeretett barátunk, Albert Flórián már nincs velünk.

Koltai Róbert

színművész, rendező (Budapest, 1943. december 16.)

A megtisztelő felkérés, hogy írjak kb. 70 sort a kb. 70 évről, alaposan fejbe kólintott, mert nemhogy 70 nem vagyok e sorok írása közben, de még 69 is csak decemberben leszek... (Értem én a nyomdai átfutást.) Ha pedig abból indulok ki, hogy az ember annyi éves, amennyinek érzi magát, még nagyobb a gondom a 70-nel. Az esetek, illetve az *esték* többségében még harmincnek is alig érzem magam. Jelenleg nyolc-

kilenc főszerepben száguldozom esténként különféle fővárosi és vidéki színpadokon. Azt lehet mondani, hogy a rengeteg mozgás, az örökös JÁTÉK fiatalon tart, nincs időm és kedvem megöregedni.

A lehető legszörnyűbb időkben születtem Budapesten. Egy újszülött érkezése, még a legnehezebb időkben is, öröm egy családnak. Sajnos életem első másfél évét szüleim számára csak a pislákoló remény tette egyáltalán elviselhetővé, hogy a borzalmak, a háború, az üldöztetés talán nemsoká véget érnek. Minden napjuk örökkévalóságnak tűnt. Szüleim üldöztetése, méltatlan, megálázott élete beivódott a legmélyebb zsigereimbe. Anyai nagyapámat hat hónapos koromban nyilas suhancok mellőlem ragadták el, 35 kilósan, a gyomorrák végső stádiumában. Felhajították egy teherautóra. Többé nem látta a család.

Édesapám energikus, remek humorú és különleges művészi hajlammal megáldott sportember volt, híres sportegyesületek jó nevű vezetője. Kamasz- és ifjú éveimben én voltam a híres sportvezető (Vasas, Csepel, Dunaújváros) Koltai Pista bácsi fia, évtizedekkel később ő lett a Koltai Robi papája, aki sportvezető létére úgy mondott verset, mint nagyon kevesen a színészek közül. Mély átéléssel, mégis nagyon egyszerűen. Rengeteget tanultam tőle. Nemcsak versmondást, ÉLETET... Később gyakran volt otthon szavalóverseny kettőnk között, ahol anyukám volt az egyszemélyes zsűri – és többnyire a második helyen végeztem.

Aztán nagyon sok minden történt velem, olykor sikerek is értek, de fura módon a legnagyobbak még mindig azt tartom, hogy egyáltalán felvettek a színművészetire. Ehhez aztán igazán jó szem kellett. Beállít egy köpcös, rekedt hangú, izgatott fiú a felvételire, és az ott ülő rendezőtanárok, élükön Pártos Gézával, A Tanárral, észrevettek valamit mozogni benne, és csodák csodájára felvették az 1964–65-ös tanévre a színművészetire. Ennek bővebb kifejtését lásd az 1995–96-ban készült, *Szamba* című filmemben. Ezt a filmet egyébként 1979-ben fiatalon elhunyt főiskolai osztálytársam, Kiss István barátom és édesapja, a csupa szív amatőr színész emlékének szenteltem. A film kapcsán sok mindent elmondhattam színházról, barátságról, közös emlékekről, és persze saját magamról is.

Tegnap éjjel Debrecen és Budapest között, egy nehéz előadás után, az autós-trádn, holtfáradtan, betámolyogtam egy benzinkútra, ahol a shopban egy

benzinkutas fiatalember lépett oda hozzám kicsit zavartan, és csak annyit tudott mondani, hogy: Szamba... Egy pillanatra azt hittem, álmodom, táncra kér?... Ő szüksézávú volt, nekem pedig lassan esett le a tantusz, hogy a filmemhez gratulál, s ezt azzal is nyomatékosította, hogy nem fogadott el borralalót. Sőt, egy kapucsínóra is meghívott. A gesztus még a kapucsínónál is jobban esett.

Az életem nagyobb része hivatásomból adódóan a nyilvánosság előtt zajlott. Kaposvár lett a legkedvesebb (fő)városom, ez a hely 1968-tól 25 éven át (kis megszakításokkal) egyszerre adta számomra a legmagasabb színházi és művészi értékeket (melyekből máig táplálkozom), és a családot, Pogány Juditot és a fiamat, Gábort, hogy a későbbi három fiúunokáról már ne is beszéljek.

Sose halunk meg
(partnere Szabados Mihály)

És adta a barátokat, olyan színész- és rendezőtársakat, akiktől rengeteget tanulhattam. Talán ők is tanulhattak tőlem. Nemcsak későbbi filmjeimet, még a kabaréfiguráim egy részét is a legendás kaposvári színészklubnak köszönhetem.

Ma már úgy látom – és ez az első negatívum az emlékeimben –, hogy az egykori forró kaposvári barátságok, amelyekről akkor azt hittem, örökké tartanak, mára munkakapcsolattá hűvösödtek, vagy még tán azzá

sem. Nevek felsorolása helyett csak egy dolgot emelek ki: Ascher Tamás elvesztését. Aki örökre megsértődött rám, sok-sok fantasztikus munka után (*Godot-ra várva*, *Azdaék bíró* és a minden szakmai díjjal elhalmozott *Öngyilkos* stb.), mert a *Sose halunk meg* című első filmemet szerettem volna végigkövetni az itthoni közönségtalálkozókon. (Akkor nem sejtettem, hogy szinte az egész világot bejárom majd vele, s hét nagy közönségsikerű film is követni fogja.) Ezért felmentést kértem az *Éjjeli menedékhelyben* rám osztott szerep alól. Ascher soha többet nem dolgozott velem. Ez fáj, fáj... A legszebb kritikát *Csodálatos, napfényes utazás* címmel a Los Angeles Times-ban Kevin Thomas írta.

Sok kitüntetés tulajdonosa vagyok, de a legnagyobb, mindenekfeletti a közönség és ezen belül is a fiatalok kitartó szeretete, mely végigkísért egész pályámon.

És a többi film: *Szamba*, *A miniszter félrelép*, *Csocsó*, *Világszám*, *Megy a gőzös* és a legutóbbi, a *Magic Boys*. Filmjeim össznézőszáma 2,3 millió mozinéző, és ezúttal a tévében való vetítések nézőszámát nem említem. A fentiek közül négyre (*Sose halunk meg*, *Szamba*, *Csocsó*, *Világszám*) vagyok a legbüszkébb, mert ez a négy film legbelülről szakadt ki. Mind a négy filmben legfőbb munkatársam Dész László volt, aki nemcsak fantasztikus zeneszerzőként segített, hanem szinte kipiszkálta belőlem a történeteket, sőt a *Világszám*ban Horváth Péter író mellett még dramaturgként is szerepet vállalt.

Elárulok egy titkot: nagyon szeretek sok éven át játszani egy szerepet, pl. a *Godot-ra várva* közel 20 évig ment kis megszakításokkal a kaposvári színházban, *A miniszter félrelép* 16 évig volt a József Attila Színház műsorán, s a *Balfácánt vacsorára* idén a 17. évadát kezdte ugyanitt. Ez utóbbit Kern András

barátommal játsszuk, azzal a Kern Andrással, akivel olykor hónapok múltán is folytatni tudunk egy-egy félbehagyott mondatot vagy poént.

Hát, valahogy így... Ennyi fért a 70 évbe és a 70 sorba. Most már csak azért kell szurkolni, hogy megérjem a 2013. december 16-át. Nem lenne szép egy komikustól, ha pont a végső, a fő poént rontaná el.

Wintermantel István

szerkesztő, kritikus (Budapest, 1943. december 19.)

Hetven év: nem érdem, hanem (számomra) szerencse, hogy ezt a kort megélhettem – amikor ezt írom, még hátravan addig egy esztendő, tehát inkább: talán megélhetem –, és láthatom öt, sőt hamarosan hat unokámat, akik hihetetlen boldogság forrásai.

Első két kritikám az egyetem előtti szakmunkástanuló-éveim során jelent meg, a Jelenkorban. Egyetemistaként a Magyar Könyvszemle technikai szerkesztője lettem. Diplomám megszerzése után mint tudományos segédmunkatárs, később mint külső óraadó pár éven át az 1945 utáni magyar irodalom történetéről vezetem szemináriumot az ELTE-n. Noha az órák tématervében is szerepeltem, hogy Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című versét is elemezzük tanítványaimmal, a tanszékvezető – aki jelenlétemben olvasta át tüzetesen a tématervet – sem akkor, sem később nem kérdezett rá, mi is volt a mondanóm a versről.

Oktatói szerződésem lejártja után a Szovjetunió című képes havimagazin magyar kiadásához kerültem szerkesztőnek. Ez sok tanulással járt, mert az oroszról fordított riportok és kishírek szövegeinek gondozásához számtalan terület szakki-fejezéseibe be kellett ásnom magam. A szöveggondozás aprólé-

kos munkáját, a fordítókkal és a kontrollszerkesztőkkel való érdemi együttműködést itt tanultam meg, „gúzsba kötve”, miközben a minduntalan előforduló „legnagyobb” szót „igen nagy”-ra vagy „jelentős”-re cseréltem. Emellett a lap itthon szerkesztett mellékletében módomban volt a Szovjetunióban élő népek irodalmából fordított számtalan könyv közül ízlésem szerint válogatva a valóban értékesekről írni ismertetések.

A hetvenes évek második felétől másfél évtizeden át a Szovjet Irodalom című folyóirat magyar kiadásának voltam budapesti szerkesztője. A moszkvai szerkesztőséggel

folyamatos vitában némileg tudtuk alakítani a közléspolitikát, s így a hivatalos és középszerű művek rovására nem egy tényleg kiváló alkotás jelenhetett meg a folyóiratban. Nem volt ez semmiféle belső ellenzékiesség, csupán szakmai igényesség, valós irodalmi értékek közvetítésének vágya, és sikerült is számos maradandó művet publikálni. Emellett a számunk szerzői rovat bibliográfusi igényű átalakításával, a bio-bibliográfiákhoz szükséges adatgyűjtéssel a tudományosság iránti igényemnek is tudtam hódolni.

Később, a nyolcvanas évek második felében az ELTE orosz tanszékén is olyan műveket elemeztünk hallgatóimmal a Szovjetunióban élt népek irodalmából, melyek az erkölcsi helytállásról és a politikai önkény okozta szenvedésről szóltak. Ugyanezek az órák alkalmat adtak e népek viszontagságos történelmének a felidézésére is.

A hetvenes évek közepétől kritikákat elsősorban a Népszabadságban és a Nagyvilágban publikáltam. Mint ítésvilág nyilván nem voltam tévedhetetlen, de sosem voltam másnak a szócsöve. Az irodalmi alkotásokban engem mindig is az esztétikum által közvetített társadalomrajz, közösségi felelősségérzet és erkölcsi igényesség érdekelt. Ez irányított akkor is, amikor magyar, és ugyanez, amikor oroszról fordított műveket elemeztem. És ugyanezek az elvek vezéreltek, amikor a nyolcvanas évek első felében a Kritika című folyóirat irodalomkritikai rovatát is szerkeszthettem.

A rendszerváltáskor lehetőségem nyílt Kelet-Európa címen negyedéves folyóiratot indítani azzal a megfogalmazott céllal, hogy a kelet-európai népek egymásrataltságát érzékeltetve, közös gondjainkat és különféle

hagyományaink továbbélését és változásait együttesen felmutatva a magyar szellemi élet megosztottságát is sikerüljön csökkenteni. Az elzárkózó, kirekesztő nemzettudattal – fogalmaztam 1990 decemberében – határon belül és határon kívül éppen a nyitott nemzettudatot kell szembeállítanunk. A lap – minthogy az anyagi támogatás elfogyott – mindössze négy számot ért meg.

1991 tavaszától egy évtizeden át a Magyar Nemzet című napilapnál voltam napos szerkesztő, majd főszerkesztő-helyettes. Fokozatosan beletanulva a napilapkészítés ritmusába, itt is a szakmai igényességet igyekeztem érvényesíteni. Szerkesztő vagyok, sosem neveztem magam újságírónak, de azért írtam jó néhány cikket, főleg publicisztikát. Mindig arról írtam, amiről én akartam, azt és akkor, amikor akartam, és bármily hosszú volt is a cikkem, a lehető leghamarabb megjelent. Szabadnak érezhettem magam. Nem titkolom azonban, hogy, mint korábban, ekkor is voltak témák, kérdések, amelyek megírásába bele sem kezdtem.

A Magyar Nemzet 2000-ben bekövetkezett átalakulása után a Gallup online szerkesztője lettem. Négy honlapot szerkesztettem párhuzamosan: a közvélemény-kutatásit, a korrupciókutatásit, az oktatási minőségfejlesztésit és az internet és pedagógia címűt. Ez utóbbival azt segítettem, hogy különféle tantárgyak szaktanári kézikönyvtárként használhassák az internetet. Folytathattam bibliográfusi tevékenységemet is: elkészítettem és publikáltam a neten a tényfeltáró újságírás szakkönyvtárját.

A hetven év során a történelem nagyot változott. A régi világ kereteit és szabályait a nagyhatalmak határozták meg számunkra, a rendszerváltást

is csak a világpolitika tette lehetővé, még ha gazdaságilag tarthatatlan volt is az előző rendszer.

Bárhol dolgoztam, szerencsés voltam, mert munkám java része örömmel töltött el, s mindenütt újabb és újabb ismereteket kellett szereznem. Nagyon sokat köszönhetek szüleimnek és tanáraimnak. És természetesen feleségeimnek: annak, akit tizenegy év után vesztettem el (gyomorrákban halt meg), és annak, aki már több mint három évtizede társam gondban, örömben. Tanulás, munka, szorgalom és szerencse egyaránt kell

az élethez. A magam életét eredményesnek mondhatom. A család és a munkám volt számomra mindig a legfontosabb. Nyugdíjas éveimet élve most akár nyugodt is lehetnék, boldognak mondanám magam, ha a társadalom képe megnyugtató lenne, ha bízhatnánk a változások irányában, s ha öt felnőtt gyermekem közül ketőnek, annak ellenére, hogy régóta és jól helytálltak munkahelyükön, nem kellene éppen állást keresnie.

Winters mausel Ntuan

Mészáros Géza

festőművész, ábrázoláskutató (Budapest, 1943. december 27.)

Vonakodásnak tűnhet, de tizedik hónapra és burokbán születtem, átlépve minden illendő határt, mintha nem lett volna sürgős, hogy újszülöttként nyomban menekülők poggyásza legyek. *Vidéki Bolygó* című könyvem elmondja, hogy édesapám, a MAORT fiatal vezető jogásza hogyan menekített bennünket a szovjet front elől Ausztriába, és jó két év után miért választotta a dél-amerikai Paraguay helyett Pusztaperest, a hevesi

tanyát, ahol a délibáb nem ábránd, hanem élő valósága volt csodás gyermekkoromnak. Innen, az éjszakai fegyveres zaklatások elől költöztünk be a kálizok barokk városába, Egerbe.

Édesanyám soha nem békélt meg azzal a sorssal, amelyet a múltat végképp eltörölni akaró rabszolgahad szakasztott a nyakunkba. Ösztönösen tudta ő jól, hogy ahol rabszolgatudatúak hirdetnek egyenlőséget, ott előbb-utóbb kivétel nélkül mindenki rabszolga lesz, és ahol az egyenlőség a rabszolgatudat rémlátomása, ott a szökött rab csak rablóként lehet szabad. Egy szó mint száz, sem a velük való egyenlőségben, sem szabadságukban nem lelte semmi örömet.

Édesanyám vált szárnyas örangyalommá. Öt gyermeke közül engem szemelt ki arra, hogy kimentsen a szocialista irrealitások közül. Mindent megtett azért, hogy belőlem művész legyen. Erőnek erejével áttolt engem egy szűk ajtó fényes küszöbe fölé, át a túlélők zaklatott lélekjelenlétének világából a masszív jelenbe: egy olyan menedékbe, ahol az örök jelenlét az úr. Ő maga soha meg sem kísérelt utánam lépni; de népes családukból sem követett

senki más. Szál egyedül, súlyos bakancsban érkeztem a hivatott lelkek seregébe, akik számára több volt a jelen, mint a jelenlét; akikben – ősi példázattal szólva – a Csodaszarvas látásának vágya minden más életcél felülírt. Tanulmányaimban beláthatatlan térségeket kellett befutnom, hogy nyomukba érjek és közéjük tartozónak tudjam magam. Erdőnyi esztendőm egyetlen, leírhatatlanul hosszú pillanat, színén most ott ragyog a Csodaszarvas, maga a Jelen, a Lét egyetlen dimenziójának szimbóluma.

Idős mesterem, Bernáth Aurél hatalmas falképek megfestésére kapott megbízásokat, és hét esztendőre engem vett maga mellé festősegédnek. Házának tagjaként éltem és dolgoztam vele, így nemcsak művész barátaival, de az akkori politika legfőbb uraival is volt sok személyes találkozásom. A művész barátok szellemóriások voltak; az ő körükben a politikusok is emberi arcukat mutatták, mert tudták, hogyan lehet önvédelmi céllal hasznot húzni a szellemi élet függőleges hierarchiájából. Ez a lelemény törekeny pártfogást, ligetnyi menedéket nyújtott a művészeteknek.

Amíg állt, kőkemény szellemi hierarchia védte: Kodály Zoltán, Illyés Gyula, Bernáth Aurél, Pátzay Pál, Déry Tibor, Borsos Miklós, Németh László voltak a pillérei. Mára ez a magyar állami öntudatműhely is bezáratott. Arcátlan hübrisz vétkétől tűnt el a térség, ahol a százszor megtizedelt élhad védte szakmai rangját, önbecsülését, figyelte és óvta a fiatal magyar tehetségeket. A Mesterek magányos holtak, élő utódaikat szétszórta a belső emigráció. Franciaországban köztudott: nem a forradalmi terror idején vitték végbe a múlt értékeiben a legvadabb rombolásokat, hanem a rá következő tíz-tizenöt évben. Időben vagyunk: nálunk a rendszerváltással szűnt meg az országos kiállítások sora a Múcsarnokban, pedig a Hősök terén álló épület erre a célra épült. Magyarországon sem a képző-, sem az iparművészeti egyetemen nem tanítanak sem Kárpát-medencei, sem magyar művészettörténetet! Vajon miért?

Egy nem túl régi megítélés szerint a művészi ábrázolás, úgy, ahogy van, ártalmatlan. Meglehet, hogy ez az elv valami kideríthetetlen okból volt igaz. Ám ezt az ítéletet, mint bármi más múltbéli ügy tükrét, csak jelen állapotaink visszavetítéseként tudjuk szemügyre venni. Ekként volna a művészet ártalmatlan pusztán azért, mert alapvető természete, hogy – láthatóvá téve a létállapotokat – hierarchiát terem; a kvalitások egyenlőségét tagadja, demokráciáról, a kollektív gondolkodás nyomoráról tudni sem akar. Lehet ez sokak számára gyűlöletes? Az igaz művészet a világról szerzett mélységes tudás szellemi lépcsőfokain épül, így az okos egyenlőtlenségek öre, és mindig az ebből fakadó szabadság forrása marad. Egy okkal több, amiért mi, emberek őszintén lehetnénk egymásnak jó testvérei.

Harmincharmadik éve festem képeimet működő papírgyárban felszerelt műhelyemben; hasonló briliáns lehetőségre nem tudok példát a nagyvilágban. Nagyipari magányom egy szakképzetlen gyári segédmunkás hangyaszorgalmát és egy burokból született kincskereső megszállottságát egy festő meditatív jártasságává tömörítette. A meditáció gyógymód, a vegytiszta jelenlét olyan állapota, melyben az ember múlttól nem gyötörve, jövőtől nem félve nézhet önmagára. A cellulózlapok, a mázanyag, a pigmentfestékek, a korund és más nemes szemcsék elvesztik ipari funkciójukat és készen állnak az átváltozásra, míg az aranyfüst nemcsak jelképesen, valójában is csak a „saját lélegzetére”

figyel. Intuíciója a festőt egy vágyaiban már elkészült művével szembesíti, annak belső képe indítja útra, azt kívánja a valóságban is birtokba venni. Elindul az úton, és a képhez vezető utazásának pillanatait – anyagban megtestesült rétegekként – úgy hordja egymásra, ahogyan hozzá a mértéket, az energiát a „köztesből” nyeri. Elfed, elenged, felismer, megerősít és kivételes érvényre juttat információkat. A kép – mint a világban minden más egyéb is – önmagát teremti meg.

Két leányom és egy fiam van, három családban összesen öt leányunokát nevelnek, mindannyian művészek vagy a művészetek büvőkörében élő, csodálásra, tanításunkra született lények. Feleségemmel kettesben a történelmi műveltségek ábrázolásait kutatva járjuk a világot. Munkánk sikerének titkos pecsétje Amerigo Tot (Tóth Imre) *Csburgói Madonna* című szobra, amelyet 2009-ben helyeztünk el a burgundiai Tournus város Saint-Philibert apátság templomában, a magyarok ajándékeként. Kutatói munkánk díja seregnyi érték kapcsolatot, elsőként a zseniális jelölvasó, Varga Csaba immár örök barátságát adta nekünk.

Ami megtörtént, úgy tűnik: elérhetetlen. Se eltörölni, se megváltoztatni nem lehet. De a múlt a jelennel egy test, egyszerre pendül, a most hídján át minden szelete elérhető. Kivéve ha a jelenről alkotott képünk hamis, mert akkor mindegy, hogy valami tegnap lesz vagy holnap volt, akkor az ész megáll, és a fájdalom minden vajatából felhabzó tudomány is kevés. Az ember önvédelemből felejt, és vélt előnyökért emlékezete sűrűn átírható, ezért lett haszonelvű a múlt, ezért lett a valótlanságok tengere a történelem. A manipulált jelen teremti meg a hamis történelem hitelét, a megfélemlítettek törleszthetetlen adósságait.

A hivatalos történetírás háromharmados megállapodás; az egymással viaskodó hatalmasok legszélesebb kompromisszuma, közös érdekeik legszélesebb alapja. Csak így érdemes rátekinteni; hitele is mindössze ennyi, és ezért olyan nehéz változtatni rajta. Az igazságokra, amelyeket a „nem hivatalos kutatás” a megvilágított hamisságok helyett ajánl, a történetírásnak szüksége nincsen. Adódjon bármi, az üzleti história csak akkor vezethet be változtatásokat, ha azok az aktuális hatalmi szféra legtágasabb érdekeit szolgálják. Ha viszont ennek az érdeknek megfelel, a legbutább koholmányból is lehet történelmi tény. Kutatásaink summájaként elmondhatom, hogy az a múlttal egytestű jelenre irányul, mert a valóság fényében még legnagyobb kínjainkra is gyógyító tisztulás rátekinteni, javulásunkhoz csak a jelen igaz látása vezet. A valóság szebb, megrendítőbb és emberségesebb annál a történelemnél, amely azt hivatalból a szemünk előtt erővel eltakarja.

Hetvenöt jeles hetvenes

Január Bényei Miklós, Pázmándi Antal, Bajkay Éva,
Esztergályos Cecília, Várady Szabolcs

Február Horváth István, Kiss Jenő, Feledy Péter, Maróth Miklós,
Haris László, Kertész Péter, Kajtár Mária, Módos Péter, Benkő Imre,
Anderle Ádám

Március Náray-Szabó Gábor, Kóka Rozália, Árkossy István,
Marosits István, Kiss Benedek, Kovács Tamás, Dunai Antal,
Sinkovits Péter, Balassa M. Iván

Április Molnár Kálmán, Gobby Fehér Gyula, Jálics Kinga,
Kovács J. Béla, Bálint András, Szelényi Károly, Benke László

Május Eifert János, Kósa Csaba, Grunwalsky Ferenc, Levente Péter,
Kókay Krisztina, Ternovszky Béla, Mezey Katalin

Június Beer Miklós, Stefka István, Hendi Péter, Laczkó András,
Kovács Péter, Marton Éva, M. Kiss Sándor

Július Szabó Éva, Szakcsi Lakatos Béla, Turbók Attila

Augusztus Kocsis L. Mihály, Mátyás B. Ferenc, Tenk László,
Kútvölgyi Katalin, Csernák Árpád, Detre Villó, Márkus Mihály

Szeptember Kositzky Attila, Csorba-Simon László, Fodor István,
Hefter László, Körtvélyessy Klára, Lukáts János, Csomós Mari,
Szörényi Szabolcs, Végh Alpár Sándor

Október Kormos Valéria, Kulin Ferenc

November Konrád Antal, Bakos István, Király László, Nyikos László

December Moldován Domokos, Szűcs Lajos, Koltai Róbert,
Wintermantel István, Mészáros Géza

Ára: 1490 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.

(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

A folyóirat támogatói:

